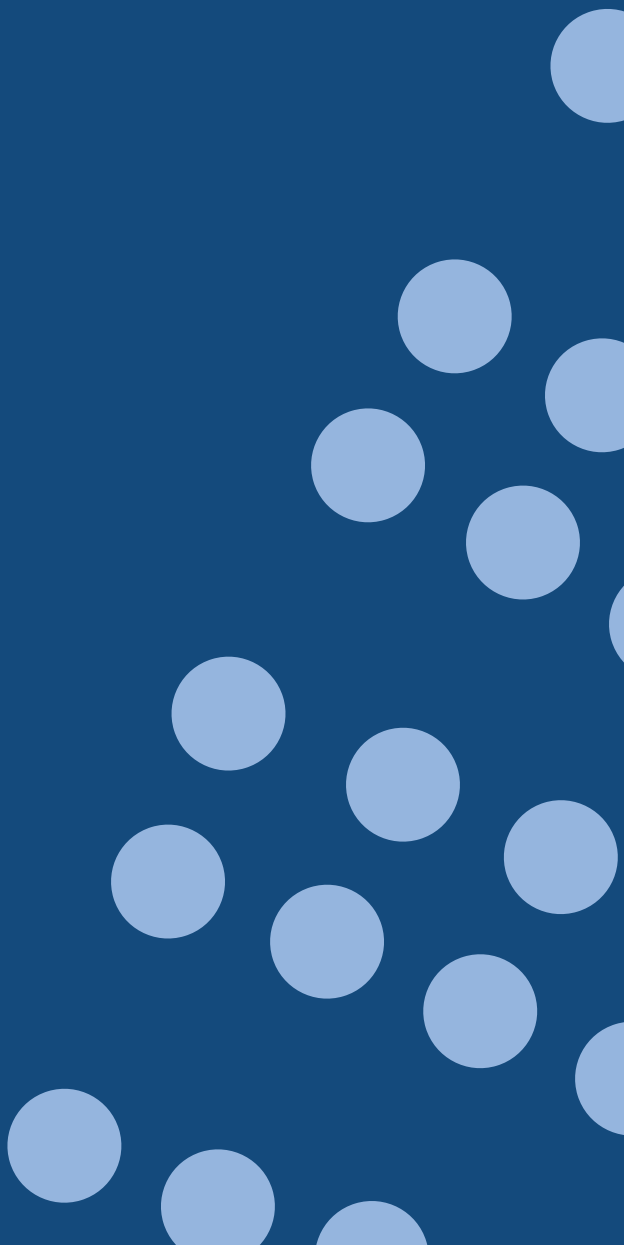

Sveriges grundlagar

och riksdagsordningen

2011

Sveriges grundlagar och riksdagsordningen

Inledning av Magnus Isberg
2011

SVERIGES
RIKSDAG

Denna publikation kan beställas via riksdagens webbplats
www.riksdagen.se eller från:

Riksdagens tryckeriexpedition, 100 12 Stockholm
E-post ordermottagningen@riksdagen.se
Telefon 08-786 58 10
Fax 08-786 61 76

Lagtexterna finns dessutom på www.riksdagen.se, både på svenska
och engelska

Produktion Riksdagsförvaltningen
Tryck Riksdagens Interntryckeri, Stockholm 2011
ISBN 978-91-86673-09-3

Förord

Sverige har liksom de flesta andra demokratiska stater en skriven författning. Den reglerar i vilken ordning riksdagen och regeringen tillsätts, och den anger hur dessa statsorgan ska arbeta. Fri åsiktsbildning och andra fri- och rättigheter har ett särskilt skydd i författningen.

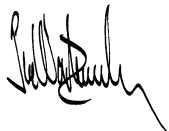
Författningen drar således upp vissa ramar för utövningen av den politiska makten. Dessa ramar kan inte ändras annat än efter mycket noggranna överväganden. Detta kommer till uttryck i den särskilda procedur som gäller för grundlagsändringar. Den innebär att en grundlag ändras genom två lika lydande beslut av riksdagen. Mellan dessa beslut ska allmänna val till riksdagen hållas. Sedan år 1980 kan också en beslutande folkomröstning anordnas om ett vilande grundlagsförslag.

Sverige har fyra grundlagar: regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Riksdagsordningen intar en mellanställning mellan grundlag och vanlig lag. Efter ett långvarigt utredningsarbete beslutade riksdagen år 1974 att ersätta den gamla regeringsformen från år 1809 med en ny. Detsamma skedde med den tidigare riksdagsordningen från år 1866. Lagarna trädde i kraft den 1 januari 1975. Därefter har förändringar skett i såväl grundlagarna som riksdagsordningen.

Sedan denna bok utkom förra gången 2007 har en revision gjorts av regeringsformen i samband med 2010 års riksdagsval. Denna revision var resultatet av det arbete som utfördes av Grundlagsutredningen under åren 2004–2008 (se SOU 2008:125 *En reformerad grundlag*). Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen har också ändrats på några punkter liksom riksdagsordningen.

Boken inleds med en översikt över utvecklingen på grundlagsområdet i Sverige. Därefter redogörs för det huvudsakliga innehållet i grundlagarna och riksdagsordningen. Bokens mest omfattande del innehåller grundlagarna och riksdagsordningen i den lydelse de har från och med den 1 januari 2011. Boken avslutas med ett utförligt sakregister.

Bokens inledande avsnitt och sakregister har utarbetats av docenten i statskunskap Magnus Isberg, tidigare kanslichef i konstitutionsutskottet.

Per Westerberg

Riksdagens talman

Förkortningar

Allmänt

Bet.	Betänkande från riksdagsutskott
EG	Europeiska gemenskaperna
EU	Europeiska unionen
Framst.	Framställning från riksdagsorgan
Förs.	Förslag från riksdagsorgan
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
KU	Konstitutionsutskottet
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RO	Riksdagsordningen
RS	Riksdagsstyrelsen
SFS	Svensk författningssamling
SO	Successionsordningen
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen
TK	Talmanskonferensen
ValL	Vallagen
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen
Ög	Övergångsbestämmelse

Utskotten

AU	arbetsmarknadsutskottet
CU	civilutskottet
FiU	finansutskottet
FöU	försvarsutskottet
JuU	justitieutskottet
KU	konstitutionsutskottet
KrU	kulturutskottet
MJU	miljö- och jordbruksutskottet
NU	näringsutskottet
SkU	skatteutskottet
SfU	socialförsäkringsutskottet
SoU	socialutskottet
TU	trafikutskottet
UbU	utbildningsutskottet
UU	utrikesutskottet

Läsanvisning

RF 2:1 st. 1 p. 1 läses: andra kapitlet, första paragrafen, första stycket, första punkten i regeringsformen

Innehållsförteckning

Grundlagsutvecklingen i Sverige	9
Varför en författning?	9
En blick tillbaka i historien	10
Den konstitutionella utvecklingen efter andra världskriget	14
Ny regeringsform och ny riksdagsordning	14
Fortsatt utredningsarbete	16
Total översyn av regeringsformen	18
Nya grundlagar för yttrandefriheten	20
Lagarnas huvudsakliga innehåll	22
Regeringsformen	22
Statsskickets grunder	22
Grundläggande fri- och rättigheter	25
Riksdagen	29
Statschefen	31
Regeringen	31
Lagar och andra föreskrifter	33
Finansmakten	36
Internationella överenskommelser och överlåtelser	38
Sverige och EU	39
Rättskipning och förvaltning	40
Riksdagens kontrollmakt	42
Kommunerna	44
Krig och krigsfara	44
Riksdagsordningen	46
Riksmöten	46
Talmannen och riksdagsstyrelsen	46
Kammarsammanträden	47
Ärendenas väckande	48
Ärendenas beredning	48
Ärendenas avgörande	49
Personal och förvaltning	50
Successionsordningen	50
Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen	51
Friheten att framställa och distribuera meddelanden	51
Exklusivitetsgrundsatsen	51
Förbud mot censur och andra hinder	52
Nyhetskällorna	52
Ansvarsbestämmelserna	54
Litteratur för vidareläsning	56

Lagtext	57
Regeringsformen	59
1 kap. Statsskicketts grunder	59
2 kap. Grundläggande fri- och rättigheter	60
3 kap. Riksdagen	65
4 kap. Riksdagsarbetet	67
5 kap. Statschefen	69
6 kap. Regeringen	70
7 kap. Regeringsarbetet	72
8 kap. Lagar och andra föreskrifter	73
9 kap. Finansmakten	77
10 kap. Internationella förhållanden	79
11 kap. Rättskipningen	81
12 kap. Förvaltningen	84
13 kap. Kontrollmakten	85
14 kap. Kommunerna	87
15 kap. Krig och krigsfara	87
Riksdagsordningen	93
1 kap. Riksmöten	93
2 kap. Kammarsammanträden	96
3 kap. Ärendenas väckande	102
4 kap. Ärendenas beredning	108
5 kap. Ärendenas avgörande	119
6 kap. Interpellationer och frågor till statsråd	124
7 kap. Gemensamma bestämmelser om val inom riksdagen	126
8 kap. Vissa befattningshavare och organ	132
9 kap. Bestämmelser om personal och förvaltning	138
10 kap. Behandlingen av frågor i Europeiska unionen	140
Successionsordningen	147
Tryckfrihetsförordningen	151
1 kap. Om tryckfrihet	151
2 kap. Om allmänna handlingars offentlighet	153
3 kap. Om rätt till anonymitet	157
4 kap. Om tryckta skrifers framställning	159
5 kap. Om utgivning av periodisk skrift	159
6 kap. Om tryckta skrifers spridning	162
7 kap. Om tryckfrihetsbrott	163
8 kap. Ansvarighetsregler	166
9 kap. Om tillsyn och åtal	168
10 kap. Om särskilda tvångsmedel	169
11 kap. Om enskilt anspråk	170
12 kap. Om rättegången i tryckfrihetsmål	171
13 kap. Om utrikes tryckta skrifter m.m.	174
14 kap. Allmänna bestämmelser	175

Yttrandefrihetsgrundlagen.....	177
1 kap. Grundläggande bestämmelser.....	177
2 kap. Om rätt till anonymitet	180
3 kap. Om sändning samt framställande och spridning	182
4 kap. Om utgivare.....	185
5 kap. Om yttrandefrihetsbrott	186
6 kap. Ansvarighetsregler	187
7 kap. Om tillsyn, åtal och särskilda tvångsmedel	188
8 kap. Om skadestånd	189
9 kap. Om rättegången i yttrandefrihetsmål	190
10 kap. Om radioprogram och tekniska upptagningar från utlandet ...	190
11 kap. Allmänna bestämmelser	191
Sakregister.....	193

Grundlagsutvecklingen i Sverige

Varför en författning?

För att en stat ska kunna fungera är det nödvändigt att medborgarna är överens om spelreglerna. Följs dessa uppfattas besluten som legitima. Lagbundenheten är en förutsättning för rättssäkerheten och för statsskickets bestånd. Den har av ålder gällt i Sverige. Redan i Upplandslagen från 1200-talets slut heter det att land ska med lag byggas.

Det är naturligt att de grundläggande spelreglerna för hur de politiska besluten ska fattas samlas i ett dokument, en författning. Praktiskt taget alla länder har en sådan författning, som ofta kallas konstitution, i Sverige grundlag. Det finns dock undantag. Det mest kända är Storbritannien. De brittiska spelreglerna finns i skilda lagar och i oskriven rätt, det vill säga praxis.

Det vanliga mönstret är alltså att samla en författning i *ett* dokument. Sverige har dock fyra grundlagar, nämligen regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. De centrala bestämmelserna finns i regeringsformen, och det är den grundlag som mest motsvarar författningen i andra länder.

Man ska alltså vara överens om spelreglerna. Vid tillkomsten av den nuvarande regeringsformen framhölls också allmänt att det var angeläget med en bred anslutning i de grundläggande frågorna.

I nästan alla länder innehåller författningen regler som har till uppgift att främja en sådan bred anslutning. Därför är det omständigare att ändra i en författning än i en annan lag. Det kan exempelvis krävas två parlamentsbeslut med mellanliggande val till parlamentet, särskilt bred majoritet i parlamentet eller folkomröstning med krav på viss minimianslutning till förslaget eller också en kombination av dessa krav. Tanken bakom dessa regler som försvårar eller i varje fall förlänger proceduren är just att det ska finnas en bred anslutning till ett ändringsförslag för att det ska kunna antas. Därför är det nödvändigt att ge utrymme för eftertanke. Det kan också vara rimligt att folket i val eller genom en folkomröstning ska ha möjlighet att säga sin mening. Möjligheten att ändra grundlag bör ”vara omgiven av försvårande formaliteter, nödvändiga för att avhålla icke nog betänkta försök och att förekomma förhastade beslut”, som redan 1809 års konstitutionsutskott uttryckte saken.

Spelreglerna i en författning avser vilka organ som fattar besluten, hur dessa organ bildas och hur de fördelar uppgifterna mellan sig: folket genom sina valda representanter i parlamentet eller genom folkomröstning, statschefen, regeringen, domstolarna, förvaltningsmyndigheterna. Det är dessa grundläggande spelregler som ger förutsättningen för beslutens legitimitet. Det kan tillfogas att spelreglerna är särskilt väsentliga i tider av motsättningar och spänningar.

Men författningen får inte bara vara en formlära. Den får inte inskränka sig till att enbart ange vilka som fattar de politiska besluten. Den måste också i väsentliga avseenden gälla beslutens innehåll.

Det är vanligt att det finns allmänna principuttalanden i en författning, ofta i en inledning, en så kallad preambel. De sägs ligga till grund för författningen. Exempel på detta är satsen i regeringsformens inledande paragraf att all offentlig makt i Sverige utgår från folket och att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Här kommer det ideologiska momentet in i bilden, och någon form av politisk trosbekännelse finns troligen i varje författning.

Det förekommer vidare att författningen slår fast allmänna mål för politiken, som när det sägs i regeringsformens inledningskapitel (RF 1:2) att den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara ett grundläggande mål för den politiska verksamheten. Men här är det inte fråga om rättsregler i den meningen att de kan göras gällande inför domstol.

Att ge medborgarna ett skydd gentemot staten är en viktig uppgift för författningen. Tanken att människan har vissa naturliga fri- och rättigheter, som makthavare inte får förgripa sig på, har hållits levande ända sedan antiken. Fri- och rättighetsförklaringar eller motsvarande regler har blivit ett vanligt inslag i författningar. Regeringsformens andra kapitel avser att värna medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter.

En viktig uppgift för en författning är den informativa. Det är angeläget att författningen är så skriven att den i sina huvuddrag kan begripas av varje allmänintresserad medborgare. Den svenska regeringsformen har nyligen reviderats, bland annat i det uttalade syftet att göra den tydligare och mer överskådlig.

Författningen har också en symbolisk funktion. Den är särskilt påtaglig i länder där författningen tillkommit i en spänd och dramatisk situation, länder som Förenta staterna och Norge. Så är också den amerikanska författningen världens äldsta gällande författning och den norska den näst äldsta.

Sammanfattningsvis är författningen alltså själva grunden för alla beslut inom den offentliga sektorn. Alla söker sin legitimitet i författningen. Men därutöver har författningen andra viktiga funktioner och då inte minst att värna om medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter.

En blick tillbaka i historien

Rimbert, som var ärkebiskop över Hamburg och Bremen under senare delen av 800-talet, berättar i sin biografi över Ansgar, Nordens apostel, om svearna. Det är en sed bland oss, hade svearnas kung sagt till Ansgar, att varje offentligt ärende mer beror på folkets enstämmiga vilja än på kungens makt.

Man kan alltid fråga sig om en sådan utsaga är äkta och i vad mån den stämmer med verkligheten. Men den pekar klart i riktning mot att föreställningen om det svenska samhället som en konstitutionell stat är gammal. Kraven på maktindelning, på konstitutionalism, har i svensk historia gått hand i hand med kraven på en skriven författning, en konstitution.

Sverige har haft en skriven författning med giltighet för hela riket sedan mitten av 1300-talet. Då tillkom landslagen, som kallas Magnus Erikssons landslag efter den då regerande kungen. I landslagens kungabalk finns bestämmelser om kungaval, om kungens plikter och rätt att under vissa förutsättningar utkräva skatter och folkets rätt att medverka i skattebesluten, om val av rådherrar och om rådets uppgifter. Kungabalken svarar mot vår tids regeringsform.

Den svenska folkrepresentationen, från 1500-talets slut kallad riksdag, utvecklades ur det kungavalsmöte och de lokala beskattningsnämnder som föreskrevs i kungabalken. Den utvecklades också ur de herremöten som kunde utvidgas till att omfatta alla grupper av politisk betydelse. Till dessa grupper räknades förutom adeln, prästerskapet och borgerskapet även de självägande bönderna, något som skilde Sverige från andra europeiska länder. Riksdagen sammanträdde inte regelbundet eller på eget initiativ utan sammankallades vid behov av kungen. Trots denna osjälvständighet fick riksdagen under 1500- och 1600-talen en alltmer central betydelse i statslivet. Sveriges första riksdagsordning bär årtal 1617. Den säkrade ledningen av riksdagsarbetet i kungens hand.

Sverige blev under 1500-talet ett arvrike och därför kompletterades kungabalken med beslut av olika slag: med arvföreningar som reglerade tronföljden, den första 1544, med kungliga testamenten, det första 1560 och med kungaförsäkringar, den första 1594.

Men det rådde ibland delade meningar i frågan om landslagens lagbundna styrelsekick kunde eller borde tillämpas. Ända fram till 1809 pågick det en strid mellan enväldets förespråkare och förespråkarna för landslagens krav på maktindelning.

Gustaf II Adolfs kungaförsäkran 1611 betecknar en kapitulation från kungamaktens sida, men hans regering präglades ändå i hög grad av att det var kungen själv som bestämde. Vid kungens frånfälle 1632 tillträdde en förmyndarregering för drottning Kristina. Till ledning för förmyndarregeringen utfärdades Sveriges första regeringsform 1634. Den var ett verk av en av landets största statsmän genom tiderna, Axel Oxenstierna. Denna regeringsform, som alltså inte upphävde kungabalken, är i hög grad att betrakta som en förvaltningsstadga. Svensk förvaltningstradition går i mångt och mycket tillbaka till 1634 års regeringsform.

När så en ny förmyndarperiod stod för dörren 1660, bestämdes det att regeringen skulle följa 1634 års regeringsform. Men tillägg gjordes. En viktig nyhet var att riksdagen, ständerna, skulle samlas vart tredje år. Riksdagen hade därmed för första gången blivit ett ordinarie statsorgan som inte endast samlades när kungen fann det nödvändigt.

Att regeringsformen borde vara något annat och mer än en förmyndarstadga var en tanke som låg nära till hands och hade sina förespråkare. Den borde gälla även annars. Detta stod i strid med Karl XI:s planer. Därför var en av de första åtgärder som kungen vidtog när det karolinska enväldet infördes 1680 att låta riksdagen förklara att kungen inte var bunden av någon regeringsform. Den kunde han ändra efter godtycke.

Med Karl XII:s död 1718 upphörde inte bara Sveriges ställning som stormakt utan även enväldet. Pendeln svängde nu åt andra hållet. Ett nytt statskick tog form, betecknande nog kallat det frihetstida. Detta statskick fängslade samtidens stora tänkare som Voltaire, Rousseau och Mably. Till grund för statskicket låg en ny och mer fullständig regeringsform. Ett år senare, vid Ulrika Eleonoras abdikation till förmån för sin make Fredrik I, ersattes den av 1720 års. Samtidigt kom nya kungaförsäkringar.

Det frihetstida statskicket blev parlamentariskt. Det växte fram ett partisystem med två partier, hattar och mössor. Kungen lovade i sin försäkran att alltid instämma med rikens ständer ”såsom maktägande”. Han skulle enligt regeringsformen styra riket ”med och således icke utan, mindre emot rikens råde”. I rådet hade han två röster samt utslagsröst. Kom han i minoritet skulle han anta majoritetens beslut ”såsom efter all förmodan det säkraste och bästa”. Förslag till nya rådsmedlemmar upprättades av ett riksdagsutskott. Till en början fick kungen välja mellan tre namn, men denna valfrihet upphörde senare. Det utvecklades en metod som gav riksdagen möjlighet att avsätta en rådsmedlem, en metod som kallades att licentiera och utnyttjades när riksdagsmajoriteten skiftade efter ett val.

År 1723 kom en ny riksdagsordning som noggrant reglerade former och procedurer. Traditionerna i det nuvarande riksdagsarbetet, särskilt inom utskotten, har sina rötter i dessa regler från frihetstiden.

Även i övrigt är frihetstiden rik på konstitutionella innovationer. Sveriges första tryckfrihetsförordning tillkom 1766. I den förbjöds censuren, utom för teologiska skrifter, och lagfästes principen om allmänna handlingars offentlighet. Samtidigt drog man för första gången upp en klar skiljelinje mellan grundlag och annan lag. För grundlagsändring skulle krävas beslut vid två riksmöten. Till grundlagarna hänfördes, förutom regeringsformen och riksdagsordningen, tryckfrihetsförordningen.

Med Gustav III:s trontillträde vreds klockan tillbaka. Vid kungens första revolution 1772 antogs en ny regeringsform. Den byggde på maktindelning mellan kung och riksdag. De delade lagstiftningsmakten, och kungen fick besluta om nya skatter men endast om riket anfölls. Kungen blev oberoende av rådet. Vid Gustav III:s andra revolution 1789 antogs en förenings- och säkerhetsakt. Den gjorde kungen praktiskt taget enväldig. Han fick rätt att sköta riksärendena på det sätt han fann ”nyttigast”, det vill säga som han ville. En omedelbar följd blev att riksrådet upphörde att finnas till. Dess befattning med justitieärendena överfördes på en nyinrättad högsta domstol, där kungen hade två röster.

Gustav IV Adolfs inblandning i Napoleonkrigen ledde till förlusten av Finland och till 1809 års revolution. Kungen avsattes och det gustavianska enväldet fick ett brådstörtat slut. En ny regeringsform ersatte 1772 års regeringsform och 1789 års förenings- och säkerhetsakt. Men det kan stämma till eftertanke att 1772 års regeringsform och 1789 års förenings- och säkerhetsakt levde kvar ända till 1919 som grundval för Finlands statskick.

1809 års regeringsform byggde liksom 1772 års på maktdelningsprincipen. Kungen hade den styrande makten, och statsrådets roll var enbart rådgivande. Den lagstiftande makten delades mellan kung och riksdag vad gäller grundlag

samt civil- och strafflag, så kallad samfälld lagstiftning. Den ekonomiska och administrativa lagstiftningen förblev däremot kungens område. Makten över skatter och budget lades i riksdagens hand, liksom en detaljerad kontrollmakt. Ett av riksdagens utskott, konstitutionsutskottet, fick i uppgift att övervaka statsrådets roll som rådgivare till kungen. Justitieombudsmannen, JO, som också valdes av riksdagen, skulle se till att myndigheterna följde de lagar som riksdagen stiftade. Med anknytning till regeringsformen antogs ytterligare tre grundlagar, nämligen 1809 års successionsordning, 1810 års riksdagsordning och 1810 års tryckfrihetsförordning. Med valet 1810 av Jean Baptiste Bernadotte till tronföljare tillkom en ny successionsordning, som ännu gäller, och två år senare beslöts om en ny tryckfrihetsförordning.

1809 års regeringsform slog på nytt fast tryckfrihetens grunder, nämligen friheten från censur och andra ingripanden i förväg, ett krav på lagstöd för ingripanden och på domstolsprövning samt principen om allmänna handlingars offentlighet. Bortsett från tryckfriheten kom dock denna regeringsform att i huvudsak sakna regler om fri- och rättigheter. I dess berömda 16 §, som hade anor från medeltida kungaförsäkringar, inflöt några få principer till skydd för medborgarna. De uppfattades som ett krav på att medborgarna skulle vara lika inför lagen.

1809 års regeringsform fick många år på nacken. Den ersattes först 1975 av den nu gällande. Men under de 165 levnadsåren skedde flera stora och många små reformer.

En större reform ägde rum 1840 då Kunglig Majestäts kansli, en föregångare till dagens regeringskansli, indelades i departement. Departementscheferna blev inte bara föredragande för kungen och statsråden i konseljen utan också medlemmar av statsrådet. Regeringsarbetet blev därigenom effektivare.

Den mest genomgripande förändringen under 1800-talet var representationsreformen som slutligen genomfördes 1866. Den hade varit på tal ända sedan den nya regeringsformens tillkomst 1809. Fyrståndsriksdagen ersattes av en tvåkammarriksdag, och en ny riksdagsordning antogs. Särskilt viktigt var att riksdagen från och med 1867 kom att sammanträda varje år. Från början sammanträdde den endast på våren men efter 1949 även på hösten.

Första kammarens 125, senare 150, ledamöter valdes av landstingen och stadsfullmäktige i de större städer som stod utanför landstingen. Valen till första kammaren gällde under perioden 1866–1909 för nio år, under perioden 1909–1921 för sex år samt därefter för åtta år. Kammaren förnyades successivt med cirka en åttondel av ledamöterna varje år. Valen till landstingen och stadsfullmäktige skedde enligt en graderad röstsкала som gav höginkomsttagare och förmögna fler röster. Detta i förening med starkt inskränkande valbarhetskrav ledde till att första kammaren dominerades starkt av godsägare samt högre ämbetsmän och officerare. Andra kammarens 190, senare 230, ledamöter valdes direkt av de röstberättigade männen. För rösträtt krävdes inkomst eller egendom av viss storlek. Valen ägde rum vart tredje år till och med 1920, därefter vart fjärde år. I andra kammaren dominerade bönderna. För beslut i lagfrågor krävdes båda kamrarnas samstämmiga beslut.

I skatte- och budgetfrågor var beslutsregeln densamma men om kamrarna fattade olika beslut skedde en gemensam omröstning.

Demokratiseringen av statskicket genomfördes i etapper under 1900-talets första decennier. Genom rösträttsreformen 1909 fick i princip alla män rösträtt till andra kammaren. Samtidigt infördes ett proportionellt valsysteem som byggde på ett partisystem som ännu var i sin linda. Tio år senare blev rösträtten till de kommunala församlingarna allmän och lika för både män och kvinnor. År 1921 fick slutligen kvinnorna rösträtt till riksdagen.

Oberoende och vid sidan av 1809 års regeringsform växte efter hand ett annat statskick fram. Kungen blev mer och mer tvingad att ta hänsyn till riksdagens uppfattning vid sitt val av statsråd. Makten över anslagen var riksdagens främsta påtryckningsmedel. Kungens rätt att själv avgöra regeringsärendena krympte för att till slut praktiskt taget försvinna. Statsråden blev regering. Utan att en rad i regeringsformen ändrades övergick Sverige till parlamentarism med en regering, vars styrka var beroende av det antal röster den disponerade över i riksdagen. Utvecklingen gick långsamt och inte utan motstånd. Det brukar sägas att parlamentarismen fick sitt definitiva genombrott 1917 med tillkomsten av koalitionsregeringen mellan liberaler och socialdemokrater.

Den konstitutionella utvecklingen efter andra världskriget

Ny regeringsform och ny riksdagsordning

Genom parlamentarismens införande hade regeringsformens maktbalanssystem förskjutits utan att lagtexten ändrades. Även andra förändringar av statskicket ägde rum i praxis. En lagprövningsrätt för domstolarna blev erkänd mot slutet av regeringsformens levnadstid. Med hänsyn till samhällets ökande komplexitet och den offentliga sektorns tillväxt blev riksdagen tvungen att syssla mindre med detaljer. Principbeslut blev på modet. Över huvud taget växte innehavet av regeringsmakten i betydelse, bland annat därför att regeringen hade tillgång till utredningsapparaten.

Den socialdemokratiska dominansen i politiken under efterkrigstiden ledde till att oppositionen började rikta blickarna mot författningen. Syftet var att undersöka om man genom ändringar i denna kunde få en öppning till stånd. Folkomröstningsinstitutet var det första objektet för sökarljuset, tvåkammar-systemet det andra. Första kammaren med sina successiva val och sin åttaåriga valperiod ledde till en eftersläpning i kammaren. Det tog tid innan stabila förskjutningar bland väljarna fick genomslag. Denna eftersläpning hade under mellankrigstiden varit till fördel för de borgerliga partierna men blev från 1940-talets början gynnsam för Socialdemokraterna. Kammar-systemet var emellertid intimt förknippat med valsysteem, och därmed drogs också detta in i debatten. Tiden blev mogen för att på klassiskt svenskt manér tillsätta en parlamentarisk utredning.

Den första utredningen, *Författningsutredningen*, tillsattes 1954 och lämnade sitt slutbetänkande 1963. Under arbetets gång blev utredningen enig på flera viktiga punkter. Bland annat lade den fram förslag till en helt ny regeringsform och en helt ny riksdagsordning. Det gick inte, ansåg utredningen, att skriva in parlamentarismen i den gamla lagtexten på ett tillfredsställande sätt. Den enade sig också om att inte föreslå en övergång till majoritetsval, att begränsa utbyggnaden av folkomröstningsinstitutet, att fri- och rättigheterna skulle få ett särskilt kapitel i regeringsformen och att det fanns och borde finnas en lagprövningsrätt för domstolarna. Utredningen var emellertid oenig i två centrala politiska frågor, kammarsystemet och valsystemet. Majoriteten ville gå över till ett enkammarssystem och en kombination av personval och partival. På grund av oenigheten kunde utredningens förslag inte läggas till grund för en total författningsreform.

En andra parlamentarisk utredning krävdes. Den fick namnet *Grundlagberedningen* och tillsattes 1966. I sin första etapp inriktade sig beredningen på att få till stånd en uppgörelse om kammar- och valsystemen och att provisoriskt skriva in parlamentarismen i den gamla grundlagstexten. Utgångsläget var att de borgerliga partierna inför valet 1964 hade enat sig om att förorda en riksdag med en kammare. Sedan Socialdemokraterna lidit stora förluster i kommunalvalet 1966 och därför kunde förvänta sig att mista majoriteten i första kammaren, gick även de över på enkammarlinjen. Men en förutsättning var att ett riksproportionellt valsystem infördes med hjälp av utjämningsmandat men med en spärr som fastställdes till 4 procent av rösterna i hela landet. Den ribban måste alltså ett parti klara för att bli representerat i riksdagen. I kompromissen ingick även en gemensam valdag för riksdagsvalen och de kommunala valen. Valperioden blev treårig.

Den så kallade partiella författningsreformen beslöts av riksdagen 1969. Val till den nya enkammarriksdagen med 350 ledamöter ägde rum hösten 1970. Den sammanträdde första gången i januari 1971. I samband med den totala författningsreformen minskades ledamotsantalet till 349. Det var för att undvika det tillstånd som riksdagen hamnade i under perioden 1974–1976 med lika antal mandat, 175, för vardera sidan i den politiska blockuppdelningen.

I Grundlagberedningens andra etapp gällde det att få fram en helt ny författning. Flera komplicerade frågor återstod att lösa. Vid ett sammanträde sommaren 1971 i Torekov blev beredningen överens om att monarkin skulle behållas och att statschefen endast skulle ha representativa uppgifter. Förslag till ny statsminister skulle läggas fram av riksdagens talman och underställas riksdagen i en omröstning. För ett underkännande skulle krävas att mer än hälften av ledamöterna röstade mot förslaget.

En annan stor tvistefråga inom beredningen var fri- och rättigheterna. De borgerliga ivrade för ett vidgat grundlagsskydd för de politiska fri- och rättigheterna. Socialdemokraterna betonade de sociala rättigheterna. I början av 1972 kom beredningen överens om att i kompromissens tecken ligga lågt i denna fråga. Kort därefter lämnade beredningen sitt slutbetänkande med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning.

En proposition med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning lämnades till riksdagen 1973. Förslaget antogs med vissa ändringar slutgiltigt följande år. Den 1 januari 1975 trädde 1974 års regeringsform och 1974 års riksdagsordning i kraft.

Fortsatt utredningsarbete

Frågan om grundlagsskyddet för fri- och rättigheterna var under behandlingen av den nya regeringsformen i riksdagen 1973 alltjämt en tvistefråga. Många ansåg att det skydd som fanns i den nya regeringsformen var otillräckligt. Partierna blev överens om att en tredje parlamentarisk utredning borde tillsättas för att ytterligare överväga frågan.

Den nya utredningen, *Fri- och rättighetsutredningen*, lade två år senare fram ett förslag till bland annat en total omskrivning av regeringsformens andra kapitel om de grundläggande fri- och rättigheterna. Dessa utökades till antal och omfång, och för inskränkingsmöjligheterna sattes restriktioner och spärrar. Lagprövningen fick därigenom större betydelse, och utredningen menade därför att den borde grundlagsfästas. De sociala rättigheterna bereddes ett visst skydd genom stadganden av målsättningskaraktär i regeringsformens första kapitel. Men utredningen var inte enig. Majoriteten utgjordes av representanterna för Centerpartiet och Socialdemokraterna. Övriga partiets representanter ansåg skyddet otillräckligt.

Fri- och rättighetsutredningens förslag genomfördes med vissa ändringar, bland annat undantogs lagprövningsrätten. Men samtidigt enades partierna om att en fjärde utredning skulle tillsättas för att ytterligare överväga frågan om rättighetsskyddet. Denna utredning, *Rättighetsskyddsutredningen*, blev 1978 i huvudsak enig om sitt förslag. Det innebar försvårande procedurregler i riksdagen för inskränkning av de centrala fri- och rättigheterna. Vidare skulle en utvidgning göras av den expertgranskning av förslag till lagstiftning som utförs av Lagrådet. Denna instans är sammansatt av domare från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen, före detta Regeringsrätten. Denna utredning, liksom den föregående, ansåg att lagprövningsrätten skulle grundlagsfästas och innehålla ett så kallat uppenbarhetsrekvisit. Det innebar att endast om felet var uppenbart skulle en föreskrift beslutad av riksdagen eller regeringen inte tillämpas. Enligt Rättighetsskyddsutredningen borde det också införas en möjlighet till beslutande folkomröstning om vilande grundlagsförslag. Utredningens förslag antogs i sin helhet av riksdagen 1979.

1969 års representationsreform hade visserligen beslutats i stor enighet, men inget parti var riktigt nöjt. Allteftersom erfarenheterna av enkammarriksdagen blev tydliga kändes det angeläget med en översyn av vissa delproblem. Det gällde den korta valperioden, det förhållandevis höga ledamotsantalet, den ineffektiva möjligheten att upplösa riksdagen vid parlamentariska kriser, den gemensamma valdagen, möjligheten till personval och i grund och botten även själva valsystemet.

Utredningarna blev många men resultaten få. Först på 1990-talet kom man fram till uppgörelser i några av frågorna. År 1994 beslutades att det från och med valet 1998 skulle finnas en möjlighet för väljarna att lämna en särskild

personröst på den av partiets kandidater man helst ville se invald, oberoende av placering på valsedeln. De kandidater som fått personröster som uppgick till minst 8 procent av partiets röstetal i valkretsen skulle i första hand få besätta de mandat som partiet vunnit i valkretsen. Från och med 2011 minskas spärren till 5 procent. Vid partiledaröverläggningar hösten 1993 kom man överens om att förlänga valperioden till fyra år. Överenskommelsen grundlagsfästes 1994. I de övriga valsystemsfrågorna har partierna inte heller senare kunnat enas om några förändringar.

Diskussionen om grundlagsskyddet för fri- och rättigheterna hade heller inte avstannat. År 1992 tillsattes en femte utredning, *Fri- och rättighetskommittén*. Den föreslog i sitt följande år lämnade betänkande grundlagsbestämmelser om rätt till ersättning när staten eller en kommun inskränker en medborgares möjligheter att fritt använda sin mark eller sina byggnader, skydd för närings- och yrkesfriheten och rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Ett viktigt inslag i förslaget var att Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna skulle inkorporeras i den svenska rätten. Förslaget antogs av riksdagen 1994. Men missnöjet kvarstod på sina håll med den utformning som egendomsskyddet fått och med att uppenbarhetsrekvisitet fanns kvar i lagprövningsbestämmelsen.

Även Sveriges anslutning till Europeiska unionen 1995 ledde till grundlagsändringar. I regeringsformen insattes 1994 bestämmelser om val till Europaparlamentet och om överlåtelse av beslutanderätt till Europeiska gemenskaperna (EG). Riksdagen skulle med tre fjärdedels majoritet, eller enligt samma regler som för grundlagsändringar, kunna överlämna beslutanderätt till EG ”så länge som dessa (gemenskaperna) har ett fri- och rättighetsskydd som motsvarar det som ges i denna regeringsform och i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna”. Samma år infördes en EU-nämnd för regeringens samråd med riksdagen i EU-frågor. Utskotten ålades något år senare att följa arbetet i EU på sina respektive områden. År 2002 infördes ytterligare en restriktion i överlåtandebestämmelsen. Endast beslutanderätt som inte rör principerna för statsskicket kan överlåtas.

Ett beslut av historiska proportioner var kyrkans skiljande från staten. De ändringar i regeringsformen som var nödvändiga för detta beslut vidtogs 1998. Reformen trädde i kraft den 1 januari 2000.

I samband med 1998 års val ändrades också i grunden Riksbankens ställning. Beslutet innebar att banken i regeringsformen tillförsäkras ett skydd för sitt självständiga beslutsfattande i penningpolitiska frågor.

Det förhållandet att Sverige som praktiskt taget enda europeiska stat hade två statliga revisionsorgan, Riksdagens revisorer under riksdagen och Riksrevisionsverket under regeringen, var länge starkt omdiskuterat. Efter ett tioårigt utredningsarbete i tre olika kommittéer fattade riksdagen år 2000 ett principbeslut om att inrätta en ny myndighet för den statliga revisionen som ersättning för såväl Riksdagens revisorer som Riksrevisionsverket. I spetsen för den nya myndigheten, Riksrevisionen, står tre riksrevisorer som väljs av riksdagen för en mandatperiod på sju år utan möjlighet till omval. Deras

oberoende när det gäller att genomföra revisionen garanteras av bestämmelser i regeringsformen som infördes 2002.

Inom riksdagen har ett mer eller mindre kontinuerligt utredningsarbete pågått beträffande riksdagens arbetsformer. Av vikt är den omläggning av budgetåret och budgetbehandlingen som beslutades 1994. Budgetåret sammanfaller sedan 1997 med kalenderåret, precis som inom EU. Budgetpropositionen ska lämnas på hösten, och finansutskottet har fått en förstärkt ställning. Rätten för ledamöterna att ställa frågor och interpellationer till statsråden förändrades grundligt 1996 efter flera års försöksverksamhet. En frågestund varje vecka med muntliga frågor från riksdagsledamöterna och direkta svar från statsråden infördes. Ledamöterna kan när som helst under året ställa skriftliga frågor till statsråden som besvarar dem skriftligt. I utskottens uppgifter ingår sedan 2001 också att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut på sina områden. De många ändringarna ledde till att en revidering av hela riksdagsordningen genomfördes 2003.

Total översyn av regeringsformen

Åren strax före och efter sekelskiftet 2000 kännetecknades av en livligare och mer principiellt inriktad konstitutionell debatt än på länge. Bränsle till denna debatt tillfördes genom undersökningar som genomfördes på såväl offentligt som privat initiativ. År 1997 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté, *Demokratiutredningen*, med uppgift att belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som det svenska folkstyret stod inför under 2000-talet. Utredningen engagerade en rad samhällsforskare för att undersöka demokratiutvecklingen och den publicerade inte mindre än 32 småskrifter och 13 forskarvolymmer. Utredningens slutbetänkande innehöll åtskilliga principiella ställningstaganden men bara ett fåtal slutsatser med bäring på konkreta konstitutionella frågeställningar.

Bland de privata organisationer som engagerat sig på detta område bör särskilt nämnas Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS). SNS bildade 1994 ett demokratiråd som med skiftande sammansättning årligen publicerar en rapport. SNS har också genomfört ett projekt om Sveriges konstitutionella vägval. Inom projektet publicerades ett tjugotal böcker och småskrifter. Projektet avslutades 2004 med utgivandet av rapporten *Demokratins grundlag* där slutsatsen var att Sverige behöver en ny grundlag.

Regeringen svarade på den bredare diskussionen i grundlagsfrågor genom att tillsätta en parlamentarisk utredning med alla riksdagens sju partier representerade. Utredningens uppgift var att göra en samlad översyn av regeringsformen. *Grundlagsutredningens* arbete skulle framför allt koncentreras på att stärka och fördjupa den svenska folkstyrelsen, att öka medborgarnas förtroende för demokratins funktionssätt och att höja valdeltagandet. I direktiven framhölls att kommittén hade vida ramar för sitt arbete och var i princip oförhindrad att ta upp alla frågor som kunde anses falla inom ramen för uppdraget. Någon total författningsreform skulle det dock inte vara fråga om. Uppdraget omfattade inte de grundläggande principer för statskicket som slås fast i regeringsformens inledande kapitel.

Grundlagsutredningen arbetade i stor utsträckning med expert- och referensgrupper och forskaruppdrag. Ett stort antal konferenser och seminarier anordnades för att samla information och stimulera intresset för författningsfrågor. Utredningen publicerade 14 rapporter under åren 2007 och 2008.

Utredningen avlämnade sitt betänkande *En reformerad grundlag* i december 2008. Betänkandet var i alla delar enigt. Detta fick till följd att utredningens förslag passerade såväl regeringen som riksdagen i allt väsentligt oförändrade.

Utredningen gjorde en grundlig genomgång av regeringsformens struktur och språk. Kapitlet om rättskipning och förvaltning delades upp på två kapitel, ett om rättskipningen och ett annat om förvaltningen. Ett nytt kapitel om kommunerna tillkom. Omflyttningar och uppdelningar av bestämmelserna gjordes i förtydligande syfte.

Utredningens förslag berörde praktiskt taget alla områden som behandlas i regeringsformen och anslutande lagstiftning, men ingen enskild ändring kan sägas vara av mer genomgripande karaktär. De viktigaste ändringarna ska redovisas i det följande.

Ett tydligt perspektiv i förslagen är betoningen av domstolarnas och domarnas roll i det konstitutionella systemet. Som nyss framhölls får domstolarna ett eget kapitel. Detta görs för att markera domstolarnas och domarnas särställning i det konstitutionella systemet. Det nya kapitlet ges ett innehåll som med några mindre förändringar motsvarar de bestämmelser om domstolarna och domarna som hittills har funnits i kapitlet om rättskipning och förvaltning. Regeringen ska utnämna de ordinarie domarna. Men förfarandet vid domarutnämningarna ändras genom vanlig lagstiftning så att domarnas självständiga ställning understryks. En förstärkning av förhandsgranskningen av lagförslagen är att Lagrådet inte som hittills bör utan *ska* granska i princip alla lagförslag inom ett utökat område av lagstiftningen. Vidare har den långdragna diskussionen om uppenbarhetsrekvisitet (se ovan s. 16) slutligen lett till att detta tagits bort ur lagprövningsbestämmelserna. Föreskrifter som beslutats av riksdag och regering behöver inte längre strida *uppenbart* mot grundlag eller någon annan överordnad författning eller ha tillkommit i *uppenbar* strid mot stadgad ordning för att sättas åsido av en domstol eller ett annat offentligt organ. Slutligen kan nämnas att bestämmelserna förenklas om hur makten att besluta om lagar och andra föreskrifter fördelas mellan riksdagen och regeringen.

Den utbyggnad av fri- och rättighetsreglerna som skedde framför allt 1976, 1979 och 1994 har fortsatt 2010. Diskrimineringsskyddet utvidgas till att även avse sexuell läggning. Vidare tas en bestämmelse in i regeringsformen om att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. Bestämmelsens förebild är artikel 6 i Europakonventionen, men den har i regeringsformen fått ett bredare tillämpningsområde. Bestämmelsen om egendomsskydd ändras och tydliggör nu huvudprincipen om full ersättning vid expropriation och annat sådant förfogande. I propositionen har infogats en bestämmelse som utarbetats av en annan kommitté, *Integritetsskyddskommittén*. Den innebär att var och en är skyddad gentemot det allmänna mot sådana betydande intrång i

den personliga integriteten som sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden.

Några av förändringarna har det gemensamma syftet att stärka riksdagens ställning i förhållande till regeringen. Viktigast av dessa är införandet av en obligatorisk omröstning om statsministern efter varje val. Hittills har en regering kunnat sitta kvar efter ett val, oavsett utgången, om statsministern ansett att det finns parlamentariska förutsättningar för detta. Vidare stärks förutsättningarna för konstitutionsutskottets granskning av regeringen. Utskottet ges en uttrycklig rätt att få ut alla handlingar från regeringen som utskottet anser nödvändiga för sin granskning. Hittills har denna skyldighet för regeringen endast gällt protokollen i regeringsärendena och handlingar som hör till dessa.

Den hittillsvarande grundlagsregleringen av kommunernas ställning har kritiserats för att vara alltför kortfattad och otydlig. Som svar på denna kritik ägnas kommunerna ett nytt kapitel i den reviderade regeringsformen, som redan framgått. Härigenom har man velat markera kommunernas betydelse för det svenska samhällsskicket. I kapitlet har regler samlats som redan finns i regeringsformen på olika ställen. Men det finns också nya bestämmelser. Ett exempel på detta är bestämmelsen att en inskränkning i den kommunala självstyrelsen aldrig bör gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. En länge omstridd fråga har varit grundlagsenligheten av den kommunala skatteutjämningen. Problemet får nu sin lösning genom att en bestämmelse införs som innebär att kommunerna i lag får åläggas att bidra till kostnaden för andra kommuners angelägenheter. En förutsättning för ett sådant åläggande är att det syftar till att uppnå likvärdiga ekonomiska villkor mellan kommunerna.

Slutligen ska nämnas att det internationella perspektivet fått en viss uppmärksamhet i revisionen av regeringsformen. Som den viktigaste förändringen på det internationella området framstår att medlemskapet i Europeiska unionen skrivits in i inledningskapitlet. Bestämmelsen innehåller dock inte något om de konstitutionella konsekvenserna av medlemskapet. Det konstateras bara kort och gott att Sverige är medlem i Europeiska unionen. I bestämmelsen anges vidare att Sverige även deltar i internationellt samarbete inom ramen för bland annat Förenta nationerna och Europarådet.

Nya grundlagar för yttrandefriheten

Tryckfriheten var utsatt för svåra påfrestningar under andra världskriget. Regeringen utnyttjade de legala möjligheter som fanns, enligt tryckfrihetsförordningen, att hindra pressens publicering och spridning av åsikter som kunde uppfattas som provocativa av de krigförande länderna, framför allt av Nazi-Tyskland. Men det stannade inte vid detta. Även genom rådgivning, som ofta innebar påtryckningar, försökte man styra nyhetsförmedlingen i pressen.

Det var därför naturligt att det i krigets slutskede tillsattes en utredning som fick till uppgift att se över den gällande tryckfrihetsförordningen som härstammade från 1812. Utredningen gick hårt åt krigsårens presspolitik, och avsikten med dess förslag var att förhindra inskränkningar av det slag som

förekommit under dessa år. Resultatet av utredningen blev en helt ny tryckfrihetsförordning som antogs 1949 och trädde i kraft 1950.

Redan under den gamla tryckfrihetsförordningens tid hade principen om ensamansvar införts i lagen. Denna princip fick särskild betydelse för dagstidningar och andra periodiska skrifter, där i många fall flera personer medverkade. En person anmäls som utgivare och får bära ansvaret för eventuella brottsliga framställningar. Andra personer är fria från ansvar och kan därför vara anonyma, exempelvis journalister, teknisk personal och utomstående som medverkat som författare eller uppgiftslämnare.

I den nya tryckfrihetsförordningen utvidgades skyddet för uppgiftslämnare så att det också omfattade uppgifter som var avsedda att offentliggöras men aldrig publicerades. År 1976 kompletterades meddelarskyddet med ett förbud att efterforska källan. I rättspraxis utvecklades det så kallade repressalieförbudet. Med detta avses förbudet mot varje åtgärd som medför negativa konsekvenser för en offentligt anställd och som grundar sig på hans eller hennes medverkan till publicering i ett grundlagsskyddat medium. År 2010 skrevs detta förbud in i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

För ljudradio och televisionen fanns i början ingen särskild lagreglering. Brottsbalkens olika straffbestämmelser var enligt allmänna principer tillämpliga på alla medverkande. Det fanns inga lagregler om ansvarsfrihet för uppgiftslämnare eller om rätt till anonymitet. Någon allmän rätt att sända program fanns inte heller, utan verksamheten förutsatte tillstånd. De statliga programföretagen hade i praktiken en monopolställning.

Särskilda lagar för ljudradio och television – en radiolag och en radioansvarighetslag – infördes 1966. De var inte grundlagar. Kravet på tillstånd behölls. Det faktiska monopolet balanserades av en skyldighet för programföretaget att i sin verksamhet iaktta saklighet och opartiskhet, en skyldighet som inte hade någon motsvarighet i tryckfrihetsförordningen. I övrigt byggde reglerna till stor del på tryckfrihetsförordningens principer.

Frågan om grundlagsregler för andra medier än tryckta skrifter utreddes i omgångar, med början 1970. Arbetet var i främsta rummet inriktat på ljudradio och television. Men det kom att gälla även andra medier, huvudsakligen sådana som var bundna till teknisk apparatur som filmer och andra mekaniska eller elektroniska ljud- och bildupptagningar. En mycket diskuterad fråga var om tryckfrihetsförordningen skulle omarbetas och omfatta även dessa medier. Eller skulle de regleras genom en särskild grundlag, vid sidan av tryckfrihetsförordningen. Den senare linjen segrade, och 1991 antogs en ny grundlag, yttrandefrihetsgrundlagen.

Den tekniska utvecklingen på informations- och medieområdena har föranlett ändringar i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen även 1998, 2002 och 2010.

En yttrandefrihetsfråga med stor politisk sprängkraft under 1990-talet var barnpornografifrågan. År 1998 beslöts att tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen inte skulle vara tillämpliga på skildring av barn i pornografisk bild. Härigenom möjliggjordes en utvidgning av det straffbara området när det gäller befattning med barnpornografi.

Lagarnas huvudsakliga innehåll

Regeringsformen

Statsskickets grunder

De grundläggande principerna kommer till uttryck i regeringsformens första kapitel kallat "Statsskickets grunder". Kapitlets första paragraf lyder:

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

Med utgångspunkt i regeringsformens portalparagraf presenteras här statsskickets grundprinciper.

Demokrati

Folkstyrelsen sägs bygga på allmän och lika rösträtt och på fri åsiktsbildning. Med andra ord grundas folkstyrelsen på politisk demokrati, i betydelsen demokrati som en metod för att fatta beslut. Det betyder inte att regeringsformen är främmande för ett vidare demokratibegrepp. I kapitlets andra paragraf (RF 1:2) anges som målsättning att det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. "Det allmänna" betecknar dels normgivande organ som riksdagen och kommunala beslutande församlingar, dels verkställande organ som domstolar, regeringen, förvaltningsmyndigheterna och privaträttsligt organiserade subjekt som utför förvaltningsuppgifter.

Representativt statsskick

Medborgarna deltar inte själva direkt i beslutsfattandet utan gör det indirekt genom sina valda representanter i riksdagen och de kommunala församlingarna, kommun- och landstingsfullmäktige. De politiska partierna är nödvändiga beståndsdelar i en demokrati. Vid regeringsformens tillkomst uttalades att den politiska verksamheten även i framtiden främst ska försiggå genom partier. De är fria föreningar och man har velat undvika en lagreglering av deras verksamhet. Den hade kunnat utgöra ett ingrepp i yttrande- och föreningsfriheten.

Folkomröstningar utgör undantag från det representativa statsskicket. Ända sedan 1922 har rådgivande folkomröstningar kunnat anordnas, och sedan 1980 finns det möjlighet till beslutande folkomröstning i en grundlagsfråga (se s. 34). Denna möjlighet har hittills inte använts. En rådgivande folkomröstning är rättsligt sett inte bindande för riksdagen men fungerar i allmänhet faktiskt så. En rådgivande folkomröstning har hittills anordnats sex gånger. Senaste gången var 2003 om införande av euron. Partierna hade före omröstningen förklarat att de skulle följa resultatet.

Parlamentarism

Parlamentarism innebär att regeringen ska ha parlamentets förtroende eller i varje fall tolereras av detta. En majoritet i parlamentet ska alltid kunna tvinga en regering att avgå, men regeringen har i Sverige liksom i de flesta andra parlamentariska länder ett motmedel, nämligen att utlysa extra val. Regeringens reella maktställning skiftar med dess underlag i parlamentet och med de partikonstellationer som finns. Har regeringen majoritet är makten koncentrerad till regeringen. Syftet är att regeringen, så länge den tolereras av parlamentet och inom den ram som parlamentets beslut bildar, ska kunna handla med kraft och snabbhet.

Kommunal självstyrelse

Folkstyrelsen förverkligas inte bara genom ett representativt och parlamentariskt statskick utan också genom kommunal självstyrelse. Denna anses så väsentlig att grunddragen anges i regeringsformen – så svarar också kommuner och landsting för en mycket stor del av den offentliga sektorn.

Kommunerna på lokal och regional nivå, det vill säga kommuner och landsting, har fått ett eget kapitel i den reformerade regeringsformen från 2010, kapitel 14.

Maktutövningens lagbundenhet

Enligt regeringsformens portalparagraf utövas den offentliga makten under lagarna. Här fastslås alltså den gamla principen om all maktutövnings lagbundenhet. Den gäller inte bara domstolar och förvaltningsmyndigheter utan även regering och riksdag. Den gäller på det kommunala området i lika hög grad som på det statliga. Samma syfte har bestämmelsen att domstolar och förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet i sin verksamhet (RF 1:9).

Grundläggande mål för den offentliga verksamheten

Vissa grundläggande mål för politiken fastslås i andra paragrafen i inledningskapitlet (RF 1:2) och den brukar därför kallas för målsättningsparagrafen. Innehållet i bestämmelsen är sådant att man får förutsätta att det accepteras av de allra flesta invånarna i Sverige.

Paragrafen föreskriver att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa. Det sägs vidare att det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Enligt målsättningsbestämmelsen ska det allmänna verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna

den enskildes privatliv och familjeliv. Det allmänna ska också verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska vidare motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. Avslutningsvis framhålls att det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

Sveriges grundlagar

I enlighet med en gammal tradition har Sverige flera grundlagar, för närvarande fyra. Det är regeringsformen (RF), successionsordningen (SO), tryckfrihetsförordningen (TF) samt yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Tillsammans bildar de Sveriges konstitution. Det gemensamma för dessa grundlagar är att de stiftas på ett annat och mer komplicerat sätt än vanliga lagar (se vidare s. 34). Regeringsformen är en övergripande grundlag som anger hur landet ska styras. Tryckfrihetsförordningen reglerar yttrandefrihetens användning i tryckta medier och offentlighetsprincipen. Yttrandefrihetsgrundlagen reglerar yttrandefrihetens användning i andra medier än de tryckta. Successionsordningen anger hur Sveriges tron ärvs mellan medlemmar av familjen Bernadotte.

Riksdagens och regeringens uppgifter

Endast riksdagen kan stifta lag, besluta om skatt och om användningen av statens medel. Det är också en uppgift för riksdagen att granska rikets styrelse och förvaltning (RF 1:4).

Regeringen styr riket (RF 1:6). Vad som närmare avses med detta framgår av olika bestämmelser i regeringsformen. I enlighet med parlamentarismens princip är regeringen ansvarig inför riksdagen.

Monarki

Regeringsformen har behållit den monarkiska statsformen. Kungen eller en drottning som innehar tronen är rikets statschef (RF 1:5). Statschefen har ingen politisk makt.

Internationellt samarbete

Sveriges medlemskap i Europeiska unionen är grundlagsfäst i första kapitlets tionde paragraf (RF 1:10). I samma paragraf anges också att Sverige deltar i internationellt samarbete inom ramen för Förenta nationerna och Europarådet samt i andra sammanhang.

Grundläggande fri- och rättigheter

Inledning

Reglerna i regeringsformens andra kapitel fokuserar på de fri- och rättigheter som har särskild betydelse för samhällsskicket: de politiska friheterna. De är definierade främst i det andra kapitlets två första paragrafer. Ändamålet här är att garantera den fria åsiktsbildningen i politiska, religiösa och kulturella frågor från ingrepp från det allmänna. En annan grupp av regler (RF 2:4–8) är mera inriktade på att skydda individernas kroppsliga integritet och rörelsefrihet. De följande tre paragraferna (RF 2:9–11) är inriktade på individernas rättssäkerhet. I kapitlets tolfte och trettonde paragraf förbjuds lag eller annan föreskrift som innebär diskriminering (RF 2:12–13). Den följande paragrafen gäller rätten att vidta stridsåtgärder på arbetsmarknaden (RF 2:14).

Regeringsformen är relativt återhållsam när det gäller ett politiskt kontroversiellt område som individens ekonomiska frihet. Men det finns regler om egendomsskydd i kombination med regler om allemansrätt (RF 2:15). I de följande två bestämmelserna grundlagsfästs författarens, konstnärers och fotografers upphovsrätt (RF 2:16) samt näringsfriheten (RF 2:17).

En rättighet av annat slag är rätten till kostnadsfri grundläggande utbildning. Den är inskriven i RF tillsammans med skyddet för forskningens frihet (RF 2:18).

Ett centralt inslag i diskussionen om grundlagsregleringen av fri- och rättigheter är problemet med kontroll av att grundlagsreglerna verkligen följs. Under arbetet med regeringsformen såg man en möjlighet till rättslig prövning av lagstiftningen och annan normgivning genom domstolar som en nödvändighet. Å andra sidan betonade man att en sådan prövning inte borde bli ett normalt inslag i rättslivet.

Resultatet blev att rättstillämpande myndigheter – och alltså inte bara domstolar – inte får tillämpa en föreskrift vars innehåll eller tillkomst strider mot grundlag eller annan överordnad författning (se s. 42). Den så kallade lagprövningen har betydelse långt utanför fri- och rättigheternas område.

Regeringsformen och Europakonventionen

Grundlagsreglerna om fri- och rättigheter har i någon mån minskat i betydelse under senare år. Det är en följd av Sveriges anslutning till internationella konventioner på området, främst Europarådets konvention av år 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna jämte tilläggsprotokoll. Rättsutvecklingen i Europadomstolen i Strasbourg visade efter hand att konventionens regler ingrep djupt i den svenska rättsordningen, även efter tillkomsten av regeringsformens rättighetsregler. Sedan 1982 har Sverige fällt ett antal gånger i Europadomstolen. Domstolen har i ett flertal mål slagit fast brott mot artikel 6 i konventionen, som föreskriver en rätt till ”en rättvis och offentlig förhandling inom skäligen tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag”. Fällningarna berodde

i stor utsträckning på att Europadomstolen tillagt uttrycket ”civil rights and obligations” en vidare innebörd än man hade räknat med i Sverige.

De många fällningarna på denna punkt ledde till att riksdagen antog lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut, numera ersatt av lagen om rättsprövning av vissa regeringsbeslut. Denna lag öppnar en möjlighet att hos Högsta förvaltningsdomstolen få till stånd en prövning av beslut av regeringen som berör en enskilds civila rättigheter eller skyldigheter i den mening som avses i artikel 6.1 av Europakonventionen. Andra beslut, som enligt Europakonventionen ska kunna domstolsprövas, får i stället överklagas hos allmän förvaltningsdomstol i vanlig ordning. Efter den första rättsprövningslagens tillkomst har antalet fällningar i mål från Sverige minskat.

Sverige har införlivat konventionen i dess helhet med svensk rätt. En fråga som diskuterades i motiven till beslutet var om konventionen skulle bli svensk grundlag eller vanlig lag. Man valde alternativet vanlig lag men gav konventionen en särskild ställning. I regeringsformen infördes ett förbud mot föreskrifter som står i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen (RF 2:19). Framtida kollisioner i rättstillämpningen mellan konventionens bestämmelser och äldre eller nyare regler i svenska lagar och förordningar får lösas enligt gängse lagtolkningsprinciper. Det innebär att högre lag har företräde framför lägre, nyare lag framför äldre, speciallag framför en lag med mera allmän syftning. Två tolkningsprinciper underströks särskilt av konstitutionsutskottet: dels att utgångspunkten är att svenska lagar och förordningar är förenliga med Sveriges internationella åtaganden, så kallad fördragskonform tolkning, dels att en konvention om mänskliga rättigheter på grund av sin speciella karaktär bör få en särskild vikt i fall av konflikt med inhemskas lagbestämmelser.

Konventionens engelska och franska originaltexter är intagna i SFS 1998:712. Där finns också en officiell svensk översättning.

Beskrivning av rättigheterna

Vissa av de fri- och rättigheter som behandlas i andra kapitlet i regeringsformen är absoluta i den meningen att de inte kan begränsas på annat sätt än genom en ändring i själva grundlagsbestämmelsen. Andra fri- och rättigheter kan begränsas genom andra typer av författningar, mestadels genom vanlig lag. För åtskilliga fall – bland annat de centrala politiska friheterna – innehåller regeringsformen ganska utförliga beskrivningar av friheterna. Den anvisar också en möjlighet till ett särskilt förfarande i riksdagen för beslut om begränsningar. Regeringsformen drar dessutom upp riktlinjer som riksdagen ska följa vid sin prövning av innehållet i en föreslagen begränsning.

Till de absoluta fri- och rättigheterna hänförs följande:

- 1 Religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion (RF 2:1 st. 1 p. 6).
- 2 Skydd mot tvång att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende (RF 2:2).

- 3 Skydd mot tvång att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring (RF 2:2).
- 4 Skydd mot tvång att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för någon sådan åskådning som anges under 2 ovan (RF 2:2).
- 5 Skydd mot att en anteckning om en svensk medborgare i ett allmänt register utan medborgarens samtycke grundas enbart på dennes politiska åskådning (RF 2:3).
- 6 Förbud mot dödsstraff, mot kroppsstraff samt mot tortyr och mot medicinsk påverkan i syfte att tvinga fram eller hindra yttranden (RF 2:4–5).
- 7 Förbud mot att svenska medborgare landsförvisas eller hindras att resa in i riket och vidare skydd mot att svenska medborgare fråntas sitt medborgarskap (RF 2:7).
- 8 Rätten till domstolsprövning av ett frihetsberövande; i vissa fall kan prövningen ersättas med en prövning av en nämnd med en ordinarie domare som ordförande (RF 2:9).
- 9 Förbud mot straff och andra brottspåföljder för en gärning som inte var belagd med brottspåföljd när den begicks (RF 2:10 st. 1).
- 10 Förbud mot att ta ut skatter och statliga avgifter i vidare mån än som följer av föreskrifter som gällde när den omständighet inträffade som utlöste skatt- eller avgiftsskyldigheten (RF 2:10 st. 2). Riksdagen kan besluta om undantag från förbudet under krig, krigsfara eller svår ekonomisk kris.
- 11 Förbud mot att domstol inrättas för redan begången gärning eller för viss tvist eller i övrigt för visst mål (RF 2:11 st. 1).
- 12 Rättegångar ska genomföras rättvist och inom skälig tid (RF 2:11 st. 2 första meningen)

De fri- och rättigheter som kan begränsas genom lag och som omfattas av reglerna om det särskilda förfarandet är följande:

- 1 Yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor (RF 2:1 st. 1 p. 1).
- 2 Informationsfrihet: frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden (RF 2:1 st. 1 p. 2).
- 3 Mötesfrihet: frihet att anordna och delta i sammankomster för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk (RF 2:1 st. 1 p. 3).
- 4 Demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstrationer på allmän plats (RF 2:1 st. 1 p. 4).
- 5 Föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften (RF 2:1 st. 1 p. 5).
- 6 Skydd mot andra påtvingade kroppsliga ingrepp (bortsett från dem som nämns under de absoluta fri- och rättigheterna 6) (RF 2:6 st. 1).
- 7 Skydd mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång (RF 2:6 st. 1).
- 8 Skydd mot intrång i förtroliga förbindelser och meddelanden (RF 2:6 st. 1).

9 Skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten som innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (RF 2:6 st. 2).

10 Skydd mot frihetsberövanden och frihet att förflytta sig inom Sverige och lämna landet (RF 2:8).

11 Rätt till offentlig rättegång (RF 2:11 st. 2 andra meningen).

Reglerna om det särskilda förfarandet gäller även förslag om inskränkning i ansvarsfriheten för meddelare enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen (se TF 7:3 st. 3 respektive YGL 5:3 st. 3) och i vissa andra fall enligt yttrandefrihetsgrundlagen (YGL 3:3).

Regeringsformen ställer i allmänna ordalag upp vissa krav att beakta vid begränsning av de här uppräknade fri- och rättigheterna (RF 2:21). Ändamålet med en begränsning måste vara godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det syfte som har föranlett den. Begränsningen får inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Vidare sägs att en begränsning inte får göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. För yttrande- och informationsfriheterna ges ytterligare detaljerade regler som måste följas vid beslut om begränsningar genom lag (RF 2:23). För mötes- och demonstrationsfriheterna samt föreningsfriheten finns motsvarande regler (RF 2:24).

Vid rättighetsbegränsning måste riksdagen också beakta förbudet mot diskriminering med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller sexuell läggning eller på grund av kön (RF 2:12–13). Dessa förbud gäller vid lagstiftning över huvud taget och alltså inte bara vid rättighetsbegränsningar.

Bestämmelserna om *det särskilda förfarandet i riksdagen* (RF 2:22) är ganska komplicerade. Huvudregeln är att en minoritet som överstiger en sjättedel av de röstande kan framtvinga ett anstånd på minst tolv månader med ett beslut om ett lagförslag som rör någon av fri- och rättigheterna under punkterna 1–11 ovan. Vissa typer av begränsningar är undantagna från reglerna om det särskilda förfarandet (RF 2:22 st. 2). Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del om det särskilda förfarandet är tillämpligt i fråga om ett visst lagförslag. KU får inte avge förklaring att det inte är tillämpligt utan att höra Lagrådet (RO 4:11 st. 3).

Det särskilda förfarandet sågs vid sin tillkomst främst som ett sätt att stimulera till en så försiktig användning av den rättighetsbegränsande lagstiftningen att besluten skulle kunna vinna bred anslutning. Att förfarandet inte har tillämpats ofta kan ses som en bekräftelse på att syftet uppnåtts.

Till de två nu behandlade grupperna av rättigheter kommer ett antal rättigheter som kan begränsas, i allmänhet genom lag utan särskilda villkor och utan möjlighet att tillämpa det särskilda förfarandet. Hit hör rätten till fackliga stridsåtgärder (RF 2:14), skyddet för äganderätten och för allemansrätten (RF 2:15), för upphovsrätten (RF 2:16), för närings- och yrkesfriheten (RF 2:17 st. 1) och slutligen för rätten till utbildning och forskningens frihet (RF 2:18).

Dessa rättigheter kan få en stor del av sitt innehåll genom vanlig lag, ibland en helt avgörande del. Skyddet för rätten till fackliga stridsåtgärder kan inskränkas genom lag eller avtal (RF 2:14). Skyddet mot att tvingas avstå sin egendom genom expropriation och mot att tåla inskränkningar i användningen av mark eller byggnader viker när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen (RF 2:15 st. 1). Den som tvingas att avstå från egendom ska få full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning avsevärt försvåras eller att betydande skada uppkommer. Ersättningen i dessa fall ska bestämmas enligt grunder som anges i lag (RF 2:15 st. 2). Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnader som görs av hälsoskydds- eller säkerhetsskäl är rätten till ersättning dock inte garanterad i regeringsformen (RF 2:15 st. 3).

I bestämmelsen om närings- och yrkesfrihet (RF 2:17) heter det att begränsningar får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen. Där sägs också att sådana begränsningar aldrig får ha till syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag. Regeln kan ses som ett visst skydd för den fria konkurrensen.

Rätten till kostnadsfri grundläggande utbildning (RF 2:18 st. 1) är i strikt mening absolut. Men bara de barn som omfattas av den allmänna skolplikten har denna rätt, och skolplikten kan inte bara utvidgas utan också inskränkas genom vanlig lag.

Regeringsformens regler om fri- och rättigheter gäller till övervägande del för ”var och en”, det vill säga även för utlänningar som vistas här. Vissa bestämmelser omfattar dock endast svenska medborgare, exempelvis skyddet mot åsiktregistrering (RF 2:3), skyddet mot landsförvisning eller annat hinder för att resa in i landet (RF 2:7 st. 1), rörelsefriheten inom landet (RF 2:8 st. 1). När rättighetsskyddet gäller för både svenska och andra länders medborgare kan dock grundlagsskyddet vara svagare för andra länders medborgare än för svenska. Flera av fri- och rättigheterna kan begränsas för utländska medborgare genom lag utan att man tillämpar merparten av de bestämmelser som uppställer särskilda villkor för att en begränsning ska kunna godtas (RF 2:25).

Riksdagen

Riksdagen består av en kammare med 349 ledamöter (RF 3:2). De väljs samtidigt genom fria, hemliga och direkta val. Röstning sker på parti, men det finns möjlighet för väljarna att avge en särskild personröst genom att kryssa för en av kandidaterna på valsedeln (RF 3:1). Rösträtt vid riksdagsval har varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i Sverige och som har fyllt 18 år senast på valdagen. För att kunna väljas gäller samma villkor som för rösträtt (RF 3:4).

För val till riksdagen är landet indelat i 29 valkretsar (RF 3:5, ValL 4:2). Av de 349 mandaten är 310 fasta valkretsmandat som tilldelas valkretsarna i förhållande till antalet röstberättigade inom varje valkrets (RF 3:6).

Valsystemet är proportionellt. Men det finns en spärr i systemet. Endast ett parti som har fått minst 4 procent av rösterna i hela riket är berättigat att delta i fördelningen av mandaten. Denna spärr kan emellertid forceras av ett parti som har fått minst 12 procent av rösterna i en valkrets. Partiet får då delta i fördelningen av mandaten i den valkretsen men inte i fördelningen av utjämningsmandaten, det vill säga de mandat som ska svara för att tilldelningen av mandaten blir proportionell mot röstfördelningen mellan partierna i hela riket (RF 3:7). Fyra procent av rösterna i hela riket svarar mot en tilldelning av 14 mandat.

Den metod som tillämpas vid fördelningen av mandaten mellan partierna är den jämkade uddatalsmetoden. Vid tilldelningen av de fasta mandaten inom en valkrets konkurrerar partierna med varandra med utgångspunkt i ett jämförelsetal. Detta beräknas så att ett partis röstetal divideras med det dubbla antalet erhållna mandat + 1, det vill säga med 3, 5, 7 och så vidare, alltså alltid med ett udda tal, därav namnet på metoden. Men metoden är som det heter jämkad. Jämkningsmetoden innebär att vid konkurrensen om första mandatet, och så länge ett parti inte tilldelats något mandat, är jämförelsetalet lika med partiets röstetal dividerat med 1,4. Detta försvårar främst för de mindre partierna att få sitt första mandat i valkretsen. Men detta kompenseras genom de 39 utjämningsmandaten. Dessa fördelas mellan partierna på ett sådant sätt att fördelningen av det totala antalet mandat blir proportionell mot partiernas röstetal i hela riket. Efter denna fördelning tillförs utjämningsmandaten valkretsarna allt efter partiernas jämförelsetal i valkretsarna (RF 3:8, ValL 14:3–5).

För varje mandat som ett parti har fått utses en riksdagsledamot (RF 3:9). I första hand går mandaten till de kandidater som fått personröster till ett antal som uppgår till minst 5 procent av partiets röstetal i valkretsen. Mandaten tilldelas kandidaterna på grundval av hur många personröster som de fått. Skulle ingen kandidat eller inte tillräckligt många kandidater ha fått tillräckligt antal personröster tilldelas mandaten kandidaterna i den ordning som de står på partiets valsedel, om endast en typ av valsedel finns. Har partiet gått fram med flera olika valsedlar i valkretsen blir förfarandet mer komplicerat (ValL 14:9–10).

Ordinarie val till riksdagen hålls vart fjärde år andra söndagen i september (RF 3:3, ValL 1:3). Mellan de ordinarie valen kan regeringen förordna om extra val, dock inte under de tre första månaderna efter en nyvald riksdags första sammanträde (RF 3:11). Mandaten gäller endast för den återstående delen av valperioden. Man låter alltså inte – vilket är vanligt i andra länder – en ny, hel valperiod löpa efter ett extra val. Extravalsinstitutet är därför ett trubbigt instrument i regeringens hand och har hittills inte använts under den nuvarande regeringsformens tid.

För ledamöterna finns ersättare (RF 3:2). För varje ledamot utses i princip lika många ersättare som antalet mandat partiet fått i valkretsen, dock minst tre. Ersättarna är alltså gruppersättare, inte personliga. En ledamot som är talman eller statsråd får inte utöva sitt riksdagsuppdrag; i ett sådant fall tjänstgör alltid en ersättare (RF 4:13). Detsamma gäller om en ledamot fått tjänstledighet för minst en månad (RO 1:6).

Ett riksdagsval får överklagas hos Valprövningsnämnden som utses av riksdagen. Ordföranden i nämnden ska vara eller ha varit ordinarie domare och får inte vara ledamot av riksdagen. Den som valts till riksdagsledamot utövar sitt uppdrag även om valet har överklagats. Skulle valet ändras efter överklagande, intar en ny ledamot sin plats så snart ändringen har meddelats officiellt (RF 3:12).

Närmare bestämmelser om riksdagsvalen finns i vallagen (SFS 2005:837) och valförordningen (SFS 2005:874).

En riksdagsledamot arvoderas för sitt uppdrag och har även andra ekonomiska förmåner, som ålderspension och inkomstgaranti (RO 9:6).

Under mandatperioden får en riksdagsledamot eller ersättare inte lämna sitt uppdrag utan att riksdagen har medgett det. En ledamot som genom brott har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget kan tvingas lämna uppdraget genom beslut av domstol (RF 4:11).

En riksdagsledamot har ett visst skydd mot talan vid domstol; talan får inte väckas på grund av yttranden eller gärningar under utövandet av uppdraget utan att riksdagen har medgett det genom ett beslut med fem sjättedelars majoritet (RF 4:12).

Beträffande riksdagens arbete och arbetsformer hänvisas till avsnitt 5 om riksdagsordningen.

Statschefen

Sverige är en monarki och har följaktligen en kung eller en drottning som statschef. Tronföljden regleras i successionsordningen. Statschefen måste ha fyllt 18 år (RF 5:2).

Statschefen har ingen politisk makt. Hans eller hennes uppgifter ligger på det representativa och ceremoniella planet. Statschefen ska hållas informerad om in- och utrikespolitiska angelägenheter av statsministern. Det kan också anordnas särskilda informationskonsejer med statschefen som ordförande (RF 5:3). Statschefen är dessutom ordförande i den särskilda konselj där regeringsskifte äger rum (RF 6:6). Statschefen ska också förklara ett riksmöte öppnat (RO 1:4) och är ordförande i Utrikesnämnden (RF 10:12 st. 2).

Enligt folkrättens regler mottas andra länders sändebud av statschefen, och det är statschefen som undertecknar de svenska ambassadörernas fullmakter att företräda Sverige i ett främmande land. De statsbesök som statschefen gör utomlands och motsvarande besök i Sverige av andra länders statschefer är betydelsefulla.

Om konungen eller drottningen inte kan utöva sina uppgifter träder den närmast successionsberättigade medlemmen av kungahuset in för att som tillfällig riksföreståndare fullgöra statschefens uppgifter (RF 5:4).

Regeringen

Regeringen består av statsministern och övriga statsråd. Statsråden tillsätts av statsministern (RF 6:1). Det finns en nedre gräns för antalet statsråd. Minst fem statsråd måste delta i ett regeringssammanträde (RF 7:4). Någon övre

gräns finns inte. Det nuvarande antalet är 24. För att kunna utnämnas till statsråd måste man vara svensk medborgare. Ett statsråd får inte ha någon anställning. Statsrådet får inte heller ha något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för honom eller henne (RF 6:2). Statsministern brukar utse en av de övriga regeringsledamöterna till sin ställföreträdare, ofta kallad vice statsminister (RF 6:10).

Regeringsbildningen

Om statsministern avgått eller dött är det talmannens uppgift att lägga fram förslag till ny statsminister för riksdagen. Dessförinnan måste talmannen ha samrått med företrädare för varje partigrupp inom riksdagen och överlagt med de vice talmännen. Röstas mer än hälften av riksdagsledamöterna, det vill säga minst 175 ledamöter, mot förslaget är det förkastat. I annat fall är det godkänt (RF 6:4). De ledamöter som avstår från att rösta kan sägas acceptera talmannens förslag. Förkastas förslaget ska talmannen återkomma med ett annat eller samma förslag. Om talmannens förslag förkastats fyra gånger avbryts förfarandet och återupptas först sedan val till riksdagen hållits. Om ordinarie val inte ska hållas inom tre månader, hålls extra val inom samma tid (RF 6:5). Vid alla regeringsbildningar hittills enligt denna ordning har talmannens första förslag godkänts av riksdagen.

Om ett riksdagsval lett till regeringens avgång, är det den nya riksdagens talman som föreslår ny statsminister. Det är också den nya riksdagens talman som leder sonderingarna med partiernas företrädare. Men vid bestämmelsernas tillkomst förutsattes att den gamla riksdagens talman skulle kunna medverka i ett inledande skede, genom att ta emot den gamla statsministerns avskedsansökan och inleda förhandlingarna. Så har det också gått till i praktiken.

Efter varje val, som inte omedelbart lett till statsministerns avgång, ska riksdagen pröva om statsministern har tillräckligt stöd i riksdagen. Prövningen ska ske senast två veckor efter det att riksdagen samlats. Om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar nej ska statsministern entledigas (RF 6:3).

Om riksdagen förklarar att statsministern eller något annat statsråd inte har riksdagens förtroende, ska talmannen avskeda honom eller henne. För en sådan förklaring fordras att mer än hälften av riksdagsledamöterna röstar för den (RF 6:7, 13:4).

Statsministern kan avgå på grund av resultatet av en statsministeromröstning efter ett val, en misstroendeomröstning eller på egen begäran. I samtliga fall leder det till hela regeringens avgång. Detsamma blir följden om statsministern dör (RF 6:9).

Ett annat statsråd kan avgå på grund av utgången av en misstroenderöstning eller på egen begäran. Statsministern kan också avskeda ett statsråd (RF 6:8). Om hela regeringen avgått, sitter den kvar som en övergångsregering till dess en ny regering har tillträtt (RF 6:11). En övergångsregering har samma maktbefogenheter som varje annan regering med ett undantag. Undantaget är att utlysa extra val (RF 3:11). Men en

övergångsregering fattar i regel endast beslut i frågor som är löpande eller brådskande.

Regeringsarbetet

Det finns två huvudtyper av regeringsärenden, styrelseärenden och förvaltningsärenden. Styrelseärendena är ofta politiskt betonade, exempelvis propositioner till riksdagen och överenskommelser med andra länder. Förvaltningsärendena är främst anställningsärenden och enskilda partsärenden. För beredning av regeringsärendena ska det finnas ett regeringskansli. Regeringskansliet ska också biträda regeringen och statsråden i deras verksamhet i övrigt. I Regeringskansliet ingår departement för olika verksamhetsgrenar. Regeringen fördelar ärendena mellan departementen, men statsministern utser departementschefer bland statsråden (RF 7:1). Statsministern kan också besluta att ett ärende eller en grupp av ärenden som hör till ett visst departement ska skötas av något annat statsråd än departementschefen (RF 7:5). Inom ett departement kan det därför finnas andra statsråd än departementschefen. Det förekommer också att ett statsråd sköter ärenden som tillhör flera departement. Departementens antal är för närvarande elva. Dessutom har statsministern ett kansli som kallas för Statsrådsberedningen. Sedan 1997 utgör Regeringskansliet en enda myndighet med statsministern som chef.

När det gäller regeringsärendenas beredning föreskrivs endast att behövliga upplysningar och yttranden ska inhämtas från berörda myndigheter och kommuner. Dessutom ska sammanslutningar och enskilda få möjlighet att yttra sig i den omfattning som behövs (RF 7:2).

Beslutsfattandet inom regeringen är kollektivt. Regeringsärenden avgörs av regeringen vid regeringssammanträde (RF 7:3). Beslutsproceduren vid regeringssammanträdena är inte reglerad, och några omröstningsregler finns inte heller.

Regeringssammanträdena är slutpunkten i en ofta lång kedja av interna överläggningar och beredningar av olika slag. Regeringen blir praktiskt taget alltid ense om besluten. Reservationsrätt finns dock (RF 7:6).

Regeringssammanträdena har karakteriserats som sammanträden av enbart formellt registrerande natur.

Den starka position i regeringen som regeringsformen ger statsministern är slående. Statsministern utser ensam övriga statsråd och fördelar uppgifterna mellan dem. När statsministern så önskar kan han eller hon avskeda ett annat statsråd. Om statsministern avgår faller hela regeringen. Statsministern är också chef för hela Regeringskansliet.

Lagar och andra föreskrifter

Organ som kan besluta om föreskrifter

Riksdagen är ensam lagstiftare. Även regeringen kan besluta om generella föreskrifter. Detta sker i form av förordningar. Statliga förvaltningsmyndigheter och kommuner kan också besluta om föreskrifter men endast om riksdagen

eller regeringen har medgett det genom ett så kallat bemyndigande. Ett bemyndigande att meddela föreskrifter ska alltid ges i lag eller förordning (RF 8:1).

Föreskrifter på skilda nivåer

Grundlagarna bildar den högsta nivån. Grundlagarna stiftas genom två likalydande beslut, och mellan besluten måste riksdagsval ha hållits (RF 8:14). Folkomröstning om ett förslag till grundlagsändring ska anordnas om minst en tredjedel av riksdagsledamöterna, alltså minst 117 ledamöter, stöder folkomröstningsförslaget. Omröstningen ska hållas samtidigt med det val som ska föregå det andra beslutet. Om de som röstat mot grundlagsförslaget är fler än de som röstat för förslaget och de som röstat mot förslaget till antalet också är fler än hälften av dem som har avgett godkända röster vid riksdagsvalet, är förslaget förkastat. I annat fall fortsätter riksdagens behandling av förslaget, och riksdagen kan då bifalla eller avslå förslaget (RF 8:16). Någon folkomröstning om en grundlagsfråga har hittills inte hållits.

På nivån närmast under grundlagarna finns *riksdagsordningens huvudbestämmelser*. De kan ändras på samma sätt som grundlagarna, alltså genom två beslut av riksdagen med ett val emellan, dock utan möjlighet till beslutande folkomröstning. Denna beslutsform kan emellertid ersättas med ett enda beslut fattat med kvalificerad majoritet. Om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för ändringen har den antagits. Lagar som avser trossamfund och grunderna för Svenska kyrkan som trossamfund ändras på samma sätt som riksdagsordningen (RF 8:17).

På nästa nivå befinner sig föreskrifter som bara kan beslutas av riksdagen, *det obligatoriska lagområdet*. Den största gruppen är föreskrifter om enskildas personliga ställning och deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes, det vill säga hela civilrätten (RF 8:2 st. 1 p. 1). Hit hör också bland annat vissa viktiga offentlighetsrättsliga föreskrifter som är betungande för medborgarna, nämligen föreskrifter som avser annan rättsverkan av brott än böter, skatter (med vissa undantag som anges nedan) och föreskrifter om konkurs eller utsökning (RF 8:2 st. 1 p. 2, 8:3 st. 1). Dessutom ska riksdagen besluta genom lag när det gäller en rad andra förhållanden som anges särskilt på olika ställen i regeringsformen, exempelvis upphovsrätten, valen på alla nivåer, domstolsväsendet och kommunindelningen.

Nästa nivå är det så kallade *fakultativa lagområdet*. Här öppnar regeringsformen möjligheter för riksdagen att genom lag överlåta åt regeringen att besluta om föreskrifter, *delegerad normgivning*. Denna konstruktion är möjlig inom stora delar av den offentliga rätten inklusive kommunalrätten (RF 8:3). Riksdagen kan också delegera normgivningsmakt direkt till kommunerna när det gäller avgifter och skatter som syftar till att reglera trafikförhållandena. Det senare fallet innebär ett undantag från principen att skatt endast kan beslutas av riksdagen. Detta undantag har tillkommit för att göra det möjligt för kommunerna att besluta om parkeringsavgifter och trängselskatt (RF 8:9).

Regeringsformen säger nästan ingenting om vad som ska känneteckna de föreskrifter som regeringen eller kommunerna kan besluta om efter delegation. I förarbetena ansågs det inte vara möjligt att dra någon generell gräns i grundlagen; frågan borde få avgöras av riksdagen från fall till fall (prop. 1973:90 s. 209). När det gäller mindre ingripande bestämmelser borde riksdagen kunna ge ganska vidsträckta bemyndiganden. I fall där viktigare medborgarintressen kunde beröras, borde riksdagen precisera de ramar inom vilka regeringen och kommunerna ska få röra sig. Riksdagen kan kräva att föreskrifter som regeringen beslutat om med stöd av ett bemyndigande underställs riksdagen för prövning (RF 8:6).

Regeringen har också en *kompetens direkt grundad på regeringsformen* att besluta om föreskrifter (RF 8:7). Det gäller för det första föreskrifter om verkställighet av lag, i huvudsak bestämmelser som kompletterar lagregler, främst på det administrativa planet. Sådana föreskrifter är oftast förvaltningsrättsliga, men de kan förekomma även inom civilrätten, straffrätten och processrätten.

En andra grupp av föreskrifter som regeringen kan besluta om utan särskilt bemyndigande från riksdagen är föreskrifter som inte enligt grundlag ska beslutas av riksdagen. Man talar här ofta om *regeringens restkompetens*. Det gäller i huvudsak administrativa föreskrifter, såsom instruktioner för statliga myndigheter. Men det gäller också exempelvis bestämmelser om avgifter, i huvudsak frivilliga avgifter utan samband med monopol eller myndighetsutövning.

Regeringsformen öppnar också möjlighet till vidaredelegation från regeringen till förvaltningsmyndigheter och kommuner, så kallad *subdelegation*. Det innebär att regeringen kan föra kompetensen vidare till en förvaltningsmyndighet eller till kommuner. Det kräver att riksdagen i lagtexten har tillåtit en sådan vidare överlåtelse (RF 8:10). Regeringen kan också bemyndiga en förvaltningsmyndighet att meddela en föreskrift på de båda områden där regeringen har normgivningskompetens direkt grundad på regeringsformen (RF 8:11).

Av principiell betydelse är att riksdagens normgivningskompetens alltid är överordnad. Det innebär att en behörighet för regeringen att besluta om föreskrifter i ett visst ämne inte hindrar riksdagen att genom lag besluta om föreskrifter i samma ämne (RF 8:8).

Den formella lagkraften

En hörnpelare i regeringsformens reglering av normgivningskompetensen är bestämmelsen om *den formella lagkraften* (RF 8:18). Vad som en gång har beslutats som lag kan inte upphävas eller ändras på annat sätt än genom en ny lag. Motsvarande gäller grundlagarna, riksdagsordningen och de ovan nämnda föreskrifterna om trossamfund. Samma formkrav gäller här som i fråga om stiftandet. En regeringsförordning kan självfallet ändras eller upphävas genom en ny regeringsförordning. Motsvarande gäller i fråga om myndigheternas föreskrifter. För regeringens och myndigheternas föreskrifter gäller dock den nyss nämnda bestämmelsen om riksdagens överordnade kompetens. Riksdagen

gen kan alltid genom lag ingripa genom att upphäva eller ändra föreskriften. Regeringen kan på motsvarande sätt ändra eller upphäva statliga förvaltningsmyndigheters föreskrifter.

Lagrådet

Lagförslag på de flesta lagstiftningsområden ska regeringen remittera till *Lagrådet* som består av ledamöter eller tidigare ledamöter från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen (RF 8:20–22). Undantag kan göras för lagförslag där Lagrådets granskning skulle sakna betydelse på grund av frågans beskaffenhet eller fördröja lagstiftningsarbetet ”så att avsevärt men uppkommer”.

Lagrådet är indelat i avdelningar. Varje avdelning består normalt av tre ledamöter, minst en från vardera domstolen. Lagrådets uppgifter är att granska lagförslagets förhållande till grundlagarna och rättsordningen i övrigt. Rådet ska också slå vakt om rättssäkerhetens principer i lagstiftningen och se till att lagförslagen tillgodoser de angivna syftena och kan fungera i praktiken.

Även riksdagsutskotten ska begära yttranden av Lagrådet när ett utskott överväger att föreslå en ändring i ett regeringsförslag eller när ett utskott efter en motion eller på eget initiativ tar upp en lagfråga som inte har väckts av regeringen. Det förekommer också att ett utskott begär ett yttrande när det inte delar regeringens uppfattning att Lagrådets yttrande inte behövs.

Lagrådsgranskningen innebär en betydelsefull kontroll, inte minst av om lagförslagen är förenliga med grundlagarna. Lagrådet är dock ett rådgivande organ och inte ett beslutande. Regeringen, och i sista hand riksdagen, kan välja att inte följa dess råd.

Finansmakten

Finansmakten, det vill säga rätten att bestämma över statens inkomster och utgifter, intar en central plats bland statsfunktionerna. Innehavaren av denna makt har i sin hand ett instrument för inkomst- och resursfördelningen i samhället. Det kan användas i konjunkturpolitiskt, finanspolitiskt, regionalpolitiskt och allmänt välfärdspolitiskt syfte.

I Sverige är det riksdagen som innehar finansmakten. I regeringsformens inledningskapitel sägs att riksdagen beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel ska användas. Formuleringen ger uttryck för den traditionella uppdelningen av finansmakten i två delfunktioner, beskattning och budgetbeslut. Budgetbesluten innefattar dels att beräkna statsinkomsterna, dels att fastställa anslag (RF 9:3 st. 1).

Beslut om skatter fattas, som redan framgått, i form av lag. Betungande avgifter beslutas av riksdagen genom lag men besluten kan delegeras till riksdagen eller till kommuner. Andra avgifter beslutas av regeringen genom förordning (RF 8:3 st. 1; 8:9 p. 1). Besluten om skatter och avgifter är sålunda frikopplade från budgetarbetet. Faktiskt finns det dock ett nära samband. Att beräkna statsinkomsterna ingår i budgetarbetet. Behovet av inkomster måste

bedömas mot bakgrund av utgiftsbehovet och av lånemöjligheterna. Regeringen får inte utan medgivande från riksdagen ta upp lån eller göra andra ekonomiska åtaganden för staten (RF 9:8 st. 2).

Riksdagen bestämmer också hur statens inkomster ska användas. Det sker genom att riksdagen anvisar anslag till angivna ändamål. Anslagen tas upp i statsbudgeten. Riksdagen kan dock besluta att statsinkomster får tas i anspråk för bestämda ändamål i annan ordning än genom anslag (RF 9:3 st. 3). Man brukar då tala om specialdestination.

Budgetperioden är ettårig och sammanfaller med kalenderåret. Riksdagen kan dock besluta om riktlinjer för statens verksamhet även för tiden efter den följande budgetperioden (RF 9:6).

Riksdagens budgetbehandling äger rum på hösten. Redan i den ekonomiska vårpropositionen, som lämnas årligen senast den 15 april, dras dock riktlinjerna upp för den framtida ekonomiska politiken och budgetpolitiken (RO 3.2.2). Regeringens förslag till budget, budgetpropositionen, ska lämnas senast den 20 september. Om det är val i september lämnas den senast en vecka efter riksmötets öppnande. I händelse av ett regeringsskifte på grund av valet gäller att budgetpropositionen ska lämnas inom tio dagar efter det att den nya regeringen har tillträtt, dock senast den 15 november (RO 3.2.1).

För att åstadkomma en sammanhållen budgetbehandling använder riksdagen den så kallade rambeslutsmodellen. Den fungerar på följande sätt. Riksdagen beslutar genom lag att hänföra statsutgifter till utgiftsområden (RO 5:12). I dag finns det 27 utgiftsområden (RO 5.12.1). Ett förslag till ramar för de olika utgiftsområdena läggs fram av regeringen i budgetpropositionen. Riksdagens beslut om utgiftsramarna fattas omkring den 20 november, när det inte är valår. Först därefter kan anslagen inom ramarna beslutas. Summan av anslagen inom ett utgiftsområde får då inte överskrida ramen.

Regeringen förvaltar och förfogar över statens tillgångar (RF 9:8 st. 1), men dessa tillgångar får inte användas på något annat sätt än vad riksdagen bestämt (RF 9:7). Detta innebär dock inte att ett anslag måste förbrukas helt eller delvis. Den frågan får regeringen avgöra under parlamentariskt ansvar.

Efter budgetårets slut ska regeringen lämna en årsredovisning för staten till riksdagen (RF 9:10).

Riksbanken är rikets centralbank och en myndighet under riksdagen. Den har ansvaret för penningpolitiken, medan ansvaret för övergripande valutapolitiska frågor vilar på regeringen (RF 9:12–13). Det innebär bland annat att det är Riksbanken som bestämmer räntan och regeringen som bestämmer växelkurssystemet. För att utöva insyn och kontroll över Riksbanken väljer riksdagen Riksbanksfullmäktige som består av elva personer. För själva ledningen av Riksbanken svarar en direktion som valts av fullmäktige, bestående av sex personer som väljs på fem eller sex år. Bland dessa sex utser fullmäktige en riksbankschef. I riksbankslagen sägs att målet för Riksbankens verksamhet ska vara att upprätthålla ett fast penningvärde samt att Riksbanken också ska främja ett säkert och effektivt betalningsväsende. Endast Riksbanken har rätt att ge ut sedlar och mynt (RF 9:14).

Internationella överenskommelser och överlåtelse

Överenskommelser med andra stater eller med mellanfolkliga organisationer ingås av regeringen (RF 10:1). Riksdagen garanteras dock ett inflytande över de viktigare internationella överenskommelserna. Alla överenskommelser som kräver ett beslut av riksdagen för att kunna genomföras måste också godkännas av riksdagen. Även när det gäller andra överenskommelser av större vikt måste regeringen få riksdagens godkännande. I sådana fall kan dock – om rikets intresse kräver det – riksdagens godkännande ersättas med en överläggning i den parlamentariskt sammansatta Utrikesnämnden.

Regeringen ska fortlöpande hålla Utrikesnämnden underrättad om de utrikespolitiska förhållanden som kan få betydelse för landet och överlägga med nämnden om dessa så ofta som det behövs. I alla utrikesärenden av större vikt ska regeringen före avgörandet överlägga med nämnden, ”om det kan ske” (RF 10:11).

Statschefen är ordförande i Utrikesnämnden. Om statschefen har förhinder, träder statsministern in som ordförande. Talmannen är självskriven som ledamot, och i nämnden ingår ytterligare nio proportionellt valda riksdagsledamöter (RF 10:12).

Inom Sverige gäller att offentligrättsliga funktioner såsom lagstiftning endast kan utövas av organ som kan stödja sin behörighet direkt på grundlag eller på ett bemyndigande som har stöd i grundlag. En allmän förutsättning är då att det beslutande organet är nationellt.

Det sagda innebär bland annat att bestämmelser i internationella avtal för Sveriges del har sin giltighet begränsad till Sverige som stat. Om Sverige gör ett åtagande i ett sådant avtal, blir det inte bindande för svenska medborgare förrän det har införlivats med svensk rätt genom beslut av ett behörigt svenskt organ. Detta kan göras på olika sätt, exempelvis genom att avtalet skrivs om till en svensk författning eller genom att avtalstexten i svensk översättning eller – undantagsvis – i utländsk originaltext utfärdas som en svensk föreskrift.

Överlåtelse av beslutskompetens till ett utländskt eller internationellt organ förutsätter uttryckligt grundlagsstöd. I regeringsformen görs en skillnad mellan överlåtelse av beslutanderätt till EU och övriga överlåtelse. Överlåtelse till EU behandlas i nästa avsnitt. Vad beträffar övriga överlåtelse gäller att beslutanderätt som direkt grundar sig på regeringsformen endast kan överlåtas i begränsad omfattning när överlåtelse avser beslut om föreskrifter, användningen av statens tillgångar, rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter eller ingående eller uppsägning av internationella överenskommelser eller förpliktelser. Vissa befogenheter kan över huvud taget inte överlåtas. Detta gäller beslut om grundlagarna, riksdagsordningen, vallagen och lagar om begränsning av någon av fri- och rättigheterna enligt 2 kap. regeringsformen (RF 10:7).

Rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter som inte direkt grundar sig på regeringsformen kan överlåtas och då inte bara till mellanfolkliga organ utan även till en annan stat och till en utländsk eller internationell inrättning eller

samfällighet (RF 10:8). Här syftas bland annat på samarbete med grannländer i frågor som tullbevakning och kriminalvård.

Beslut om överlåtelse av de nu nämnda befogenheterna kan fattas av riksdagen om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens samtliga ledamöter röstar för beslutet. Alternativt kan beslutet fattas enligt reglerna om grundlagsändring, det vill säga genom två beslut i riksdagen med val emellan, med möjlighet också till en beslutande folkomröstning om minst en tredjedel av riksdagsledamöterna röstar för det.

Riksdagen kan besluta att framtida ändringar i en internationell överenskommelse som införlivats i svensk rätt automatiskt ska gälla i Sverige. En bestämmelse i regeringsformen gör detta möjligt. Ett krav i bestämmelsen är att den framtida ändringen är av begränsad omfattning. Beslutet fattas i samma ordning som gäller för andra överlåtelser (RF 10:9).

Sverige och EU

När Sverige ansökte om inträde i EU stod det från början klart att de dåvarande reglerna om internationell överlåtelse av beslutsbefogenheter inte medgav en så vidsträckt överlåtelse som anslutningen krävde. Ett väsentligt drag hos EU är att unionens organ på de områden som överlåtelserna omfattar ska kunna besluta föreskrifter med omedelbar och direkt verkan i medlemsländerna. Sådana föreskrifter ska också sätta medlemsländernas egna föreskrifter åt sidan, i den mån dessa efter sin lydelse skulle kollidera med unionens regler.

Lösningen blev att genomföra en ändring av regeringsformen inriktad just på EU. Ett motiv till denna begränsning var att man inte ville öppna dörren för så vittgående befogenhetsöverlåtelser till andra internationella organ.

I grundlagstexten finns två viktiga villkor inskrivna för överlåtelser av beslutanderätt inom ramen för samarbetet i EU (RF 10:6 st. 1). Det första är att överlåtelserna inte får avse beslutanderätt som rör principerna för statskicket. Regleringen på denna punkt går tillbaka till uttalanden som KU gjorde vid införandet av bestämmelsen. KU betonade då bland annat att riksdagens ställning som det främsta statsorganet inte fick urholkas i väsentlig grad genom överlåtelse av normgivningsbefogenheter. Utskottet pekade också på den fria åsiktbildningens stora betydelse för vårt statskick och på den viktiga roll som offentlighetsprincipen och meddelarfriheten spelar i detta sammanhang. Det andra villkoret är att unionen har ett fri- och rättighetsskydd motsvarande det som ges i regeringsformen och i Europakonventionen (se s. 25 f.). Regleringen i grundlagen utgår från förutsättningen att EU:s rättsbildande organ inte kan tillägna sig någon kompetens utöver den som medlemsstaterna har givit dem genom anslutningsfördragen och genom senare fördrag.

För att riksdagen ska kunna överlåta beslutsbefogenheter inom ramen för samarbetet inom EU krävs en kvalificerad majoritet av samma slag som för andra befogenhetsöverlåtelser. Minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens samtliga ledamöter måste stå bakom beslutet. Alternativt finns möjligheten att fatta beslutet på samma sätt som

grundlagsbeslut, det vill säga med två identiska beslut med riksdagsval mellan besluten (RF 10:6 st. 2).

Det finns ytterligare en specialbestämmelse med sikte på samarbetet i EU. Den innebär att riksdagen kan godkänna en överenskommelse inom ramen för detta samarbete även om överenskommelsen inte finns i slutligt skick (RF 10:4).

I EU-frågor har regeringen en informations- och samrådsskyldighet mot riksdagen som är inskriven i regeringsformen (RF 10:10). För samrådet har Sverige, med Danmark som förebild, inrättat en EU-nämnd som väljs inom riksdagen (se RO 10:9–13). Tanken är att statsråden inför möten i ministerrådet informerar nämndens ledamöter och får del av deras synpunkter. Förslag om att nämnden skulle kunna utfärda bindande direktiv för Sveriges agerande i rådet har avvisats av riksdagen. Däremot kan man enligt KU utgå från att regeringen inte kommer att företräda en ståndpunkt som står i strid med vad nämnden gett uttryck för (bet. 1994/95:KU22 s. 15). Praxis har utvecklats så att det inte anses vara tillräckligt att regeringen inte gör något som står i strid med EU-nämndens synpunkter utan i stället ska agera i enlighet med nämndens råd och ståndpunkter (förs. 2000/01:RS1 s. 137). Även utskotten ska följa arbetet i EU inom sina respektive ämnesområden. Regeringen är skyldig att överlägga med utskotten i de EU-frågor som utskotten bestämmer (RO 10:4).

Genom Lissabonfördraget från 2009 tilldelades de nationella parlamenten uppgiften att kontrollera att förslag till lagstiftningsakter från EU inte strider mot den så kallade subsidiaritetsprincipen, det vill säga principen att unionen på de områden där den delar sin behörighet att fatta beslut med medlemsstaterna endast vidtar en åtgärd om och i den mån som målen för den planerade åtgärden inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna själva. Om riksdagen anser att ett förslag strider mot subsidiaritetsprincipen ska den avge ett motiverat yttrande till EU (RO 10:6). Om tillräckligt många av medlemsstaternas parlament gör samma bedömning ska EU ompröva förslaget till lagstiftningsakt.

Rättskipning och förvaltning

Rättskipningens och förvaltningens självständighet

Regeringsformens reglering av rättskipningen och förvaltningen, numera uppdelad på två kapitel – kapitel 11 respektive 12, är tämligen knapphändig. Domstolsorganisationen är dock mer utförligt beskriven (RF 11:1 st. 1) än den förvaltningsorganisation som lyder under regeringen (RF 12:1). I det senare fallet nämns endast Justitiekanslern vid namn. Det sägs också att domstolarnas rättskipningsuppgifter, huvuddragen i deras organisation och om rättegången måste beslutas som lag (RF 11:2).

Vissa av regeringsformens bestämmelser syftar främst till att värna om domstolarnas och förvaltningsmyndigheternas självständighet. Riksdagen får över huvud taget inte fullgöra rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter i vidare mån än vad som följer av grundlag eller riksdagsordningen (RF 11:4,

12:3). Vidare får varken riksdagen, regeringen eller någon myndighet ingripa i domstolars avgöranden av särskilda fall (RF 11:3). Inte heller får riksdagen, regeringen, en kommuns beslutande organ eller någon myndighet bestämma hur förvaltningsmyndigheter avgör ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda eller kommuner eller som rör tillämpning av lag (RF 12:2). Utanför det område som täcks av denna bestämmelse har förvaltningsmyndigheter under regeringen en allmän lydnadsplikt mot regeringen (RF 12:1).

De ordinarie domarna har en självständig ställning som garanteras av till- och avsättningsförfarandena. Det är regeringen som utnämner de ordinarie domarna, och denna rätt kan inte delegeras (RF 11:6). Domarutnämningarna ska beredas av en fristående nämnd bestående av fem ordinarie domare, två jurister verksamma utanför domstolsväsendet samt två representanter för allmänheten vilka väljs av riksdagen. Regeringen är inte bunden av nämndens förslag, men om regeringen vill utnämna en annan kandidat måste den först låta nämnden yttra sig. En ordinarie domare kan skiljas från sin anställning endast om han eller hon genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av skyldigheterna i anställningen har visat sig uppenbart olämplig att inneha anställningen. En ordinarie domare får också avskedas om han eller hon har uppnått gällande pensionsålder eller enligt lag är skyldig att avgå på grund av varaktig förlust av arbetsförmågan (RF 11:7 st. 1).

Vid tillsättning av alla statliga anställningar såväl i domstolar som i andra myndigheter gäller principen att avseende endast ska fästas vid sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet (RF 11:6 st. 2, 12:5 st. 2). ”Förtjänst” syftar på en efter hand förvärvad förtrogenhet med anställningens krav och mäts vanligen i tjänstgöringsår. ”Skicklighet” tar sikte på allmänna och speciella insikter av betydelse för anställningen. Skickligheten ska numera sättas främst om det inte finns skäl för annat.

Extraordinära rättsinstitut

I regeringsformens elfte och tolfte kapitel finns också bestämmelser om vissa extraordinära rättsinstitut, nämligen resning, återställande av försutten tid, dispens, nåd och abolition. Reglerna om resning och återställande av försutten tid inskränker sig till att ange vilka organ som kan besluta i dessa frågor (RF 11:13). Dispens innebär en möjlighet att i det särskilda fallet göra undantag i gynnande riktning från en föreskrift. Regeringen får medge dispens från en föreskrift i en förordning eller från en bestämmelse som har beslutats med stöd av ett beslut av regeringen (RF 12:8). Genom nåd får regeringen efterge eller mildra en brottspåföljd eller annan sådan rättsverkan av brott samt efterge eller mildra ett annat liknande myndighetsingrepp som avser en enskild person eller egendom (RF 12:9 st. 1). Nära besläktad med benådningsinstitutet är rätten för regeringen att besluta om abolition, det vill säga att besluta att vidare åtgärder för att utreda eller lagföra en brottslig gärning inte ska vidtas (RF 12:9 st. 2). Abolitionsrätten kan endast utnyttjas när det finns synnerliga skäl.

Lagprövning

Domstolarna och andra rättstillämpande offentliga organ har som en viktig konstitutionell uppgift att avgöra om de politiska organen har överskridit de gränser som grundlagarna drar upp för deras beslut om föreskrifter. De ska vid sin tillämpning av en föreskrift kontrollera att den inte står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning och att stadgad ordning har följts i alla väsentliga hänseenden vid regelns tillkomst. Om så inte är fallet får föreskriften inte tillämpas. Detta förfarande kallas *lagprövning* (eller normprövning) och ska tillämpas på samma sätt oavsett om det är riksdagen, regeringen eller en myndighet som beslutat föreskriften. Men enligt lagprövningsbestämmelserna ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före vanlig lag (RF 11:14, 12:10).

Riksdagens kontrollmakt

Redan riksdagens fortlöpande verksamhet med lag-, budget- och organisationsfrågor med mera innebär en form av kontroll av den offentliga verksamheten. Varje sakbehandling förutsätter en bedömning av rådande förhållanden och därmed oftast en granskning av tidigare verksamhet på området. Inte minst utskotten har här en viktig uppgift. Härtill kommer den numera grundlagsfästa uppgiften för riksdagens utskott att följa upp och utvärdera riksdagsbesluten inom sina respektive ämnesområden (RF 4:8).

Ett centralt inslag i den parlamentariska kontrollen är reglerna om *regeringens avgångsskyldighet*. Dessa är konstruerade så att riksdagen kan förklara att ett statsråd inte har riksdagens förtroende (RF 13:4). Ett statsråd som drabbas av en misstroendeförklaring ska avskedas (RF 6:7). Är förklaringen riktad mot statsministern, ska alla statsråden avskedas (RF 6:9). Det är talmannen som fattar beslutet om avskedanden (se s. 32).

Det finns emellertid två inskränkningar i skyldigheten att avgå.

För det första ska talmannens beslut i regel anstå tills en vecka har förflutit från misstroendeförklaringen, och under den veckan kan regeringen upphäva verkan av förklaringen genom att besluta om extra val. Denna rätt har regeringen oavsett om misstroendeförklaringen gäller statsministern eller ett annat statsråd. Regeln om anstånd gäller dock inte i de fall då regeringen inte har rätt att besluta om extra val (se s. 30).

För det andra ska regeringsledamöterna, om de alla har avskedats, stanna kvar i sina befattningar tills en ny regering har tillträtt (RF 6:11). Den gamla regeringen är då en övergångsregering.

En votering om en misstroendeförklaring följer en särskild procedur. Ett yrkande måste väckas av minst en tiondel av ledamöterna, det vill säga av minst 35 ledamöter. Det ska inte beredas i utskott. För bifall krävs en absolut majoritet bland alla ledamöterna, det vill säga minst 175 ledamöter. Inget yrkande om misstroendeförklaring har hittills gått igenom i riksdagen. Yrkanden har väckts vid fem tillfällen.

En omröstning om riksdagens förtroende för regeringen kan komma till stånd utan denna procedur. Regeringen kan exempelvis förklara att den kommer att avgå eller besluta om extra val, om den lider nederlag i riksdagens omröstning om ett visst förslag, det må gälla en lag eller en annan fråga. I ett sådant läge sägs regeringen ha ställt kabinetsfråga. En sådan situation inträffade den 15 februari 1990, då regeringen avgick sedan riksdagen hade avvisat regeringens förslag till bland annat lönestopp och tvångsmedling.

En viktig del av riksdagens kontroll är den *granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning* som konstitutionsutskottet (KU) ska utföra och rapportera om till riksdagen (RF 13:1–2). Tanken med denna granskning är att den i främsta rummet ska vara konstitutionellt och administrativt inriktad, inte politiskt.

KU ska minst en gång om året avge ett granskningsbetänkande. Numera sker det två gånger om året. På hösten redovisas den granskning av administrativ praxis i regeringen som utskottet självt initierat. Vårbetänkandet ägnas åt de granskningsärenden som anmälts av enskilda ledamöter. Dessa ärenden gäller som regel åtgärder som vidtagits av statsråden. Vårbetänkandet blir regelmässigt underlag för en omfattande debatt i kammaren.

KU har ännu en principiellt viktig funktion i kontrollen av regeringen, nämligen att fatta beslut i fråga om *åtal mot statsråd* (RF 13:3). Statsråden handlar i sin verksamhet under ett allmänt straffrättsligt ansvar, men ansvar kan utdömas bara om ett statsråd anses ha ”grovt” åsidosatt sin tjänsteplikt. Åtal väcks direkt i Högsta domstolen. KU kan begära hjälp av Justitieombudsmannen (JO) med förundersökningen. JO är också skyldig att utföra åtalet. Inget åtal har väckts under den nuvarande regeringsformens tid.

Till de parlamentariska kontrollinstituten kan man också hänföra *frågeinstituten*, interpellationer och frågor (RF 13:5). Riksdagsledamöternas interpellationer och frågor ska riktas till ett statsråd och gälla statsrådets tjänsteutövning. Frågeinstituten regleras närmare i 6 kap RO. Där framgår bland annat att interpellationer besvaras muntligt av respektive statsråd och följs av en debatt där också andra ledamöter än den som ställt interpellationen kan delta. Frågor ställs antingen skriftligt och besvaras då skriftligt av statsråden eller muntligt vid en frågestund i kammaren och besvaras då direkt av ett statsråd. Skriftliga frågor kan ställas till statsråden oavsett om riksdagen är i session eller inte.

Vissa kontrollinstitut är från riksdagens synpunkt mer indirekta och utförs av valda politiskt oberoende tjänstemän, nämligen *Riksdagens fyra ombudsmän* (justitieombudsmännen, JO) och *Riksrevisionens tre riksrevisorer*. JO väljs på fyra år med möjlighet till omval. JO kontrollerar tillämpningen i offentlig verksamhet av lagar och andra föreskrifter (RF 13:6, RO 8:11). Vem som helst kan anmäla klagomål mot myndigheter till JO, men ombudsmännen tar också själva initiativ till undersökningar. JO kan rikta kritik mot handläggningen av en fråga hos en domstol eller en förvaltningsmyndighet. Om allvarigare fel blivit begångna av en domare eller en tjänsteman kan han eller hon åtalas av JO. Ombudsmannainstitutionen har blivit förebild för likartade granskningsorgan i en lång rad andra länder.

Riksrevisionen har till uppgift att granska den verksamhet som bedrivs av staten men kan också åläggas att granska annan verksamhet (RF 13:7). Riksrevisorerna väljs av riksdagen på sju år utan möjlighet till omval. De beslutar självständigt vad som ska granskas, hur granskningen ska bedrivas och om slutsatserna av sin granskning (RF 13:8). Granskningsrapporterna läggs fram för riksdagen, som efter att ha hört regeringens åsikt beslutar om eventuella åtgärder (RO 3:8 a, 4:18 a).

Kommunerna

Den representativa statsskickets principer (se s. 22) ska tillämpas även inom den kommunala sektorn. Beslutanderätten i kommuner och landsting utövas därför av valda församlingar (RF 14:1).

Kommunal självstyrelse kan definieras som en princip att kommuner och landsting själva ska bestämma över lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse. Vilka dessa angelägenheter är anges i lag. I lag anges också andra angelägenheter som kommunerna ska sköta på den kommunala självstyrelsens grund (RF 14:2).

Den kommunala självstyrelsen kan inskränkas men då ska en proportionalitetsprincip tillämpas. Det innebär att inskränkningen inte bör gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den (RF 14:3). Om det finns olika möjligheter att nå samma mål bör riksdagen av hänsyn till den kommunala självstyrelsen välja den reglering som inskränker den kommunala självbestämmanderätten minst.

Den kommunala självstyrelsen förutsätter att kommunerna och landstingen har ekonomiska resurser. Den kommunala beskattningsrätten har därför ansetts så väsentlig att den grundlagsfästs (RF 14:4).

Det har tidigare varit en omstridd fråga om skatteutjämning mellan kommuner är grundlagsenlig. Sedan 2010 anges uttryckligt i regeringsformen att kommunerna i lag får åläggas att bidra till kostnaden för andra kommuners angelägenheter. Villkoret är att åtgärden krävs för att uppnå likvärdiga ekonomiska förutsättningar i kommunerna (RF 14:5).

Krig och krigsfara

Under krig och krigsfara kan det bli nödvändigt att riksdag och regering ingriper särskilt snabbt för att lösa oväntade problem. Regeringsformen anvisar vissa möjligheter till sådana ingripanden, mestadels på så sätt att konstitutionella befogenheter överläts från riksdagen till regeringen (se exempelvis RF 8:3–4). När detta inte är möjligt finns andra utvägar. Man har diskuterat möjligheten att ändra grundlagen genom ett enda beslut fattat med kvalificerad majoritet. En annan möjlighet är att handla utan uttryckligt grundlagsstöd och att med tillämpning av så kallad konstitutionell nödrätt överlåta större eller mindre delar av riksdagens kompetens till regeringen.

Dessa möjligheter har avvisats. Snabba beslut om grundlagsändringar skulle innebära risker för påtryckningar från utlandet och för otillräckligt övervägda ställningstaganden. Om man å andra sidan litar till konstitutionell

nödrätt, riskerar man att fattade beslut inte respekteras som legitima. Det kan dessutom bli lättare för landsförrådiska grupper att gripa makten.

I stället har man valt att i fredstid skapa konstitutionella regler som så långt det är möjligt medför att de offentliga organen kan agera inom grundlagens ram även i krislägen. Sådana regler är samlade i regeringsformens femtonde kapitel.

Riksdagen ska kallas till sammanträde om riket kommer i krig eller krigsfara (RF 15:1). Riksdagens beslutskompetens kan emellertid överlåtas till en proportionellt sammansatt krigsdelegation (RF 15:2–3). Denna består av talmannen och femtio andra ledamöter (RO 8:15). Delegationen har vidsträckt kompetens och kan bland annat fungera som organ i exil, det vill säga utanför landets gränser.

Skulle både riksdagen och dess krigsdelegation under ett krig inte kunna fungera, kan regeringen överta riksdagens uppgifter, i den utsträckning det behövs för att skydda riket och slutföra kriget. Regeringen kan då fungera i exil både som lagstiftande och som styrande makt. Endast grundlagarna, riksdagsordningen och lagen om val till riksdagen är undantagna från dess kompetens att besluta (RF 15:5).

Uppgifter som normalt ligger på regeringen kan i stor omfattning överlåtas till underordnade myndigheter. Även för kommunerna medger regeringsformen vissa speciella arrangemang (RF 15:12).

Regeringsformen innehåller en grundregel om hur svenska offentliga organ ska förhålla sig på ockuperat område. Där sägs att de ska handla på det sätt som bäst gagnar försvarsansträngningarna och motståndsverksamheten samt civilbefolkningens skydd och svenska intressen i övrigt. Inte i något fall får ett offentligt organ besluta eller vidta någon åtgärd som i strid med folkrättens regler ålägger någon medborgare att lämna ockupationsmakten bistånd. Val till riksdagen och till beslutande kommunala församlingar får inte hållas på ockuperat område. Varken riksdagen eller regeringen, inte heller krigsdelegationen, får fatta beslut på ockuperat område. Över huvud taget förbjuder regeringsformen riksdagens ledamöter och statsråden att utöva några befogenheter på ockuperat område (RF 15:9).

Under krig bör statschefen följa regeringen (RF 15:10). Om statschefen befinner sig på ockuperat område eller på en annan ort än regeringen får han eller hon inte fullgöra sina funktioner som statschef.

Kapitlet innehåller också regler som är anpassade till den nuvarande säkerhetspolitiska situationen och det förhållandet att Sverige deltar med militära förband i fredsbevarande styrkor och andra internationella uppdrag. I nära anknytning till FN-stadgans och folkrättens regler har regeringen rätten att sätta in rikets försvarsmakt för att möta ett väpnat angrepp mot Sverige eller för att hindra en kränkning av Sveriges territorium. När det gäller att hindra kränkningar av territoriet i fred eller under krig mellan främmande stater får regeringen uppdra åt Försvarsmakten att använda våld i enlighet med internationell rätt (RF 15:13). Däremot krävs riksdagens medgivande för att sända svenska väpnade styrkor till andra länder eller i övrigt sätta in sådana styrkor (RF 15:16).

Riksdagsordningen

Regeringsformens fjärde kapitel innehåller vissa grundläggande bestämmelser om riksdagens arbete och arbetsformer. De viktigaste bestämmelserna i övrigt finns i riksdagsordningens huvudbestämmelser, medan detaljföreskrifterna placerats i dess tilläggsbestämmelser. En ändring av huvudbestämmelserna sker antingen genom *ett* beslut med kvalificerad majoritet eller i samma ordning som en grundlagsändring men utan möjlighet till folkomröstning (se s. 34). Tilläggsbestämmelserna ändras på samma sätt som vanlig lag.

Riksmöten

Riksdagen sammanträder till riksmöte varje år (RF 4:1). Efter ett val, ordinarie eller extra, samlas riksdagen till riksmöte på femtonde dagen efter valdagen. Det får dock ske tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts (RF 3:10). Det innebär att riksdagen efter ett ordinarie val i regel samlas i början av oktober. Under år då ordinarie val inte hålls, inleds ett nytt riksmöte på den dag i september som riksdagen fastställt vid föregående riksmöte (RO 1:2).

Ett riksmöte öppnas vid ett särskilt sammanträde med kammaren. Vid detta sammanträde förklarar statschefen på talmannens begäran riksmötet öppnat. Statsministern avger därefter en regeringsförklaring, om inte ett regeringsskifte lägger hinder i vägen (RO 1:4).

Ett riksmöte ska pågå till dess att nästa riksmöte börjar. Efter samråd med riksdagsstyrelsen (se nästa avsnitt) beslutar talmannen om vilka uppehåll i kammarens arbete på en vecka eller längre tid som ska göras. Längre uppehåll förekommer under sommaren och i samband med jul och nyår. Talmannen kan också besluta att avbryta ett sådant uppehåll. Talmannen ska göra det, om regeringen eller minst 115 riksdagsledamöter begär det (RO 2:6).

Talmannen och riksdagsstyrelsen

Talmannen, riksdagens främste representant, väljs för en hel valperiod (RF 4:2). Det innebär i regel för en tid av fyra år. Talmannen utses vid riksdagens första sammanträde under valperioden (RO 8:1). Samtidigt väljs en förste, en andre och en tredje vice talman.

Talmannen har betydelsefulla uppgifter. Han eller hon leder riksdagens arbete (RO 1:5) och kammarens sammanträden (RO 2:1). Talmannen kan dock överlåta åt en vice talman att leda ett sammanträde. Talmannens uppdrag att leda riksdagens arbete innebär framför allt att ansvara för planeringen av detta. Vid kammarens sammanträden är talmannen ordförande. Talmannen ska vaka över att debattreglerna följs och att väckta förslag inte strider mot grundlagarna eller riksdagsordningen (RO 2:9). I debatten i kammaren får talmannen inte yttra sig i en sakfråga eller delta i omröstningarna (RO 2:1). Talmannens uppdrag som ledamot utövas av en ersättare. Däremot får de vice talmännen, som inte har någon tjänstgörande ersättare, delta i en omröstning, när de leder kammarens sammanträden. Tidigare har nämnts att talmannen

föreslår ny statsminister (se s. 32). Talmannen är också ledamot av Utrikesnämnden (RF 10:12) och tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig person står till förfogande som statschef (RF 5:7).

Talmannen är ordförande i riksdagsstyrelsen (RO 1:5). Riksdagsstyrelsen överlägger om planeringen av riksdagsarbetet, leder riksdagsförvaltningen samt beslutar i ärenden av större vikt som rör riksdagens internationella kontaktverksamhet. Förutom talmannen ingår i riksdagsstyrelsen tio andra riksdagsledamöter som riksdagen utser proportionellt för valperioden. Varje partigrupp utser en företrädare som ska samråda med talmannen om arbetet i kammaren.

Kammarsammanträden

I sammanträdeslokalen (plenisalen) är ledamöterna placerade efter valkrets, inte efter partitillhörighet, och varje ledamot har sin särskilda plats. Även för statsråden finns särskilda platser. Sammanträdena är offentliga men det finns möjlighet att hålla hemliga sammanträden, bland annat om det utrikespolitiska läget skulle kräva det (RF 4:9, RO 2:4).

Debatter äger rum med anledning av utskottsbetänkanden och interpellationer. Dessutom kan talmannen besluta att ”en debatt utan samband med annan handläggning” ska äga rum. Till denna kategori av så kallade särskilt anordnade debatter hör partiledardebatterna, de allmänpolitiska debatterna och debatter i aktuella ämnen (RO 2:10 st. 3).

En komplicerad och viktig fråga har varit om det ska finnas debattrestriktioner. Å ena sidan gäller den ur demokratisk synvinkel betydelsefulla grundsatsen att en ledamots yttrandefrihet inte bör beskäras, vare sig i fråga om antalet anföranden eller vad gäller anförandenas längd. Å andra sidan finns det risk för att debatttiden i kammaren ökar avsevärt. Enligt debattreglerna ska varje ledamot ha rätt att tala i minst fyra minuter i varje fråga (RO 2:14 st. 3). En ledamot som anmäler sig till en ärendedebatt senast dagen före debatten får tala längre, men ska ange den beräknade tiden för anförandet (RO 2.14.1). Någon lagstadgad tidsbegränsning finns inte. Däremot begränsas debatttiden i första hand genom överenskommelser mellan partierna i samråd med talmannen. Talarordningen bestäms av talmannen men kan brytas genom repliker (RO 2:15). För interpellationsdebatterna finns särskilda debattregler (RO 6.1.3). I de särskilt anordnade debatterna bestämmer talmannen debattreglerna efter samråd med partigrupperna (RO 2.14.2). För alla debatter i riksdagen gäller att ingen talare får uttala sig otillbörligt om någon annan, använda personliga förolämpande uttryck eller i övrigt i ord eller handling uppträda på ett sätt som strider mot god ordning (RO 2:12 st. 1).

Vid kammarsammanträdena förs debattprotokoll som är tillgängliga redan dagen efter sammanträdet (RO 2:16).

Ärendenas väckande

Rätten att väcka ett ärende innebär en rätt att kräva ett beslut av riksdagen i ärendet. En sådan initiativrätt har regeringen (RF 4:4) genom proposition eller skrivelse (RO 3:1, 6), varje riksdagsledamot (RF 4:4) genom motion (RO 3:9), utskotten genom utskottsinitiativ (RO 3:7) och vissa riksdagsorgan genom framställning eller redogörelse (RO 3:8). Mest vidsträckt initiativrätt har regeringen och de enskilda ledamöterna. De får väcka förslag i fråga om allt som kan komma under riksdagens prövning, om inte regeringsformen gör något undantag (RF 4:4). Ett utskott får väcka förslag i ämnen som hör till dess ämnesområde (RO 3:7).

Propositionerna och skrivelserna är riksdagens viktigaste arbetsmaterial. Deras antal uppgick vid riksmötet 2009/10 till 246. Den viktigaste och årligen återkommande propositionen är budgetpropositionen (se s. 37). Men även motionerna är från arbetssynpunkt mycket väsentliga. Motionerna är i regel inte beredda på samma fullständiga sätt som propositionerna och kräver därför ofta ett visst utredningsarbete inom det berörda utskottet. Motionernas antal uppgick vid riksmötet 2009/10 till 4 022.

Riksdagsordningen anger tidsramar inom vilka propositioner och motioner måste väckas, propositionstider och motionstider. Beträffande tidpunkten för budgetpropositionens och den ekonomiska vårpropositionens avlämnande hänvisas till sidan 37. I övrigt gäller att riksdagen fastställer när de propositioner som, enligt regeringens mening, bör behandlas under riksmötet senast ska lämnas (RO 3:3). Regeringen kan dock lämna en proposition senare om den anser att det finns synnerliga skäl (RO 3:4 p. 2). Motioner med anledning av en proposition, en skrivelse från regeringen, en framställning eller en redogörelse från ett riksdagsorgan får väckas inom femton dagar från den dag då initiativet anmäldes i kammaren (RO 3:11). Den allmänna motionstiden börjar vid riksmötets början och slutar när motionstiden med anledning av budgetpropositionen löpt ut. En motion under den allmänna motionstiden får avse vad som helst som ligger inom riksdagens område att besluta om (RO 3:10).

Ärendenas beredning

För riksdagsärendena råder beredningstvång. Det innebär att alla väckta ärenden remitteras till ett utskott för beredning (RF 4:5, RO 4:1). Den helt dominerande utskottstypen är ständigt utskott. Som huvudprincip gäller att ärendena fördelas mellan utskotten med utgångspunkt i de ämnen ärendena avser (RO 4:6). Ett utskott måste ta ställning till de förslag som framförts i ett remitterat ärende och lämna ett betänkande till kammaren över ärendet (RO 4:9). Andra ärenden än budgetpropositionen får som huvudregel inte delas mellan utskott (RO 4:7). Finns det aspekter på ett ärende som hör hemma i ett annat utskott kan det beredande utskottet begära ett yttrande från det andra utskottet (RO 4:8). Sådana yttranden är den vanligaste formen för samarbete mellan utskotten.

Det finns 15 ständiga utskott i riksdagen. Konstitutionsutskottet och finansutskottet har särskilda uppgifter och är angivna redan i regeringsformen (RF 4:3). Övriga utskott är namngivna först i riksdagsordningen (RO 4:2, 4.2.1). Varje utskott ska bestå av ett udda antal ledamöter, lägst 15 (RO 4:3). För närvarande är antalet 17. Härtill kommer minst lika många suppleanter (RO 7:8). Utskotten väljs för riksdagens valperiod (RO 4:2). Varje utskott väljs för sig. Valen sker praktiskt taget alltid med en för partierna gemensam lista, som alla ledamöter, eller alla utom en ledamot, i riksdagens valberedning kommit fram till (RO 7:3). Vid fördelningen av platserna ser man till att partierna i huvudsak blir representerade i utskotten i förhållande till sin storlek i kammaren.

Vid budgetbehandlingen har finansutskottet ett stort ansvar och en samordnande roll. Utöver sin uppgift att bereda ärenden om allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken och för budgeten samt ärenden som rör Riksbankens verksamhet ska utskottet bereda förslagen till ramar för utgiftsområden (RO 4:5). Utgiftsramarna fastställs av riksdagen och är bindande för utskotten (se s. 37). Vidare ska finansutskottet ha möjlighet att yttra sig, innan ett annat utskott lämnar ett betänkande i ett ärende, om förslaget i betänkandet kan innebära betydande framtida återverkningar på de offentliga utgifterna och inkomsterna (RO 4:8). Finansutskottets rätt att i ekonomisk-politiskt syfte väcka förslag i ett ämne som hör till ett annat utskotts beredningsområde bör ses i detta sammanhang (RO 3:7).

En viktig regel för utskottsberedningen är att en statlig myndighet är skyldig att lämna upplysningar och lämna yttrande till ett utskott, när utskottet begär det. En sådan begäran kan göras av en minoritet av minst 5 ledamöter i utskottet (RO 4:11). Till de statliga myndigheterna räknas även Lagrådet (se ovan s. 36).

Utskottssammanträdena är inte offentliga. Ett utskott kan dock ordna offentliga utfrågningar för att skaffa upplysningar (hearingar) (RO 4:13). Sådana öppna utskottsutfrågningar har blivit allt vanligare under senare år.

Vid oenighet inom ett utskott sker beslutet genom omröstning. Ord-föranden har utslagsröst vid lika röstetal. En ledamot som förlorat i en omröstning har reservationsrätt (RO 4:15).

Ärendenas avgörande

Ett utskottsbetänkande ska normalt bordläggas vid två sammanträden i kammaren, innan det tas upp till debatt och avgörande (RO 5:1). I debatten är varje ledamot och statsråd tillförsäkrad rätten att yttra sig (RF 4:6 st. 1). Ett stort antal ärenden är inte kontroversiella och då är debatt som regel onödig.

Ett ärende kan avgöras genom ja- och nejrop, så kallad acklamation, men varje ledamot kan alltid få till stånd en omröstning. En omröstning ska också alltid företas om det krävs kvalificerad majoritet för beslut (RO 5:4). Finns det fler än två yrkanden på samma beslutspunkt används eliminationsmetoden (RO 5:6). Enligt denna tas yrkandena bort undan för undan på så sätt att två yrkanden alltid ställs mot varandra. Det som vinner går vidare till nästa omröstning till dess endast två yrkanden kvarstår till huvudvoteringen.

Omröstning sker öppet (RO 5:6). Huvudregeln är att det yrkande vinner som har stöd av mer än hälften av de röstande (RF 4:7). För vissa beslut gäller dock krav på kvalificerad majoritet, eller annan särskild beslutsregel (RO 5:9). I vissa procedurfrågor kan det vara en minoritet som bestämmer. Uppkommer lika röstetal i en huvudvotering uppskjuts ärendet och en ny omröstning sker vid ett följande sammanträde. Om det då blir lika röstetal igen kan ärendet återremitteras till utskottet eller avgöras genom lottning (RO 5:7).

Det finns tre sätt att utföra en omröstning: uppresning, omröstning med elektronisk omröstningsapparat och, när denna inte kan användas, namnupprop. Om talmannen är tveksam om utfallet när ledamöterna ställer sig upp, eller om en ledamot begär det, ska rösträkning ske (RO 5.6.1).

Huvudregel är att ett ärende ska avgöras under den valperiod då det väcktes. Riksdagen kan dock besluta om uppskov till första riksmötet i nästa valperiod. Utskotten beslutar när ett ärende ska behandlas under valperioden. Ärenden som gäller statsbudgeten för det närmast följande budgetåret måste dock avgöras före budgetårets ingång, om det inte utan olägenhet kan avgöras senare (RO 5:10).

Personal och förvaltning

Högsta chef för riksdagens personal och förvaltning är riksdagsdirektören. Riksdagsdirektören är också den tjänsteman som närmast biträder riksdagsstyrelsen och talmannen i ledningen av riksdagens arbete. Riksdagsdirektören väljs av riksdagen för en period av fyra år med möjlighet till omval (RO 9:1). Kammarerna, varje utskott och EU-nämnden har kanslier med anställda tjänstemän (RO 9:2). Frågor som gäller personalens anställnings- och arbetsvillkor sköts av riksdagsförvaltningen, som också handhar riksdagens budget och ekonomiska förhållanden i övrigt (RO 9:4). Riksdagens tjänstemän rekryteras på samma sakliga grunder som övriga statliga tjänstemän (RF 12:5 st. 2).

Successionsordningen

Successionsordningen tillkom 1810 i samband med att den franske marskalcken Jean Baptiste Bernadotte hade valts till kronprins i Sverige. Den reglerar i vilken ordning den nuvarande kungens efterkommande har tillträde till tronen. Sverige har numera fullt kognatisk tronföljd. Det innebär att såväl manliga som kvinnliga efterkommande till Carl XVI Gustaf har rätt att tillträda tronen. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande har företräde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande.

Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Friheten att framställa och distribuera meddelanden

Det finns inga rättsliga möjligheter för det allmänna (definition av det allmänna se s. 22) att – på grund av skrifternas innehåll – i förväg förbjuda eller hindra den som så önskar från att framställa och sprida skrifter (TF 1:1–2, 4:1, 6:1). Även skrifter som är mångfaldigade genom en enklare och billigare teknik kan få samma rättsliga skydd som tryckta skrifter (TF 1:5, 4:2). En i stort sett lika vidsträckt frihet gäller i fråga om filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar (YGL 1:1, 1:3 st. 1–2, 3:8).

En principiellt obegränsad rätt att sända ljudradio- och televisionsprogram finns endast i fråga om trådsändningar. Dock gäller den inskränkningen att nätt innehavaren genom lag kan förpliktas att ge sändningsutrymme för vissa program med hänsyn till allmänhetens tillgång till allsidig upplysning ("must-carry"-principen) samt till intresset av konkurrens i nätet. Vidare finns det en skyldighet för en nätt innehavare att tillförsäkra mottagarkretsen ett inflytande över programvalet och, för den som sänder program i television, göra sändningarna tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I lag kan också ges föreskrifter om ingripanden mot fortsatt sändning av ett utbud som inriktas på våldsförställningar, pornografiska bilder eller hets mot folkgrupp (YGL 3:1). Friheten att sända genom tråd innebär bland annat att det allmänna inte längre kan ställa krav på tillstånd för sändningar av kabel-tv. Denna omständighet i kombination med den nya tekniken med satellitsändningar har på längre sikt omöjliggjort ett monopolliknande system. Därmed har man även begränsat verkningarna av ett förbud mot reklam i television.

Beträffande etersändning krävs fortfarande tillstånd. Det allmänna ska eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sätt som leder till vidaste möjliga yttrande- och informationsfrihet (YGL 3:2). Denna princip ska vara vägledande när Myndigheten för radio och tv ger tillstånd till lokalradiosändningar. Därutöver ska det finnas en möjlighet för sammanslutningar att få tillstånd att sända ljudradioprogram i lokala radiosändningar i mån av frekvensutrymme.

Exklusivitetsgrundsatsen

Grundlagsskyddet innebär enligt både TF och YGL att det allmänna inte får ingripa mot missbruk av yttrandefriheten eller mot medverkan till detta annat än i de fall och i den ordning som föreskrivs i dessa båda grundlagar (TF 1:3, YGL 1:4). TF och YGL är de enda lagar som kan tillämpas inom sitt område. Det betyder att riksdagen inte genom en vanlig lag kan inskränka tryckfriheten eller yttrandefriheten såsom den är reglerad i någon av dessa grundlagar.

Genom rättsutvecklingen har dock en gräns dragits upp mellan tryckfrihetsbrott och brott som begåtts med hjälp av tryckta skrifter som är

straffbara av andra orsaker än missbruk av tryckfriheten. Bedrägliga eller vilseledande meddelanden i kommersiell reklam betraktas exempelvis inte som tryckfrihetsbrott utan hanteras inom ramarna för marknadsrätten. Genom uttryckliga regler i TF har vidare undantag från grundlagsskyddet gjorts, bland annat i fråga om intrång i upphovsrätten samt regleringen av reklam för alkohol och tobak och av yrkesmässig kreditupplysningsverksamhet (TF 1:8–9, YGL 1:12).

Den långa debatten om barnpornografi ledde till att vad som numera definieras som ”pornografiska bilder av personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som är under arton år” har lyfts ut ur grundlagarna (TF 1:10, YGL 1:13). Barnpornografibrottet regleras enbart i brottsbalken (16:10 a–b). Även att inneha och att betrakta sådana bilder har kriminaliserats.

Förbud mot censur och andra hinder

Ett uttryckligt förbud mot censur – den centrala punkten i lagstiftningen om yttrandefrihet – finns både i tryckfrihetsförordningen och i yttrandefrihetsgrundlagen (TF 1:2, YGL 1:3). Förbudet riktas mot myndigheter och andra allmänna organ. Detta sägs uttryckligen i yttrandefrihetsgrundlagens text, men det anses gälla även enligt tryckfrihetsförordningen. Grundlagarna hindrar inte generellt att den som har ansvaret för en framställning exempelvis ber en myndighet att granska framställningen före publiceringen. Det enda undantaget från grundlagarnas censurförbud är att föreskrifter kan beslutas om granskning och godkännande av rörliga bilder i filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar som ska visas offentligt. Undantagen från censurförbudet är också digital bio och andra offentliga uppspelningar ur databaser (YGL 1:3 st. 2). Filmcensuren för vuxna avskaffades 2010.

Nyhetskällorna

Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen värnar om källorna till nyheter och annan information genom ett par skilda komplex av rättsregler, nämligen dels om allmänna handlingars offentlighet, dels om skydd för uppgiftslämnare. Detta skydd innebär frihet från straffrättsligt ansvar och rätt att vara anonym.

Grundlagsreglerna om *allmänna handlingars offentlighet* finns i tryckfrihetsförordningens andra kapitel. De handlingar som förvaras hos myndigheterna är allmänna handlingar, oavsett om de har kommit in dit eller upprättats där och oberoende av sitt innehåll. ADB-upptagningar och andra elektroniska upptagningar betraktas också som handlingar. I fråga om de handlingar som upprättas hos en myndighet gäller som en allmän regel att de blir allmänna i och med att de får sin slutliga utformning. Även utkast och förslag blir allmänna handlingar, om de arkiveras efter det att ett ärende avgjorts. Bestämmelserna ger ett visst utrymme för inofficiell korrespondens med en myndighetsperson, till exempel ett statsråd. Det förutsätter att handlingen är avsedd för mottagaren endast i egenskap av innehavare av en annan

ställning exempelvis som politiker eller facklig funktionär, än som befattningshavare hos myndigheten (TF 2:3–9).

En allmän handling är i princip offentlig, det vill säga den ska hållas tillgänglig för den som vill ta del av den, vanligen i original (TF 2:12). Den enskilde har också rätt att mot avgift få en avskrift eller kopia av den och får också själv avbilda eller kopiera den med egen apparatur.

Tryckfrihetsförordningen öppnar möjlighet för att i lag införa en skyldighet för myndigheter att lämna ut handlingar i elektronisk form (TF 2:13).

Myndigheten får som allmän princip inte fråga efter sökandens identitet eller motiv för att efterfråga en handling (TF 2:14 st. 3).

Alla frågor om tillgång till allmänna handlingar ska behandlas skyndsamt (TF 2:12–16).

Allmänna handlingar får hållas hemliga. I tryckfrihetsförordningen (TF 2:2) anges de intressen som styr sekretessen. Utöver dessa får sekretess inte förekomma. Dessa intressen är:

- rikets säkerhet eller dess förhållande till annan stat eller mellanfolklig organisation,
- rikets centrala finanspolitik, penningpolitik eller valutapolitik,
- myndigheternas verksamhet för inspektion, kontroll eller annan tillsyn,
- intresset av att förebygga eller beivra brott,
- det allmännas ekonomiska intresse,
- skyddet för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden,
- intresset av att bevara djur- eller växtarter.

Undantag från offentlighetsprincipen ska vara mer noga angivna i en särskild lag, offentlighets- och sekretesslagen, undantagsvis i andra lagar och då med hänvisning till offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400).

Om en myndighet avslår en begäran att få ut en allmän handling, kan beslutet överklagas, i regel hos kammarrätten. Blir det avslag i första klagoinstansen kan klaganden gå vidare till Högsta förvaltningsdomstolen (före detta Regeringsrätten). Då krävs dock prövningstillstånd.

Offentlighets- och sekretesslagen innehåller ett principiellt förbud mot att avslöja en uppgift som omfattas av sekretess. Förbudet gäller vare sig detta sker muntligen, genom att en allmän handling lämnas ut eller på något annat sätt. Både handlingssekretess och tystnadsplikt gäller alltså.

Ansvarsfriheten för uppgiftslämnare slås fast i inledande stadganden både i TF (1:1 st. 3) och i YGL (1:2). Det i praktiken viktigaste fallet är att en statlig eller kommunal befattningshavare har lämnat ett meddelande för publicering som omfattas av sekretess till en behörig mottagare, en tidningsredaktion, en nyhetsbyrå eller liknande. Huvudregeln är att uppgiftslämnare då inte kan dömas för brott mot tystnadsplikten. Vissa undantag gäller (se TF 7:3 och YGL 5:3). En liknande ansvarsfrihet gäller för den som anskaffar uppgifter för publicering.

Rätten till anonymitet skyddas på olika sätt. Det är straffbart för dem som sysslar med tillkomsten av tryckta skrifter eller av framställningar skyddade av yttrandefrihetsgrundlagen att röja uppgiftslämnare eller författare som önskar vara anonyma. Undantag från denna tystnadsplikt görs bara i speciella

fall, bland annat vid vittnesförhör inför domstol – om domstolen av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas (TF 3:3, YGL 2:3). I vissa mål viker tystnadsplikten under lindrigare förutsättningar. Så är fallet i mål om brott mot tystnadsplikt när ansvar kan inträda enligt de nyss nämnda undantagsreglerna (TF 7:3, YGL 5:3). Det finns också ett förbud för en myndighet eller ett annat allmänt organ att efterforska en författares, utgivares eller meddelares identitet. Inte heller får en myndighet eller ett annat allmänt organ ingripa mot någon för att han eller hon har brukat sin tryckfrihet eller medverkat till bruket av den (TF 3:4, YGL 2:4).

Ansvarsbestämmelserna

Ett viktigt moment i de två grundlagarnas skyddssystem är straffbestämmelsernas konstruktion. För flertalet typer av tryck- och yttrandefrihetsbrott gäller *principen om dubbel täckning*. Den innebär att en gärning måste vara straffbar både enligt grundlag och enligt vanlig lag – i praktiken brottsbalken – för att kunna föranleda ansvar i tryck- eller yttrandefrihetsmål (TF 7:4 första meningen, YGL 5:1 st. 1). Innebörden av detta är att straffbarheten kan minskas genom en ändring i vanlig lag men inte vidgas utan att både grundlagen och den vanliga lagen ändras. Tryckfrihetsbrotten förtecknas i 7 kap. 4 § TF. I 5 kap. 1 § YGL finns en hänvisning till TF:s bestämmelser samt en beskrivning av den typ av brottet olaga våldsskildring som begås genom rörliga bilder.

De flesta brottstyper som är nämnda i TF gäller brott mot rikets säkerhet, några tillhör gruppen brott mot allmän ordning, nämligen uppvigling, hets mot folkgrupp och olaga våldsskildring. Brottet hets mot folkgrupp omfattar även hot och missaktning med anspelning på sexuell läggning. Vissa andra hotbrott är straffbara även när de begås genom yttranden i medier som täcks av TF och YGL. Endast förtal och förolämpning tillhör gruppen brott mot enskilda, och av dessa har endast förtal, grovt förtal och förtal av avliden nämnvärd praktisk betydelse.

För brottspåföljderna gäller vanlig lag. Straffskalorna för tryck- och yttrandefrihetsbrott kan alltså både skäras och lindras utan att grundlagarna ändras. Även skadestånden faller under regler i vanlig lag, dock med den skillnaden att skadestånd kan komma i fråga bara när den framställning som anses ha orsakat skada har visats vara brottslig (TF 11 kap., YGL 8 kap.). Ansvarig för skadestånd är inte bara den som är straffrättsligt ansvarig utan även ägaren eller förläggaren till den tryckta skriften respektive den som bedriver programverksamheten.

De särskilda ansvarighetsreglerna (TF 8 kap., YGL 6 kap.) bygger på principen om ensamansvar som nämnts tidigare. Beträffande flertalet framställningar ligger ansvaret på den utgivare som ägaren utsett – så är det för periodiska skrifter (TF 8:1) och för radioprogram och tekniska upptagningar som filmer, videogram och ljudupptagningar (YGL 6:1). Annars faller ansvaret i regel på upphovsmannen (TF 8:5). I viss omfattning gäller

allmänna straffrättsliga regler för etermedierna, nämligen i fråga om vissa typer av direktsändningar (YGL 1:8, 6:1 st. 2).

En nödvändig konsekvens av principen om ensamansvar är att den ansvarige inte kan fria sig genom att påstå sig inte ha känt till innehållet i framställningen eller inte ha gått med på att den publicerades. Grundlagarna löser problemet genom ett antagande som inte kan motbevisas. Den ansvarige ska anses ha haft kännedom om innehållet i framställningen och medgett offentliggörandet (TF 8:12, YGL 6:4).

Allmänt åtal för tryck- eller yttrandefrihetsbrott kan i regel väckas endast av Justitiekanslern (JK) (TF 9:2, YGL 7:1). När det gäller olaga våldsskildring, hets mot folkgrupp och vissa andra brott i tekniska upptagningar kan dock JK delegera vissa åklagaruppgifter till allmän åklagare. Förtal och förolämpning ligger under enskilt åtal. JK får endast väcka åtal för sådana gärningar om målsäganden anmäler dem till åtal och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt. Prövningen ankommer på allmän domstol. Endast omkring 25 tingsrätter är behöriga att ta upp målen,. Före den egentliga domstolsprövningen görs en prövning i jury om nio personer, om inte bägge parter avstår från det (det enda fall av juryprövning i svensk rätt). Om juryn friar avbryts rättegången och friande dom meddelas. Fäller juryn, minst sex röster krävs då, går saken vidare till domstolen. Den kan fria eller bedöma saken mildare än juryn – men inte döma strängare. Juryn prövar bara själva skuldfrågan. Utmätningen av straff och eventuellt skadestånd är domstolens sak. Domen kan prövas i högre instans, oberoende av om den är fällande eller friande. Högre instans kan dock lika litet som tingsrätten gå utanför juryns skuldbedömning.

Litteratur för vidareläsning

Till kapitel 2 En blick tillbaka i historien

Brundin, M. & Isberg, M. (red.), *Maktbalans och kontrollmakt. 1809 års händelser, idéer och författningsverk i ett tvåhundraårigt perspektiv*. 2009.

Schück, H. m. fl., *Riksdagen genom tiderna*. 2. uppl. 1992.

Stjernquist, N. *Tvåkammartiden. Sveriges riksdag 1867–1970*. 1996.

Sveriges konstitutionella urkunder, med inledning av N. Stjernquist, ”Land skall med lag byggas. Sveriges författningshistoria”. 1999.

Till kapitel 3 Den konstitutionella utvecklingen efter andra världskriget

Mattson, I. & Petersson, O. (red.), *Svensk författningspolitik*. 3. uppl. 2011.

Petersson, O. m.fl. *Demokratins grundlag. Demokratirådets rapport 2004*. 2004.

Sterzel, F., *Författning i utveckling: tjugo studier kring Sveriges författning*. 2009.

Sterzel, F., *Parlamentarismen i författningen*. 2. uppl. 1999.

Sydow, B. von, *Vägen till enkammarriksdagen: demokratisk författningspolitik i Sverige 1944–1968*. 1989.

Till kapitlen 4 Regeringsformen, 5 Riksdagsordningen, 6 Successionsordningen

Algotsson, K.-G., *Sveriges författning efter EU-anslutningen*. 2000.

Bull, T. & Sterzel, F., *Regeringsformen – en kommentar*. 2010.

Holmberg, E. m.fl. *Grundlagarna: regeringsformen, successionsordningen, riksdagsordningen*. 2 uppl. 2006. Ny upplaga beräknas utkomma 2011.

Nergelius, J., *Svensk statsrätt*. 2. uppl. 2010.

SOU 2008:125 *En reformerad grundlag*. Betänkande från Grundlagsutredningen. Del 1–2.

Strömberg, H. & Lundell, B., *Sveriges författning*. 21 uppl. 2011.

Warnling-Nerep, W. m. fl., *Statsrättens grunder*. 3 uppl. 2010.

Till kapitel 7 Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Bohlin, A., *Offentlighetsprincipen*. 8 uppl. 2010.

Funcke, N., *Tryckfriheten. Ordets män och statsmakterna*. 2006.

SOU 2010:68 *Ny yttrandefrihetsgrundlag? Yttrandefrihetskommittén presenterar tre modeller*.

Strömberg, H. & Lundell, B., *Handlingsoffentlighet och sekretess*. 11 uppl. 2009.

Strömberg, H. & Axberger, H-G., *Yttrandefrihetsrätt*. 2004.

Wennberg, B. m. fl., *Yttrandefrihetsgrundlagen*. 3 uppl. 2003.

Lagtext

I den lydelse grundlagarna har sedan 1 januari 2011
och riksdagsordningen sedan 1 juli 2011

Regeringsformen¹

1 kap. Statsskicketets grunder

1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

2 § Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa.

Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

Lag (2010:1408).

3 § Regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen är rikets grundlag. *Lag (1991:1471).*

4 § Riksdagen är folkets främsta företrädare.

Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel ska användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning.

Lag (2010:1408).

---

¹ Enligt SFS 2011:109.

- 5 §** Konungen eller drottning som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron är rikets statschef. *Lag (2010:1408)*.
- 6 §** Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen. *Lag (1976:871)*.
- 7 §** I riket finns kommuner på lokal och regional nivå. *Lag (2010:1408)*.
- 8 §** För rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter. *Lag (1976:871)*.
- 9 §** Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet. *Lag (2010:1408)*.
- 10 §** Sverige är medlem i Europeiska unionen. Sverige deltar även inom ramen för Förenta nationerna och Europarådet samt i andra sammanhang i internationellt samarbete. *Lag (2010:1408)*.

2 kap. Grundläggande fri- och rättigheter

Opinionsfriheter

- 1 §** Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad
1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,
  2. informationsfrihet: frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden,
  3. mötesfrihet: frihet att anordna och delta i sammankomster för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk,
  4. demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstrationer på allmän plats,
  5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften, och
  6. religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

I fråga om tryckfriheten och motsvarande frihet att yttra sig i ljudradio, television och i vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar gäller tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

I tryckfrihetsförordningen finns också bestämmelser om rätt att ta del av allmänna handlingar. *Lag (2010:1408)*.

- 2 §** Ingen får av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får någon av det allmänna tvingas att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. *Lag (2010:1408)*.

3 § Ingen svensk medborgare får utan samtycke antecknas i ett allmänt register enbart på grund av sin politiska åskådning. *Lag (2010:1408).*

Kroppslig integritet och rörelsefrihet

4 § Dödsstraff får inte förekomma. *Lag (2010:1408).*

5 § Var och en är skyddad mot kroppsstraff. Ingen får heller utsättas för tortyr eller för medicinsk påverkan i syfte att framtvunga eller hindra yttranden. *Lag (2010:1408).*

6 § Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i andra fall än som avses i 4 och 5 §§. Var och en är dessutom skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande.

Utöver vad som föreskrivs i första stycket är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. *Lag (2010:1408).*

7 § Ingen svensk medborgare får landsförvisas eller hindras att resa in i riket.

Ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att barn under arton år i fråga om sitt medborgarskap ska följa föräldrarna eller en av dem. *Lag (2010:1408).*

8 § Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden. Den som är svensk medborgare är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna det. *Lag (2010:1408).*

Rättssäkerhet

9 § Om en annan myndighet än en domstol har berövat någon friheten med anledning av brott eller misstanke om brott, ska han eller hon kunna få frihetsberövandet prövat av domstol utan oskäligt dröjsmål. Detta gäller dock inte när det är fråga om att till Sverige flytta över verkställighet av en frihetsberövande påföljd enligt en dom i en annan stat.

Även den som av någon annan anledning än som anges i första stycket har blivit omhändertagen tvångsvis, ska kunna få omhändertagandet prövat av domstol utan oskäligt dröjsmål. Med prövning av domstol likställs i sådant fall prövning av en nämnd, om nämndens sammansättning är bestämd i lag och ordföranden i nämnden ska vara eller ha varit ordinarie domare.

Har prövningen inte uppdragits åt en myndighet som är behörig enligt första eller andra stycket, ska prövningen göras av allmän domstol. *Lag (2010:1408).*

10 § Ingen får dömas till straff eller annan brottspåföljd för en gärning som inte var belagd med brottspåföljd när den begicks. Inte heller får någon dömas

till svårare brottspåföljd för gärningen än den som var föreskriven då. Vad som föreskrivs här om brottspåföljd gäller även förverkande och annan särskild rättsverkan av brott.

Skatt eller statlig avgift får inte tas ut i vidare mån än som följer av föreskrifter som gällde när den omständighet inträffade som utlöste skatt- eller avgiftsskyldigheten. Finner riksdagen att det finns särskilda skäl för det, får en lag dock innebära att skatt eller statlig avgift tas ut trots att lagen inte hade trätt i kraft när omständigheten inträffade, om regeringen eller ett riksdagsutskott då hade lämnat ett förslag om det till riksdagen. Med förslag jämställs ett meddelande i skrivelse från regeringen till riksdagen om att ett sådant förslag är att vänta. Vidare får riksdagen föreskriva undantag från första meningen, om riksdagen finner att det av särskilda skäl krävs i samband med krig, krigsfara eller svår ekonomisk kris. *Lag (2010:1408)*.

11 § Domstol får inte inrättas för en redan begången gärning och inte heller för en viss tvist eller i övrigt för ett visst mål.

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. Förhandling vid domstol ska vara offentlig. *Lag (2010:1408)*.

Skydd mot diskriminering

12 § Lag eller annan föreskrift får inte innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. *Lag (2010:1408)*.

13 § Lag eller annan föreskrift får inte innebära att någon missgynnas på grund av sitt kön, om inte föreskriften utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt. *Lag (2010:1408)*.

Stridsåtgärder på arbetsmarknaden

14 § En förening av arbetstagare samt arbetsgivare och en förening av arbetsgivare har rätt att vidta stridsåtgärder på arbetsmarknaden, om inte annat följer av lag eller avtal. *Lag (2010:1408)*.

Egendomsskydd och allemansrätt

15 § Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående mark-

användning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.

Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan. *Lag (2010:1408)*.

Upphovsrätt

16 § Författare, konstnärer och fotografer äger rätt till sina verk enligt bestämmelser som meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Näringsfrihet

17 § Begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag.

Samernas rätt att bedriva renskötsel regleras i lag. *Lag (2010:1408)*.

Utbildning och forskning

18 § Alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Det allmänna ska svara också för att högre utbildning finns.

Forskningens frihet är skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Europakonventionen

19 § Lag eller annan föreskrift får inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. *Lag (2010:1408)*.

Förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter

20 § Följande fri- och rättigheter får, i den utsträckning som medges i 21–24 §§, begränsas genom lag:

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten (1 § första stycket 1–5),

2. skyddet mot annat kroppsligt ingrepp än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §),

3. rörelsefriheten (8 §), och

4. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen).

Efter bemyndigande i lag får de i första stycket angivna fri- och rättigheterna begränsas genom annan författning i de fall som anges i 8 kap. 5 § och i fråga om förbud att röja sådant som någon fått kännedom om i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt. I samma ordning får mötesfriheten och demonstrationsfriheten begränsas även i de fall som anges i 24 § första stycket andra meningen. *Lag (2010:1408)*.

21 § Begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. *Lag (2010:1408)*.

22 § Ett förslag till lag enligt 20 § ska, om det inte avslås av riksdagen, på yrkande av lägst tio av dess ledamöter vila i minst tolv månader från det att det första utskottsyttandet över förslaget anmäldes i riksdagens kammare. Riksdagen får dock anta förslaget direkt, om minst fem sjättedelar av de röstande enas om beslutet.

Första stycket gäller inte förslag till lag om fortsatt giltighet i högst två år av lag. Det gäller inte heller förslag till lag som enbart rör

1. förbud att röja sådant som någon har fått kännedom om i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt och vars hemlighållande är nödvändigt med hänsyn till något av de intressen som anges i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen,

2. husrannsakan eller liknande intrång, eller

3. frihetsstraff som påföljd för viss gärning.

Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del om första stycket är tillämpligt i fråga om ett visst lagförslag. *Lag (2010:1408)*.

23 § Yttrandefriheten och informationsfriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskildas anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det.

Vid bedömandet av vilka begränsningar som får göras med stöd av första stycket ska särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter.

Att meddela föreskrifter som utan avseende på yttrandens innehåll närmare reglerar ett visst sätt att sprida eller ta emot yttrandet anses inte som en begränsning av yttrandefriheten och informationsfriheten. *Lag (2010:1408)*.

24 § Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till

trafiken. I övrigt får dessa friheter begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

Föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. *Lag (2010:1408)*.

25 § För andra än svenska medborgare här i riket får särskilda begränsningar göras genom lag i fråga om följande fri- och rättigheter:

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten (1 § första stycket),
2. skyddet mot tvång att ge till känna åskådning (2 § första meningen),
3. skyddet mot kroppsligt ingrepp även i annat fall än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §),
4. skyddet mot frihetsberövande (8 § första meningen),
5. rätten till domstolsprövning av frihetsberövande av annan anledning än brott eller misstanke om brott (9 § andra och tredje styckena),
6. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen),
7. författares, konstnärers och fotografers rätt till sina verk (16 §),
8. rätten att driva näring eller utöva yrke (17 §),
9. skyddet för forskningens frihet (18 § andra stycket), och
10. skyddet mot ingrepp på grund av åskådning (21 § tredje meningen).

På sådana föreskrifter om särskilda begränsningar som avses i första stycket ska 22 § första stycket, andra stycket första meningen samt tredje stycket tillämpas. *Lag (2010:1408)*.

3 kap. Riksdagen

Riksdagens bildande och sammansättning

1 § Riksdagen utses genom fria, hemliga och direkta val.

Vid sådant val sker röstning på parti med möjlighet för väljarna att lämna särskild personröst.

Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning. *Lag (2010:1408)*.

2 § Riksdagen består av en kammare med 349 ledamöter. För ledamöterna ska det finnas ersättare. *Lag (2010:1408)*.

Ordinarie val

3 § Ordinarie val till riksdagen hålls vart fjärde år. *Lag (2010:1408)*.

Rösträtt och valbarhet

4 § Rösträtt vid val till riksdagen har varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket och har fyllt arton år.

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Frågan om någon har rösträtt avgörs på grundval av en före valet upprättad röstlängd. *Lag (2010:1408)*.

Valkretsar

5 § För val till riksdagen är riket indelat i valkretsar. *Lag (2010:1408)*.

Mandatfördelningen mellan valkretsarna

6 § Av mandaten i riksdagen är 310 fasta valkretsmandat och 39 utjämningsmandat.

De fasta valkretsmandaten fördelas mellan valkretsarna på grundval av en beräkning av förhållandet mellan antalet röstberättigade i varje valkrets och antalet röstberättigade i hela riket. Fördelningen fastställs för fyra år i sänder. *Lag (2010:1408)*.

Mandatfördelningen mellan partierna

7 § Mandaten fördelas mellan partier.

Endast partier som har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket får delta i fördelningen av mandaten. Ett parti som har fått färre röster får dock delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i en valkrets där partiet har fått minst tolv procent av rösterna. *Lag (2010:1408)*.

8 § De fasta valkretsmandaten fördelas på varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen.

Utjämningsmandaten fördelas mellan partierna så, att fördelningen av alla mandat i riksdagen, med undantag av de fasta valkretsmandat som har tillfallit ett parti med mindre än fyra procent av rösterna, blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela riket. Har ett parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten fått flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen i riksdagen för partiet, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat som det har fått. Sedan utjämningsmandaten har fördelats mellan partierna, tillförs de valkretsar.

Vid mandatfördelningen mellan partierna används uddatalsmetoden med första divisorn jämkad till 1,4. *Lag (2010:1408)*.

9 § För varje mandat som ett parti har fått utses en riksdagsledamot samt ersättare för honom eller henne. *Lag (2010:1408)*.

Valperiod

10 § Varje val gäller för tiden från det att den nyvalda riksdagen har samlats till dess den närmast därefter valda riksdagen samlas.

Den nyvalda riksdagen samlas på den femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på den fjärde dagen efter det att valresultatet har kungjorts. *Lag (2010:1408)*.

Extra val

11 § Regeringen får besluta om extra val till riksdagen mellan ordinarie val. Extra val ska hållas inom tre månader efter beslutet.

Efter val till riksdagen får regeringen inte besluta om extra val förrän tre månader har gått från den nyvalda riksdagens första sammanträde. Regeringen får inte heller besluta om extra val under den tid då dess ledamöter, efter det att samtliga har entledigats, uppehåller sina befattningar till dess en ny regering ska tillträda.

Bestämmelser om extra val i visst fall finns i 6 kap. 5 §. *Lag (2010:1408)*.

Överklagande av val

12 § Val till riksdagen får överklagas hos en av riksdagen utsedd valprovsnämnd. Nämndens beslut får inte överklagas.

Den som har valts till riksdagsledamot utövar sitt uppdrag även om valet har överklagats. Ändras valet, intar en ny ledamot sin plats så snart ändringen har kungjorts. Det gäller också för ersättare.

Valprovsnämnden består av en ordförande, som ska vara eller ha varit ordinarie domare och som inte får tillhöra riksdagen, och sex andra ledamöter. Ledamöterna väljs efter varje ordinarie val, så snart valet har vunnit laga kraft, för tiden till dess nytt val till nämnden har ägt rum. Ordföranden väljs särskilt. *Lag (2010:1408)*.

Ytterligare bestämmelser

13 § Ytterligare bestämmelser i de ämnen som anges i 1 § tredje stycket och 3–12 §§ samt om utseende av ersättare för riksdagsledamöterna meddelas i riksdagsordningen eller annan lag. *Lag (2010:1408)*.

4 kap. Riksdagsarbetet

Riksmöte

1 § Riksdagen sammanträder till riksmöte varje år. Riksmötet hålls i Stockholm, om inte riksdagen eller talmannen bestämmer annat av hänsyn till riksdagens säkerhet eller frihet. *Lag (2010:1408)*.

Talmannen

2 § Riksdagen väljer inom sig för varje valperiod en talman samt en förste, en andre och en tredje vice talman. *Lag (2010:1408)*.

Utskotten

3 § Riksdagen väljer inom sig utskott, däribland ett konstitutionsutskott och ett finansutskott, enligt bestämmelser i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

Rätten att väcka förslag

4 § Regeringen och varje riksdagsledamot får, i enlighet med bestämmelser i riksdagsordningen, väcka förslag i fråga om allt som kan komma under riksdagens prövning, om inte annat anges i denna regeringsform. *Lag (2010:1408)*.

Ärendenas beredning

5 § Ett ärende som har väckts av regeringen eller en riksdagsledamot bereds av ett utskott innan det avgörs, om inte annat anges i denna regeringsform. *Lag (2010:1408)*.

Ärendenas avgörande

6 § När ett ärende ska avgöras i kammaren, får varje riksdagsledamot och varje statsråd yttra sig i enlighet med de närmare bestämmelser som meddelas i riksdagsordningen.

I riksdagsordningen meddelas också bestämmelser om jäv. *Lag (2010:1408)*.

7 § Vid omröstning i kammaren gäller som riksdagens beslut den mening som mer än hälften av de röstande enas om, om inte något annat anges i denna regeringsform eller, när det gäller frågor som hör till förfarandet i riksdagen, i huvudbestämmelse i riksdagsordningen. Bestämmelser om förfarandet vid lika röstetal meddelas i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

Uppföljning och utvärdering

8 § Varje utskott följer upp och utvärderar riksdagsbeslut inom utskottets ämnesområde. *Lag (2010:1408)*.

Offentlighet i kammaren

9 § Sammanträden i kammaren är offentliga.

Ett sammanträde får dock hållas inom stängda dörrar enligt bestämmelser i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*. Ledamöternas ställning

10 § Riksdagsledamöter och ersättare får fullgöra uppdrag som ledamot utan att hindras av tjänsteuppgift eller annan sådan skyldighet. *Lag (2010:1408)*.

11 § En riksdagsledamot eller en ersättare får inte lämna sitt uppdrag utan att riksdagen har medgett det.

När det finns anledning till det, ska Valprövningsnämnden självmant pröva om en ledamot eller en ersättare är behörig enligt 3 kap. 4 § andra stycket. Den som förklaras obehörig är därmed skild från sitt uppdrag.

En ledamot eller en ersättare får i annat fall skiljas från uppdraget endast om han eller hon genom brott har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget. Beslut om detta fattas av domstol. *Lag (2010:1408)*.

12 § Talan får inte väckas mot den som utövar eller har utövat uppdrag som riksdagsledamot på grund av hans eller hennes yttranden eller gärningar under utövandet av uppdraget, utan att riksdagen har medgett det genom ett beslut som minst fem sjättedelar av de röstande har enats om. Utan ett sådant medgivande får en sådan person inte heller berövas friheten eller hindras från att resa inom riket på grund av yttranden eller gärningar under utövandet av uppdraget.

Misstänks en riksdagsledamot för brott i annat fall, ska bestämmelser i lag om gripande, anhållande eller häktning tillämpas endast om han eller hon erkänner brottet eller har tagits på bar gärning eller om det är fråga om ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. *Lag (2010:1408)*.

13 § Under den tid som en riksdagsledamot är riksdagens talman eller tillhör regeringen utövas hans eller hennes uppdrag som riksdagsledamot av en ersättare. Riksdagen kan i riksdagsordningen föreskriva att en ersättare ska träda i en riksdagsledamots ställe när han eller hon är ledig.

Bestämmelserna i 10 § och 12 § första stycket gäller även för talmannen och hans eller hennes uppdrag.

För en ersättare som utövar uppdrag som riksdagsledamot gäller bestämmelserna om ledamot. *Lag (2010:1408)*.

Ytterligare bestämmelser

14 § Ytterligare bestämmelser om riksdagsarbetet meddelas i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

5 kap. Statschefen

1 § Av 1 kap. 5 § framgår att konungen eller drottning som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron är rikets statschef. *Lag (2010:1408)*.

2 § Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare och har fyllt arton år. Han eller hon får inte samtidigt vara statsråd eller utöva uppdrag som talman eller riksdagsledamot. *Lag (2010:1408)*

3 § Statschefen ska hållas underrättad om rikets angelägenheter av statsministern. När det behövs sammanträder regeringen i konselj under statschefens ordförandeskap.

Innan statschefen reser utomlands ska han eller hon samråda med statsministern. *Lag (2010:1408)*.

4 § Om konungen eller drottning som är statschef är förhindrad att fullgöra sina uppgifter, inträder enligt gällande tronföljd medlem av konungahuset, som inte är förhindrad, för att som tillfällig riksföreståndare fullgöra statschefens uppgifter. *Lag (2010:1408)*.

5 § Om konungahuset utslöcknar väljer riksdagen en riksföreståndare som ska fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Riksdagen väljer samtidigt en vice riksföreståndare.

Detsamma gäller om konungen eller drottning som är statschef dör eller avgår och tronföljaren ännu inte har fyllt arton år. *Lag (2010:1408)*.

6 § Om konungen eller drottning som är statschef under en sammanhängande tid av sex månader inte har fullgjort eller kunnat fullgöra sina uppgifter, ska regeringen anmäla det till riksdagen. Riksdagen beslutar om konungen eller drottningen ska anses ha avgått. *Lag (2010:1408)*.

7 § Riksdagen kan välja någon att efter regeringens förordnande tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 4 eller 5 § kan tjänstgöra.

Talmannen eller, om han eller hon har förhinder, vice talman tjänstgör efter regeringens förordnande som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra. *Lag (2010:1408)*.

8 § Konungen eller drottning som är statschef kan inte åtalas för sina gärningar. En riksföreståndare kan inte åtalas för sina gärningar som statschef. *Lag (2010:1408)*.

6 kap. Regeringen

Regeringens sammansättning

1 § Regeringen består av statsministern och övriga statsråd.

Statsministern utses enligt bestämmelserna i 4–6 §§. Statsministern tillsätter övriga statsråd. *Lag (2010:1408)*.

2 § Statsråden ska vara svenska medborgare.

Ett statsråd får inte inneha någon anställning. Han eller hon får inte heller inneha något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för honom eller henne. *Lag (2010:1408)*.

Statsministeromröstning efter val

3 § En nyvald riksdag ska senast två veckor efter det att den samlats genom omröstning pröva frågan om statsministern har tillräckligt stöd i riksdagen. Om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar nej, ska statsministern entledigas.

Omröstningen ska inte hållas om statsministern redan har entledigats. *Lag (2010:1408)*.

Regeringsbildningen

4 § När en statsminister ska utses, kallar talmannen företrädare för varje partigrupp inom riksdagen till samråd. Talmannen överlägger med vice talmännen och lämnar sedan förslag till riksdagen.

Riksdagen ska inom fyra dagar, utan beredning i utskott, pröva förslaget genom omröstning. Om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar mot förslaget, är det förkastat. I annat fall är det godkänt. *Lag (2010:1408)*.

5 § Förkastar riksdagen talmannens förslag, ska förfarandet enligt 4 § upprepas. Har riksdagen fyra gånger förkastat talmannens förslag, ska förfarandet avbrytas och återupptas först sedan val till riksdagen har hållits. Om inte ordinarie val ändå ska hållas inom tre månader, ska extra val hållas inom samma tid. *Lag (2010:1408)*.

6 § När riksdagen har godkänt ett förslag om ny statsminister, ska han eller hon så snart det kan ske anmäla de övriga statsråden för riksdagen. Därefter äger regeringsskifte rum vid en särskild konselj inför statschefen eller, om statschefen har förhinder, inför talmannen. Talmannen ska alltid kallas till konseljen.

Talmannen utfärdar förordnande för statsministern på riksdagens vägnar. *Lag (2010:1408)*.

Entledigande av statsministern eller annat statsråd

7 § Förklarar riksdagen att statsministern eller något annat statsråd inte har riksdagens förtroende, ska talmannen entlediga statsrådet. Om regeringen kan besluta om extra val till riksdagen och gör det inom en vecka från misstroendeförklaringen, ska något entledigande dock inte ske.

I 3 § finns bestämmelser om entledigande av statsministern med anledning av en statsministeromröstning efter val. *Lag (2010:1408)*.

8 § Ett statsråd ska entledigas om han eller hon begär det, statsministern av talmannen och ett annat statsråd av statsministern. Statsministern får även i andra fall entlediga statsråd. *Lag (2010:1408)*.

9 § Om statsministern entledigas eller dör, ska talmannen entlediga de övriga statsråden. *Lag (2010:1408)*.

Ställföreträdare för statsministern

10 § Statsministern kan bland de övriga statsråden utse någon att i egenskap av ställföreträdare vid förhinder för statsministern fullgöra hans eller hennes uppgifter. Har någon ställföreträdare inte utsetts eller har också ställföreträdaren förhinder, fullgörs statsministerns uppgifter i stället av den av de tjänstgörande statsråden som har varit statsråd längst tid. Om två eller flera har varit statsråd lika länge, har den äldste av dem företräde. *Lag (2010:1408).*

Övergångsregering

11 § Har regeringens samtliga ledamöter entledigats, uppehåller de sina befattningar till dess en ny regering har tillträtt. Har ett annat statsråd än statsministern entledigats på egen begäran, uppehåller han eller hon sin befattning till dess en efterträdare har tillträtt, om statsministern begär det. *Lag (2010:1408).*

Förhinder för talmannen

12 § Om talmannen har förhinder övertar en vice talman de uppgifter som talmannen har enligt detta kapitel. *Lag (2010:1408).*

7 kap. Regeringsarbetet

Regeringskansliet och dess uppgifter

1 § För att bereda regeringsärenden och för att biträda regeringen och statsråden i deras verksamhet i övrigt ska det finnas ett regeringskansli. I detta ingår departement för olika verksamhetsgrenar. Regeringen fördelar ärendena mellan departementen. Statsministern utser bland statsråden chefer för departementen. *Lag (2010:1408).*

Ärendenas beredning

2 § Vid beredningen av regeringsärenden ska behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. Upplysningar och yttranden ska också i den omfattning som behövs inhämtas från kommuner. Även sammanslutningar och enskilda ska i den omfattning som behövs ges möjlighet att yttra sig. *Lag (2010:1408).*

3 § Regeringsärenden avgörs av regeringen vid regeringssammanträde. Regeringsärenden som gäller verkställighet inom försvarsmakten av författningar eller särskilda regeringsbeslut kan dock, i den omfattning som anges i lag, under statsministerns överinseende avgöras av chefen för det departement som ärendena hör till. *Lag (2010:1408).*

4 § Statsministern kallar övriga statsråd till regeringssammanträde och är ordförande vid sammanträdet. Minst fem statsråd ska delta i regeringssammanträdet. *Lag (2010:1408).*

5 § Vid ett regeringssammanträde är departementschefen föredragande i de ärenden som hör till hans eller hennes departement. Statsministern kan dock förordna att ett ärende eller en grupp av ärenden, som hör till ett visst departement, ska föredras av ett annat statsråd än departementschefen. *Lag (2010:1408).*

Protokoll och skiljaktig mening

6 § Vid regeringssammanträden ska protokoll föras. Skiljaktiga meningar ska antecknas i protokollet. *Lag (2010:1408).*

7 § Författningar, förslag till riksdagen och andra beslut som ska expedieras ska för att bli gällande skrivas under av statsministern eller ett annat statsråd på regeringens vägnar. Regeringen kan dock genom förordning föreskriva att en tjänsteman i särskilda fall ska få skriva under beslut som ska expedieras. *Lag (2010:1408).*

8 kap. Lagar och andra föreskrifter

1 § Föreskrifter meddelas av riksdagen genom lag och av regeringen genom förordning. Föreskrifter kan också, efter bemyndigande av riksdagen eller regeringen, meddelas av andra myndigheter än regeringen och av kommuner.

Ett bemyndigande att meddela föreskrifter ska alltid ges i lag eller förordning. *Lag (2010:1408).*

Föreskrifter som meddelas genom lag

2 § Föreskrifter ska meddelas genom lag om de avser

1. enskildas personliga ställning och deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes,
2. förhållandet mellan enskilda och det allmänna under förutsättning att föreskrifterna gäller skyldigheter för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden,
3. grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer och för den kommunala beskattningen samt kommunernas befogenheter i övrigt och deras åligganden,
4. trossamfund och grunderna för Svenska kyrkan som trossamfund,
5. rådgivande folkomröstning i hela riket och förfarandet vid folkomröstning i en grundlagsfråga, eller
6. val till Europaparlamentet.

Även av andra bestämmelser i denna regeringsform och av annan grundlag följer att föreskrifter av visst innehåll ska meddelas genom lag. *Lag (2010:1408).*

Föreskrifter som meddelas av regeringen

3 § Riksdagen kan bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter enligt 2 § första stycket 2 och 3. Föreskrifterna får dock inte avse

1. annan rättsverkan av brott än böter,
2. skatt, utom tull på införsel av varor, eller
3. konkurs eller utsökning.

Riksdagen kan i lag, som innehåller ett bemyndigande enligt första stycket, föreskriva även annan rättsverkan av brott än böter för överträdelse av en föreskrift som meddelas av regeringen med stöd av bemyndigandet. *Lag (2010:1408)*.

4 § Riksdagen kan bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter enligt 2 § första stycket 1–3 om anstånd med att fullgöra förpliktelser. *Lag (2010:1408)*.

5 § Riksdagen kan i en lag bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter om

1. när lagen ska träda i kraft,
2. när delar av lagen ska börja eller upphöra att tillämpas, eller
3. tillämpning av lagen i förhållande till ett annat land eller en mellanfolklig organisation. *Lag (2010:1408)*.

6 § Föreskrifter som regeringen meddelat med stöd av ett bemyndigande enligt denna regeringsform ska underställas riksdagen för prövning om riksdagen bestämmer det. *Lag (2010:1408)*.

7 § Regeringen får utöver vad som följer av 3–5 §§ meddela

1. föreskrifter om verkställighet av lag, och
2. föreskrifter som inte enligt grundlag ska meddelas av riksdagen.

Regeringens föreskrifter enligt första stycket får inte avse riksdagen eller dess myndigheter. Regeringen får inte heller med stöd av bestämmelsen i första stycket 2 meddela föreskrifter som avser den kommunala beskattningen. *Lag (2010:1408)*.

8 § Att regeringen får meddela föreskrifter i ett visst ämne hindrar inte att riksdagen meddelar föreskrifter i samma ämne. *Lag (2010:1408)*.

Föreskrifter som meddelas av andra än riksdagen och regeringen

9 § Riksdagen kan bemyndiga en kommun att meddela föreskrifter enligt 2 § första stycket 2 om föreskrifterna avser

1. avgifter, eller
2. skatt som syftar till att reglera trafikförhållanden i kommunen. *Lag (2010:1408)*.

10 § Om riksdagen enligt detta kapitel bemyndigar regeringen att meddela föreskrifter i ett visst ämne, kan riksdagen också medge att regeringen bemyndigar en förvaltningsmyndighet eller en kommun att meddela föreskrifter i ämnet. *Lag (2010:1408)*.

11 § Regeringen får bemyndiga en myndighet under regeringen eller någon av riksdagens myndigheter att meddela föreskrifter enligt 7 §. Ett bemyndigande till riksdagens myndigheter får dock inte avse förhållanden inom riksdagen eller dess myndigheter. *Lag (2010:1408).*

12 § Föreskrifter som en myndighet under regeringen meddelat med stöd av ett bemyndigande enligt 10 eller 11 § ska underställas regeringen för prövning om regeringen bestämmer det. *Lag (2010:1408).*

13 § Riksdagen kan genom lag uppdra åt Riksbanken att meddela föreskrifter inom dess ansvarsområde enligt 9 kap. och i fråga om dess uppgift att främja ett säkert och effektivt betalningsväsende.

Riksdagen kan bemyndiga riksdagens myndigheter att meddela föreskrifter som avser förhållanden inom riksdagen eller dess myndigheter. *Lag (2010:1408).*

Stiftande av grundlag och riksdagsordningen

14 § Grundlag stiftas genom två likalydande beslut. Genom det första beslutet antas grundlagsförslaget som vilande. Det andra beslutet får inte fattas tidigare än att det efter det första beslutet har hållits val till riksdagen i hela riket och den nyvalda riksdagen har samlats. Det ska dessutom gå minst nio månader mellan den tidpunkt då ärendet första gången anmälades i riksdagens kammare och valet, om inte konstitutionsutskottet beslutar om undantag. Ett sådant beslut ska fattas senast vid ärendets beredning och minst fem sjättedelar av ledamöterna måste rösta för beslutet. *Lag (2010:1408).*

15 § Riksdagen får inte såsom vilande anta ett förslag om stiftande av grundlag som är oförenligt med ett annat vilande grundlagsförslag, utan att samtidigt avslå det först antagna förslaget. *Lag (2010:1408).*

16 § Folkomröstning om ett vilande grundlagsförslag ska hållas, om det yrkas av minst en tiondel av riksdagens ledamöter och minst en tredjedel av ledamöterna röstar för yrkandet. Ett sådant yrkande ska framställas inom femton dagar från det att riksdagen antog grundlagsförslaget som vilande. Yrkandet ska inte beredas i utskott.

Folkomröstningen ska hållas samtidigt med det val till riksdagen som avses i 14 §. Vid omröstningen får de som har rösträtt vid valet förklara om de godtar det vilande grundlagsförslaget eller inte. Förslaget är förkastat, om de som röstat mot förslaget är fler än de som röstat för förslaget och de som röstat mot till antalet är fler än hälften av dem som har avgett godkända röster vid riksdagsvalet. I annat fall tar riksdagen upp förslaget till slutlig prövning. *Lag (2010:1408).*

17 § Riksdagsordningen stiftas på det sätt som anges i 14 § första–tredje meningarna och 15 §. Den kan också stiftas genom endast ett beslut, om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för beslutet.

Tilläggsbestämmelser i riksdagsordningen meddelas dock i samma ordning som lag i allmänhet.

Första stycket tillämpas också vid stiftande av sådan lag som avses i 2 § första stycket 4. *Lag (2010:1408)*.

Ändring och upphävande av lag

18 § En lag får inte ändras eller upphävas på annat sätt än genom lag.

I fråga om ändring eller upphävande av grundlag eller riksdagsordningen tillämpas 14–17 §§. Vid ändring eller upphävande av sådan lag som avses i 2 § första stycket 4 tillämpas 17 § första stycket. *Lag (2010:1408)*.

Utfärdande och kungörande av föreskrifter

19 § En beslutad lag ska utfärdas av regeringen så snart som möjligt. En lag med sådana föreskrifter om riksdagen eller dess myndigheter som inte ska tas in i grundlag eller riksdagsordningen kan dock utfärdas av riksdagen.

Lagar ska kungöras så snart som möjligt. Detsamma gäller förordningar, om inte annat anges i lag. *Lag (2010:1408)*.

Lagrådet

20 § För att lämna yttranden över lagförslag ska det finnas ett lagråd, där det ingår domare eller, vid behov, tidigare domare i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen. Närmare bestämmelser om Lagrådets sammansättning och tjänstgöring meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

21 § Yttrande från Lagrådet inhämtas av regeringen eller, enligt vad som närmare anges i riksdagsordningen, av ett riksdagsutskott.

Ett yttrande ska inhämtas innan riksdagen beslutar

1. grundlag om tryckfriheten eller om motsvarande frihet att yttra sig i ljudradio, television och vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt tekniska upptagningar,

2. lag om begränsning av rätten att ta del av allmänna handlingar,

3. lag som avses i 2 kap. 14–16 §§, 20 § eller 25 §,

4. lag om behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatiserad,

5. lag om kommunal beskattning eller lag som innebär åligganden för kommunerna,

6. lag som avses i 2 § första stycket 1 eller 2 eller lag som avses i 11 eller 12 kap., eller

7. lag som ändrar eller upphäver en lag enligt 1–6.

Bestämmelserna i andra stycket gäller dock inte, om Lagrådets granskning skulle sakna betydelse på grund av frågans beskaffenhet eller skulle fördröja lagstiftningsfrågans behandling så att avsevärt men uppkommer. Föreslår regeringen att riksdagen ska meddela lag i något av de ämnen som avses i andra stycket och har Lagrådets yttrande dessförinnan inte inhämtats, ska regeringen samtidigt redovisa skälen för detta för riksdagen. Att Lagrådet inte har hörts över ett lagförslag utgör aldrig hinder mot att lagen tillämpas. *Lag (2010:1408)*.

22 § Lagrådets granskning ska avse

1. hur förslaget förhåller sig till grundlagarna och rättsordningen i övrigt,
2. hur förslagets föreskrifter förhåller sig till varandra,
3. hur förslaget förhåller sig till rättssäkerhetens krav,
4. om förslaget är utformat så att lagen kan antas tillgodose de syften som har angetts, och
5. vilka problem som kan uppstå vid tillämpningen. *Lag (2010:1408).*

9 kap. Finansmakten

Beslut om statens inkomster och utgifter

1 § Riksdagen beslutar om skatter och avgifter till staten samt om statens budget. *Lag (2010:1408).*

Förslag till budget

2 § Regeringen lämnar en budgetproposition till riksdagen. *Lag (2010:1408).*

Beslut om budget

3 § Riksdagen beslutar om budget för det följande budgetåret eller, om det finns särskilda skäl, för en annan budgetperiod. Riksdagen beslutar därvid om en beräkning av statens inkomster och om anslag för bestämda ändamål.

Riksdagen kan besluta att ett särskilt anslag ska utgå för en annan tid än budgetperioden.

Riksdagen kan besluta att statens inkomster får tas i anspråk för bestämda ändamål på annat sätt än genom beslut om anslag. *Lag (2010:1408).*

4 § Under budgetperioden kan riksdagen besluta om en ny beräkning av statens inkomster och om nya eller ändrade anslag. *Lag (2010:1408).*

5 § Om riksdagen inte har beslutat om en budget före budgetperiodens början, beslutar riksdagen i den omfattning som behövs om anslag för tiden till dess en budget har beslutats. Riksdagen kan uppdra åt finansutskottet att fatta ett sådant beslut på riksdagens vägnar.

Om riksdagen inte har beslutat om anslag enligt första stycket för ett visst ändamål, ska den senaste budgeten, med de ändringar som följer av andra beslut av riksdagen, gälla till dess anslag beslutats. *Lag (2010:1408).*

Riktlinjebeslut

6 § Riksdagen kan besluta om riktlinjer för statens verksamhet även för tid efter den följande budgetperioden. *Lag (2010:1408).*

Användning av anslag och inkomster

7 § Anslag och inkomster får inte användas på annat sätt än vad riksdagen har bestämt. *Lag (2010:1408)*.

Statens tillgångar och åtaganden

8 § Regeringen förvaltar och förfogar över statens tillgångar, om de inte avser riksdagens myndigheter eller i lag har avsatts till särskild förvaltning.

Regeringen får inte utan att riksdagen har medgett det ta upp lån eller göra andra ekonomiska åtaganden för staten. *Lag (2010:1408)*.

9 § Riksdagen beslutar om grunder för förvaltningen av och förfogandet över statens tillgångar. Riksdagen kan också besluta att en åtgärd av ett visst slag inte får vidtas utan att riksdagen har medgett det. *Lag (2010:1408)*.

Årsredovisning för staten

10 § Regeringen lämnar efter budgetperiodens slut en årsredovisning för staten till riksdagen. *Lag (2010:1408)*.

Ytterligare bestämmelser om budgeten

11 § Ytterligare bestämmelser om riksdagens och regeringens befogenheter och skyldigheter i fråga om budgeten meddelas i riksdagsordningen eller särskild lag. *Lag (2010:1408)*.

Valutapolitiken

12 § Regeringen har ansvaret för övergripande valutapolitiska frågor. Övriga bestämmelser om valutapolitiken meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Riksbanken

13 § Riksbanken är rikets centralbank och en myndighet under riksdagen. Riksbanken har ansvaret för penningpolitiken. Ingen myndighet får bestämma hur Riksbanken ska besluta i frågor som rör penningpolitik.

Riksbanken har elva fullmäktige, som väljs av riksdagen. Riksbanken leds av en direktion, som utses av fullmäktige.

Riksdagen prövar om ledamöterna i fullmäktige och direktionen ska beviljas ansvarsfrihet. Om riksdagen vägrar en fullmäktig ansvarsfrihet är han eller hon därmed skild från sitt uppdrag. Fullmäktige får skilja en ledamot av direktionen från anställningen endast om ledamoten inte längre uppfyller de krav som ställs för att han eller hon ska kunna utföra sina uppgifter eller om han eller hon gjort sig skyldig till allvarlig försummelse.

Bestämmelser om val av fullmäktige och om Riksbankens ledning och verksamhet meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

14 § Endast Riksbanken har rätt att ge ut sedlar och mynt. Bestämmelser om penning- och betalningsväsendet meddelas i övrigt genom lag. *Lag (2010:1408)*.

10 kap. Internationella förhållanden

Regeringens behörighet att ingå internationella överenskommelser

1 § Överenskommelser med andra stater eller med mellanfolkliga organisationer ingås av regeringen. *Lag (2010:1408)*.

2 § Regeringen får ge en förvaltningsmyndighet i uppdrag att ingå en internationell överenskommelse i en fråga där överenskommelsen inte kräver riksdagens eller Utrikesnämndens medverkan. *Lag (2010:1408)*.

Riksdagens godkännande av internationella överenskommelser

3 § Riksdagens godkännande krävs innan regeringen ingår en för riket bindande internationell överenskommelse som

1. förutsätter att en lag ändras eller upphävs eller att en ny lag stiftas, eller
2. i övrigt gäller ett ämne som riksdagen ska besluta om.

Om det riksdagsbeslut som avses i första stycket 1 eller 2 ska fattas enligt en särskild ordning, ska denna följas även vid riksdagens godkännande av överenskommelsen.

Även i andra fall krävs riksdagens godkännande innan regeringen ingår en för riket bindande internationell överenskommelse, om överenskommelsen är av större vikt. Regeringen kan dock avstå från att inhämta riksdagens godkännande, om rikets intresse kräver det. Regeringen ska då i stället överlägga med Utrikesnämnden innan överenskommelsen ingås. *Lag (2010:1408)*.

4 § En överenskommelse som avses i 3 § och som ingås inom ramen för samarbetet i Europeiska unionen kan godkännas av riksdagen, även om överenskommelsen inte finns i slutligt skick. *Lag (2010:1408)*.

Andra internationella förpliktelser samt uppsägning

5 § Bestämmelserna i 1–4 §§ tillämpas även på andra former av internationella förpliktelser för riket än överenskommelser samt på uppsägning av internationella överenskommelser eller förpliktelser. *Lag (2010:1408)*.

Överlåtelse av beslutanderätt inom EU-samarbetet

6 § Inom ramen för samarbetet i Europeiska unionen kan riksdagen överlåta beslutanderätt som inte rör principerna för statsskicket. Sådan överlåtelse förutsätter att fri- och rättighetsskyddet inom det samarbetsområde till vilket överlåtelsen sker motsvarar det som ges i denna regeringsform och i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Riksdagen kan besluta om sådan överlåtelse, om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för det. Riksdagens beslut kan också fattas i den ordning som gäller för stiftande av grundlag. Överlåtelse kan beslutas först efter riksdagens godkännande av överenskommelse enligt 3 §. *Lag (2010:1408)*.

Överlåtelse av beslutanderätt utanför EU-samarbetet

7 § I andra fall än de som avses i 6 § kan beslutanderätt som direkt grundar sig på denna regeringsform och som avser meddelande av föreskrifter, användningen av statens tillgångar, rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter eller ingående eller uppsägning av internationella överenskommelser eller förpliktelser, i begränsad omfattning överlätas till en mellanfolklig organisation för fredligt samarbete, till vilken riket är eller ska bli anslutet, eller till en mellanfolklig domstol.

Beslutanderätt som avser frågor om stiftande, ändring eller upphävande av grundlag, riksdagsordningen eller lag om val till riksdagen eller frågor om begränsning av någon av de fri- och rättigheter som avses i 2 kap. får inte överlätas enligt första stycket.

Riksdagen fattar beslut om överlåtelse i den ordning som anges i 6 § andra stycket. *Lag (2010:1408)*.

8 § Rättskipnings- eller förvaltningsuppgifter som inte direkt grundar sig på denna regeringsform kan, i andra fall än de som avses i 6 §, genom beslut av riksdagen överlätas till en annan stat, till en mellanfolklig organisation eller till en utländsk eller internationell inrättning eller samfällighet. Riksdagen får i lag bemyndiga regeringen eller någon annan myndighet att i särskilda fall besluta om en sådan överlåtelse.

Innefattar uppgiften myndighetsutövning, fattar riksdagen beslut om överlåtelse eller bemyndigande i den ordning som anges i 6 § andra stycket. *Lag (2010:1408)*.

Framtida ändringar i internationella överenskommelser

9 § Föreskrivs i lag att en internationell överenskommelse ska gälla som svensk rätt, får riksdagen besluta att även en framtida, för riket bindande ändring i överenskommelsen ska gälla som svensk rätt. Ett sådant beslut får endast avse framtida ändringar av begränsad omfattning. Beslutet fattas i den ordning som anges i 6 § andra stycket. *Lag (2010:1408)*.

Riksdagens rätt till information och samråd om EU-samarbetet

10 § Regeringen ska fortlöpande informera riksdagen och samråda med organ som utses av riksdagen om vad som sker inom ramen för samarbetet i Europeiska unionen. Närmare bestämmelser om informations- och samråds-skyldigheten meddelas i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

Utrikesnämnden

11 § Regeringen ska fortlöpande hålla Utrikesnämnden underrättad om de utrikespolitiska förhållanden som kan få betydelse för riket och överlägga med nämnden om dessa så ofta som det behövs. I alla utrikesärenden av större vikt ska regeringen före avgörandet överlägga med nämnden, om det kan ske. *Lag (2010:1408).*

12 § Utrikesnämnden består av talmannen samt nio andra ledamöter, som riksdagen väljer inom sig. Närmare bestämmelser om Utrikesnämndens sammansättning meddelas i riksdagsordningen.

Utrikesnämnden sammanträder på kallelse av regeringen. Regeringen är skyldig att sammankalla nämnden om minst fyra av nämndens ledamöter begär överläggning i en viss fråga. Ordförande vid sammanträde med nämnden är statschefen eller, om han eller hon har förhinder, statsministern.

Ledamot av Utrikesnämnden och den som i övrigt är knuten till nämnden ska visa varsamhet i fråga om meddelanden till andra om vad han eller hon har fått kännedom om i denna egenskap. Ordföranden kan besluta om ovillkorlig tystnadsplikt. *Lag (2010:1408).*

Statliga myndigheters underrättelseskyldighet

13 § Chefen för det departement som har hand om utrikesärendena ska hållas underrättad, när en fråga som är av betydelse för förhållandet till en annan stat eller till en mellanfolklig organisation uppkommer hos en statlig myndighet. *Lag (2010:1408).*

Mellanfolkliga brottmålsdomstolar

14 § Bestämmelserna i 2 kap. 7 §, 4 kap. 12 §, 5 kap. 8 §, 11 kap. 8 § och 13 kap. 3 § utgör inte hinder mot att Sverige uppfyller sina åtaganden med anledning av Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen eller i förhållande till andra mellanfolkliga brottmålsdomstolar. *Lag (2010:1408).*

11 kap. Rättskipningen

Domstolarna

1 § Högsta domstolen, hovrätterna och tingsrätterna är allmänna domstolar. Högsta förvaltningsdomstolen, kammarrätterna och förvaltningsrätterna är allmänna förvaltningsdomstolar. Rätten att få ett mål prövat av Högsta domstolen, Högsta förvaltningsdomstolen, hovrätt eller kammarrätt kan begränsas genom lag.

Andra domstolar inrättas med stöd av lag. I 2 kap. 11 § första stycket finns bestämmelser om förbud mot inrättande av domstolar i vissa fall.

I Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen får endast den som är eller har varit ordinarie domare i någon av domstolarna tjänstgöra som ledamot. Vid övriga domstolar ska det finnas ordinarie domare. Undantag härifrån får dock göras i lag i fråga om domstolar som har inrättats för hand-

läggningen av en viss bestämd grupp eller vissa bestämda grupper av mål.
Lag (2010:1408).

2 § Bestämmelser om domstolarnas rättskipningsuppgifter, om huvuddragen i deras organisation och om rättegången, i andra hänseenden än som berörs i denna regeringsform, meddelas i lag. *Lag (2010:1408).*

Rättskipningens självständighet

3 § Ingen myndighet, inte heller riksdagen, får bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en domstol i övrigt ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall. Ingen annan myndighet får heller bestämma hur dömande uppgifter ska fördelas mellan enskilda domare. *Lag (2010:1408).*

4 § Rättskipningsuppgifter får inte fullgöras av riksdagen i vidare mån än vad som följer av grundlag eller riksdagsordningen. *Lag (2010:1408).*

5 § Rättstvister mellan enskilda får inte utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar. *Lag (2010:1408).*

Utnämningen av ordinarie domare

6 § Ordinarie domare utnämns av regeringen.
Vid utnämningen ska avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet.

Bestämmelser om grunderna för förfarandet vid utnämningen av ordinarie domare meddelas i lag. *Lag (2010:1408).*

Ordinarie domares rättsställning

7 § Den som har utnämnts till ordinarie domare får skiljas från anställningen endast om

1. han eller hon genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av skyldigheterna i anställningen har visat sig uppenbart olämplig att inneha anställningen, eller

2. han eller hon har uppnått gällande pensionsålder eller enligt lag är skyldig att avgå på grund av varaktig förlust av arbetsförmågan.

Om det krävs av organisatoriska skäl, får den som har utnämnts till ordinarie domare förflyttas till en annan jämställd domaranställning. *Lag (2010:1408).*

8 § Åtal för brott i utövningen av en anställning som ledamot av Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen väcks i Högsta domstolen.

Högsta förvaltningsdomstolen prövar om en ledamot av Högsta domstolen ska skiljas eller avstängas från sin anställning eller vara skyldig att genomgå en läkarundersökning. Om en sådan talan avser en ledamot av Högsta förvaltningsdomstolen, prövas den av Högsta domstolen.

Talan enligt första och andra styckena väcks av riksdagens ombudsman eller justitiekanslern. *Lag (2010:1408)*.

9 § Har en ordinarie domare skilts från anställningen genom beslut av en annan myndighet än en domstol, ska han eller hon kunna begära att beslutet prövas av domstol. Vid en sådan prövning ska ordinarie domare ingå i domstolen. Detta gäller också beslut varigenom en ordinarie domare har avstängts från utövning av sin anställning, ålagts att genomgå en läkarundersökning eller meddelats en disciplinpåföljd. *Lag (2010:1408)*.

10 § Grundläggande bestämmelser om ordinarie domares rättsställning i övrigt meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Krav på medborgarskap

11 § Ordinarie domare ska vara svenska medborgare. I övrigt får krav på svenskt medborgarskap för behörighet att utöva rättskipningsuppgifter uppställas endast i lag eller enligt förutsättningar som anges i lag. *Lag (2010:1408)*.

Andra anställda vid domstolarna

12 § För andra anställda vid domstolarna än de ordinarie domarna tillämpas 12 kap. 5–7 §§. *Lag (2010:1408)*.

Resning och återställande av försutten tid

13 § Resning i ett avgjort ärende samt återställande av försutten tid beviljas av Högsta förvaltningsdomstolen eller, om det anges i lag, av en lägre förvaltningsdomstol, när det gäller ett ärende för vilket regeringen, förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet är högsta instans. I annat fall beviljas resning och återställande av försutten tid av Högsta domstolen eller, om det anges i lag, av en annan domstol som inte är en förvaltningsdomstol.

Närmare bestämmelser om resning och återställande av försutten tid får meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Lagprövning

14 § Finner en domstol att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Detsamma gäller om stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid föreskriftens tillkomst.

Vid prövning enligt första stycket av en lag ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före lag. *Lag (2010:1408)*.

12 kap. Förvaltningen

Den statliga förvaltningsorganisationen

1 § Under regeringen lyder Justitiekanslern och andra statliga förvaltningsmyndigheter som inte enligt denna regeringsform eller annan lag är myndigheter under riksdagen. *Lag (2010:1408)*.

Förvaltningens självständighet

2 § Ingen myndighet, inte heller riksdagen eller en kommuns beslutande organ, får bestämma hur en förvaltningsmyndighet i ett särskilt fall ska besluta i ett ärende som rör myndighetsutövning mot en enskild eller mot en kommun eller som rör tillämpningen av lag. *Lag (2010:1408)*.

3 § Förvaltningsuppgifter får inte fullgöras av riksdagen i vidare mån än vad som följer av grundlag eller riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

Överlämnande av förvaltningsuppgifter

4 § Förvaltningsuppgifter kan överlämnas åt kommuner.

Förvaltningsuppgifter kan även överlämnas åt andra juridiska personer och enskilda individer. Innefattar uppgiften myndighetsutövning, får ett överlämnande göras endast med stöd av lag. *Lag (2010:1408)*.

Särskilda bestämmelser om statligt anställda

5 § Arbetstagare vid förvaltningsmyndigheter som lyder under regeringen anställs av regeringen eller av den myndighet som regeringen bestämmer.

Vid beslut om statliga anställningar ska avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet. *Lag (2010:1408)*.

6 § Riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna ska vara svenska medborgare. Detsamma gäller justitiekanslern. I övrigt får krav på svenskt medborgarskap för behörighet att inneha en anställning eller utöva ett uppdrag hos staten eller en kommun uppställas endast i lag eller enligt förutsättningar som anges i lag. *Lag (2010:1408)*.

7 § Grundläggande bestämmelser om statligt anställdas rättsställning i andra hänseenden än de som berörs i denna regeringsform meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Dispens och nåd

8 § Regeringen får medge undantag från föreskrifter i förordningar eller från bestämmelser som har meddelats med stöd av beslut av regeringen, om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag. *Lag (2010:1408)*.

9 § Regeringen får genom nåd efterge eller mildra en brottspåföljd eller en annan sådan rättsverkan av brott samt efterge eller mildra ett annat liknande ingrepp som avser enskildas person eller egendom och som har beslutats av en myndighet.

Om det finns synnerliga skäl, får regeringen besluta att vidare åtgärder för att utreda eller lagföra en brottslig gärning inte ska vidtas. *Lag (2010:1408)*.

Lagprövning

10 § Finner ett offentligt organ att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Detsamma gäller om stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid föreskriftens tillkomst.

Vid prövning enligt första stycket av en lag ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före lag. *Lag (2010:1408)*.

13 kap. Kontrollmakten

Konstitutionsutskottets granskning

1 § Konstitutionsutskottet ska granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Utskottet har rätt att för granskningen få ut protokollen över beslut i regeringsärenden, handlingar som hör till dessa ärenden samt regeringens övriga handlingar som utskottet finner nödvändiga för sin granskning.

Andra utskott och varje riksdagsledamot får hos konstitutionsutskottet skriftligen väcka frågor om statsrådets tjänsteutövning eller handläggningen av regeringsärenden. *Lag (2010:1408)*.

2 § När det finns skäl till det, dock minst en gång om året, ska konstitutionsutskottet meddela riksdagen vad utskottet vid sin granskning har funnit värt att uppmärksamma. Riksdagen kan med anledning därav göra en framställning till regeringen. *Lag (2010:1408)*.

Åtal mot statsråd

3 § Den som är eller har varit statsråd får dömas för brott i utövningen av statsrådstjänsten endast om han eller hon genom brottet grovt har åsidosatt sin tjänsteplikt. Åtal beslutas av konstitutionsutskottet och prövas av Högsta domstolen. *Lag (2010:1408)*.

Misstroendeförklaring

4 § Riksdagen kan förklara att ett statsråd inte har riksdagens förtroende. Ett yrkande om en sådan misstroendeförklaring ska väckas av minst en tiondel av riksdagens ledamöter för att tas upp till prövning. För en misstroendeförklaring krävs att mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar för den.

Ett yrkande om misstroendeförklaring tas inte upp till prövning om det väcks under tiden från det att ordinarie val har ägt rum eller beslut om extra val har meddelats till dess den genom valet utsedda riksdagen samlas. Ett yrkande avseende ett statsråd som efter att ha entledigats uppehåller sin befattningsenligt 6 kap. 11 § får inte i något fall tas upp till prövning.

Ett yrkande om misstroendeförklaring ska inte beredas i utskott. *Lag (2010:1408)*.

Interpellationer och frågor

5 § En riksdagsledamot får framställa interpellationer och frågor till ett statsråd i angelägenheter som rör statsrådets tjänsteutövning i enlighet med de närmare bestämmelser som meddelas i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

Riksdagens ombudsmän

6 § Riksdagen väljer en eller flera ombudsmän (justitieombudsmän), som i enlighet med den instruktion som riksdagen beslutar ska utöva tillsyn över tillämpningen i offentlig verksamhet av lagar och andra föreskrifter. En ombudsman får föra talan i de fall som anges i instruktionen.

Domstolar och förvaltningsmyndigheter samt anställda hos staten eller kommuner ska lämna de upplysningar och yttranden som en ombudsman begär. Sådan skyldighet har även andra som står under en ombudsmans tillsyn. En ombudsman har rätt att få tillgång till domstolars och förvaltningsmyndigheters protokoll och handlingar. Allmän åklagare ska på begäran biträda en ombudsman.

Närmare bestämmelser om ombudsmännen meddelas i riksdagsordningen och i annan lag. *Lag (2010:1408)*.

Riksrevisionen

7 § Riksrevisionen är en myndighet under riksdagen med uppgift att granska den verksamhet som bedrivs av staten. Bestämmelser om att Riksrevisionens granskning kan avse också annan än statlig verksamhet meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

8 § Riksrevisionen leds av tre riksrevisor, som väljs av riksdagen. Riksdagen får skilja en riksrevisor från uppdraget endast om riksrevisorn inte längre uppfyller de krav som gäller för uppdraget eller om riksrevisorn har gjort sig skyldig till allvarlig försummelse.

Riksrevisorerna beslutar självständigt, med beaktande av de bestämmelser som finns i lag, vad som ska granskas. De beslutar självständigt och var för sig hur granskningen ska bedrivas och om slutsatserna av sin granskning. *Lag (2010:1408)*.

9 § Ytterligare bestämmelser om Riksrevisionen meddelas i riksdagsordningen och i annan lag. *Lag (2010:1408)*.

14 kap. Kommunerna

1 § Beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar. *Lag (2010:1408)*.

2 § Kommunerna sköter lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Närmare bestämmelser om detta finns i lag. På samma grund sköter kommunerna även de övriga angelägenheter som bestäms i lag. *Lag (2010:1408)*.

3 § En inskränkning i den kommunala självstyrelsen bör inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den. *Lag (2010:1408)*.

4 § Kommunerna får ta ut skatt för skötseln av sina angelägenheter. *Lag (2010:1408)*.

5 § Kommunerna får i lag åläggas att bidra till kostnaden för andra kommuners angelägenheter, om det krävs för att uppnå likvärdiga ekonomiska förutsättningar. *Lag (2010:1408)*.

6 § Föreskrifter om grunderna för ändring i rikets indelning i kommuner meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

15 kap. Krig och krigsfara

Inkallande av riksdagen

1 § Kommer riket i krig eller krigsfara ska regeringen eller talmannen kalla riksdagen till sammanträde. Den som utfärdar kallelsen kan besluta att riksdagen ska sammanträda någon annanstans än i Stockholm. *Lag (2010:1408)*.

Krigsdelegationen

2 § Är riket i krig eller krigsfara, ska en inom riksdagen utsedd krigsdelegation träda i riksdagens ställe, om förhållandena kräver det.

Om riket är i krig, meddelas beslut att krigsdelegationen ska träda i riksdagens ställe av Utrikesnämndens ledamöter enligt närmare bestämmelser i riksdagsordningen. Innan beslut meddelas ska samråd ske med statsministern, om det är möjligt. Hindras nämndens ledamöter av krigsförhållandena att sammanträda, meddelas beslutet av regeringen. Om riket är i krigsfara, meddelas beslutet av Utrikesnämndens ledamöter i förening med statsministern. För ett sådant beslut krävs att statsministern och sex av nämndens ledamöter röstar för det.

Krigsdelegationen och regeringen kan i samråd eller var för sig besluta att riksdagen ska återta sina befogenheter. Beslutet ska fattas så snart förhållandena medger det.

Bestämmelser om krigsdelegationens sammansättning meddelas i riksdagsordningen. *Lag (2010:1408)*.

3 § Medan krigsdelegationen är i riksdagens ställe utövar den riksdagens befogenheter. Den får dock inte fatta beslut som avses i 11 § första stycket första meningen eller andra eller fjärde stycket.

Krigsdelegationen beslutar själv om formerna för sin verksamhet. *Lag (2010:1408)*.

Regeringsbildning och regeringens arbetsformer

4 § Är riket i krig och kan regeringen till följd av detta inte fullgöra sina uppgifter, kan riksdagen besluta om bildande av regering och om regeringens arbetsformer. *Lag (2010:1408)*.

Regeringens befogenheter

5 § Är riket i krig och kan varken riksdagen eller krigsdelegationen till följd av detta fullgöra sina uppgifter, ska regeringen fullgöra dessa i den utsträckning det behövs för att skydda riket och slutföra kriget.

Regeringen får inte med stöd av första stycket stifta, ändra eller upphäva grundlag, riksdagsordningen eller lag om val till riksdagen. *Lag (2010:1408)*.

6 § Är riket i krig eller krigsfara eller råder sådana extraordinära förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i, kan regeringen med stöd av bemyndigande i lag genom förordning meddela sådana föreskrifter i visst ämne som enligt grundlag annars ska meddelas genom lag. Om det behövs med hänsyn till försvarsberedskapen, kan regeringen även i annat fall med stöd av bemyndigande i lag genom förordning bestämma att en i lag meddelad föreskrift om rekvisition eller annat sådant förfogande ska börja eller upphöra att tillämpas.

I en lag med ett sådant bemyndigande ska det noga anges under vilka förutsättningar bemyndigandet får utnyttjas. Bemyndigandet medför inte rätt att stifta, ändra eller upphäva grundlag, riksdagsordningen eller lag om val till riksdagen. *Lag (2010:1408)*.

Begränsningar av fri- och rättigheter

7 § Är riket i krig eller omedelbar krigsfara, ska 2 kap. 22 § första stycket inte tillämpas. Detsamma gäller om krigsdelegationen i annat fall har trätt i riksdagens ställe. *Lag (2010:1408)*.

Befogenheter för andra myndigheter än regeringen

8 § Är riket i krig eller omedelbar krigsfara, kan regeringen med stöd av riksdagens bemyndigande besluta att uppgift som enligt grundlag ska fullgöras av regeringen i stället ska fullgöras av en annan myndighet. Ett sådant bemyndigande får inte omfatta någon befogenhet enligt 5 eller 6 §, om det inte endast är fråga om beslut att en lag i ett visst ämne ska börja tillämpas. *Lag (2010:1408)*.

Förhållanden under ockupation

9 § Riksdagen eller regeringen får inte fatta beslut på ockuperat område. På sådant område får inte heller utövas befogenhet som någon har i egenskap av riksdagsledamot eller statsråd.

Varje offentligt organ ska på ockuperat område handla på det sätt som bäst gagnar försvarsansträngningarna och motståndsverksamheten samt civilbefolkningens skydd och svenska intressen i övrigt. Inte i något fall får ett offentligt organ meddela ett beslut eller vidta en åtgärd som i strid mot folkrettens regler ålägger någon av rikets medborgare att lämna ockupationsmakten bistånd.

Val till riksdagen eller beslutande kommunala församlingar får inte hållas på ockuperat område. *Lag (2010:1408).*

Statschefen

10 § Är riket i krig, bör statschefen följa regeringen. Om statschefen befinner sig på ockuperat område eller på annan ort än regeringen, ska han eller hon anses hindrad att fullgöra sina uppgifter som statschef. *Lag (2010:1408).*

Val till riksdagen

11 § Är riket i krig, får val till riksdagen hållas endast efter beslut av riksdagen. Är riket i krigsfara, när ordinarie val ska hållas, kan riksdagen besluta att skjuta upp valet. Ett sådant beslut ska omprövas inom ett år och därefter med högst ett års mellanrum. Beslut som avses i detta stycke blir gällande endast om minst tre fjärdedelar av riksdagens ledamöter röstar för det.

Om riket till någon del är ockuperat, när val ska hållas, beslutar riksdagen de jämkningar av reglerna i 3 kap. som behövs. Undantag får dock inte göras från 3 kap. 1, 4, 5, 7–9 och 12 §§. Vad som sägs om riket i 3 kap. 5 §, 7 § andra stycket och 8 § andra stycket ska i stället gälla den del av riket för vilken val ska hållas. Minst en tiondel av alla mandat ska vara utjämningsmandat.

Ordinarie val, som till följd av första stycket inte hålls på föreskriven tid, ska hållas så snart det kan ske sedan kriget eller krigsfaran har upphört. Regeringen och talmannen ska i samråd eller var för sig se till att de åtgärder som behövs för detta blir vidtagna.

Har ordinarie val till följd av denna paragraf hållits på en annan tid än när det annars skulle ha ägt rum, ska riksdagen bestämma tiden för därnäst följande ordinarie val till den månad under fjärde eller femte året efter det först nämnda valet, då ordinarie val ska hållas enligt riksdagsordningen. *Lag (2010:1408).*

Beslutanderätten i kommunerna

12 § Om riket är i krig eller krigsfara eller om det råder sådana extraordinära förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket

har befunnit sig i, utövas beslutanderätten i kommunerna på det sätt som anges i lag. *Lag (2010:1408)*.

Rikets försvar

13 § Regeringen får sätta in rikets försvarsmakt i enlighet med internationell rätt för att möta ett väpnat angrepp mot riket eller för att hindra en kränkning av rikets territorium.

Regeringen får uppdra åt försvarsmakten att använda våld i enlighet med internationell rätt för att hindra kränkning av rikets territorium i fred eller under krig mellan främmande stater. *Lag (2010:1408)*.

Krigsförklaring

14 § Förklaring att riket är i krig får, utom vid ett väpnat angrepp mot riket, inte ges av regeringen utan riksdagens medgivande. *Lag (2010:1408)*.

Vapenstillestånd

15 § Regeringen får ingå överenskommelse om vapenstillestånd utan att inhämta riksdagens godkännande och utan att rådgöra med Utrikesnämnden, om uppskov med överenskommelsen skulle innebära fara för riket *Lag (1979:933)*.

Insättande av väpnade styrkor

16 § Regeringen får sända svenska väpnade styrkor till andra länder eller i övrigt sätta in sådana styrkor för att fullgöra en internationell förpliktelse som har godkänts av riksdagen.

Svenska väpnade styrkor får i övrigt sändas till andra länder eller sättas in om

1. det är medgett i lag som anger förutsättningarna för åtgärden, eller
2. riksdagen medger det i ett särskilt fall. *Lag (2010:1408)*.

Övergångsbestämmelser till lagen 1974:152

1. Genom denna regeringsform upphäves den äldre regeringsformen. Den äldre regeringsformen skall dock med nedan angivna undantag tillämpas i stället för den nya regeringsformen till utgången av det år under vilket riksdagen slutlig antager denna samt, i de fall som angives nedan, även därefter.

6. Äldre författning eller föreskrift äger fortsatt giltighet utan hinder av att den icke har tillkommit i den ordning som skulle ha iakttagits vid tillämpningen av denna regeringsform. Bemyndigande, som har beslutats av Konungen och riksdagen gemensamt eller av riksdagen ensam, får utnyttjas även efter den under 1 angivna tidpunkten, tills riksdagen bestämmer annorlunda.

Bestämmelserna i 8 kap. 17 § i denna regeringsform skall gälla i fråga om äldre författning, som har tillkommit genom beslut av Konungen och riksdagen gemensamt eller genom beslut av riksdagen ensam.

7. Bestämmelser i äldre lag eller annan författning om Konungen eller Kungl. Maj:t skall [...] gälla regeringen, såvida den icke följer av författning eller i övrigt framgår av omständigheterna att konungen personligen, Högsta domstolen, Regeringsrätten eller kammarrätt åsyftas.

Föreskrift som enligt äldre lag eller annan författning skall beslutas av Konungen och riksdagen gemensamt skall i stället beslutas genom lag.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till eller avses där eljest föreskriv som har ersatts genom bestämmelse i denna regeringsform, tillämpas i stället den nya lydelsen.

14. Genom denna regeringsform görs ej ändring i vad som hittills gällt enligt 2 § i den äldre regeringsformen. *Lag (1985:864)*.

Övergångsbestämmelser till lagen 1976:871

1. Ändringarna i regeringsformen träder i kraft den 1 januari 1977.

2. Utan hinder av 2 kap. 16 § behåller äldre föreskrifter, som innebär särbehandling på grund av kön, sin giltighet tills vidare. Sådan föreskrift får ändras, även om ändringen innebär fortsatt särbehandling.

3. har upphävts genom lag (1998:1700).

4. Utan hinder av 2 kap. 1 § 3 och 14 § första stycket får det i lag föreskrivas att filmer och videogram inte får förevisas offentligt om de inte dessförinnan har godkänts för sådan visning. I lag får det också föreskrivas att offentlig uppspelning av rörliga bilder ur en databas inte får ske, om inte bilderna dessförinnan har godkänts för sådan uppspelning. *Lag (2010:1408)*.

5. Äldre författning eller föreskrift äger fortsatt giltighet utan hinder av att den icke har tillkommit i den ordning som skulle ha iakttagits vid tillämpningen av regeringsformen i dess nya lydelse.

Övergångsbestämmelser till lagen 1979:933

1. Ändringarna i regeringsformen träder i kraft den 1 januari 1980.

2. Äldre föreskrift om skatt eller avgift skall tillämpas utan hinder av 2 kap. 10 § andra stycket.

Övergångsbestämmelser till lagen 2010:1408

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2011.

2. För tiden längst fram till och med den 31 december 2015 behåller äldre föreskrifter, som innebär betydande intrång i den personliga integriteten, sin giltighet utan hinder av 2 kap. 6 § andra stycket. Sådana föreskrifter får fram till dess ändras även om ändringen innebär att intrånget består.

3. Utan hinder av 2 kap. 12 § behåller äldre föreskrifter, som innebär särbehandling på grund av sexuell läggning, sin giltighet tills vidare. Sådana föreskrifter får ändras även om ändringen innebär fortsatt särbehandling.

REGERINGSFORMEN
Övergångsbestämmelser

4. Utan hinder av 11 kap. 3 § behåller äldre föreskrifter om fördelning av dömande uppgifter mellan domare sin giltighet tills vidare.

5. Äldre föreskrifter och bemyndiganden gäller fortfarande utan hinder av att de inte har tillkommit i den ordning som anges i regeringsformen i dess nya lydelse.

6. Om det i en lag eller annan författning hänvisas till en föreskrift som har ersatts genom en bestämmelse i regeringsformen i dess nya lydelse, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

Riksdagsordningen

1 kap. Riksmöten

Tidpunkt för val till riksdagen

1 § Ordinarie val till riksdagen hålls i september. Bestämmelser om tid för extra val finns i 3 kap. 11 § och 6 kap. 5 § regeringsformen. *Lag (2010:1411)*.

Riksmötets start

2 § Riksdagen samlas efter ett riksdagsval till ett nytt riksmöte i enlighet med bestämmelserna i 3 kap. 10 § regeringsformen på femtonde dagen efter valdagen, dock tidigast på fjärde dagen efter det att valets utgång har kungjorts.

Under de år då ordinarie riksdagsval inte hålls, inleds ett nytt riksmöte på den dag i september som riksdagen på förslag av riksdagsstyrelsen fastställt vid det föregående riksmötet.

Har ett tillkännagivande om extra val gjorts före den fastställda dagen, ska ett nytt riksmöte enligt andra stycket inledas endast om riksdagen med anledning av valet samlas före juni månads utgång.

Ett riksmöte pågår till dess nästa riksmöte börjar. *Lag (2010:1411)*.

3 § Vid det första sammanträdet med kammaren under en valperiod föredras en berättelse av Valprövningsnämnden om granskning av bevis om val av ledamöter och ersättare. Därefter ropas ledamöterna upp. Kammaren väljer sedan talman och vice talmän enligt 8 kap. 1 § samt valberedning enligt 7 kap. 2 §.

Vid det första sammanträdet med kammaren under övriga riksmöten ropas ledamöterna upp.

Berättelser om granskning av bevis som kommer in under valperioden föredras så snart som möjligt. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

1.3.1

Kammarens första sammanträde under ett riksmöte börjar klockan 11.

Kammarkansliet skall skicka ut en underrättelse till riksdagsledamöterna om tidpunkten för det första sammanträdet. *Lag (2003:180)*.

Riksmötets öppnande

4 § Ett riksmöte öppnas vid ett särskilt sammanträde med kammaren senast på riksmötets tredje dag. Statschefen förklarar därvid på talmannens begäran riksmötet öppnat. Vid förhinder för statschefen förklarar talmannen riksmötet öppnat.

Vid sammanträdet avger statsministern en regeringsförklaring, om det inte finns särskilda skäl för honom eller henne att avstå från detta.

Talmannen fastställer efter samråd med vice talmännen ordningen för detta sammanträde. *Lag (2003:180).*

Tilläggsbestämmelse

1.4.1

Efter ett riksdagsval äger sammanträdet för riksmötets öppnande rum klockan 14 den andra dagen under riksmötet, annars den första dagen vid samma tidpunkt.

Talmannen får bestämma en annan tidpunkt. *Lag (2003:180).*

Talmannens och riksdagsstyrelsens ledning av riksdagsarbetet

5 § Talmannen eller, i hans eller hennes ställe, någon av vice talmännen leder riksdagens arbete.

Riksdagsstyrelsen överlägger om planeringen av riksdagsarbetet, leder riksdagsförvaltningen samt beslutar i ärenden av större vikt rörande riksdagens internationella kontaktverksamhet.

Riksdagsstyrelsen består av talmannen som ordförande samt tio andra ledamöter som riksdagen utser inom sig för riksdagens valperiod.

De partigrupper i riksdagen som motsvarar partier med minst fyra procent av rösterna i hela riket vid senaste val till riksdagen utser vardera en särskild företrädare som skall samråda med talmannen om arbetet i kammaren i enlighet med bestämmelser i denna lag. *Lag (2003:180).*

Tilläggsbestämmelser

1.5.1

Riksdagsstyrelsen sammanträder på kallelse av talmannen. *Lag (2003:180).*

1.5.2

Om talmannen är förhindrad att närvara inträder någon av de vice talmännen som ordförande vid sammanträden med riksdagsstyrelsen.

Riksdagen utser tio ersättare för de valda ledamöterna av riksdagsstyrelsen. Frånvarande ledamots plats intas av ersättare som tillhör samma partigrupp. Varje partigrupp utser en personlig ersättare för sin särskilda företrädare.

Riksdagsstyrelsen sammanträder inom stängda dörrar. Om styrelsen vill inhämta upplysningar av någon som inte tillhör styrelsen, får den kalla honom eller henne till sammanträde. De vice talmännen, de av de särskilda företrädarna för partigrupperna som inte är ledamöter av styrelsen samt riksdagsdirektören får delta i styrelsens överläggningar. *Lag (2009:176).*

Ledighet från uppdraget som riksdagsledamot

6 § En riksdagsledamot kan efter prövning få ledigt från sitt uppdrag. Om en ledamot får ledigt för en tid av minst en månad, skall ledamotens uppdrag under den tid han eller hon är ledig utövas av en ersättare.

Ansökan om ledighet prövas av talmannen om den gäller ledighet under en kortare tid än en månad och av riksdagen om den gäller för längre tid. Ansökan som görs under längre uppehåll än en månad i kammarens arbete prövas dock alltid av talmannen. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

1.6.1

En ansökan om ledighet från uppdraget som riksdagsledamot skall innehålla skälen för ledigheten. Ansökan skall avse ledighet under en viss tid. *Lag (2003:180)*.

Inkallande av ersättare

7 § När en ersättare ska inträda i stället för talmannen eller en riksdagsledamot som tillhör regeringen på grund av bestämmelserna i 4 kap. 13 § regeringsformen eller i stället för en ledig riksdagsledamot på grund av bestämmelserna i 6 § i detta kapitel, ska talmannen kalla ersättaren till tjänstgöring. Talmannen ska då följa den ordning mellan ersättarna som har bestämts enligt lag om val till riksdagen. Om det finns särskilda skäl, får dock talmannen frångå denna ordning. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

1.7.1

En ersättare som skall utöva uppdrag som riksdagsledamot skall få ett skriftligt bevis om detta. Beviset skall ange vilken ledamot som ersättaren träder i stället för och tiden för förordnandets början och slut. Bevis om slutdagen kan utfärdas särskilt.

Talmannen skall tillkännage för kammaren när en ersättare träder i en ledamots ställe och när en ledamot återtar sin plats. *Lag (2003:180)*.

8 § Om en riksdagsledamot lämnar sitt uppdrag, fortsätter en tjänstgörande ersättare att utöva sitt uppdrag till dess en ny ledamot har utsetts. *Lag (2003:180)*.

Ordförandekonferensen

9 § Ordförandekonferensen överlägger i frågor av gemensamt intresse för verksamheten i kammaren, utskotten och EU-nämnden.

Ordförandekonferensen består av talmannen som ordförande samt utskottens och EU-nämndens ordförande. *Lag (2003:180)*.

2 kap. Kammarsammanträden

Talmannens uppgifter

1 § Talmannen leder kammarens sammanträden. Han eller hon får vid överläggning i ett ämne som är upptaget på föredragningslistan inte yttra sig i sakfrågan. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

2.1.1

Vid ledningen av kammarens sammanträden biträds talmannen av en kammarsekreterare. *Lag (2009:176)*.

Ersättare för talmannen

2 § Talmannen får överlåta åt en vice talman att leda ett sammanträde. Om talmannen och samtliga vice talmän har förhinder, leds sammanträdet av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde. Detsamma skall gälla, innan talmannen och vice talmännen har valts.

Vad som enligt 1 § gäller om begränsning i talmannens yttranderätt skall tillämpas också på vice talmännen och annan ledamot som leder ett sammanträde med kammaren. *Lag (2003:180)*.

Ledamöternas placering i plenisalen

3 § För varje ledamot skall det finnas en särskild plats i plenisalen. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

2.3.1

Ledamöterna tar plats i plenisalen valkretsvis. Särskilda platser skall finnas för talmannen och vice talmännen samt för statsråden. *Lag (2003:180)*.

Öppna och slutna sammanträden

4 § Riksdagen får besluta att ett sammanträde ska hållas inom stängda dörrar, om det krävs med hänsyn till rikets säkerhet eller i övrigt till förhållandet till en annan stat eller en mellanfolklig organisation. Om regeringen vid ett sammanträde ska lämna information till riksdagen, får även regeringen besluta om stängda dörrar på samma grunder som riksdagen.

En ledamot eller tjänsteman i riksdagen får inte obehörigen röja vad som har förekommit vid ett sammanträde inom stängda dörrar. Riksdagen får dock besluta att i ett särskilt fall helt eller delvis upphäva tystnadsplikten. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

2.4.1

I plenisalen skall det finnas särskilda platser för åhörare. Åhörare som uppträder störande får genast utvisas. Om oordning uppstår bland åhörarna, får talmannen utvisa samtliga åhörare.

Besökare till åhörarläktaren skall på uppmaning lämna in ytterkläder och väskor samt föremål som kan användas för att störa ordningen i plenisalen. Den som inte följer en sådan uppmaning får vägras tillträde till åhörarläktaren. Under besöket på åhörarläktaren förvaras de inlämnade tillhörigheterna i särskilda utrymmen.

Bestämmelser om säkerhetskontroll finns i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler. *Lag (2006:127)*.

Kallelser till sammanträden

5 § Kammaren sammanträder på kallelse av talmannen om inte annat föreskrivs i regeringsformen eller denna lag.

Av kallelsen skall det framgå om sammanträdet är ett arbetsplenum vid vilket utskottsbetänkanden får tas upp till avgörande.

Kallelsen skall anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet och minst fjorton timmar i förväg. Om det finns synnerliga skäl, får kallelsen dock anslås senare. I så fall får sammanträdet hållas endast om mer än hälften av riksdagens ledamöter medger det. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

2.5.1

Talmannen beslutar om annonsering av kammarens sammanträden och av övrig verksamhet i riksdagen. *Lag (2006:885)*.

2.5.2

När ett val skall förrättas, anges detta särskilt i kallelsen. *Lag (2003:180)*.

Uppehåll i kammarens arbete

6 § Talmannen beslutar efter samråd med riksdagsstyrelsen vilka uppehåll i kammarens arbete om en vecka eller längre tid som skall förekomma under pågående riksmöte.

Om regeringen har beslutat om extra val, får talmannen på begäran av regeringen besluta att ett uppehåll skall göras i kammarens arbete under återstoden av valperioden.

Talmannen får besluta att avbryta ett uppehåll i kammarens arbete. Ett sådant beslut skall fattas om regeringen eller minst etthundrafemton av ledamöterna begär det. Talmannen skall kalla kammaren till ett sammanträde som skall hållas inom tio dagar från det att en sådan begäran framställdes. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

2.6.1

Meddelande om tidpunkten för det första sammanträdet med kammaren när ett uppehåll i kammararbetet avbryts skall offentliggöras. Kammarkansliet skall skicka ut underrättelser till riksdagsledamöterna om tidpunkten för ett sådant sammanträde med kammaren. *Lag (2003:180)*.

Föredragningslista

7 § Talmannen skall till varje sammanträde låta upprätta en föredragningslista över alla ärenden som vilar på kammarens bord. Undantag får göras för ett ärende som antas bli behandlat inom stängda dörrar.

Av föredragningslistan skall det framgå om sammanträdet är ett arbetsplenum vid vilket utskottsbetänkanden får tas upp till avgörande.

Vid sammanträdet skall ärendena behandlas i den ordning de har tagits upp på föredragningslistan. Med ärende jämställs val som skall förrättas vid sammanträdet. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

2.7.1

Yrkande om folkomröstning i en grundlagsfråga, statsministeromröstning enligt 6 kap. 3 § regeringsformen, förslag till ny statsminister eller yrkande om misstroendeförklaring förs upp som första punkt på föredragningslistan. Om det finns mer än ett sådant ärende, tas de upp i den ordning de nu har angetts. När det gäller ordningen mellan en statsministeromröstning och ett yrkande om misstroendeförklaring gäller detta endast om inte talmannen bestämmer annat.

I övrigt tas ärendena upp i följande ordning, om inte talmannen bestämmer annat:

1. val,
2. propositioner samt skrivelser från regeringen,
3. framställningar och redogörelser från andra riksdagsorgan än utskott,
4. motioner,
5. EU-dokument som avses i 10 kap. 5–6 och 8 §§,
6. utskottsbetänkanden och utlåtanden som avses i 10 kap. 5–6 och 8 §§ i den ordning utskotten anges i tilläggsbestämmelse 4.2.1. *Lag (2010:1411)*.

2.7.2

På föredragningslistan skall det anges att ett ärende avses bli bordlagt, hänvisat till utskott eller avgjort. Om ett utskott eller talmannen har föreslagit att ett ärende skall avgöras efter endast en bordläggning, skall det anmärkas särskilt. *Lag (2003:180)*.

2.7.3

Bestämmelser om anteckning på föredragningslistan för särskilda fall finns i tilläggsbestämmelserna 2.10.1, 3.6.2, 5.1.2 och 6.1.2. *Lag (2003:180)*.

2.7.4

Föredragningslistan skall finnas tillgänglig i plenisalen och i övrigt på det sätt som talmannen bestämmer. *Lag (2003:180)*.

Avslutning och ajournering av sammanträde

8 § Beslut att ett sammanträde skall avslutas eller att ett uppehåll skall göras i ett pågående sammanträde fattas av kammaren utan föregående överläggning. *Lag (2003:180)*.

Ställande av proposition till beslut

9 § Talmannen ställer proposition till beslut med anledning av de yrkanden som lagts fram. Om talmannen finner att ett yrkande strider mot grundlag eller mot denna lag, ska han eller hon vägra att ställa proposition och ange skäl för denna vägran. Om kammaren ändå begär proposition, ska talmannen hänvisa frågan till konstitutionsutskottet för avgörande. Talmannen får inte vägra att ställa proposition om utskottet har förklarat att ett yrkande inte strider mot grundlag eller mot denna lag.

Det som föreskrivs i första stycket om prövning av ett yrkandes grundlagsenlighet gäller inte frågan om huruvida 2 kap. 22 § första stycket regeeringsformen är tillämpligt på ett visst lagförslag. *Lag (2010:1411)*.

Yttranderätten

10 § Vid ett sammanträde får varje ledamot och varje statsråd, med de undantag som föreskrivs i denna lag, fritt yttra sig i alla frågor som är under behandling och om lagligheten av allt som tilldrar sig vid sammanträdet.

Statschefen får avge ämbetsförklaring inför kammaren.

Talmannen får efter samråd med de särskilda företrädarna för partigrupperna besluta att en debatt utan samband med annan handläggning skall äga rum vid ett sammanträde med kammaren. En sådan debatt får begränsas till ett särskilt ämne eller delas in i avsnitt efter ämne. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

2.10.1

Ett meddelande om en debatt enligt 10 § tredje stycket skall tas upp på föredragningslistan till det sammanträde då debatten skall äga rum. *Lag (2003:180)*.

Jäv

11 § Ingen får vid ett sammanträde delta i behandlingen av ett ärende som personligen rör honom eller henne eller någon närstående. Ett statsråd får dock delta i överläggningen i ett ärende som rör hans eller hennes tjänsteutövning. *Lag (2003:180)*.

Begränsningar i yttrandefriheten

12 § Ingen får vid ett sammanträde uttala sig otillbörligt om någon annan eller använda personligen förolämpande uttryck eller i övrigt i ord eller handling uppträda på ett sätt som strider mot god ordning.

Den som har ordet skall begränsa sitt anförande till det ämne som behandlas.

Om någon bryter mot bestämmelserna i första eller andra stycket och inte rättar sig efter talmannens erinran, får talmannen ta från honom eller henne ordet för den pågående överläggningen. *Lag (2003:180)*.

Uppläggningsen av debatterna

13 § Talmannen skall samråda med de särskilda företrädarna för partigrupperna om uppläggningsen av kammarens överläggningar. *Lag (2003:180)*.

Begränsningar i yttranderätten

14 § Riksdagen får i en tilläggsbestämmelse begränsa antalet anföranden som en talare får hålla under överläggningen i en fråga samt tiden för varje anförande. Därvid får skillnad göras mellan olika kategorier av talare, såsom statsråd och företrädare för majoritet eller minoritet i utskott eller för parti-grupp, samt mellan talare som har gjort en förhandsanmälan inför en överläggning och talare som inte har gjort det.

En sådan begränsning i yttranderätten får på förslag av talmannen beslutas också särskilt i samband med överläggningen i en viss fråga. Beslutet fattas utan föregående överläggning.

Var och en som vill yttra sig i en fråga skall dock få tala minst fyra minuter. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

2.14.1

Den som önskar ordet vid en överläggning i kammaren skall om möjligt anmäla detta till kammarkansliet senast klockan 16.30 dagen före det sammanträde då överläggningen skall inledas. Anmälan skall innehålla den beräknade tiden för anförandet.

Ett anförande från en ledamot som inte gjort förhandsanmälan enligt första stycket får inte överstiga fyra minuter, om inte talmannen finner skäl att medge längre tid.

Ett nytt anförande från den som tidigare haft ordet för anförande vid överläggningen i en viss fråga får inte överstiga två minuter.

Bestämmelserna i första–tredje styckena skall inte tillämpas när en interpellation eller en fråga besvaras. *Lag (2003:180)*.

2.14.2

Talmannen bestämmer efter samråd med de särskilda företrädarna för partigrupperna om tiden för anföranden i en särskilt anordnad debatt enligt 10 § tredje stycket. *Lag (2003:180)*.

Talarordningen

15 § Talmannen bestämmer ordningen mellan dem som före överläggningen i en viss fråga har anmält att de vill yttra sig. De som begär ordet under överläggningen yttrar sig i anmälningsordning.

Oberoende av talarordningen och utan förhandsanmälan får talmannen medge att

1. ett statsråd som inte tidigare har hållit ett anförande får ordet för ett anförande och
2. ett statsråd eller en ledamot, som redan har hållit ett anförande, får ordet för en replik som innehåller upplysning eller rättelse med anledning av en föregående talares anförande eller bemötande av angrepp från talarens sida. *Lag (2003:180).*

Tilläggsbestämmelser

2.15.1

Oberoende av talarordningen och utan förhandsanmälan kan ett statsråd som inte tidigare har hållit ett anförande vid överläggningen i en viss fråga få ordet för ett anförande om högst tio minuter.

Tiden för en replik får inte överstiga två minuter, om inte talmannen av särskilda skäl medger en utsträckning till fyra minuter. Varje talare kan få avge två repliker på samma huvudanförande. Har talmannen redan beviljat en talare rätt till replik, får talaren yttra sig innan ett statsråd håller ett anförande som bryter talarordningen. *Lag (2003:180).*

2.15.2

Oberoende av talarordningen får en ledamot under överläggningen i en fråga instämma med föregående talare utan att ange skäl. *Lag (2003:180).*

2.15.3

Den som yttrar sig skall tala från talarstolen eller från sin plats i plenisalen. Talmannen får dock anvisa en annan plats i plenisalen. *Lag (2003:180).*

Protokoll

16 § Vid sammanträdena förs fullständiga protokoll. Ingen får tala utanför protokollet. Vid justering av ett protokoll får beslut inte ändras.

Kammarrens protokoll samt de handlingar som hör till detta protokoll skall tryckas, om de inte skall hållas hemliga enligt särskilda föreskrifter. *Lag (2003:180).*

Tilläggsbestämmelser

2.16.1

Ett yttrande vid ett sammanträde skall upptecknas stenografiskt, skrivas ut och utan dröjsmål göras tillgängligt på kammarkansliet. Om talaren inte har gjort någon anmärkning mot utskriften senast klockan 12 den tredje vardagen, lördagar oräknade, efter sammanträdet, anses han eller hon ha godkänt den.

Om talaren justerar utskriften, bör han eller hon anteckna sitt namn eller sin signatur på den. *Lag (2003:180)*.

2.16.2

Ett protokoll justeras av kammaren på femte vardagen efter sammanträdet, om riksdagen sammanträder då, och annars vid det närmast följande sammanträdet. Ett protokoll som inte kan justeras inom en månad, justeras vid den tidpunkt som talmannen bestämmer.

Protokollet justeras inför de ledamöter som är närvarande.

Vid justeringen får en ledamot begära beriktigande av protokollet i fråga om ett yttrande som en annan ledamot har godkänt enligt 2.16.1. *Lag (2003:180)*.

3 kap. Ärendenas väckande

Propositioner

1 § Regeringen lämnar ett förslag till riksdagen genom en proposition.

En proposition skall innehålla regeringens protokoll i ärendet, en redovisning av ärendets beredning och skälen för regeringens förslag. Propositioner med lagförslag skall i förekommande fall innehålla Lagrådets yttrande. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

3.1.1

En proposition ges in till kammarkansliet. Den anmäls av talmannen vid ett sammanträde med kammaren efter det att den har gjorts tillgänglig för ledamöterna i tryckt form. *Lag (2009:176)*.

Budgetpropositionen

2 § Budgetåret börjar den 1 januari. Regeringen ska dessförinnan lämna en proposition med förslag till statens inkomster och utgifter för budgetåret (budgetproposition).

Budgetpropositionen ska innehålla en finansplan och ett förslag till beslut om statsbudgeten. Om riksdagen med stöd av bestämmelserna i 5 kap. 12 § har fattat beslut om att hänföra statsutgifterna till utgiftsområden, ska förslaget till statsbudget innehålla en fördelning av anslagen på dessa utgiftsområden.

Endast om regeringen anser att det finns synnerliga ekonomisk- politiska skäl, får en proposition om statens inkomster eller utgifter för det närmast följande budgetåret lämnas efter budgetpropositionen.

En proposition med förslag om ett nytt eller väsentligen höjt anslag eller om riktlinjer enligt 9 kap. 6 § regeringsformen för statens verksamhet för längre tid än anslaget till verksamheten avser bör innehålla en uppskattning av de framtida kostnaderna för det ändamål som förslaget avser. Om ett förslag till anslag grundar sig på en plan för en längre tid än den för vilken anslaget har beräknats i propositionen, bör planen redovisas. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

3.2.1

Budgetpropositionen skall lämnas senast den 20 september under de år då riksdagsval inte hålls i september. I annat fall skall budgetpropositionen lämnas senast en vecka efter riksmötets öppnande. Om detta till följd av regeringsskifte inte är möjligt, skall budgetpropositionen lämnas inom tio dagar efter det att en ny regering har tillträtt, dock senast den 15 november. *Lag (2003:180)*.

3.2.2

Regeringen skall årligen senast den 15 april lämna en proposition med förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken (ekonomisk vårproposition). *Lag (2003:180)*.

3.2.3

Ytterligare bestämmelser om budgetprocessen finns i budgetlagen (2011:203). *Lag (2011:209)*.

När propositioner skall lämnas

3 § Riksdagen fastställer på förslag av talmannen när propositioner som enligt regeringens mening bör behandlas under det pågående riksmötet, senast skall lämnas. Om en särskild tidpunkt föreskrivs i denna lag, gäller dock den tidpunkten. *Lag (2003:180)*.

4 § Beslut enligt 3 § gäller inte

1. i fråga om en proposition varigenom regeringen enligt lag underställer riksdagen en utfärdad förordning för prövning eller

2. om regeringen anser att det finns synnerliga skäl att lämna en proposition senare. *Lag (2003:180)*.

5 § Regeringen bör lämna propositioner på sådana tider att en anhopning av arbete hos riksdagen om möjligt undviks. Regeringen skall samråda med talmannen om detta. *Lag (2003:180)*.

Skriftlig och muntlig information från regeringen

6 § Regeringen får lämna information till riksdagen genom en skrivelse eller muntligen genom ett statsråd vid ett sammanträde med kammaren. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

3.6.1

En skrivelse ges in till kammarkansliet. Den anmäls av talmannen vid ett sammanträde med kammaren efter det att den har gjorts tillgänglig för ledamöterna i tryckt form. *Lag (2009:176)*.

3.6.2

Om ett statsråd avser att lämna muntlig information vid ett sammanträde med kammaren, bör detta antecknas på föredragningslistan till sammanträdet. *Lag (2003:180)*.

3.6.3

Genom en skrivelse skall regeringen årligen, senast den 1 mars, lämna riksdagen en redogörelse för verksamheten inom de kommittéer som tillsatts på grund av regeringens beslut. *Lag (2003:180)*.

Utskottsinitiativ

7 § Ett utskott får väcka förslag hos riksdagen i ett ämne som hör till dess beredningsområde (utskottsinitiativ). Ett utskottsinitiativ tas genom ett utskottsbetänkande.

Finansutskottet får i ekonomisk-politiskt syfte väcka förslag även i ett ämne som hör till ett annat utskotts beredningsområde. *Lag (2003:180)*.

Framställningar och redogörelser från riksdagsorgan

8 § Riksdagsstyrelsen, fullmäktige och direktionen i Riksbanken, Riksdagens ombudsmän samt riksrevisorerna får göra framställningar hos riksdagen i frågor som rör organets kompetens, organisation, personal eller verksamhetsformer.

Riksdagen får föreskriva att riksdagsstyrelsen, fullmäktige och direktionen i Riksbanken och Riksdagens ombudsmän även i andra fall får göra framställningar hos riksdagen.

Särskilda bestämmelser om redogörelser till riksdagen från ett riksdagsorgan finns i lag.

Vad som sägs i första stycket gäller också var och en av riksrevisorerna i Riksrevisionen. Ytterligare föreskrifter om sådana framställningar finns i lagen (2002:1023) med instruktion för Riksrevisionen. *Lag (2010:1417)*.

Tilläggsbestämmelser

3.8.1

En framställning eller en redogörelse från ett riksdagsorgan ges in till kammarkansliet. Den anmäls av talmannen vid ett sammanträde med kammaren efter det att den har gjorts tillgänglig för ledamöterna i tryckt form. *Lag (2009:176)*.

3.8.2

Riksdagsstyrelsen får göra framställningar hos riksdagen i frågor som gäller riksdagsarbetets bedrivande eller i andra frågor som hör till styrelsens handläggning. Styrelsen får vidare i andra fall göra framställningar hos riksdagen i frågor som gäller riksdagen eller dess organ om framställningarna grundar sig på förslag från utredningar som styrelsen har tillsatt på riksdagens uppdrag. *Lag (2003:180)*.

3.8.3

Riksbanksfullmäktige och Riksbankens direktion får göra framställningar hos riksdagen inom sina ansvarsområden. *Lag (2003:180)*.

3.8.4

Chefsjustitieombudsmannen och justitieombudsmännen får göra framställningar hos riksdagen med anledning av en fråga som uppkommit i deras tillsynsverksamhet. Ytterligare föreskrifter om sådana framställningar finns i lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän. *Lag (2003:180)*.

3.8.5

Var och en av riksrevisorerna får till riksdagen lämna redogörelser avseende revisionsberättelserna över årsredovisningen för staten, Riksbanken och Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. *Lag (2010:1417)*.

Riksrevisorernas granskningsrapporter

8 a § Var och en av riksrevisorerna lämnar sina granskningsrapporter över effektivitetsrevisionen till riksdagen.

Riksrevisorerna lämnar den årliga rapporten med de viktigaste iakttagelserna vid effektivitetsrevisionen och den årliga revisionen till riksdagen. *Lag (2010:1417)*.

Tilläggsbestämmelser

3.8a.1

En granskningsrapport och den årliga rapporten ges in till kammarkansliet. De anmäls av talmannen vid ett sammanträde med kammaren efter det att de har gjorts tillgängliga för ledamöterna i tryckt form. *Lag (2010:1417)*.

3.8a.2

Den årliga rapporten lämnas som en redogörelse. *Lag (2010:1417)*.

Motioner

9 § En riksdagsledamot lämnar ett förslag till riksdagen genom en motion.

I en och samma motion får inte förslag i skilda ämnen sammanföras. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

3.9.1

En motion ges in till kammarkansliet senast klockan 16.30 sista motionsdagen. Motioner bör innehålla uppgift om den partigrupp som motionären tillhör.

Talmannen anmäler motionerna för kammaren. *Lag (2009:176)*.

Den allmänna motionstiden

10 § Motioner får en gång om året väckas i fråga om allt som kan komma under riksdagens prövning (allmän motionstid).

Den allmänna motionstiden pågår, om inte riksdagen på förslag av talmannen bestämmer annat, från början av riksmöte som inleds under augusti, september eller oktober och så länge som motioner får lämnas med anledning av budgetpropositionen. *Lag (2003:180)*.

Följdmotioner

11 § Motioner med anledning av en proposition, en skrivelse, en framställning eller en redogörelse får väckas inom femton dagar från den dag då propositionen, skrivelsen, framställningen eller redogörelsen anmäldes i kammaren. Om en proposition eller en framställning måste behandlas skyndsamt, får riksdagen, om den anser att det finns synnerliga skäl, på förslag av regeringen eller det riksdagsorgan som lämnat framställningen besluta om kortare motionstid. Om det finns särskilda skäl, får riksdagen på förslag av talmannen besluta att förlänga motionstiden. *Lag (2009:176)*.

Tillägsbestämmelse

3.11.1

Ett förslag om förlängning av motionstiden lämnas senast vid det andra sammanträdet efter det då propositionen, skrivelsen, framställningen eller redogörelsen anmäldes i kammaren. Ett beslut om förlängning fattas senast vid nästa sammanträde. *Lag (2003:180)*.

Följdmotioner med anledning av uppskov

12 § Om behandlingen av en proposition, en skrivelse, en framställning eller en redogörelse har uppskjutits från en valperiod för riksdagen till nästa, får motioner med anledning av propositionen, skrivelsen, framställningen eller redogörelsen väckas inom sju dagar från början av den nya valperioden. *Lag (2003:180)*.

Motioner med anledning av en händelse av större vikt

13 § Motioner med anledning av en händelse av större vikt får väckas gemensamt av minst tio ledamöter, om händelsen inte kunde förutses eller beaktas under den allmänna motionstiden eller någon annan motionstid som anges i detta kapitel. *Lag (2003:180)*.

Anmälan av vilande beslut och undantag från en tidsfrist

14 § Konstitutionsutskottet ska till kammaren för slutligt beslut anmäla vilande beslut i ärenden angående grundlag eller riksdagsordningen. Om den ordning som gäller för grundlagsändring eller ändring av riksdagsordningen, enligt en bestämmelse i regeringsformen ska tillämpas i något annat fall, ska ett vilande beslut i ärendet anmälas av det utskott till vars handläggning frågan hör.

Konstitutionsutskottet ska vidare till kammaren anmäla ett beslut om undantag från den tidsfrist som gäller för framläggande av förslag som ska antas i den ordning som föreskrivs i 8 kap. 14 § regeringsformen. *Lag (2010:1411)*.

EU-dokument

14 a § Grön- och vitböcker som överlämnas till riksdagen ska behandlas av riksdagen enligt bestämmelserna i 10 kap. 5 §. Detsamma gäller i fråga om de andra dokument från Europeiska unionen, med undantag för utkast till lagstiftningsakter, som talmannen efter samråd med de särskilda företrädarna för partigrupperna bestämmer ska behandlas på detta sätt. Riksdagen ska på det sätt som anges i 10 kap. 6 § pröva om ett utkast till en lagstiftningsakt strider mot subsidiaritetsprincipen.

Riksdagen ska på det sätt som anges i 10 kap. 8 § godkänna eller avslå ett initiativ från Europeiska rådet att besluta om ett bemyndigande för rådet att ändra beslutsordningen på ett visst område eller i ett visst fall från enhällighet till kvalificerad majoritet eller från ett särskilt lagstiftningsförfarande till det ordinarie lagstiftningsförfarandet. Riksdagen ska också på samma sätt godkänna eller avslå ett förslag från Europeiska kommissionen att ange vilka aspekter av familjerätten som har gränsöverskridande följder och som kan bli föremål för lagstiftningsakter som antas i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet. *Lag (2009:1332)*.

Yrkande om folkomröstning i en grundlagsfråga eller om misstroendeförklaring

15 § Ett yrkande om folkomröstning i en grundlagsfråga eller om en misstroendeförklaring skall framställas vid ett sammanträde med kammaren. Yrkandet skall lämnas skriftligen så snart det har framställts. *Lag (2003:180)*.

Ansökan om medgivande om åtal eller frihetsberövande

16 § Om en åklagare vill att riksdagen ska medge att talan väcks mot en riksdagsledamot eller att ett ingripande görs i hans eller hennes personliga frihet enligt 4 kap. 12 § första stycket regeringsformen, ska åklagaren skriftligen ansöka om det hos talmannen. Samma förfarande ska tillämpas om någon annan vill begära riksdagens medgivande att få föra talan vid en domstol med anledning av en riksdagsledamots handlande.

Om ansökningshandlingen är så ofullständig att den inte kan läggas till grund för riksdagens prövning eller om sökanden inte har gjort troligt att han eller hon är behörig att väcka talan eller begära denna åtgärd hos en myndighet, ska talmannen avvisa ansökan. I annat fall ska talmannen anmäla den vid ett sammanträde med kammaren. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

3.16.1

En sökande skall i ansökningshandlingen ange de omständigheter som ansökan grundas på. *Lag (2003:180)*.

Återkallelser

17 § En proposition, en skrivelse, en framställning, en redogörelse eller en motion får återkallas till dess ett utskott har avgett ett betänkande i ärendet. Ett förslag som vilar minst tolv månader enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen får återkallas till dess utskottet har avgett ett nytt betänkande enligt 4 kap. 9 § fjärde stycket denna lag.

Om en proposition, en skrivelse, en framställning eller en redogörelse återkallas, faller de följdmotioner som har väckts.

Om en proposition, en skrivelse, en framställning eller en redogörelse har återkallats, får motioner väckas med anledning av återkallelsen inom sju dagar från det att den anmäldes i kammaren. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

3.17.1

En återkallelse av en proposition, en skrivelse, en framställning eller en redogörelse skall göras i en skrivelse med återkallelse som ges in till kammarkansliet. En återkallelse av en motion ges in skriftligen till kammarkansliet. Talmannen avskriver propositioner, skrivelser, framställningar, redogörelser och motioner som har återkallats eller fallit på grund av återkallelsen och anmäler detta i kammaren. Om propositionen, skrivelsen, framställningen, redogörelsen eller motionen har hänvisats till ett utskott, skall utskottet underrättas om avskrivningen. *Lag (2003:180)*.

Beräkning av lagstadgad tid

18 § Vad som i allmänhet gäller om beräkning av lagstadgad tid skall tillämpas också på tid då en åtgärd enligt en bestämmelse i detta kapitel senast skall vidtas. *Lag (2003:180)*.

4 kap. Ärendenas beredning

Beredningstvänet

1 § Propositioner, skrivelser, framställningar, redogörelser och motioner skall hänvisas till ett utskott för beredning. Detsamma skall gälla en ansökan enligt 3 kap. 16 § om medgivande av åtal eller frihetsberövande som talmannen har anmält i kammaren.

Innan ett ärende hänvisas till ett utskott skall det bordläggas vid ett sammanträde med kammaren, om kammaren inte beslutar om omedelbar hänvisning. *Lag (2003:180)*.

Utskotten

2 § Riksdagen tillsätter inom sig för varje valperiod ett konstitutionsutskott, ett finansutskott, ett skatteutskott och ett erforderligt antal andra utskott. Valet gäller till valperiodens slut.

Riksdagen kan även under valperioden tillsätta utskott för längst den tid som återstår av valperioden. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

4.2.1

Riksdagen skall senast på åttonde dagen efter dagen för första sammanträdet med kammaren under riksdagens valperiod tillsätta följande femton utskott:

1. ett konstitutionsutskott (KU),
2. ett finansutskott (FiU),
3. ett skatteutskott (SkU),
4. ett justitieutskott (JuU),
5. ett civilutskott (CU),
6. ett utrikesutskott (UU),
7. ett försvarsutskott (FöU),
8. ett socialförsäkringsutskott (SfU),
9. ett socialutskott (SoU),
10. ett kulturutskott (KrU),
11. ett utbildningsutskott (UbU),
12. ett trafikutskott (TU),
13. ett miljö- och jordbruksutskott (MJU),
14. ett näringsutskott (NU) och
15. ett arbetsmarknadsutskott (AU).

Utskotten väljs i den ordning de har tagits upp ovan. *Lag (2006:885)*.

4.2.2

Om riksdagen tillsätter ytterligare något utskott, skall den ange detta utskotts huvudsakliga arbetsuppgifter. *Lag (2003:180)*.

Utskottens ledamotsantal

3 § Varje utskott skall bestå av ett udda antal ledamöter, lägst femton. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

4.3.1

Antalet ledamöter i utskotten fastställs av riksdagen på förslag av valberedningen. *Lag (1990:532)*.

Konstitutionsutskottets uppgifter

4 § Konstitutionsutskottet ska bereda ärenden som rör grundlagarna och riksdagsordningen. Bestämmelser om konstitutionsutskottets uppgifter finns också i 2 kap. 22 §, 8 kap. 14 § och 13 kap. 1 § regeringsformen samt i 2 kap. 9 §, 3 kap. 14 §, 4 kap. 11 §, 6 kap. 1 och 4 §§, 8 kap. 11 och 13 §§, 9 kap. 8 § och 10 kap. 6 § samt tilläggsbestämmelserna 4.6.1, 5.4.1, 8.4.1, 8.5.1, 8.11.1, 8.11.2 och 8.12.1 denna lag. *Lag (2010:1411)*.

Finansutskottets och skatteutskottets uppgifter

5 § Finansutskottet ska bereda ärenden om

1. allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken och för budgetregleringen samt

2. Riksbankens verksamhet.

Finansutskottet ska dessutom bereda förslagen till utgiftsramar för utgiftsområden och till beräkning av statens inkomster, om riksdagen har beslutat att hänföra statsutgifterna till utgiftsområden enligt 5 kap. 12 §. Bestämmelser om finansutskottets uppgifter finns också i 9 kap. 5 § regeringsformen och i 3 kap. 7 §, 4 kap. 8 §, 9 kap. 8 § samt i tilläggsbestämmelserna 4.6.2, 4.9.1 och 8.7.1 denna lag.

Skatteutskottet ska bereda ärenden om statliga och kommunala skatter. Bestämmelser om skatteutskottets uppgifter finns också i tilläggsbestämmelsen 4.6.3 denna lag. *Lag (2010:1411)*.

Ärendefördelningen mellan utskotten

6 § Riksdagen föreskriver efter vilka grunder övriga ärenden ska fördelas mellan utskotten. Därvid ska ärenden som hör till ett och samma ämnesområde hänföras till samma utskott. Riksdagen får dock bestämma att det ska finnas ett utskott för beredning av ärenden om sådana lagar som avses i 8 kap. 2 § första stycket 1 regeringsformen, oberoende av ämnesområde.

Riksdagen får avvika från de grunder som har fastställts liksom från 5 §, om det i ett särskilt fall är påkallat av hänsyn till sambandet mellan olika ärenden, ett ärendes särskilda beskaffenhet eller arbetsförhållandena.

Under samma förutsättningar som anges i andra stycket får ett utskott överlämna ett ärende till ett annat utskott, om detta utskott samtycker till det. Det utskott som överlämnar ärendet kan i samband med överlämnandet yttra sig över ärendet till det mottagande utskottet. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

4.6.1

Konstitutionsutskottet ska bereda ärenden om

1. lagstiftning i konstitutionella och allmänt förvaltningsrättsliga ämnen,
2. lagstiftning om radio, television och film,
3. yttrandefrihet, opinionsbildning och religionsfrihet,
4. press- och partistöd,
5. Riksrevisionen, såvitt avser val av riksrevisor, skiljande av riksrevisor från uppdraget och åtal mot riksrevisor,
6. riksdagen och riksdagens myndigheter i övrigt utom Riksbanken,
7. länsförvaltningen och rikets administrativa indelning,
8. den kommunala självstyrelsen samt
9. medgivande från riksdagen att väcka talan mot en riksdagsledamot eller att ingripa i en ledamots personliga frihet.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 1 Rikets styrelse bereds av konstitutionsutskottet *Lag (2010:1417)*.

4.6.2

Finansutskottet ska bereda ärenden om

1. penning-, kredit-, valuta- och statsskuldspolitiken,
2. kredit- och fondväsendet,
3. det affärsmässiga försäkringsväsendet,
4. Riksrevisionen i den mån ärendena inte tillhör konstitutionsutskottets beredning,
5. den kommunala ekonomin,
6. statliga arbetsgivarfrågor, statlig statistik, redovisning, revision och rationalisering,
7. statens egendom och upphandling i allmänhet,
8. förvaltningsekonomiska frågor i övrigt som inte rör enbart ett visst ämnesområde samt
9. budgettekniska frågor.

Utskottet ska även granska beräkningen av statens inkomster, sammanställa statsbudgeten och granska årsredovisning för staten.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 2 Samhällsekonomi och finansförvaltning, 25 Allmänna bidrag till kommuner, 26 Statsskuldräntor m.m. samt 27 Avgiften till Europeiska unionen bereds av finansutskottet. *Lag (2010:1417)*.

4.6.3

Skatteutskottet skall bereda ärenden om

1. taxering och skattebetalning,
2. folkbokföring samt
3. exekutionsväsendet.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 3 Skatt, tull och exekution bereds av skatteutskottet. *Lag (2003:180)*.

4.6.4

Justitieutskottet skall bereda ärenden om

1. domstolarna,
2. arrendenämnderna och hyresnämnderna,
3. åklagarväsendet,
4. polisväsendet,
5. rättsmedicinen,
6. kriminalvården samt
7. brottsbalken, rättegångsbalken och lagar som ersätter eller har nära samband med föreskrifter i dessa balkar.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 4 Rättsväsendet bereds av justitieutskottet. *Lag (2003:180)*.

4.6.5

Civilutskottet skall bereda ärenden om

1. äktenskaps-, föräldra-, ärvda-, handels-, jorda- och utsökningsbalkarna och lagar som ersätter eller anknyter till föreskrifter i dessa balkar, i den mån ärendena inte tillhör ett annat utskotts beredning,
2. försäkringsavtalsrätt,

3. bolags- och föreningsrätt,
4. skadeståndsrätt,
5. transporträtt,
6. konkursrätt,
7. konsumentpolitik,
8. internationell privaträtt,
9. lagstiftning i andra ärenden av allmänt privaträttslig beskaffenhet,
10. bostadspolitik,
11. vattenrätt,
12. bebyggelseplanläggning,
13. byggnadsväsendet,
14. fysisk planering samt
15. expropriation, fastighetsbildning och lantmäteriväsendet.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning, byggande samt konsumentpolitik bereds av civilutskottet. *Lag (2006:885)*.

4.6.6

Utrikesutskottet skall bereda ärenden om

1. rikets förhållande till och överenskommelser med andra stater och mellanfolkliga organisationer,
2. bistånd till andra länders utveckling samt
3. utrikeshandel i övrigt och internationellt ekonomiskt samarbete, allt i den mån ärendena inte tillhör något annat utskotts beredning.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 5 Internationell samverkan och 7 Internationellt bistånd bereds av utrikesutskottet. *Lag (2003:180)*.

4.6.7

Försvarsutskottet ska bereda ärenden om

1. totalförsvar,
  2. samhällets räddningstjänst,
  3. åtgärder för att minska samhällets sårbarhet,
  4. kärnteknisk säkerhet och strålningskydd samt
  5. sjö- och kustövervakning,
- allt i den mån ärendena inte tillhör ett annat utskotts beredning.

Ärenden om anslag till utgiftsområde 6 Försvar och samhällets krisberedskap bereds av försvarsutskottet. *Lag (2008:757)*.

4.6.8

Socialförsäkringsutskottet skall bereda ärenden om

1. allmän försäkring,
2. allmän pension,
3. arbetsskadeförsäkring,
4. ekonomiskt stöd åt barnfamiljer,
5. svenskt medborgarskap samt
6. migration.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 8 Migration, 10 Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp, 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom

och 12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn bereds av socialförsäkringsutskottet. *Lag (2006:885)*.

4.6.9

Socialutskottet ska bereda ärenden om

1. omsorger om barn och ungdom i den mån ärendena inte tillhör ett annat utskotts beredning,
2. omsorg om äldre och handikappade,
3. åtgärder mot missbruk och andra socialtjänstfrågor,
4. alkoholpolitiska åtgärder,
5. hälso- och sjukvård samt
6. sociala ärenden i övrigt.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg bereds av socialutskottet. *Lag (2010:867)*.

4.6.10

Kulturutskottet skall bereda ärenden om

1. allmänna kultur- och bildningsändamål,
2. folkbildning,
3. ungdomsverksamhet,
4. internationellt kulturellt samarbete,
5. idrotts- och friluftsvksamhet,
6. trossamfunden i den mån de inte tillhör konstitutionsutskottets beredning samt
7. radio och television i den mån de inte tillhör konstitutionsutskottets beredning.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid bereds av kulturutskottet. *Lag (2003:180)*.

4.6.11

Utbildningsutskottet ska bereda ärenden om

1. skolväsendet, vissa särskilda utbildningsformer och annan pedagogisk verksamhet,
2. högre utbildning och forskning samt
3. studiestöd.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 15 Studiestöd och 16 Utbildning och universitetsforskning bereds av utbildningsutskottet. *Lag (2010:867)*.

4.6.12

Trafikutskottet skall bereda ärenden om

1. vägar och vägtrafik,
2. järnvägar och järnvägstrafik,
3. hamnar och sjöfart,
4. flygplatser och luftfart,
5. post,
6. elektroniska kommunikationer samt
7. IT-politik.

Ärenden om anslag inom utgiftsområde 22 Kommunikationer bereds av trafikutskottet. *Lag (2006:885)*.

4.6.13

Miljö- och jordbruksutskottet ska bereda ärenden om

1. jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, jakt och fiske,
2. vädertjänst,
3. naturvård samt
4. miljövård i övrigt som inte tillhör något annat utskotts beredning.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 20 Allmän miljö- och naturvård samt 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel bereds av miljö- och jordbruksutskottet. *Lag (2009:928)*.

4.6.14

Näringsutskottet ska bereda ärenden om

1. allmänna riktlinjer för näringspolitiken och därmed sammanhängande forskningsfrågor,
2. industri och hantverk,
3. handel,
4. immaterialrätt,
5. energipolitik,
6. regional tillväxtpolitik,
7. statlig företagsamhet samt
8. pris- och konkurrensförhållanden i näringslivet.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 19 Regional tillväxt, 21 Energi och 24 Näringsliv bereds av näringsutskottet. *Lag (2008:757)*.

4.6.15

Arbetsmarknadsutskottet ska bereda ärenden om

1. arbetsmarknadspolitik,
2. arbetslivspolitik med arbetsrätt,
3. integration,
4. åtgärder mot diskriminering i den mån ärendena inte tillhör något annat utskotts beredning samt
5. jämställdhet mellan kvinnor och män i den mån ärendena inte tillhör något annat utskotts beredning.

Ärenden om anslag inom utgiftsområdena 13 Integration och jämställdhet och 14 Arbetsmarknad och arbetsliv bereds av arbetsmarknadsutskottet. *Lag (2008:757)*.

Delning av ärenden mellan flera utskott

7 § Andra ärenden än budgetpropositionen får delas mellan två eller flera utskott endast om det finns särskilda skäl för det. *Lag (2003:180)*.

Samarbetet mellan utskotten

8 § Ett utskott får bereda ett annat utskott tillfälle att yttra sig i ett ärende eller en fråga som berör detta utskotts beredningsområde. Innan ett utskott

avger ett betänkande med förslag i ett ärende som väckts inom riksdagen, skall finansutskottet beredas tillfälle att yttra sig, om förslaget kan innebära mer betydande framtida återverkningar på de offentliga utgifterna och inkomsterna.

Om minst fem av ledamöterna i ett utskott vid behandlingen av ett ärende begär det, skall utskottet inhämta ett yttrande enligt första stycket. Detsamma skall gälla om en sådan begäran framställs utan samband med behandlingen av ett ärende, om frågan gäller arbetet inom Europeiska unionen. Utskottet får avslå en begäran om ett yttrande, om den framställts vid behandlingen av ett ärende och utskottet finner att den begärda åtgärden skulle fördröja ärendets behandling så att avsevärt men skulle uppkomma. Utskottet skall i så fall i sitt betänkande redovisa skälen till att begäran har avslagits. Ett utskott får komma överens med ett eller flera utskott om att bereda ett ärende gemensamt genom deputerade i ett sammansatt utskott. *Lag (2003:180)*.

Behandlingstvång

9 § Utskotten ska avge betänkan den till kammaren i de ärenden som har hänvisats till dem och som inte har återkallats. Sammansatta utskott avger betänkan den till kammaren.

Betänkan den i ärenden vars behandling har uppskjutits till nästa valperiod enligt bestämmelserna i 5 kap. 10 § ska avges av de utskott som har tillsatts av den nyvalda riksdagen.

Ett utskott ska tillsammans med anmälan till kammaren av ett vilande beslut enligt 3 kap. 14 § lämna ett yttrande i ärendet.

Om ett lagförslag har vilat i minst tolv månader enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen, ska utskottet avge ett nytt betänkande i ärendet. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

4.9.1

Beslut av finansutskottet i en fråga som avses i 9 kap. 5 § regeringsformen meddelas regeringen genom en skrivelse. *Lag (2010:1411)*.

4.9.2

Utskotten skall i skrivelser till kammaren meddela i vilka ärenden betänkan den inte har avgetts. *Lag (2006:885)*.

Återförvisning och hänvisning till ett annat utskott

10 § Ett ärende, i vilket ett utskott har avgett ett betänkande, skall återförvisas av kammaren till utskottet för ytterligare beredning, om minst en tredjedel av de röstande ansluter sig till ett yrkande om det. Återförvisning enligt denna paragraf får inte göras mer än en gång i samma ärende.

Kammaren får även hänvisa ärendet till ett annat utskott för ytterligare beredning. Om det samtidigt finns ett yrkande om detta och ett yrkande om återförvisning, skall det sistnämnda yrkandet prövas först. Om återförvisning beslutas, faller yrkandet om hänvisning till ett annat utskott. *Lag (2003:180)*.

Statliga myndigheters skyldighet att lämna upplysningar och avge yttrande till ett utskott

11 § En statlig myndighet ska lämna upplysningar och avge yttrande, då ett utskott begär det, om inte annat följer av 13 § tredje stycket. Denna skyldighet har dock regeringen endast i fråga om arbetet inom Europeiska unionen på utskottets ämnesområde. En myndighet som inte lyder under riksdagen får hänskjuta en begäran från ett utskott till regeringen för avgörande.

Om minst fem av ledamöterna i ett utskott vid behandlingen av ett ärende begär det, ska utskottet inhämta upplysningar eller ett yttrande enligt första stycket. Detsamma ska gälla om en sådan begäran framställts utan samband med behandlingen av ett ärende, om frågan gäller arbetet inom Europeiska unionen. Utskottet får avslå en begäran om upplysningar eller ett yttrande, om den framställts vid behandlingen av ett ärende och utskottet finner att den begärda åtgärden skulle fördröja ärendets behandling så att avsevärt men skulle uppkomma. Utskottet ska i så fall i sitt betänkande redovisa skälen till att begäran har avslagits.

Konstitutionsutskottet får inte avge förklaring att 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen inte är tillämpligt i fråga om ett visst lagförslag, utan att Lagrådet har yttrat sig. *Lag (2010:1411)*.

Tid för utskottens sammanträden

12 § Ett utskott sammanträder när riksdagsarbetet kräver det. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

4.12.1

Ett utskott sammanträder första gången på kallelse av talmannen inom två dagar efter valet. Därefter sammanträder utskottet på kallelse av ordföranden. Ordföranden ska kalla utskottet till sammanträde om minst fem ledamöter av utskottet begär det. För ändamål som sägs i 9 kap. 5 § regeringsformen ska talmannen sammankalla finansutskottet också på begäran av regeringen.

En personlig kallelse ska skickas till samtliga ledamöter och suppleanter. Kallelsen bör om möjligt anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet. *Lag (2010:1411)*.

4.12.2

Ett utskott får sammanträda samtidigt med kammaren endast om överläggningen i kammaren avser annat än ett ärendes avgörande eller ett val. *Lag (2006:885)*.

4.12.3

Innan en ordförande har valts, förs ordet av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde. *Lag (2003:180)*.

4.12.4

Protokoll skall föras vid utskottssammanträden. *Lag (2003:180)*.

Slutna och öppna utskottssammanträden

13 § Ett utskott skall sammanträda inom stängda dörrar. Utskottet får dock besluta att ett sammanträde till den del det avser inhämtande av upplysningar helt eller delvis skall vara offentligt.

Ett utskott får medge att även någon annan än en ledamot, en suppleant eller en tjänsteman i utskottet är närvarande vid ett slutet sammanträde, om det finns särskilda skäl.

Vid en offentlig del av ett utskottssammanträde är företrädare för en statlig myndighet inte skyldig att lämna en uppgift för vilken sekretess gäller hos myndigheten. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

4.13.1

Ljud- eller bildupptagning vid en offentlig del av ett utskottssammanträde får göras om inte utskottet beslutar annorlunda. *Lag (2003:180)*.

4.13.2

Vid en offentlig del av ett utskottssammanträde skall det finnas särskilda platser för åhörare. Åhörare som uppträder störande får genast utvisas. Om oordning uppstår bland åhörarna, får ordföranden utvisa samtliga åhörare.

Besökare till en offentlig del av ett utskottssammanträde skall på uppmaning lämna in ytterkläder och väskor samt sådana föremål som kan användas för att störa ordningen vid sammanträdet. Den som inte följer en sådan uppmaning får vägras tillträde till sammanträdet. De inlämnade tillhörigheterna förvaras under besöket i särskilda utrymmen.

Bestämmelser om säkerhetskontroll finns i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler. *Lag (2006:127)*.

Jäv vid ett utskottssammanträde

14 § Ingen får närvara i ett utskott, när ett ärende som personligen rör honom eller henne eller någon närstående behandlas. *Lag (2003:180)*.

Omröstning och reservationsrätt i utskotten

15 § En omröstning inom ett utskott skall göras öppet. Om det blir lika röstetal, gäller den mening som ordföranden biträder.

En ledamot som har förlorat vid en omröstning inom ett utskott får till utskottets betänkande lämna en reservation med ett yrkande. Om omröstningen gäller utskottets ställningstagande i ett yttrande till ett annat utskott, får ledamoten lämna en avvikande mening till yttrandet. Betänkandet eller yttrandet får dock inte fördröjas därigenom. *Lag (2003:180)*.

Särskilt yttrande

16 § En ledamot får förklara sitt ställningstagande i ett särskilt yttrande till ett utskottsbetänkande eller till ett yttrande till ett annat utskott. *Lag (2003:180).*

Tystnadsplikt i utskotten

17 § En ledamot, en suppleant eller en tjänsteman i ett utskott får inte obehörigen röja vad som enligt beslut av regeringen eller utskottet skall hållas hemligt med hänsyn till rikets säkerhet eller av annat synnerligen viktigt skäl som betingas av förhållandet till en främmande stat eller en mellanfolklig organisation. *Lag (2003:180).*

Utskottens uppföljning och utvärdering

18 § I utskottens beredning av ärendena skall ingå uppgiften att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut inom de ämnesområden som för varje utskott anges i 4-6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser. *Lag (2003:180).*

Beredningen av Riksrevisionens granskningsrapporter

18 a § Talmannen ska överlämna en granskningsrapport från Riksrevisionen till det utskott vars beredningsområde berörs av rapportens innehåll enligt bestämmelserna i 4 kap. 4-6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser. Om utskottet vill inhämta information med anledning av en sådan granskningsrapport ska 11 § tillämpas.

Talmannen ska överlämna en granskningsrapport, som inte rör den verksamhet som bedrivs av riksdagens förvaltning eller en myndighet under riksdagen, till regeringen.

Regeringen ska lämna en skrivelse till riksdagen för varje granskningsrapport över effektivitetsrevisionen som talmannen lämnar till regeringen. I skrivelsen ska regeringen redovisa för riksdagen vilka åtgärder regeringen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av Riksrevisionens iakttagelser. Om regeringen har vidtagit eller avser att vidta likartade åtgärder på grund av iakttagelserna i flera granskningsrapporter, kan dock regeringen lämna en skrivelse som omfattar flera granskningsrapporter till riksdagen.

Regeringens skrivelse ska lämnas till riksdagen inom fyra månader från det att regeringen har mottagit rapporten. Vid beräkning av fristen ska juli och augusti månader inte räknas in. *Lag (2010:1417).*

Utskottens utrikesresor

19 § Ett utskott skall samråda med riksdagsstyrelsen, innan det fattar beslut om en utrikesresa. Styrelsen skall uttala sig om i vad mån resan lämpligen bör genomföras. Därvid skall hänsyn tas till riksdagens internationella förbindelser, till kostnaderna och till omständigheterna i övrigt.

Riksdagsstyrelsen får meddela närmare bestämmelser om utskottens utrikesresor. *Lag (2003:180).*

5 kap. Ärendenas avgörande

Anmälan och bordläggning av utskottsbetänkanden

1 § Ett utskottsbetänkande ska anmälas i kammaren och före avgörandet bordläggas vid två sammanträden med kammaren, om inte riksdagen på utskottets eller talmannens förslag beslutar att ärendet ska avgöras efter endast en bordläggning. Bestämmelser om ytterligare bordläggning av utskottsbetänkanden finns i 7 § andra stycket.

Ett yrkande enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen att ett lagförslag ska vila i minst tolv månader får framställas när utskottets betänkande över förslaget har anmälts i kammaren. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

5.1.1

Ett utskottsbetänkande får inte anmälas i kammaren förrän det har delats ut till riksdagens ledamöter.

Talmannen skall samråda med utskottets ordförande och vice ordförande innan han eller hon väcker förslag att ett ärende skall avgöras efter endast en bordläggning. När talmannen väcker ett sådant förslag skall detta anmälas i kammaren i samband med att utskottsbetänkandet anmäls till bordläggning. *Lag (2003:180)*.

5.1.2

Ett yrkande att ett lagförslag skall vila i minst tolv månader framställs skriftligen och tas om möjligt upp på kammarens föredragningslista. *Lag (2003:180)*.

Bordläggning och tid för avgörande av vissa andra ärenden

2 § Yrkanden om folkomröstning i en grundlagsfråga eller om en misstroendeförklaring ska ligga på kammarens bord till det andra sammanträdet efter det då yrkandet framställdes. Ärendet ska avgöras senast vid nästa sammanträde.

Ett förslag av talmannen till ny statsminister ska ligga på kammarens bord till det andra sammanträdet efter det då förslaget framställdes. Ärendet ska i enlighet med bestämmelserna i 6 kap. 4 § andra stycket regeringsformen avgöras senast på fjärde dagen efter den då förslaget framställdes. *Lag (2010:1411)*.

Yrkanden under överläggningen om ett utskottsbetänkande

3 § Under överläggningen om ett utskottsbetänkande får en ledamot yrka bifall till och avslag på de förslag till beslut som behandlas i betänkandet.

Bestämmelser om yrkande och beslut om återförvisning till det utskott som har avgett betänkandet och hänvisning till ett annat utskott finns i 4 kap. 10 §. *Lag (2003:180)*.

Ärendenas avgörande

4 § Ett ärende i vilket överläggning äger rum får inte tas upp till avgörande förrän kammaren på talmannens förslag har funnit att överläggningen är avslutad. Ett utskottsbetänkande får tas upp till avgörande endast vid ett sammanträde som i kallelsen enligt 2 kap. 5 § och på föredragningslistan enligt 2 kap. 7 § angetts som ett arbetsplenum.

Ett ärende avgörs med acklamation eller, om en ledamot yrkar det, genom omröstning. Om en särskild beslutsregel enligt 9 § ska tillämpas, ska ärendet alltid avgöras genom omröstning.

Avgörandet av ett ärende ska, om det behövs, delas upp på skilda beslut. Om det finns ett yrkande enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen att ett lagförslag ska vila i minst tolv månader och dessutom ett yrkande att förslaget ska förkastas, ska riksdagen pröva det sistnämnda yrkandet innan förslaget ställs under omröstning om omedelbart antagande. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

5.4.1

Om det finns ett yrkande enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen att ett lagförslag ska vila i minst tolv månader och om lagförslaget vid omröstningen inte uppnår den majoritet av fem sjättedelar av de röstande som krävs enligt denna bestämmelse i regeringsformen för omedelbart antagande av förslaget, ska förslaget hänvisas till konstitutionsutskottet för prövning enligt tredje stycket i nämnda paragraf i regeringsformen om vilandeförfarandet är tillämpligt i fråga om lagförslaget. Om konstitutionsutskottet har förklarat att förfarandet är tillämpligt, ska riksdagen på nytt pröva om förslaget kan avslås eller omedelbart antas. I annat fall återförvisas det till det utskott som har berett ärendet. *Lag (2010:1411)*.

Avgörande genom acklamation

5 § När ett ärende avgörs med acklamation, skall talmannen ställa proposition på varje yrkande som har lagts fram under överläggningen. Propositionen avfattas så att den kan besvaras med ja eller nej. Talmannen tillkännager hur beslutet har blivit enligt hans eller hennes uppfattning och befäster det med ett klubbslag, om inte omröstning begärs av någon ledamot. *Lag (2003:180)*.

Avgörande genom omröstning

6 § När ett ärende avgörs genom omröstning, är huvudpropositionen det yrkande som riksdagen enligt talmannens uppfattning har bifallit med acklamation. När acklamation inte har skett, är huvudpropositionen det yrkande som talmannen bestämmer. Mot huvudpropositionen ställs ett annat yrkande som kontraposition. Om det finns flera än två yrkanden som kan ställas mot varandra, ska riksdagen först, med tillämpning av 5 §, besluta vilket yrkande som ska vara kontraposition.

Omröstning görs öppet. I enlighet med bestämmelsen i 4 kap. 7 § regeringsformen är riksdagens beslut det förslag som stöds av mer än hälften av de röstande, om inte något annat anges i regeringsformen eller i denna lag. Talmannen tillkännager hur omröstningen har utfallit och befäster beslutet med ett klubbslag. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

5.6.1

Då en omröstning skall äga rum, upprättar talmannen en omröstningsproposition. Om en särskild beslutsregel enligt 9 § skall tillämpas i ett visst fall, anges det i omröstningspropositionen.

Sedan ledamöterna efter förvarning har intagit sina platser i plenisalen, läses omröstningspropositionen upp och underställs kammaren för godkännande.

En omröstning får förrättas med uppresning. Om talmannen efter omröstning med uppresning tvekar om omröstningens resultat eller en ledamot begär rösträkning, sker en ny omröstning med omröstningsapparat eller, när den inte kan användas, med namnupprop. *Lag (2003:180)*.

5.6.2

Vid en omröstning med uppresning uppmanar talmannen först de ledamöter som vill rösta för ja-propositionen att resa sig och riktar därefter samma uppmaning till de ledamöter som vill rösta för nej-propositionen.

Vid en omröstning med omröstningsapparat registreras hur varje ledamot har röstat.

Vid en omröstning med namnupprop uppmanar talmannen två ledamöter att ta plats vid talmansbordet för att föra anteckningar över omröstningen. Vice talmännen ropas upp först och därefter övriga ledamöter valkretsvis. Något av följande svar ska avges: ja, nej, avstår. *Lag (2009:176)*.

Förfarandet vid lika röstetal

7 § Om det blir lika röstetal vid en omröstning om vilket yrkande som skall vara kontraposition, avgörs utgången genom lottning.

Om det blir lika röstetal i en huvudomröstning, skall ärendet bordläggas. Om det blir lika röstetal när ärendet behandlas på nytt, ställer talmannen proposition på förslag om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. Ärendet skall återförvisas om minst hälften av de röstande föreningar sig om detta. I annat fall avgör lotten vilken mening som skall vara riksdagens beslut.

Efter återförvisning upptas ärendet på nytt i sin helhet till avgörande i kammaren. Om det åter blir lika röstetal vid huvudomröstning, skall avgörandet ske genom lottning. *Lag (2003:180)*.

Återförvisning av lagärenden som avgjorts genom delbeslut

8 § Om avgörandet i ett lagärende har delats upp på två eller flera beslut, får riksdagen omedelbart efter det sista delbeslutet på förslag av talmannen eller en ledamot besluta att ärendet skall återförvisas till utskottet för ytterligare beredning. Om riksdagen beslutar om återförvisning, har delbesluten fallit. Beslut enligt denna paragraf om återförvisning av ett ärende får inte upprepas. *Lag (2003:180)*.

Beslut med särskild beslutsregel

9 § Om det för beslut krävs annat än enkel majoritet och det finns fler än ett förslag till ett sådant beslut gäller följande. Riksdagen väljer först, med tillämpning av vad som gäller för beslut i allmänhet, ett av förslagen. Därefter avgörs, med tillämpning av den särskilda beslutsregeln, om detta förslag ska antas eller förkastas. Detta förfarande ska tillämpas även när det är fråga om flera lagförslag som är oförenliga inbördes och ett yrkande har väckts att något av dem ska vila i minst tolv månader enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen.

Om det samtidigt finns två eller flera yrkanden om folkomröstning i fråga om samma vilande grundlagsförslag eller om mistroendeförklaring mot samma statsråd, ska endast en omröstning äga rum. *Lag (2010:1411)*.

Uppskov med behandlingen av ärenden

10 § Ett ärende bör avgöras under den valperiod då det väckts. Riksdagen får dock medge att behandlingen får uppskjutas till det första riksmötet i nästa valperiod. Behandlingen av ett ärende som väckts under ett uppehåll i kammarearbetet som sträcker sig fram till det första riksmötet i nästa valperiod anses vidare vara uppskjuten till detta riksmöte. Detsamma gäller behandlingen av ett ärende som riksdagen inte har hunnit avgöra då ett uppehåll görs i kammarens arbete med anledning av ett extra val.

Ärende som gäller statsbudgeten för närmast följande budgetår ska avgöras före budgetårets ingång om det inte utan olägenhet för budgetregleringen kan avgöras senare.

Ett lagförslag som har vilat i tolv månader enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen ska prövas före utgången av kalenderåret därpå. Om ett annat lagförslag har ett nära samband med ett lagförslag som vilar enligt denna bestämmelse, får riksdagen besluta att det ska avgöras inom den tid som gäller för prövningen av det vilande lagförslaget. Om ett ärende som avses i detta stycke till följd av beslut om extra val inte kan avgöras inom föreskriven tid, ska det avgöras snarast möjligt efter det att den nyvalda riksdagen har sammanträtt. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

5.10.1

Beslut att behandlingen av ett ärende får uppskjutas fattas på förslag av det utskott, till vars beredning ärendet hör. Kammaren får även utan sådant förslag besluta om uppskov. *Lag (2003:180)*.

5.10.2

Beslut enligt 10 § tredje stycket andra meningen fattas på förslag av det utskott till vars handläggning ärendet hör. *Lag (2003:180)*.

Slutligt beslut i ärende som vilat över ett val

11 § Ett ärende som har vilat över ett val i enlighet med bestämmelserna i 8 kap. 14–17 §§ regeringsformen ska avgöras vid det första riksmötet i den

valperiod då slutligt beslut enligt dessa bestämmelser i regeringsformen först får fattas, om inte förslaget i ärendet dessförinnan förkastats. Avgörandet får genom beslut av riksdagen uppskjutas till ett annat riksmöte. Beslutet får upprepas. Ärendet ska avgöras slutligt före nästa ordinarie val till riksdagen.

I fråga om uppskov i samband med extra val ska bestämmelserna i 10 § första stycket tillämpas.

Om ett vilande förslag till grundlagsändring eller till ett annat beslut som fattas i samma ordning har förkastats vid en folkomröstning, ska det utskott till vars beredning frågan hör göra anmälan om detta till kammaren. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

5.11.1

Beslut om uppskov med slutligt beslut i ett ärende som har vilat över ett val i enlighet med bestämmelserna i 8 kap. 14–17 §§ regeringsformen fattas på förslag av det utskott till vars handläggning ärendet hör. *Lag (2010:1411)*.

Beslut under budgetprocessen

12 § Riksdagen får genom lag besluta att hänföra statsutgifterna till utgiftsområden.

Om riksdagen har fattat beslut enligt första stycket, fastställer riksdagen för det närmast följande budgetåret genom ett enda beslut

dels för varje utgiftsområde en utgiftsram, som anger det belopp till vilket summan av de till utgiftsområdet hörande utgifterna högst får uppgå, dels en beräkning av inkomsterna på statsbudgeten.

Beslut om anslag eller andra utgifter i staten för närmast följande budgetår får inte fattas innan ett beslut fattats enligt andra stycket. Anslag eller andra utgifter i staten fastställs för varje utgiftsområde genom ett enda beslut.

Beslut om anslag för löpande budgetår som innebär att en utgiftsram påverkas får inte fattas innan ett beslut om godkännande av en ändrad utgiftsram fattats. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

5.12.1

Statsutgifterna ska hänföras till följande utgiftsområden: 1 Rikets styrelse, 2 Samhällsekonomi och finansförvaltning, 3 Skatt, tull och exekution, 4 Rättsväsendet, 5 Internationell samverkan, 6 Försvar och samhällets krisberedskap, 7 Internationellt bistånd, 8 Migration, 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, 10 Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp, 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom, 12 Ekonomisk trygghet för familjer och barn, 13 Integration och jämställdhet, 14 Arbetsmarknad och arbetsliv, 15 Studiestöd, 16 Utbildning och universitetsforskning, 17 Kultur, medier, trosamfund och fritid, 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning, byggande samt konsumentpolitik, 19 Regional tillväxt, 20 Allmän miljö- och naturvård, 21 Energi, 22 Kommunikationer, 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel, 24 Näringsliv, 25 Allmänna bidrag till kommuner, 26 Statsskuldräntor m.m. och 27 Avgiften till Europeiska unionen.

Beslut i fråga om vilka ändamål och verksamheter som ska innefattas i ett utgiftsområde fattas i samband med beslut med anledning av den ekonomiska vårpropositionen. *Lag (2010:867)*.

Riksdagens skrivelser

13 § Om ett riksdagsbeslut kräver verkställighet, skall det organ som har att verkställa beslutet underrättas genom en skrivelse. Riksdagens beslut med anledning av en proposition eller en framställning skall alltid meddelas regeringen respektive det riksdagsorgan som lämnat framställningen genom en skrivelse. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

5.13.1

Riksdagens skrivelser sätts upp av kammarkansliet och undertecknas av talmannen.

Utskott som har berett ett ärende skall få del av kammarens beslut i ärendet. *Lag (2003:180)*.

5.13.2

I 10 kap. 6 och 8 §§ finns bestämmelser om riksdagsskrivelser till institutioner inom Europeiska unionen. *Lag (2010:867)*.

6 kap. Interpellationer och frågor till statsråd

Interpellationer

1 § En interpellation ska ha ett bestämt innehåll och vara försedd med en motivering. Talmannen beslutar att en interpellation får framställas. Om talmannen anser att en interpellation strider mot grundlag eller denna lag, ska han eller hon vägra tillstånd till att interpellationen framställs och ange skäl för detta beslut. Om kammaren ändå begär att interpellationen ska få framställas ska talmannen hänvisa frågan till konstitutionsutskottet för avgörande. Talmannen får inte vägra tillstånd till interpellationen om utskottet har förklarat att den inte strider mot grundlag eller denna lag.

En interpellation besvaras av ett statsråd inom två veckor från det att den överlämnats till statsrådet. Om kammaren under tvåveckorsperioden gör ett uppehåll i sitt arbete, förlängs tiden med vad som motsvarar uppehållet.

Om ett svar inte lämnas inom den tid som har angetts i andra stycket, ska statsrådet meddela riksdagen varför svaret uteblir eller anstår. Meddelandet får inte följas av överläggning.

En interpellation faller om den inte har besvarats vid det riksmöte då den väcktes. *Lag (2009:176)*.

Tilläggsbestämmelser

6.1.1

En interpellation ges in till kammarkansliet. Talmannen anmäler utan dröjsmål vid ett sammanträde med kammaren beslut att interpellationen ska eller inte

ska få framställas. Om talmannen har medgett att interpellationen får framställas, överlämnar talmannen utan dröjsmål interpellationen till statsrådet.

Talmannen fastställer efter samråd med de särskilda företrädarna för parti-grupperna den dag under ett riksmöte då interpellationer senast får ges in till kammarkansliet för besvarande före ett uppehåll i kammararbetet som är längre än en månad.

Interpellationen ska redovisas i riksdagens protokoll. *Lag (2009:176)*.

6.1.2

Talmannen bestämmer efter samråd med statsrådet och interpellanten vid vilket sammanträde svaret skall lämnas. Meddelande om detta lämnas utan dröjsmål på det sätt som talmannen bestämmer och tas upp på föredragnings-listan.

Svaret på en interpellation får delas ut till ledamöterna i förväg. *Lag (2003:180)*.

6.1.3

När ett statsråd besvarar en interpellation får svaret lämnas i ett anförande som räcker längst sex minuter. Statsrådet kan därutöver få ordet för ytterligare tre anföranden, varav de första två får räkna längst fyra minuter vardera och det tredje längst två minuter.

Interpellanten kan få ordet för högst tre anföranden, varav de första två får räkna längst fyra minuter vardera och det tredje längst två minuter.

Andra talare kan få ordet för högst två anföranden, varav det första får räkna längst fyra minuter och det andra längst två minuter. *Lag (1998:734)*.

Frågor

2 § En fråga kan vara muntlig eller skriftlig. Den skall ha ett bestämt innehåll. *Lag (2003:180)*.

Muntliga frågor

3 § En muntlig fråga framställs vid en frågestund som anordnas i kammaren. Den besvaras omedelbart av ett statsråd.

Talmannen beslutar om vem som skall få ordet vid en frågestund. Talmannen får besluta om en begränsning av anförandena till längst en minut. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

6.3.1

En frågestund anordnas varje torsdag under de veckor som kammaren sammanträder för annan handläggning än bordläggning.

Om arbetsförhållandena i riksdagen kräver det, får talmannen för en viss vecka besluta att frågestunden anordnas på en annan dag än en torsdag eller att frågestunden ställs in.

Regeringskansliet anmäler till kammarkansliet senast på fredagen i veckan före frågestunden vilka statsråd som kommer att vara närvarande.

Meddelade om detta lämnas utan dröjsmål på det sätt som talmannen bestämmer. *Lag (2003:180)*.

Skriftliga frågor

4 § En skriftlig fråga får vara försedd med en kort inledande förklaring. Talmannen beslutar att en skriftlig fråga får framställas. Om talmannen anser att en skriftlig fråga strider mot grundlag eller denna lag, skall han eller hon vägra tillstånd till att frågan framställs och ange skäl för detta beslut. Om kammaren ändå begär att frågan skall få framställas skall talmannen hänvisa saken till konstitutionsutskottet för avgörande. Talmannen får inte vägra tillstånd till frågan om utskottet har förklarat att den inte strider mot grundlag eller denna lag.

En skriftlig fråga besvaras skriftligen av ett statsråd. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

6.4.1

En skriftlig fråga ges in till kammarkansliet. Talmannen anmäler utan dröjsmål vid ett sammanträde med kammaren beslut att frågan ska eller inte ska få framställas. Om talmannen har medgett att frågan får framställas, låter talmannen utan dröjsmål statsrådet få del av frågan.

Det skriftliga svaret lämnas till kammarkansliet som överlämnar svaret till den ledamot som ställt frågan.

De skriftliga frågor som under en vecka getts in senast klockan 10 på fredagen besvaras senast klockan 12 på onsdagen i följande vecka.

Under längre uppehåll i kammarens arbete än en månad får talmannen besluta att svaren lämnas inom fjorton dagar efter det att frågorna framställts. Talmannen fattar sitt beslut efter samråd med de särskilda företrädarna för partigrupperna. Om ett svar inte lämnas inom denna tid, ska statsrådet meddela kammarkansliet när frågan kommer att besvaras eller att den inte kommer att besvaras. *Lag (2009:176)*.

6.4.2

Skriftliga frågor liksom statsrådets svar på frågorna skall redovisas i riksdagens protokoll. *Lag (2003:180)*.

7 kap. Gemensamma bestämmelser om val inom riksdagen

Föreskrifternas tillämpningsområde

1 § Bestämmelserna i 2-12 §§ gäller val som förrättas av kammaren och bestämmelserna i 13 och 14 §§ val inom ett utskott eller ett annat riksdagsorgan som helt eller delvis väljs av kammaren. *Lag (2003:180)*.

Valberedningen

2 § Om inte riksdagen föreskriver annat, skall val som förrättas av kammaren beredas av en särskild valberedning, utsedd inom riksdagen.

Valberedningen utses vid första sammanträdet med kammaren under riksdagens valperiod för tiden till valperiodens slut. Varje partigrupp, vilken motsvarar parti som vid valet till riksdagen har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket, skall besätta en plats. Därutöver fördelas tio platser proportionellt mellan samma partigrupper. Ledamöterna tillsätts med tillämpning av det förfarande som anges i 12 § första stycket. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

7.2.1

Talmannen fastställer för varje partigrupp det antal ledamöter som partigruppen skall tillsätta i valberedningen. Vid den proportionella fördelningen tillämpas den beräkningsgrund som anges i 4 § tredje stycket. *Lag (2003:180)*.

7.2.2

Valberedningen bereder inte val av riksföreståndare, vice riksföreståndare, person som skall inträda som tillfällig riksföreståndare, talman, vice talmän, riksdagsdirektör, riksdagens ombudsmän och ställföreträdande ombudsmän, riksrevisorer samt val till Statsrådsarvodesnämnden och Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorer.

Föreskrifter om beredning av val finns i fråga om riksdagsdirektör i tilläggsbestämmelsen 9.1.1, i fråga om ombudsmän och ställföreträdande ombudsmän i tilläggsbestämmelsen 8.11.2, i fråga om riksrevisorer i tilläggsbestämmelsen 8.12.1, i fråga om ledamöter i Statsrådsarvodesnämnden i tilläggsbestämmelsen 8.4.1 samt i fråga om ledamöter i Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorer i tilläggsbestämmelsen 8.5.1. *Lag (2011:406)*.

7.2.3

Valberedningen håller på kallelse av talmannen sitt första sammanträde samma dag som den utses. Därefter sammanträder beredningen på kallelse av ordföranden.

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § första stycket första meningen och andra stycket samt tilläggsbestämmelserna 4.12.1 andra stycket och 4.12.2-4 tillämpas också på valberedningen. *Lag (2003:180)*.

Val med acklamation

3 § Vid val som avser två eller flera personer får valberedningen lägga fram en gemensam lista. Listan ska innehålla namn på så många personer som valet avser och ska godkännas av alla ledamöter som har deltagit i valberedningens sammanträde eller av alla utom en.

Talmannen ska framställa förslag om godkännande av den gemensamma listan och, vid bifall, förklara de på listan upptagna personerna valda. Val med slutna sedlar ska dock förrättas, om det begärs av minst så många riksdagsledamöter som motsvarar den kvot som man får, om samtliga röstberättigade ledamöters antal delas med det antal personer som valet avser, ökat med 1. Om kvoten är ett brutet tal, ska den avrundas till närmaste högre hela tal. Detta val ska äga rum vid ett följande sammanträde.

Om det föreskrivs att en innehavare av ett visst uppdrag ska väljas för sig, ska valet förrättas med acklamation. Om någon ledamot begär det, ska valet dock förrättas med slutna sedlar. Om det organ eller den grupp som berett valet har lagt fram ett enhälligt förslag, ska valet med slutna sedlar äga rum först vid ett följande sammanträde. *Lag (2010:867)*.

Val med slutna sedlar

4 § Val förrättas med slutna sedlar, om inte annat följer av 3 § eller av annan huvudbestämmelse i denna lag.

Om två eller flera personer skall utses genom val med slutna sedlar, fördelas platserna proportionellt mellan varje gruppering av riksdagsledamöter som vid valet uppträder under särskild beteckning.

Platserna fördelas mellan grupperingar genom att en i taget tilldelas den gruppering som för varje gång får det högsta jämförelsetalet. Jämförelsetalet är lika med grupperingens röstetal, så länge grupperingen inte har tilldelats någon plats. Därefter beräknas jämförelsetalet genom att grupperingens röstetal delas med det antal platser som grupperingen har tilldelats, ökat med 1. Vid lika jämförelsetal skall avgörandet ske genom lottning.

Vid val av en person är den vald som har fått flest röster, om inte riksdagen föreskriver annat i huvudbestämmelse i denna lag. Vid lika röstetal skall valet avgöras genom lottning. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

7.4.1

Valsedlarna skall vara enkla, slutna och omärkta samt lika till storlek, material och färg. Defär innehålla uppgift om det val för vilket de gäller.

En valsedel är ogiltig om den är försedd med något kännetecken som uppenbarligen har blivit anbragt på valsedeln med avsikt.

Om en ledamot i ett val har lämnat mer än en valsedel, är valsedlarna ogiltiga. Om sedlarna har samma innehåll, skall dock en av valsedlarna betraktas som giltig vid sammanräkningen. *Lag (2003:180)*.

7.4.2

Vid proportionellt val skall det på valsedeln finnas en beteckning i ord för en viss gruppering av riksdagsledamöter. Efter denna beteckning förs namnen upp i en följd under varandra.

En valsedel är ogiltig om

1. den saknar beteckning för en gruppering av riksdagsledamöter,
2. den innehåller mer än en beteckning, eller
3. den saknar namn på en valbar kandidat.

Ett namn på en valsedel skall anses obefintligt om

1. kandidaten inte är valbar,
2. namnet är överstruket,
3. det inte klart framgår vem som avses, eller
4. ordningen mellan namnet och något annat namn på valsedeln inte klart framgår.

Ordningsföljden mellan kandidatnamnen inom varje gruppering av riksdagsledamöter skall bestämmas genom att ett jämförelsetal beräknas för dem

med tillämpning av heltalsmetoden enligt 14 kap. 10 § vallagen (2005:837). Om flera kandidater får lika stora jämförelsetal, skall valet avgöras genom lottning. *Lag (2006:885)*.

7.4.3

Vid val av en person skall det på valsedeln finnas ett kandidatnamn.

En valsedel är ogiltig om

1. den innehåller två eller flera kandidatnamn,
2. den innehåller namnet på en kandidat som inte är valbar,
3. namnet är överstruket,
4. det inte klart framgår vem som avses, eller
5. den innehåller beteckning på en gruppering av riksdagsledamöter.

Föreskrifter om vem som är vald vid val av en person finns i 8 kap. 1-3, 11 och 12 §§ samt i 9 kap. 1 och 5 §§. *Lag (2007:343)*.

7.4.4

Vid val med slutna sedlar uppmanar talmannen fem ledamöter att ta plats vid talmansbordet. Av dessa ska tre biträda när valsedlarna öppnas och granskas och två föra anteckningar över valet.

Ledamöterna ropas upp i den ordning som anges i tilläggsbestämmelse 5.6.2. När en ledamot ropas upp, ska han eller hon gå fram till talmansbordet och lämna sin valsedel till talmannen.

Sedan samtliga godkända valsedlar har lästs upp av talmannen och antecknats av den tjänstgörande kammarsekreteraren och de två ledamöterna, jämförs anteckningarna över valet.

Talmannen fastställer resultatet av valet och tillkännager det för kammaren. *Lag (2009:176)*.

7.4.5

Om två eller flera val med slutna sedlar skall förrättas, får talmannen, om inte en ledamot yrkar annat, bestämma att valsedlarna skall lämnas i samtliga val, innan sammanräkning görs i något av valen. *Lag (2003:180)*.

Överklagande av val med slutna sedlar

5 § Val med slutna sedlar får överklagas av en riksdagsledamot hos Valprövningsnämnden. Valet gäller även om det har överklagats. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

7.5.1

Skrivelse med överklagande ställs till Valprövningsnämnden. Skrivelsen skall ha kommit in till kammarskansliet inom fem dagar från den dag då resultatet av valet meddelades i kammaren.

Så snart tiden för överklagande har gått ut, skall talmannen vid sammanträde med kammaren tillkännage samtliga överklaganden som har kommit in.

Talmannen skall bestämma den tid inom vilken förklaring över överklagandena skall ha kommit in till Valprövningsnämnden.

När förklaringstiden har gått ut skall talmannen genast sända skrivelserna med överklaganden till Valprövningsnämnden. Talmannen bör dessutom skyndsamt till Valprövningsnämnden ge in yttrande över överklagandena.

Lag (2003:180).

7.5.2

Valprövningsnämnden skall vid prövningen av ett överklagande upphäva ett val och förordna om omval, om en föreskrift i 4 § eller i tilläggsbestämmelserna 7.4.1-5 har blivit åsidosatt vid valet.

Ett omval skall dock förordnas bara om det med fog kan antas att vad som förekommit har inverkat på valutgången.

Om felet kan avhjälpas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall Valprövningsnämnden dock i stället uppdraga åt talmannen att vidta denna rättelse. *Lag (2003:180).*

7.5.3

Valsedlar och annat valmaterial skall förvaras under betryggande säkerhet till dess att valet har vunnit laga kraft. *Lag (2003:180).*

Valens tidpunkt och giltighet

6 § Om inte riksdagen föreskriver annat, skall val som avser tid motsvarande riksdagens valperiod förrättas snarast efter valperiodens början och gälla till dess att riksdagen förrättar nytt val under nästa valperiod. *Lag (2003:180).*

Omval

7 § Har en ny ledamot tagit plats i riksdagen med anledning av att utgången av val till riksdagen har blivit ändrad efter ett överklagande, skall val som riksdagen har förrättat dessförinnan under valperioden göras om, om det begärs av minst tio riksdagsledamöter. *Lag (2003:180).*

Suppleantval

8 § Om inte riksdagen föreskriver annat, ska vid val som avser två eller flera personer också suppleanter utses till minst samma antal som de ordinarie ledamöterna. Vad som är föreskrivet om valet av dessa tillämpas även på suppleanterna.

Sedan riksdagen har förrättat val till ett organ och därvid utsett suppleanter, får den besluta om en förändring av antalet suppleanter i organet, så länge det inte underskrider antalet ordinarie ledamöter.

Utan att antalet suppleanter i utskottet eller i EU-nämnden utökas får ersättare som har kallats till tjänstgöring utses till suppleant i ett utskott eller i EU-nämnden om den lediga riksdagsledamoten tillhör utskottet eller nämnden. Då tillämpas det förfarande som anges i 12 § första stycket. *Lag (2010:867).*

Tilläggsbestämmelser

7.8.1

En fråga om ett större antal suppleanter än som ursprungligen valts bereds av valberedningen.

Suppleantval som föranleds av en utökning av antalet suppleanter skall för rättas så snart det kan ske. *Lag (2003:180)*.

7.8.2

Om inte annat föreskrivs eller särskilt beslutas, skall suppleanter utses till samma antal som de ordinarie ledamöterna. *Lag (2003:180)*.

7.8.3

Föreskrifter om suppleanter finns för riksdagsstyrelsen i tilläggsbestämmelsen 1.5.2, för Statsrådsarvodesnämnden i 8 kap. 4 §, för Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna i 8 kap. 5 §, för Utrikesnämnden i 8 kap. 8 §, för Riksrevisionens parlamentariska råd i 8 kap. 14 § och för krigsdelegationen i 8 kap. 15 §. *Lag (2010:1417)*.

Suppleanternas tjänstgöring

9 § Om inte riksdagen föreskriver annat, skall en frånvarande ledamots plats i ett organ intas av en suppleant som hör till samma partigrupp. Om detta inte kan ske, gäller att suppleanterna har företräde i den ordning i vilken de har valts eller, om valet har förrättats med gemensam lista, i den ordning i vilken de har förts upp på listan. *Lag (2003:180)*.

Obehörighet

10 § Om inte riksdagen föreskriver annat, skall den som är vald av kammaren till ett uppdrag, för vilket det krävs ledamotskap av riksdagen, avgå från uppdraget, om han eller hon lämnar riksdagen eller utses till riksdagens talmän eller till statsråd. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

7.10.1

Föreskrifter om behörighet att ingå i olika organ finns för talmannen i 10 kap. 12 § regeringsformen, i 1 kap. 5 § och 8 kap. 15 § denna lag, för riksdagsledamot som också är statsråd i 8 kap. 15 § denna lag samt för avgången riksdagsledamot i tilläggsbestämmelsen 8.6.2 denna lag. *Lag (2010:1411)*.

Valbarhet och skyldighet att åta sig uppdrag

11 § Endast den som är svensk medborgare får inneha uppdrag som tillsätts genom val av riksdagen. Bestämmelser om krav på svenskt medborgarskap för riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna finns i 12 kap. 6 § regeringsformen.

Den som har utsetts till ett sådant uppdrag genom val av riksdagen får inte undandra sig uppdraget utan att riksdagen medger det. *Lag (2010:1411)*.

Efterträdare

12 § Om någon som har valts till ett organ, som vid valperiodens början tillsattes genom val av två eller flera personer, lämnar sitt uppdrag i förtid, skall den eller de partigrupper som han eller hon var vald för, till talmannen anmäla en efterträdare. Talmannen förklarar den anmälda efterträdaren vald. Om en sådan anmälan inte görs eller om mer än en person anmäls, utser talmannen en efterträdare.

Om en plats blir ledig i förtid och det ursprungliga valet avsåg endast en person, tillämpas för kompletteringsvalet för den återstående tiden samma förfarande som vid det ursprungliga valet.

Föreskrifterna i denna bestämmelse gäller om inte riksdagen föreskriver annat. *Lag (2003:180)*.

Ordförandeval

13 § Ett organ, vars ledamöter helt eller delvis utses av kammaren, väljer inom sig ordförande och en eller flera vice ordförande, om inte annat är föreskrivet. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

7.13.1

Föreskrifter om val av ordförande och vice ordförande finns för Valprövningsnämnden i 3 kap. 12 § regeringsformen och 8 kap. 2 § denna lag, för Statsrådsarvodensnämnden i 8 kap. 4 § denna lag, för Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna i 8 kap. 5 §, för Riksrevisionens parlamentariska råd i 8 kap. 14 § och för Riksdagens överklagandenämnd i 9 kap. 5 § denna lag. *Lag (2010:1417)*.

Val inom ett riksdagsorgan

14 § Val inom ett organ som avses i 13 § förrättas med acklamation eller, om någon ledamot begär det, med slutna sedlar. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

7.14.1

Valsedlarna skall vara enkla, slutna och omärkta samt lika till storlek, material och färg. Vid lika röstetal skall valet avgöras genom lottning. *Lag (2003:180)*.

8 kap. Vissa befattningshavare och organ

Val av talmän

1 § Val av talman samt av förste, andre och tredje vice talman enligt 4 kap. 2 § regeringsformen förrättas vid första sammanträdet med kammaren under

riksdagens valperiod och gäller till valperiodens slut. Talmännen väljs var för sig i nu nämnd ordning.

Om valet förrättas med slutna sedlar, är den vald som får mer än hälften av de avgivna rösterna. Om sådan röstövertikt inte uppnås, förrättas nytt val. Om inte heller då någon får mer än hälften av de avgivna rösterna, förrättas ett tredje val mellan de två som vid den andra omröstningen uppnådde de högsta röstetalen. Vid den tredje omröstningen är den vald som får de flesta rösterna. *Lag (2003:180)*.

Val av ordförande och ersättare för ordföranden i Valprövningsnämnden

2 § Bestämmelser om val av ordförande i Valprövningsnämnden finns i 3 kap. 12 § regeringsformen.

Riksdagen utser genom särskilt val en ersättare för ordföranden i Valprövningsnämnden. Bestämmelserna i 3 kap. 12 § regeringsformen om ordföranden tillämpas också på ersättaren.

Vid val med slutna sedlar av ordföranden eller ersättare för ordföranden tillämpas det förfarande som anges i 1 § andra stycket. *Lag (2010:1411)*.

Riksföreståndarval

3 § Vid val med slutna sedlar av riksföreståndare, vice riksföreståndare enligt 5 kap. 5 § regeringsformen eller person som ska kunna inträda som tillfällig riksföreståndare enligt 5 kap. 7 § regeringsformen tillämpas det förfarande som anges i 1 § andra stycket. Valet gäller till dess riksdagen beslutar annat. *Lag (2010:1411)*.

Statsrådsarvodesnämnden

4 § Statsrådsarvodesnämnden består av ordförande och två andra ledamöter. De väljs var för sig av riksdagen efter varje ordinarie val till riksdagen för tiden intill dess nytt val till nämnden har ägt rum. Suppleanter skall inte utses.

Om en ledamot av sjukdom eller annan orsak blir förhindrad att utföra sitt uppdrag, väljer riksdagen en person i hans eller hennes ställe så länge hindret varar. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

8.4.1

Val av ledamöter i Statsrådsarvodesnämnden bereds av konstitutionsutskottet. *Lag (1993:1423)*.

Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna

5 § Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna består av ordförande och två andra ledamöter. De väljs var för sig av riksdagen efter varje ordinarie val till riksdagen för tiden intill dess nytt val till nämnden har ägt rum. Suppleanter skall inte utses.

Om en ledamot av sjukdom eller annan orsak blir förhindrad att utföra sitt uppdrag, väljer riksdagen en person i hans eller hennes ställe så länge hindret varar. *Lag (2007:343)*.

Tilläggsbestämmelse

8.5.1

Val av ledamöter i Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna bereds av konstitutionsutskottet. *Lag (2007:343)*.

Internationella delegationer

6 § Om det träffats en internationell överenskommelse att riksdagen bland sina ledamöter skall utse ledamöter i en delegation till en mellanfolklig organisation, får bestämmelser om detta införas i en tilläggsbestämmelse till denna paragraf. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

8.6.1

Riksdagen väljer tjugo ledamöter i Nordiska rådets svenska delegation. Delegationen väljs för varje riksmöte.

Delegationen skall årligen lämna en redogörelse för sin verksamhet till riksdagen. *Lag (2003:180)*.

8.6.2

Riksdagen väljer sex ledamöter i Europarådets svenska delegation. Delegationen väljs för tiden från den 1 november samma år som val till riksdagen ägt rum till motsvarande tidpunkt efter nästa val.

En ledamot eller en suppleant av Europarådets svenska delegation som lämnat riksdagen i samband med ett riksdagsval får kvarstå under den återstående delen av delegationens mandatperiod.

Delegationen skall årligen lämna en redogörelse för sin verksamhet till riksdagen. *Lag (2003:180)*.

8.6.3

Riksdagen väljer åtta ledamöter i den svenska delegationen till Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa. Delegationen väljs för riksdagens valperiod.

Delegationen skall årligen lämna en redogörelse för sin verksamhet till riksdagen. *Lag (2003:180)*.

Val av riksbanksfullmäktige

7 § Val av fullmäktige i Riksbanken enligt 9 kap. 13 § regeringsformen avser riksdagens valperiod. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelse

8.7.1

Ledamöter av fullmäktige får inte

1. vara statsråd,
2. vara ledamot av Riksbankens direktion,
3. vara ledamot eller suppleant i styrelsen för en bank eller ett annat företag som står under Finansinspektionens tillsyn eller
4. inneha en annan anställning eller ett annat uppdrag som gör dem olämpliga för uppdraget som fullmäktig.

Ledamöterna får inte heller vara underåriga, i konkurs, underkastade näringsförbud eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Om en ledamot tar en sådan anställning eller ett sådant uppdrag som kan strida mot bestämmelserna i första stycket, skall riksdagen på förslag av finansutskottet entlediga ledamoten från uppdraget i fullmäktige. De anställningar eller uppdrag som en ledamot tar skall anmälas till riksdagen. *Lag (2003:180)*.

Utrikesnämnden

8 § Val av ledamöter i Utrikesnämnden enligt 10 kap. 12 § regeringsformen avser riksdagens valperiod.

För talmannen är vice talman suppleant i Utrikesnämnden. Antalet valda suppleanter ska vara nio. *Lag (2010:1411)*.

9 § Utrikesnämnden sammanträder inom stängda dörrar. Statsministern får medge att även någon annan än en ledamot, en suppleant, ett statsråd eller en tjänsteman är närvarande. *Lag (2003:180)*.

Tilläggsbestämmelser

8.9.1

Protokoll skall föras vid Utrikesnämndens sammanträden. Sekreterare hos nämnden förordnas av regeringen.

Suppleant i Utrikesnämnden skall alltid underrättas om nämndens sammanträden. *Lag (2003:180)*.

8.9.2

En ledamot, en suppleant eller en tjänsteman ska första gången han eller hon är närvarande vid ett sammanträde med Utrikesnämnden avge försäkran om att följa åliggande om tystnadsplikt enligt 10 kap. 12 § regeringsformen. *Lag (2010:1411)*.

10 § För förordnande att krigsdelegationen ska träda i riksdagens ställe enligt 15 kap. 2 § regeringsformen sammanträder Utrikesnämndens ledamöter på kallelse av talmannen eller, vid förhinder för talmannen, vice talman, eller på kallelse av två av nämndens övriga ledamöter. Förhandlingarna leds av talmannen, av vice talman eller, om ingen av dem är närvarande, av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två

eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företrädare. Om det vid omröstning till beslut blir lika röstetal, gäller den mening som ordföranden biträder. *Lag (2010:1411)*.

Riksdagens ombudsmän

11 § Riksdagen väljer enligt 13 kap. 6 § regeringsformen ombudsmän som ska utöva tillsyn över tillämpningen i offentlig verksamhet av lagar och andra författningar.

Riksdagens ombudsmän ska vara fyra, en chefsjustitieombudsman och tre justitieombudsmän. Chefsjustitieombudsmannen är administrativ chef och bestämmer inriktningen i stort av verksamheten. Riksdagen får härutöver välja en eller flera ställföreträdande ombudsmän. Ställföreträdande ombudsman ska ha tjänstgjort som riksdagens ombudsman.

Chefsjustitieombudsmannen, övriga ombudsmän samt ställföreträdande ombudsmän väljs var för sig. Vid val med slutna sedlar tillämpas förfarandet i 1 § andra stycket.

Val av ombudsman gäller från valet eller den senare tidpunkt som riksdagen bestämmer till dess att nytt val har genomförts under fjärde året därefter och den då valde har tillträtt uppdraget. Valet ska emellertid aldrig gälla längre än till utgången av detta år. Val av ställföreträdande ombudsman gäller för en tid av två år från valet eller den senare tidpunkt som riksdagen bestämmer. På förslag av konstitutionsutskottet får riksdagen dock dessförinnan entlediga en ombudsman eller en ställföreträdande ombudsman som inte har riksdagens förtroende.

Om en ombudsman avgår i förtid, ska riksdagen snarast välja en efterträdare för en ny fyraårsperiod. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

8.11.1

Konstitutionsutskottet skall, på eget initiativ eller på begäran av någon av riksdagens ombudsmän, samråda med en ombudsman om arbetsordningen eller i andra frågor av organisatorisk art. *Lag (2003:180)*.

8.11.2

Val av ombudsman och ställföreträdande ombudsman bereds av konstitutionsutskottet. *Lag (2003:180)*.

Riksrevisionen

12 § Riksdagen ska enligt 13 kap. 8 § regeringsformen välja tre riksrevisorer.

Riksrevisorerna väljs var för sig. Vid val med slutna sedlar tillämpas förfarandet i 1 § andra stycket. Val av riksrevisor gäller från valet eller den senare tidpunkt som riksdagen bestämmer till dess att nytt val har genomförts under sjunde året därefter och den då valde har tillträtt uppdraget. Valet ska emellertid aldrig gälla längre än till utgången av detta år. En riksrevisor kan inte väljas om.

En av riksrevisorerna ska vara riksrevisor med administrativt ansvar och svara för myndighetens administrativa ledning. Riksdagen bestämmer vem av riksrevisorerna som ska ha denna uppgift.

En riksrevisor får inte vara i konkurs, underkastad näringsförbud eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. En riksrevisor får inte heller inneha anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet som kan påverka riksrevisorns självständiga ställning. *Lag (2010:1417).*

Tilläggsbestämmelser

8.12.1

Val av riksrevisor bereds av konstitutionsutskottet. *Lag (2003:180).*

8.12.2

En riksrevisor skall skriftligen anmäla följande förhållanden till riksdagen

1. innehav och ändring i innehavet av finansiella instrument som anges i 1 kap. 1 § lagen (1991:980) om handel med finansiella instrument,

2. avtal av ekonomisk karaktär med tidigare arbetsgivare, såsom avtal om löne- eller pensionsförmån som utges under tid som omfattas av uppdraget i Riksrevisionen,

3. avlönad anställning som inte är av endast tillfällig karaktär,

4. inkomstbringande självständig verksamhet som bedrivs vid sidan av uppdraget som riksrevisor,

5. uppdrag hos en kommun eller ett landsting, om uppdraget inte är av endast tillfällig karaktär, och

6. annan anställning, uppdrag eller annat ägande som kan antas påverka uppdragets utförande. *Lag (2007:87).*

13 § Riksdagen får skilja en riksrevisor från uppdraget på begäran av konstitutionsutskottet.

Om en riksrevisor avgår i förtid, skall riksdagen snarast välja efterträdare för en ny sjuårsperiod. *Lag (2003:180).*

14 § Riksdagen väljer för riksdagens valperiod Riksrevisionens parlamentariska råd.

Rådet består av en riksdagsledamot från varje partigrupp, vilken motsvarar parti som vid valet till riksdagen har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket. Inga suppleanter ska finnas.

Riksdagen väljer bland ledamöterna en ordförande och en eller flera vice ordförande. Ordförande och varje vice ordförande väljs var för sig. *Lag (2010:1417).*

Tilläggsbestämmelse

8.14.1 *har upphävts genom lag (2010:1417)*

Krigsdelegationen

15 § Riksdagen ska enligt 15 kap. 2 § regeringsformen välja en krigsdelegation inom sig.

Krigsdelegationen består av talmannen som ordförande och av femtio andra ledamöter, som riksdagen väljer för riksdagens valperiod.

En riksdagsledamot är behörig att vara ledamot i krigsdelegationen även om han eller hon tillhör regeringen.

Suppleanter ska inte utses till krigsdelegationen.

Om en ledamot får varaktigt förhinder när delegationen har trätt i riksdagens ställe, utses en annan riksdagsledamot till ersättare på det sätt som anges i 7 kap. 12 § första stycket. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

8.15.1

Krigsdelegationens ordförande och vice ordförande skall förbereda delegationens verksamhet för den händelse delegationen skulle träda i riksdagens ställe. *Lag (2003:180)*.

8.15.2

Bestämmelserna i 4 kap. 13 § första stycket första meningen och andra stycket samt tilläggsbestämmelserna 4.12.1 andra stycket och 4.12.2 och 4.12.4 tillämpas också på krigsdelegationen när den inte är i riksdagens ställe. *Lag (2003:180)*.

Ytterligare bestämmelser

16 § Riksdagen får meddela närmare bestämmelser för riksdagens organ samt utse representanter i visst fall. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelser

8.16.1

Riksdagen fastställer stadgar för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond och väljer tolv ledamöter i stiftelsens styrelse i enlighet med 3 § i stiftelsens stadgar (RFS 1988:1).

Stiftelsen ska årligen lämna en redogörelse för sin verksamhet till riksdagen. *Lag (2010:867)*.

8.16.2

Riksdagen väljer i enlighet med bestämmelserna i 4 § lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare två ledamöter som representerar allmänheten i Domarnämnden och en personlig ersättare för var och en av dem. *Lag (2011:406)*.

9 kap. Bestämmelser om personal och förvaltning

Riksdagsdirektör

1 § Kammaren utser en riksdagsdirektör. Riksdagsdirektören låter föra protokollet vid sammanträden med kammaren. Han eller hon expedierar riks-

dagens beslut och biträder i övrigt talmannen i riksdagsarbetet. Riksdagsdirektören är också chef för riksdagsförvaltningen och sekreterare i krigsdelegationen.

Val av riksdagsdirektör äger rum vid början av riksmötet närmast efter ett ordinarie val till riksdagen och gäller för tiden till dess ett nytt val av riksdagsdirektör förrättas. Valet ska beredas.

Vid val med slutna sedlar är den vald som får tre fjärdedelar eller fler av de avgivna rösterna. Om en sådan röstövertikt inte uppnås, förrättas ett nytt val. Om inte heller då någon får tre fjärdedelar eller fler av de avgivna rösterna sker en ny beredning av valet. *Lag (2009:176)*.

Tilläggsbestämmelse

9.1.1

Valet av riksdagsdirektör ska beredas av en grupp bestående av talmannen och de särskilda företrädarna för parti-grupperna. *Lag (2009:176)*.

Kanslier för utskotten och EU-nämnden

2 § Utskotten och EU-nämnden biträds av kanslier som ingår i riksdagsförvaltningen. Chefen för ett sådant kansli skall vara svensk medborgare. *Lag (2000:418)*.

Riksdagsförvaltningen

3 § Riksdagen beslutar om instruktion för riksdagsförvaltningen. *Lag (2000:418)*.

4 § Riksdagsförvaltningen ska, när det gäller riksdagen och riksdagens myndigheter, i den omfattning riksdagen bestämmer

1. handlägga frågor angående förhandlingar om anställnings- och arbetsvillkor för arbetstagare samt andra personalfrågor,
2. upprätta förslag till anslag på statsbudgeten, dock inte för Riksrevisionen,
3. i övrigt handlägga frågor om förvaltningen inom riksdagen och frågor om förvaltning av ekonomisk natur inom riksdagens myndigheter, utom Riksbanken, och
4. besluta om föreskrifter och råd i sådana frågor som avses i 1–3. *Lag (2010:1417)*.

Överklagande

5 § Beslut av ett riksdagsorgan i ett förvaltningsärende som får överklagas enligt särskilda bestämmelser, prövas av allmän förvaltningsdomstol i de fall som riksdagen bestämmer och i övriga fall av Riksdagens överklagandekommitté.

Överklagandekommittén består av ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare och inte vara ledamot av riksdagen, och fyra andra ledamöter, valda inom riksdagen. Ordföranden väljs särskilt. Val till överklagandekommittén avser riksdagens valperiod.

För ordföranden skall det finnas en ersättare. Bestämmelser om ordföranden skall tillämpas även på ersättaren.

Vid val med slutna sedlar av ordförande eller ersättare för ordföranden i överklagandenämnden tillämpas det förfarande som anges i 8 kap. 1 § andra stycket. *Lag (2006:994).*

Ledamöternas arvode och andra ekonomiska villkor

6 § En riksdagsledamot skall av statsmedel erhålla arvode för sitt uppdrag. Bestämmelser om detta, om andra ekonomiska villkor med anledning av uppdraget och om gottgörelse till ersättare för riksdagsledamot finns i lag. *Lag (2003:180).*

Bistånd med sakuppgifter

7 § Riksdagens ledamöter och organ ska ha tillgång till bibliotek och rätt till bistånd i övrigt med sakuppgifter för riksdagsarbetet. *Lag (2009:176).*

Tilläggsbestämmelse

9.7.1 *har upphävts genom lag (2009:176).*

Åtal

8 § Åtal mot nedan angivna befattningshavare för ett brott, begånget i utövningen av hans eller hennes uppdrag eller tjänst får beslutas

1. endast av finansutskottet när det gäller åtal mot en fullmäktig i Riksbanken eller en ledamot av Riksbankens direktion,

2. endast av konstitutionsutskottet när det gäller åtal mot en ledamot av riksdagsstyrelsen, av Valprovsnämnden eller av Riksdagens överklagandenämnd eller mot en av riksdagens ombudsmän, mot en av riksrevisorerna eller mot riksdagsdirektören.

Bestämmelserna i första stycket om åtal mot en ledamot av Riksbankens direktion ska inte tillämpas i fråga om ett brott begånget i utövningen av Riksbankens beslutanderätt enligt lagen (1992:1602) om valuta- och kreditreglering. *Lag (2010:1417).*

Tilläggsbestämmelse

9.8.1

I fråga om behörighet att besluta om åtal mot vissa andra befattningshavare än de som nämns i 8 § finns särskilda föreskrifter. *Lag (2003:180).*

10 kap. Behandlingen av frågor i Europeiska unionen

Information från Europeiska unionen

1 § Riksdagen får skriftlig information om arbetet i Europeiska unionen från unionens institutioner i enlighet med fördragen och de till fördragen hörande protokollen. *Lag (2009:1332).*

Regeringens skyldighet att informera riksdagen om EU-arbetet

2 § Regeringen ska enligt 10 kap. 10 § regeringsformen fortlöpande informera riksdagen om vad som sker inom ramen för samarbetet i Europeiska unionen.

Regeringen ska redovisa sitt agerande i Europeiska unionen för riksdagen samt varje år lämna en skrivelse med berättelse över verksamheten i Europeiska unionen till riksdagen. *Lag (2010:1411)*.

Regeringens skyldighet att informera riksdagen om sin syn på dokument från Europeiska unionen

3 § Regeringen ska informera riksdagen om sin syn på de dokument som Europeiska unionens institutioner överlämnat till riksdagen och som regeringen bedömer som betydelsefulla. *Lag (2009:1332)*.

Utskottens arbete med EU-frågor

4 § Utskotten ska följa arbetet i Europeiska unionen inom de ämnesområden som för varje utskott anges i 4 kap. 4–6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Regeringen ska överlägga med utskotten i de frågor rörande arbetet i Europeiska unionen som utskotten bestämmer. Utskottet får besluta att dessa överläggningar ska äga rum offentligt. I övrigt tillämpas bestämmelserna om slutna och öppna utskottssammanträden i 4 kap. 13 § med tilläggsbestämmelser.

Om minst fem av ledamöterna i ett utskott begär det, ska utskottet besluta att överlägga med regeringen enligt andra stycket. Utskottet får avslå en sådan begäran om den begärda åtgärden skulle fördröja frågans behandling så att avsevärt men skulle uppkomma. Utskottet ska i så fall i sitt protokoll redovisa skälen till att begäran har avslagits.

Beträffande regeringens och andra statliga myndigheters skyldighet att lämna upplysningar i EU-frågor till utskotten finns bestämmelser i 4 kap. 11 §. *Lag (2009:1332)*.

Behandlingen av EU-dokument

5 § På det sätt som anges i denna paragraf ska riksdagen behandla de grönböcker och vitböcker som överlämnas till riksdagen. Talmannen får efter samråd med de särskilda företrädarna för partigrupperna bestämma att även andra dokument från Europeiska unionen, med undantag för utkast till lagstiftningsakter, ska behandlas på samma sätt.

Kammaren ska med tillämpning av 4 kap. 1 och 7 §§ för granskning hänvisa ett sådant dokument till berört utskott enligt bestämmelserna i 4 kap. 4–6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Vid utskottets granskning av dokumentet är 4 kap. 8 § tillämplig. Utskottet ska inhämta behövliga upplysningar från regeringen.

Utskottet ska redovisa sin granskning i ett utlåtande till kammaren. Vid beslutet om utlåtandet är 4 kap. 15 och 16 §§ tillämpliga.

Kammaren beslutar om utlåtandet med tillämpning av reglerna i 4 kap. 10 §, 5 kap. 1, 3–7 och 10 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Beträffande regeringens och andra statliga myndigheters skyldighet att lämna upplysningar i EU-frågor till utskotten finns bestämmelser i 4 kap. 11 §. *Lag (2009:1332)*.

Subsidiaritetskontroll

6 § Riksdagen ska pröva om ett utkast till en lagstiftningsakt strider mot subsidiaritetsprincipen.

Kammaren ska med tillämpning av 4 kap. 1 och 7 §§ för prövning hänvisa ett utkast till berört utskott enligt bestämmelserna i 4 kap. 4–6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Vid utskottets prövning är 4 kap. 8 § tillämplig. Regeringen ska inom två veckor från den dag då utskottet begär det informera om sin bedömning av tillämpningen av subsidiaritetsprincipen i det aktuella utkastet.

Om utskottet anser att utkastet strider mot subsidiaritetsprincipen ska utskottet avge ett utlåtande till kammaren med förslag om att riksdagen ska avge ett motiverat yttrande till Europaparlamentets, rådets och kommissionens ordförande. Utskottet ska också avge ett utlåtande till kammaren om minst fem ledamöter av utskottet begär det. I annat fall ska utskottet anmäla genom protokollsutdrag till kammaren att utkastet inte strider mot subsidiaritetsprincipen.

Vid utskottets beslut om utlåtande är 4 kap. 15 och 16 §§ tillämpliga.

Kammaren beslutar om utlåtandet med tillämpning av reglerna i 4 kap. 10 §, 5 kap. 1, 3–7 och 10 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Ett beslut om ett motiverat yttrande ska meddelas Europaparlamentets, rådets och kommissionens ordförande genom en riksdagsskrivelse.

Konstitutionsutskottet ska följa tillämpningen av subsidiaritetsprincipen och en gång om året meddela kammaren sina iakttagelser. *Lag (2010:867)*.

Ledamöter i konvent för fördragsändringar inom Europeiska unionen

7 § Kammaren ska inom sig välja ledamöter och suppleanter för dessa ledamöter i konvent som inrättas för att förbereda fördragsändringar inom Europeiska unionen. Om ett riksdagsval äger rum under tiden som ett konvent arbetar ska riksdagen efter riksdagsvalet förrätta ett nytt val av ledamöter och suppleanter i konventet. Vid valet tillämpas i övrigt bestämmelserna i 7 kap. 2–5 och 7 §§ samt för suppleanternas tjänstgöring 7 kap. 9 §.

Konventsledamöter ska lämna information om konventets arbete vid sammanträden med kammaren. *Lag (2009:1332)*.

Godkännande av vissa initiativ från Europeiska unionen

8 § Riksdagen ska godkänna eller avslå ett initiativ från Europeiska rådet att besluta om ett bemyndigande för rådet att ändra beslutsordningen på ett visst område eller i ett visst fall från enhällighet till kvalificerad majoritet eller från ett särskilt lagstiftningsförfarande till det ordinarie lagstiftningsförfarandet. Riksdagen ska också godkänna eller avslå ett förslag från Europeiska kommissionen att ange vilka aspekter av familjerätten som har gränsöverskridande följder och som kan bli föremål för lagstiftningsakter som antas i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet.

Kammaren ska med tillämpning av 4 kap. 1 och 7 §§ hänvisa ett initiativ till berört utskott enligt bestämmelserna i 4 kap. 4–6 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Vid utskottets behandling är 4 kap. 8 § tillämplig. Utskotten ska inhämta behövliga upplysningar från regeringen.

Utskottet ska redovisa sitt förslag till beslut i ett utlåtande till kammaren. Vid beslutet om utlåtandet är 4 kap. 15 och 16 §§ tillämpliga.

Kammaren beslutar om utlåtandet med tillämpning av reglerna i 4 kap. 10 §, 5 kap. 1, 3–7 och 10 §§ med tillhörande tilläggsbestämmelser.

Ett beslut om avslag av ett initiativ eller ett förslag ska meddelas Europeiska rådets ordförande respektive kommissionens och rådets ordförande genom en riksdagsskrivelse. *Lag (2010:867)*.

EU-nämnden

9 § För samråd enligt 10 kap. 10 § regeringsformen ska riksdagen för varje valperiod inom sig tillsätta en nämnd för Europeiska unionen (EU-nämnden).

EU-nämnden ska bestå av ett udda antal ledamöter, lägst femton.

Vid nämndens sammanträden har varje partigrupp som är representerad i nämnden rätt att ersätta en ledamot i nämnden med en ledamot av det utskott vars område berörs av de frågor som nämndens överläggningar med regeringen rör. Denna rätt har dock inte en partigrupp som redan har en ledamot eller suppleant i nämnden som samtidigt är ledamot av det berörda utskottet. *Lag (2010:1411)*.

Tilläggsbestämmelse

10.9.1

Antalet ledamöter i EU-nämnden fastställs av riksdagen på förslag av valberedningen. *Lag (2009:1332)*.

Regeringens skyldighet att underrätta och rådgöra med EU-nämnden

10 § Regeringen skall underrätta EU-nämnden om frågor som skall beslutas i Europeiska unionens råd. Regeringen skall också rådgöra med nämnden om hur förhandlingarna i rådet skall föras inför besluten i rådet.

Regeringen skall överlägga med EU-nämnden i andra frågor rörande arbetet i Europeiska unionen när nämnden på grund av särskilda skäl påkallar sådan överläggning.

Regeringen skall rådgöra med nämnden inför möten i Europeiska rådet. *Lag (2009:1332)*.

EU-nämndens sammanträden

11 § EU-nämnden skall sammanträda inom stängda dörrar. Nämnden får dock besluta att ett sammanträde helt eller delvis skall vara offentligt.

Nämnden får medge att även någon annan än en ledamot, en suppleant, ett statsråd, en tjänsteman som åtföljer statsrådet eller en tjänsteman i nämnden är närvarande vid ett slutet sammanträde.

Vid en offentlig del av ett sammanträde är företrädare för en statlig myndighet inte skyldig att lämna en uppgift för vilken sekretess gäller hos myndigheten. *Lag (2009:1332)*.

Tilläggsbestämmelser

10.11.1

EU-nämnden sammanträder första gången på kallelse av talmannen inom två dagar efter det att nämnden valts. Därefter sammanträder nämnden på kallelse av ordföranden. Ordföranden skall kalla nämnden till sammanträde om minst fem ledamöter av nämnden begär det.

En personlig kallelse skall skickas till samtliga ledamöter och suppleanter. Kallelsen bör om möjligt anslås i riksdagens lokaler senast kl. 18 dagen före sammanträdet. *Lag (2003:180)*.

10.11.2

Innan en ordförande har valts, förs ordet av den av de närvarande ledamöterna som har varit ledamot av riksdagen längst tid. Om två eller flera har tillhört riksdagen lika länge, har den äldste av dem företräde. *Lag (2003:180)*.

10.11.3

Ljud- eller bildupptagning vid en offentlig del av ett sammanträde med EU-nämnden får göras om inte nämnden beslutar annorlunda. *Lag (2003:180)*.

10.11.4

Vid en offentlig del av ett sammanträde med EU-nämnden skall det finnas särskilda platser för åhörare. Åhörare som uppträder störande får genast utvisas. Om oordning uppstår bland åhörarna, får ordföranden utvisa samtliga åhörare.

Besökare till en offentlig del av ett sammanträde med EU-nämnden skall på uppmaning lämna in ytterkläder och väskor samt sådana föremål som kan användas för att störa ordningen vid sammanträdet. Den som inte följer en sådan uppmaning får vägras tillträde till sammanträdet. De inlämnade tillhörigheterna förvaras under besöket i särskilda utrymmen.

Bestämmelser om säkerhetskontroll finns i lagen (1988:144) om säkerhetskontroll i riksdagens lokaler. *Lag (2006:127)*.

Tystnadsplikt i EU-nämnden

12 § En ledamot, en suppleant eller en tjänsteman i EU-nämnden får inte obehörigen röja vad som enligt beslut av regeringen eller nämnden skall hållas hemligt med hänsyn till rikets säkerhet eller av annat synnerligen viktigt skäl som betingas av förhållandet till en främmande stat eller mellanfolklig organisation. *Lag (2009:1332)*.

Protokoll vid EU-nämndens sammanträden

13 § Protokoll skall föras vid sammanträden med EU-nämnden.

Stenografiska uppteckningar skall vid sammanträde med nämnden göras över vad som yttras vid nämndens överläggningar med regeringen. *Lag (2009:1332).*

Övergångsbestämmelse till 1974:153

1. Genom denna riksdagsordning upphäves den äldre riksdagsordningen.
-

Successionsordningen

Vi CARL, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung &c. &c. &c., arvinge till Norge, hertig till Schleswig Holstein, Stormarn och Ditmarsen, greve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c., göre veterligt: att, sedan Rikens Ständer enhälligt antagit och fastställt den successionsordning, varefter den högborne furstes, Svea rikets utkorade kronprins, hans kungl. höghet prins JOHAN BAPTIST JULII manliga bröstarvingar skola äga rätt till den svenska tronen, samt Sveriges rikets styrelse tillträda, och denna grundlag till Vårt nådiga gillande blivit överlämnad, have Vi, i kraft av den enligt 85 § i regeringsformen Oss tillkommande rättighet, velat denna av Rikens Ständer samtyckta successionsordning härmed antaga, gilla och bekräfta, alldeles såsom den ord för ord härefter följer: Successionsordning,

varefter den högborne furstes, Svea rikets utkorade kronprins, hans kungl. höghets, prins JOHAN BAPTIST JULII av Ponte-Corvo manliga bröstarvingar skola äga rätt till den kungl. svenska tronen, samt att Svea rikets styrelse tillträda; av Konung och Rikens Ständer gjord och fastställd på urtima riksdagen i Örebro den 26 september 1810.

Vi efterskrivne Svea rikets Ständer, grevar, friherrar, biskopar, ridderskap och adel, klerkeri, borgerskap och menige allmoge, som nu här i Örebro till allmän urtima riksdag församlade äro, göre veterligt: att, sedan den högborne fursten, Svea rikets utkorade kronprins, hans kungl. höghet prins CARL AUGUST utan manlige bröstarvingar avlidit, och vi även genom den, under den 21 augusti 1810, upprättade förening och valakt, utkorat den högborne furste, prins JOHAN BAPTIST JULIUS av Ponte-Corvo, till Svea rikets kronprins, att på de villkor, så väl nyssnämnda valakt, som ock högbemälde furstes till avgivande av oss föreskrivna försäkran förmå och innehålla, Hans Kungl. Maj:t Vår nu regerande allernådigste Konung och Herre, Carl den XIII:e, efter dess dödliga frånfälle (varmed den Högste Guden nådeligen länge fördröje) i regeringen över Svea rike samt detsamma underlydande länder efterträda, till Sveriges Konung krönas och hyllas, samt riket styra; alltså hava vi för hans kungl. höghets JOHAN BAPTIST JULII, furstens av Ponte-Corvo, äkta manliga bröstarvingar, härmed velat upprätta och fastställa denna ordning för successionen till Sveriges krona och regering, på sätt och med villkor här nedanföre uttryckligen stadgas.

§ 1 Successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl

XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande ha därvid företråde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande. *Lag (1979:935).*

§ 2 Vad i denna successionsordning är stadgat om Konungen skall, om Drottning är statschef, gälla henne. *Lag (1979:935).*

§ 3 upphävd genom lag (1979:935).

§ 4 Såsom 2 § i 1809 års regeringsform uttryckligen stadgar, att Konung alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är, sålunda skola ock prinsar och prinsessor av det kungl. huset uppfödast i samma lära och inom riket. Den av kungl. familjen som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten. *Lag (1979:935).*

§ 5 Prins och prinsessa av det kungl. huset må ej gifta sig, med mindre regeringen på hemställen av Konungen därtill lämnat samtycke. Sker det ändock, have han eller hon förverkat arvsrätt till riket för sig, barn och efterkommande. *Lag (1979:935).*

§ 6 upphävd genom lag (1979:935).

§ 7 Tronföljaren må ej anträda resa utrikes utan Konungens vetskap och samtycke. *Lag (1921:21).*

§ 8 Prins och prinsessa av kungl. svenska huset må ej, utan Konungens och riksdagens samtycke, bliva regent i utländsk stat, vare sig genom val, arv eller gifte. Sker annorlunda, vare han eller hon samt efterkommande ej berättigade att succedera till svenska tronen. *Lag (1979:935).*

§ 9 upphävd genom lag (1974:154).

Till yttermera visso, att vi allt detta föreskrivna så belevat och beslutit, have vi samtliga Svea rikes Ständer detta underskrivit och beseglat; som skedde i Örebro den tjugusjätte dagen i september månad, år efter Kristi börd, ett tusende åttahundra och på det tionde.

På ridderskapets och adelns

vägnar:

CLAES FLEMING

h.t. lantmarskalk.

(L. S.)

På borgareståndets

vägnar:

J. WEGELIN

n.v. talman.

(L. S.)

På prästeståndets

vägnar:

JAC. AX. LINDBLOM

talman.

(L. S.)

På bondeståndets

vägnar:

LARS OLSSON

n.v. talman.

(L. S.)

Detta allt, som föreskrivet står, vele Vi ej allenast själve för orygglig grundlag antaga, utan bjude och befalle jämväl i nåder, att alle de, som Oss

och Våre efterträdare samt riket med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äre, böra denna successionsordning erkänna, iakttaga, efterleva och hörsamma. Till yttermera visso have Vi detta med egen hand underskrivit och bekräftat, samt Vårt kungl. insegl låtit vederligen hänga här nedanføre, som skedde i Örebro, den tjugosjätte dagen i september månad, året efter Vår Herres och Frälsares Jesu Kristi börd, det ett tusende åttahundra och på det tionde.

CARL

(L. S.)

Tryckfrihetsförordningen²

1 kap. Om tryckfrihet

1 § Med tryckfrihet förstås varje svensk medborgares rätt att, utan några av myndighet eller annat allmänt organ i förväg lagda hinder, utgiva skrifter, att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna straffas därför, än om detta innehåll strider mot tydlig lag, given att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning.

I överensstämmelse med de i första stycket angivna grunderna för en allmän tryckfrihet och till säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall det stå varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av de bestämmelser som äro i denna förordning meddelade till skydd för enskild rätt och allmän säkerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst.

Det skall ock stå envar fritt att, i alla de fall då ej annat är i denna förordning föreskrivet, meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift till författare eller annan som är att anse som upphovsman till framställning i skriften, till skriftens utgivare eller, om för skriften finnes särskild redaktion, till denna eller till företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter.

Vidare skall envar äga rätt att, om ej annat följer av denna förordning, anskaffa uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för att offentliggöra dem i tryckt skrift eller för att lämna meddelande som avses i föregående stycke. *Lag (1976:955).*

2 § Någon tryckningen föregående granskning av skrift eller något förbud mot tryckning därav må ej förekomma.

Ej heller vare tillåtet för myndighet eller annat allmänt organ att på grund av skrifts innehåll, genom åtgärd som icke äger stöd i denna förordning, hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten.

3 § För missbruk av tryckfriheten eller medverkan däri må ej någon i annan ordning eller i annat fall än denna förordning bestämmer kunna tilltalas eller dömas till ansvar eller ersättningskyldighet eller skriften konfiskeras eller läggas under beslag.

---

² Enligt SFS 2011:509.

4 § Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

Vid bestämmande av påföljd, som enligt denna förordning är förenad med missbruk av tryckfriheten, skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.

5 § Denna förordning äger tillämpning å skrift, som framställts i tryckpress. Den skall ock tillämpas å skrift, som mångfaldigats genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande, om

1. utgivningsbevis gäller för skriften; eller
2. skriften är försedd med beteckning, som utvisar att den är mångfaldigad, samt i anslutning därtill tydliga uppgifter om vem som har mångfaldigat skriften och om ort och år för mångfaldigandet.

Bestämmelse i förordningen som har avseende å skrift som framställts i tryckpress eller å tryckning skall, när ej annat anges, äga motsvarande tillämpning å annan skrift, varå förordningen enligt första stycket är tillämplig, eller å mångfaldigande av sådan skrift.

Till skrift hänföres bild, även om den ej åtföljes av text. *Lag (1976:955)*.

6 § Tryckt skrift skall, för att anses såsom sådan, vara utgiven. En skrift anses utgiven då den blivit utlämnad till försäljning eller för spridning på annat sätt i Sverige. Detta gäller dock inte en myndighets tryckta handlingar, om de inte är tillgängliga för envar. *Lag (1998:1438)*.

7 § Med periodisk skrift förstås en tidning, tidskrift eller någon annan sådan tryckt skrift som enligt utgivningsplanen är avsedd att under en bestämd titel utgivas med minst fyra vid särskilda tider utkommande nummer eller häften årligen, samt löpsedlar och bilagor som hör till skriften. Sedan utgivningsbevis för skriften har meddelats, skall denna anses som periodisk till dess att beviset återkallas eller förklaras förfallet.

Om ägaren till en periodisk skrift sprider eller låter sprida skriftens innehåll eller delar av detta i form av ett radioprogram eller en teknisk upptagning som avses i yttrandefrihetsgrundlagen, skall i fråga om tillämpning av 1–14 kap. programmet eller upptagningen jämföras med en bilaga till skriften i den utsträckning den i sådan form spridda versionen återger innehållet i skriften oförändrat samt anger hur innehållet har disponerats. I lag får föreskrivas om särskild skyldighet att spela in sådana program och bevara tekniska upptagningar samt att tillhandahålla dessa. Bestämmelser om rätt till sändningar finns i 3 kap. yttrandefrihetsgrundlagen. *Lag (1998:1438)*.

8 § Om den rätt, som tillkommer upphovsman till litterärt eller konstnärligt verk eller framställare av fotografisk bild, om upphovsrätten närstående rättigheter och om förbud mot att återgiva litterärt eller konstnärligt verk på ett sätt, som kränker den andliga odlingens intressen, gälla vad i lag är stadgat. *Lag (1988:1448)*.

9 § Utan hinder av denna förordning gäller vad i lag är stadgat

1. om förbud mot kommersiell annons i den mån annonsen används vid marknadsföring av alkoholhaltiga drycker eller tobaksvaror;
2. om förbud mot kommersiell annons som används vid marknadsföring av andra varor än tobaksvaror samt tjänster om det i annonsen förekommer ett varukännetecken som är i bruk för en tobaksvara eller enligt gällande bestämmelser om varumärken är registrerat eller inarbetat för en sådan vara;
3. om förbud mot kommersiell annons som meddelats till skydd för hälsa eller miljö enligt förpliktelse som följer av anslutning till Europeiska gemenskaperna;
4. om förbud mot offentliggörande i yrkesmässig kreditupplysningsverksamhet av kreditupplysning, som innebär otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet eller som innehåller oriktig eller missvisande uppgift, om ersättningsskyldighet för sådant offentliggörande samt om rättelse av oriktig eller missvisande uppgift;
5. om ansvar och ersättningsskyldighet som avser det sätt på vilket uppgift eller underrättelse anskaffats. *Lag (2002:810).*

10 § Denna förordning är inte tillämplig på pornografiska bilder av personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som är under arton år. *Lag (2010:1355).*

2 kap. Om allmänna handlingars offentlighet

1 § Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar. *Lag (1976:954).*

2 § Rätten att taga del av allmänna handlingar får begränsas endast om det är påkallat med hänsyn till

1. rikets säkerhet eller dess förhållande till annan stat eller mellanfolklig organisation,
2. rikets centrala finanspolitik, penningpolitik eller valutapolitik,
3. myndighets verksamhet för inspektion, kontroll eller annan tillsyn,
4. intresset att förebygga eller beivra brott,
5. det allmännas ekonomiska intresse,
6. skyddet för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden,
7. intresset att bevara djur- eller växtart.

Begränsning av rätten att taga del av allmänna handlingar skall angivas noga i bestämmelse i en särskild lag eller, om så i visst fall befinner lämpligare, i annan lag vartill den särskilda lagen hänvisar. Efter bemyndigande i sådan bestämmelse får dock regeringen genom förordning meddela närmare föreskrifter om bestämmelsens tillämplighet.

Utän hinder av andra stycket får i bestämmelse som där avses riksdagen eller regeringen tilläggas befogenhet att efter omständigheterna medgiva att viss handling lämnas ut. *Lag (1976:954).*

3 § Med handling förstås framställning i skrift eller bild samt upptagning som kan läsas, avlysnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt

hjälpmedel. Handling är allmän, om den förvaras hos myndighet och enligt 6 eller 7 § är att anse som inkommen till eller upprättad hos myndighet.

En upptagning som avses i första stycket anses förvarad hos myndighet, om upptagningen är tillgänglig för myndigheten med tekniskt hjälpmedel som myndigheten själv utnyttjar för överföring i sådan form att den kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas. En sammanställning av uppgifter ur en upptagning för automatiserad behandling anses dock förvarad hos myndigheten endast om myndigheten kan göra sammanställningen tillgänglig med rutinbetonade åtgärder.

En sammanställning av uppgifter ur en upptagning för automatiserad behandling anses dock inte förvarad hos myndigheten om sammanställningen innehåller personuppgifter och myndigheten enligt lag eller förordning saknar befogenhet att göra sammanställningen tillgänglig. Med personuppgift avses all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person. *Lag (2002:907)*.

4 § Brev eller annat meddelande som är ställt personligen till den som innehar befattning vid myndighet anses som allmän handling, om handlingen gäller ärende eller annan fråga som ankommer på myndigheten och ej är avsedd för mottagaren endast som innehavare av annan ställning. *Lag (1976:954)*.

5 § Med myndighet likställs i detta kapitel riksdagen och beslutande kommunal församling. *Lag (1998:1701)*.

6 § Handling anses inkommen till myndighet, när den har anlänt till myndigheten eller kommit behörig befattningshavare till handa. I fråga om upptagning som avses i 3 § första stycket gäller i stället att den anses inkommen till myndighet när annan har gjort den tillgänglig för myndigheten på sätt som anges i 3 § andra stycket.

Tävlingsskrift, anbud eller annan sådan handling som enligt tillkännagivande skall avlämnas i förseglat omslag anses ej inkommen före den tidpunkt som har bestämts för öppnandet. Åtgärd som någon vidtager endast som led i teknisk bearbetning eller teknisk lagring av handling, som myndighet har tillhandahållit, skall ej anses leda till att handling är inkommen till den myndigheten. *Lag (1976:954)*.

7 § Handling anses upprättad hos myndighet, när den har expedierats. Handling som ej har expedierats anses upprättad när det ärende till vilket den hänför sig har slutbehandlats hos myndigheten eller, om handlingen ej hänför sig till visst ärende, när den har justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts.

I stället för vad som föreskrives i första stycket gäller att handling anses upprättad,

1. diarium, journal samt sådant register eller annan förteckning som föres fortlöpande, när handlingen har färdigställts för anteckning eller införing,

2. dom och annat beslut, som enligt vad därom är föreskrivet skall avkunnas eller expedieras, samt protokoll och annan handling i vad den hänför sig till sådant beslut, när beslutet har avkunnats eller expedierats,

3. annat myndighets protokoll och därmed jämförliga anteckningar, när handlingen har justerats av myndigheten eller på annat sätt färdigställts, dock ej protokoll hos riksdagens utskott, kommuns revisorer eller statliga kommittéer eller hos kommunal myndighet i ärende som denna endast bereder till avgörande. *Lag (2002:1049)*.

8 § Har organ som ingår i eller är knutet till ett verk eller liknande myndighetsorganisation överlämnat handling till annat organ inom samma myndighetsorganisation eller framställt handling för sådant överlämnande, skall handlingen ej anses som därigenom inkommen eller upprättad i annat fall än då organen uppträda som självständiga i förhållande till varandra. *Lag (1976:954)*.

9 § Hos myndighet tillkommen minnesanteckning som ej har expedierats skall ej heller efter den tidpunkt då den enligt 7 § är att anse som upprättad anses som allmän handling hos myndigheten, om den icke tages om hand för arkivering. Med minnesanteckning förstås promemoria och annan uppteckning eller upptagning som har kommit till endast för ärendes föredragning eller beredning, dock ej till den del den har tillfört ärendet sakuppgift.

Utkast eller koncept till myndighets beslut eller skrivelse och annan därmed jämställd handling som ej har expedierats anses ej som allmän handling, såvida den icke tages om hand för arkivering. *Lag (1976:954)*.

10 § Handling som förvaras hos en myndighet endast som led i teknisk bearbetning eller teknisk lagring för annans räkning anses inte som allmän handling hos den myndigheten.

Som allmän handling anses inte handling som en myndighet förvarar endast i syfte att kunna återskapa information som har gått förlorad i en myndighets ordinarie system för automatiserad behandling av information (säkerhetskopiering). *Lag (2010:1342)*.

11 § Som allmän handling anses ej

1. brev, telegram eller annan sådan handling som har inlämnats till eller upprättats hos myndighet endast för befordran av meddelande,

2. meddelande eller annan handling som har inlämnats till eller upprättats hos myndighet endast för offentliggörande i periodisk skrift som utgives genom myndigheten,

3. tryckt skrift, ljud- eller bildupptagning eller annan handling som ingår i bibliotek eller som från enskild har tillförts allmänt arkiv uteslutande för förvaring och vård eller forsknings- och studieändamål eller privata brev, skrifter eller upptagningar som eljest ha överlämnats till myndighet uteslutande för ändamål som nu angivits,

4. upptagning av innehållet i handling som avses i 3, om upptagningen förvaras hos myndighet där den ursprungliga handlingen ej skulle vara att anse som allmän.

Det som föreskrivs i första stycket 3 om handling som ingår i bibliotek tillämpas inte på upptagning i en databas som en myndighet har tillgång till enligt avtal med en annan myndighet, om upptagningen är allmän handling hos den myndigheten. *Lag (2002:907)*.

12 § Allmän handling som får lämnas ut skall på begäran genast eller så snart det är möjligt på stället utan avgift tillhandahållas den, som önskar taga del därav, så att handlingen kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas. Handling får även skrivas av, avbildas eller tagas i anspråk för ljudöverföring. Kan handling ej tillhandahållas utan att sådan del därav som icke får lämnas ut röjes, skall den i övriga delar göras tillgänglig för sökanden i avskrift eller kopia.

Myndighet är icke skyldig att tillhandahålla handling på stället, om betydande hinder möter. I fråga om upptagning som avses i 3 § första stycket föreligger ej heller sådan skyldighet, om sökanden utan beaktansvärd olägenhet kan taga del av upptagningen hos närbelägen myndighet. *Lag (1976:954)*.

13 § Den som önskar ta del av en allmän handling har även rätt att mot fastställd avgift få avskrift eller kopia av handlingen till den del den får lämnas ut. En myndighet är dock inte skyldig att i större utsträckning än vad som följer av lag lämna ut en upptagning för automatiserad behandling i annan form än utskrift. En myndighet är inte heller skyldig att framställa kopia av karta, ritning, bild eller annan i 3 § första stycket avsedd upptagning än som nyss har angivits, om svårighet möter och handlingen kan tillhandahållas på stället.

Begäran att få avskrift eller kopia av allmän handling skall behandlas skyndsamt. *Lag (2002:907)*.

14 § Begäran att få taga del av allmän handling göres hos myndighet som förvarar handlingen.

Begäran prövas av myndighet som angives i första stycket. Om särskilda skäl föranleda det, får dock i bestämmelse som avses i 2 § andra stycket föreskrivas att prövningen vid tillämpningen av bestämmelsen skall ankomma på annan myndighet. I fråga om handling som är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet kan även genom förordning föreskrivas att endast viss myndighet får pröva frågan om utlämnande. I de nu nämnda fallen skall begäran om utlämnande genast hänskjutas till behörig myndighet.

Myndighet får inte på grund av att någon begär att få taga del av allmän handling efterforska vem han är eller vilket syfte han har med sin begäran i större utsträckning än som behövs för att myndigheten skall kunna pröva om hinder föreligger mot att handlingen lämnas ut. *Lag (1982:939)*.

15 § Om annan än riksdagen eller regeringen avslår begäran att få taga del av handling eller lämnar ut allmän handling med förbehåll, som inskränker sökandens rätt att yppa dess innehåll eller eljest förfoga över den, får sökanden föra talan mot beslutet. Talan mot beslut av statsråd skall föras hos regeringen och talan mot beslut av annan myndighet hos domstol.

I den i 2 § omnämnda lagen skall närmare angivas hur talan mot beslut som avses i första stycket skall föras. Sådan talan skall alltid prövas skyndsamt.

Angående rätt att föra talan mot beslut av myndighet som lyder under riksdagen är särskilt föreskrivet. *Lag (1976:954)*.

16 § Anteckning om hinder att lämna ut allmän handling får göras endast på handling som omfattas av bestämmelse som avses i 2 § andra stycket. Härvid skall tillämplig bestämmelse angivas. *Lag (1976:954)*.

17 § I lag får föreskrivas att regeringen eller beslutande kommunal församling får besluta att allmänna handlingar som hänför sig till myndighets verksamhet, vilken skall övertas av enskilt organ, får överlämnas till det organet för förvaring, om detta behöver handlingarna i verksamheten, utan att handlingarna därigenom upphör att vara allmänna. Ett sådant organ skall i fråga om överlämnade handlingar jämföras med myndighet vid tillämpningen av 12–16 §§.

I lag får även föreskrivas att regeringen får besluta att allmänna handlingar får överlämnas till Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar för förvaring, utan att handlingarna därigenom upphör att vara allmänna. Detta gäller handlingar som senast den 31 december 1999 har kommit in till eller upprättats hos

1. myndigheter som har upphört och som har haft uppgifter som hänför sig till Svenska kyrkans verksamhet, eller
2. Svenska kyrkans beslutande församlingar.

Vid tillämpningen av 12–16 §§ skall Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar jämföras med myndighet i fråga om överlämnade handlingar. *Lag (1998:1701)*.

18 § Grundläggande bestämmelser om hur allmänna handlingar skall bevaras samt om gallring och annat avhändande av sådana handlingar meddelas i lag. *Lag (2002:907)*.

3 kap. Om rätt till anonymitet

1 § Författare till tryckt skrift vare ej skyldig att låta sitt namn eller sin pseudonym eller signatur utsättas å skriften. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning beträffande den som lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket, så ock i fråga om utgivare av tryckt skrift som ej är periodisk. *Lag (1976:955)*.

2 § I mål som rör tryckfrihetsbrott må fråga ej väckas om vem som är författare eller har lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket, ej heller om vem som är utgivare av tryckt skrift som ej är periodisk. Om för skrift, som ej är periodisk, författare eller utgivare har angivits å skriften med namn eller med pseudonym eller signatur, som enligt vad allmänt är känt åsyftar bestämd person, eller någon i skriftlig förklaring erkänt sig vara författaren eller utgivaren eller inför domstol i målet självmant avgivit sådant erkännande, må dock frågan om han är ansvarig behandlas i målet.

Fråga om vem som är ansvarig för brott enligt 7 kap. 3 § må utan hinder av första stycket handläggas i samma rättegång som mål som där angives. *Lag (1976:955)*.

3 § Den som har tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av tryckt skrift eller med framställning som var avsedd att införas i tryckt skrift och den

som har varit verksam inom företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter får inte röja vad han därvid erfarit om vem som är författare eller har lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket eller är utgivare av skrift som inte är periodisk.

Tystnadsplikten enligt första stycket gäller inte

1. om den till vars förmån tystnadsplikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs,
2. om fråga om identiteten får väckas enligt 2 § första stycket,
3. om det rör sig om brott som anges i 7 kap. 3 § första stycket 1,
4. i den mån domstol, när det är fråga om brott enligt 7 kap. 2 § eller 3 § första stycket 2 eller 3, finner det erforderligt, att vid förhandling uppgift lämnas, huruvida den som är tilltalad eller skäligen misstänkt för den brottsliga gärningen har lämnat meddelandet eller medverkat till framställningen, eller
5. i den mån domstol i annat fall av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran.

Vid förhör som avses i andra stycket 4 eller 5 skall rätten noga vaka över att frågor inte ställs som kan inkräkta på tystnadsplikten utöver vad som i varje särskilt fall är medgivet. *Lag (1991:1470).*

4 § En myndighet eller ett annat allmänt organ får inte efterforska författaren till framställning som införts eller varit avsedd att införas i tryckt skrift, den som utgett eller avsett att utge framställning i sådan skrift eller den som lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket, i vidare mån än vad som erfordras för åtal eller annat ingripande mot honom som inte står i strid med denna förordning. Får efterforskning förekomma, ska den i 3 § angivna tystnadsplikten beaktas.

Inte heller får en myndighet eller ett annat allmänt organ ingripa mot någon för att han eller hon i en tryckt skrift har brukat sin tryckfrihet eller medverkat till ett sådant bruk. *Lag (2010:1347).*

5 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet mot författarens eller, i fall som avses i 1 §, mot utgivarens eller meddelarens vilja på tryckt skrift sätter ut dennes namn, pseudonym eller signatur eller åsidosätter sin tystnadsplikt enligt 3 §, döms till böter eller fängelse i högst ett år. Till samma straff döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet på skriften såsom författare, utgivare eller meddelare sätter ut namnet på eller pseudonym eller signaturen för annan person än den verkliga författaren, utgivaren eller meddelaren.

För efterforskning i strid med 4 § första stycket första meningen döms, om efterforskningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst ett år.

För uppsåtligt ingripande i strid med 4 § andra stycket döms, om åtgärden utgör avskedande, uppsägning, meddelande av disciplinpåföljd eller en liknande åtgärd, till böter eller fängelse i högst ett år.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket får väckas endast om målsäganden anmält brottet till åtal. *Lag (2010:1347).*

6 § Med författare likställes i detta kapitel annan som är att anse som upphovsman till framställning som införts eller är avsedd att införas i tryckt skrift. *Lag (1976:955).*

4 kap. Om tryckta skrifers framställning

1 § Rätt att själv eller med biträde av andra genom tryckpress framställa tryckalster skall tillkomma varje svensk medborgare eller svensk juridisk person. *Lag (1976:955).*

2 § Skrift, som i riket framställes genom tryckpress eller som här mångfaldigas genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande och för vilken gäller utgivningsbevis, skall innehålla tydliga uppgifter om vem som har tryckt eller eljest mångfaldigat skriften samt om ort och år för mångfaldigandet, om skriften är avsedd att utgivas i riket och ej är att hänföra till bild- eller tillfällighetstryck.

Om utsättande av uppgifter som avses i första stycket å skrift, som mångfaldigas genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande och för vilken ej gäller utgivningsbevis, är föreskrivet i 1 kap. 5 § första stycket. *Lag (1976:955).*

3 § Med bild- eller tillfällighetstryck förstås i denna förordning vykort och bildalbum, visitkort och notifikationer, adresskort, etiketter, blanketter, reklam- och emballagetryck samt annat affärstryck även som andra sådana tryckalster, allt under förutsättning att på grund av texten eller vad eljest framställes tryckfrihetsmissbruk kan anses uteslutet. *Lag (1976:955).*

4 § Om skyldighet att bevara exemplar av tryckt skrift för granskning och att lämna exemplar av skrift till bibliotek eller arkiv föreskrives i lag. *Lag (1976:955).*

5 § Den som framställer skrift och därvid bryter mot 2 § första stycket dömes till böter eller fängelse i högst ett år. *Lag (1976:955).*

6 § *Har betecknats 4 § genom lag (1976:955).*

7 § *Har upphävts genom lag (1976:955).*

8 § *Har betecknats 5 § genom lag (1976:955).*

9 § *Har betecknats 3 § genom lag (1976:955).*

5 kap. Om utgivning av periodisk skrift

1 § Ägare till periodisk skrift skall vara svensk medborgare eller svensk juridisk person. I lag får föreskrivas att även utlänning eller utländsk juridisk person får vara ägare till sådan skrift. *Lag (1994:1376).*

2 § För periodisk skrift skall finnas en utgivare.

Utgivare skall vara svensk medborgare. I lag får föreskrivas att även utlänning får vara utgivare.

Utgivare skall äga hemvist inom riket. Ej må den vara utgivare som är underårig eller i konkurstillstånd eller som har förvaltare enligt särskilda bestämmelser i lag. *Lag (1988:1448)*.

3 § Utgivare för periodisk skrift utses av dess ägare.

Uppdrag att vara utgivare skall innefatta befogenhet att öva inseende över skriftens utgivning och bestämma över dess innehåll så att intet däri får införas mot utgivarens vilja. Inskränkning i den befogenhet, som sålunda tillkommer utgivaren, vare utan verkan.

4 § Då utgivare utsetts, åligger ägaren att göra anmälan därom hos myndighet som anges i lag. Anmälan skall innehålla uppgift å utgivarens namn och hemvist. Vid anmälan skall fogas bevis att utgivaren fyller föreskrivna behörighetsvillkor samt förklaring av utgivaren att han åtagit sig uppdraget att vara utgivare. *Lag (1976:955)*.

5 § En periodisk skrift får inte utgivas innan det har utfärdats ett bevis om att det inte finns något hinder mot utgivning enligt denna förordning. Ett sådant utgivningsbevis meddelas av den myndighet som avses i 4 § på ansökan av skriftens ägare. I ansökan skall anges skriftens titel och utgivningsort samt utgivningsplanen för skriften.

Ett utgivningsbevis får inte utfärdas innan det har gjorts en anmälan om utgivare enligt 4 §.

En ansökan om utgivningsbevis får avslås, om skriftens titel företer en sådan likhet med titeln på en annan skrift som det finns ett utgivningsbevis för att förväxling lätt kan ske.

Ett utgivningsbevis gäller för en period av tio år från utfärdandet. Därefter förfaller beviset. Beslut om att beviset skall anses förfallet vid tioårsperiodens utgång meddelas av den myndighet som avses i 4 §.

Beviset får förnyas på ansökan av skriftens ägare, varje gång för tio år från utgången av den föregående tioårsperioden. En ansökan om förnyelse får göras tidigast ett år före och senast på dagen för periodens utgång. För en ansökan om förnyelse av ett utgivningsbevis gäller i övrigt samma bestämmelser som för den första ansökan.

Om en ansökan om förnyelse har gjorts i rätt tid, fortsätter beviset, trots vad som sägs i fjärde och femte styckena, att gälla till dess att beslutet med anledning av ansökan har vunnit laga kraft. *Lag (1998:1438)*.

6 § Utfärdat utgivningsbevis må återkallas:

1. om ägaren anmält att skriftens utgivning upphört;
2. om äganderätten till skriften övergått till någon som ej fyller föreskrivna behörighetsvillkor;
3. om utgivare ej finnes eller utgivaren ej fyller föreskrivna behörighetsvillkor och behörig utgivare ej omedelbart utses;
4. om sex månader förflutit från den dag, då utgivningsbeviset utfärdades, utan att skriften utkommit;

5. om den skrift, som beviset avser, icke under något av de två senast förflutna kalenderåren å särskilda tider utkommit med minst fyra nummer eller häften;

6. om inom sex månader, sedan skriften första gången utkom, visas att beviset med hänsyn till stadgandet i 5 § tredje stycket icke bort utfärdas; eller

7. om titeln å en skrift typografiskt sett givits sådan likhet med titeln å annan skrift, för vilken utgivningsbevis utfärdats, att förväxling lätt kan ske samt rättelse ej omedelbart vidtages.

Beslut om återkallelse meddelas av myndighet som avses i 4 §. I ärenden, som avses i första stycket 2–7, skola, om det kan ske, ägaren och utgivaren erhålla tillfälle att yttra sig. *Lag (2002:908)*.

7 § Har ett utgivningsbevis återkallats på grund av ett förhållande som avses i 6 § första stycket 2, 3, 5 eller 7 eller har beviset förklarats förfallet, får det ändå inte utan medgivande av skriftens ägare utfärdas ett utgivningsbevis för en annan skrift vars titel visar en sådan likhet med skriftens titel att förväxling lätt kan ske, innan två år har förflutit sedan beslutet om återkallelse meddelades eller beviset förföll. *Lag (1998:1438)*.

8 § Är utgivaren ej längre behörig eller kommer hans uppdrag eljest att upphöra, åligge ägaren att genast draga försorg om att ny utgivare utses samt att därom göra anmälan hos myndighet som avses i 4 §. Angående sådan anmälan äge vad i 4 § är föreskrivet motsvarande tillämpning; vid anmälan skall, om det kan ske, fogas bevis att den förre utgivaren erhållit del av anmälan.

Om utgivningsorten eller utgivningsplanen ändras, skall ägaren genast anmäla det till den myndighet som avses i 4 §. *Lag (1988:1448)*.

9 § För utgivare av periodisk skrift må finnas en eller flera ställföreträdare. Ställföreträdare utses av utgivaren. Då ställföreträdare utsetts, skall anmälan därom göras hos myndighet som avses i 4 §. Vid anmälan skall fogas bevis att ställföreträdaren fyller för utgivare föreskrivna behörighetsvillkor samt förklaring dels av ställföreträdaren att han åtagit sig uppdraget och dels av ägaren att han godkänt ställföreträdaren.

Angående ställföreträdare gälle i övrigt vad i 2 § andra och tredje styckena är stadgat. Kommer utgivarens uppdrag att upphöra, vare även uppdraget som ställföreträdare förfallet. *Lag (1988:1448)*.

10 § Utgivaren må, sedan anmälan om ställföreträdare blivit gjord, överlämna åt denne eller, om flera ställföreträdare finnas, åt någon av dem att i utgivarens ställe utöva den befogenhet, som enligt 3 § tillkommer utgivaren.

Kan det antagas att utgivaren på grund av sjukdom eller av annan tillfällig orsak oavbrutet under minst en månad ej kommer att utöva befogenheten som utgivare, skall han snarast överlämna denna till ställföreträdare. Finnes ej ställföreträdare eller kommer uppdraget för den eller dem som utsetts till ställföreträdare att upphöra, åligge utgivaren att genast draga försorg om att ställföreträdare utses och att anmälan därom sker på sätt i 9 § är föreskrivet.

11 § Å varje nummer eller häfte av periodisk skrift skall utgivarens namn utsättas.

Är befogenheten som utgivare överlämnad till ställföreträdare, skall å varje nummer eller häfte av skriften, varom är fråga, angivas att ställföreträdaren inträtt som utgivare; sker det, erfordras ej att även utgivarens namn utsättes.

12 § Utgivare ägare till periodisk skrift sådan skrift utan att utgivningsbevis finnes eller ägaren är behörig

eller underlåter ägaren att på sätt i 8 § sägs draga försorg om att ny utgivare utses och göra anmälan därom

eller underlåter utgivare att, i fall som avses i 10 § andra stycket, överlämna sitt uppdrag till ställföreträdare

eller utgivare någon periodisk skrift, för vars utgivning förbud enligt denna förordning meddelats eller som uppenbart utgör fortsättning av sådan skrift

eller låter någon å periodisk skrift angiva sitt namn som utgivare eller ställföreträdare utan att vara behörig,

straffes med böter; har skriften förklarats brottslig eller äro omständigheterna eljest synnerligen försvårande, må dömas till fängelse i högst ett år. *Lag (1991:1470).*

13 § Såsom i 12 § sägs straffes den som i ansökan eller anmälan, som avses i detta kapitel, eller i förklaring, som bifogats sådan ansökan eller anmälan, mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift.

14 § Underlåter ägaren till en periodisk skrift att enligt 8 § anmäla ny utgivningsort eller ny utgivningsplan, skall han dömas till penningböter.

Överträder utgivare vad i 11 § är föreskrivet, vare straffet penningböter. Vad nu sagts gälle ock ställföreträdare, vilken inträtt som utgivare. *Lag (1991:1470).*

6 kap. Om tryckta skrifers spridning

1 § Rätt att själv eller med biträde av andra till salu hålla, försända eller annorledes sprida tryckta skrifter skall tillkomma varje svensk medborgare eller svensk juridisk person.

2 § Utan hinder av denna förordning gälle vad i lag är stadgat för det fall att någon

1. förevisar pornografisk bild på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt eller utan föregående beställning med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon sådan bild;

2. bland barn och ungdom sprider tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Beträffande spridande av sådan karta över Sverige eller del därav som innehåller upplysning av betydelse för rikets försvar, eller av därmed jämförlig ritning eller bild meddelas närmare bestämmelser i lag. *Lag (1971:29).*

3 § Saknar skrift, som avses i 4 kap. 2 § första stycket, där föreskriven uppgift eller är sådan uppgift eller uppgift enligt 1 kap. 5 § första stycket 2 å skrift, som där åsyftas, utspridaren vederligt, oriktig, straffes utspridaren med penningböter.

För spridande av tryckt skrift som, utspridaren vederligt, lagts under beslag eller förklarats konfiskerad eller utgivits i strid mot förbud som enligt denna förordning meddelats för skriftens utgivning eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses med sådant förbud, vare straffet böter eller fängelse i högst ett år. *Lag (1991:1470).*

4 § För tryckt skrifts försändande genom postbefordringsföretag eller annan allmän trafikanstalt skola ej på grund av skriftens innehåll gälla särskilda inskränkningar eller villkor. Vad nu sagts skall dock ej avse försändande, som innebär överträdelse av vad i 3 § är stadgat.

Allmän trafikanstalt, som mottagit tryckt skrift för befordran, skall ej anses som skriftens utspridare. *Lag (1994:1474).*

7 kap. Om tryckfrihetsbrott

1 § Med tryckfrihetsbrott förstås i denna förordning de gärningar som anges i 4 och 5 §§. *Lag (1988:1448).*

2 § Såsom tryckfrihetsbrott skall icke anses tillkännagivande i annons eller annat sådant meddelande, om ej av meddelandets innehåll omedelbart framgår att ansvar för sådant brott kan ifrågakomma. Är i förening med omständighet, som icke omedelbart framgår av meddelandets innehåll, meddelandet straffbart, gälle vad därom är stadgat. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning i fråga om meddelande genom chiffer eller på annat sätt, som är hemligt för allmänheten.

3 § Om någon lämnar meddelande, som avses i 1 kap. 1 § tredje stycket, eller, utan att svara enligt 8 kap., medverkar till framställning, som är avsedd att införas i tryckt skrift, såsom författare eller annan upphovsman eller såsom utgivare och därigenom gör sig skyldig till

1. högförräderi, spioneri, grovt spioneri, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, uppror, landsförräderi, landssvek eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott;

2. oriktigt utlämnande av allmän handling som ej är tillgänglig för envar eller tillhandahållande av sådan handling i strid med myndighets förbehåll vid dess utlämnande, när gärningen är uppsåtlig; eller

3. uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt i de fall som angivas i särskild lag,

gäller om ansvar för sådant brott vad i lag är stadgat.

Om någon anskaffar uppgift eller underrättelse i sådant syfte som avses i 1 kap. 1 § fjärde stycket och därigenom gör sig skyldig till brott som angives i förevarande paragrafs första stycke 1, gäller om ansvar härför vad i lag är stadgat.

Det som föreskrivs i 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen ska gälla också i fråga om förslag till föreskrifter som avses i första stycket 3. *Lag (2010:1409)*.

4 § Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom tryckfrihetsbrott anses följande gärningar, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. spioneri, varigenom någon för att gå främmande makt till handa obehörigen befordrar, lämnar eller röjer uppgift rörande försvarsverk, vapen, förråd, import, export, tillverkningsätt, underhandlingar, beslut, eller något förhållande i övrigt, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för totalförsvaret eller eljest för rikets säkerhet, vare sig uppgiften är riktig eller ej;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant spioneri;

4. obehörig befattning med hemlig uppgift, varigenom någon utan syfte att gå främmande makt till handa obehörigen befordrar, lämnar eller röjer uppgift rörande något förhållande av hemlig natur, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets försvar eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet, vare sig uppgiften är riktig eller ej;

försök eller förberedelse till sådan obehörig befattning med hemlig uppgift;

stämpling till sådant brott, om detta är att anse som grovt, vid vilken bedömning särskilt skall beaktas om gärningen innefattade tillhandagående av främmande makt eller var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrots honom;

5. vårdslöshet med hemlig uppgift, varigenom någon av grov oaktsamhet begår gärning som avses under 4;

6. uppror, förövad med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

7. landsförräderi eller landssvek, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äger tillämpning, någon missleder eller förräder dem som är verksamma för rikets försvar eller förleder dem till myteri, trolöshet eller modlöshet, förräder egendom som är av betydelse för totalförsvaret eller begår annan liknande förrädisk gärning som är ägnad att medföra men för totalförsvaret eller innefattar bistånd åt fienden;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant landsförräderi eller landsvek;

8. landsskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begär gärning som avses under 7;

9. ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, varigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äger tillämpning, någon sprider falska rykten eller andra osanna påståenden, som är ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet, eller till främmande makt framför eller låter framkomma sådana rykten eller påståenden eller bland krigsmän sprider falska rykten eller andra osanna påståenden som är ägnade att framkalla trolöshet eller modlöshet;

10. uppvigling, varigenom någon uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet eller åsidosättande av vad som åligger krigsman i tjänsten;

11. hets mot folkgrupp, varigenom någon hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning;

12. brott mot medborgerlig frihet, varigenom någon utövar olaga hot med uppsåt att påverka den allmänna åsiktsbildningen eller inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation eller yrkes- eller näringsammanslutning och därigenom sätter yttrande-, församlings- eller föreningsfriheten i fara;

försök till sådant brott mot medborgerlig frihet;

13. olaga våldsskildring, varigenom någon i bild skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden sprids, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig;

14. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, och, om den förtalade är avliden, gärningen är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den;

15. förolämpning, varigenom någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom;

16. olaga hot, varigenom någon hotar annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom;

17. hot mot tjänsteman, varigenom någon med hot om våld förgriper sig på annan i hans myndighetsutövning, i annan verksamhet där samma skydd åtnjuts som är förenat med myndighetsutövning eller vid biträde till åtgärd som omfattas av sådant skydd, för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd eller varigenom någon sålunda förgriper sig mot den som tidigare utövat sådan verksamhet eller biträtt därvid för vad denne däri gjort eller underlåtit;

försök eller förberedelse till sådant hot mot tjänsteman, såvida ej brottet, om det fullbordats, skulle ha varit att anse som ringa;

18. övergrepp i rättssak, varigenom någon med hot om våld angriper annan för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra annan från en sådan åtgärd eller varigenom någon med hot om gärning som medför lidande, skada eller olägenhet angriper annan för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga. *Lag (2002:906)*.

5 § Som tryckfrihetsbrott skall anses också sådana gärningar, begångna genom tryckt skrift och straffbara enligt lag, som innebär att någon

1. uppsåtligen offentliggör allmän handling som ej är tillgänglig för envar, om han fått tillgång till handlingen i allmän tjänst, under utövande av tjänsteplikt eller i därmed jämförbart förhållande;

2. offentliggör uppgift och därvid uppsåtligen åsidosätter tystnadsplikt som avses i den i 3 § första stycket 3 angivna särskilda lagen;

3. när riket är i krig eller omedelbar krigsfara offentliggör uppgift om förhållanden vilkas röjande enligt lag innefattar annat brott mot rikets säkerhet än som anges i 4 §. *Lag (1988:1448)*.

6 § Vad i lag är stadgat angående påföljd för brott, som avses i 4 och 5 §§, gälle ock då brottet är att anse som tryckfrihetsbrott.

Angående enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott stadgas i 11 kap. Fälles den tilltalade för brott, som avses i 4 § 14 eller 15, må ock, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordnas att domen skall införas i skriften. *Lag (1988:1448)*.

7 § Tryckt skrift, som innefattar tryckfrihetsbrott, må konfiskeras.

Konfiskering av tryckt skrift innebär att alla för spridning avsedda exemplar av skriften skola förstöras samt att med formar, stenar, stereotyper, plåtar och andra dylika, uteslutande för tryckningen av skriften användbara materialier skall så förfaras att missbruk därmed ej kan ske. *Lag (1998:1438)*.

8 § I samband med konfiskering av periodisk skrift må, då fråga är om något av de brott som avses i 4 § 1–3, 4 såvida det brottet är att anse som grovt, samt 6 och 7, meddelas förbud att utgiva skriften under viss, av rätten bestämd tid, högst sex månader från det domen i tryckfrihetsmålet vinner laga kraft. Förbud som nu sagts må dock meddelas allenast då riket befinner sig i krig.

Angående konfiskering av periodisk skrift, som sprides i strid mot utgivningsförbud eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses med sådant förbud, gälle vad i allmänhet är stadgat om förverkande av föremål på grund av brott. *Lag (1988:1448)*.

8 kap. Ansvarighetsregler

Om ansvaret för periodisk skrift

1 § För tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svare den som var anmäld som utgivare, då skriften utgavs.

Var ställföreträdare anmäld och har han inträtt som utgivare, svare ställföreträdaren. *Lag (1976:955)*.

2 § Fanns ej utgivningsbevis, då skriften utgavs, eller var utgivare, som enligt 1 § första stycket har att svara, ej längre behörig eller hade hans uppdrag eljest upphört, svare skriftens ägare.

Ägare vare och ansvarig, om utgivaren var utsedd för skens skull eller denne eljest, då skriften utgavs, uppenbart icke innehade den befogenhet, som enligt 5 kap. 3 § skall tillkomma honom.

Var ställföreträdare, vilken inträtt som utgivare, ej längre behörig, då skriften utgavs, eller hade hans uppdrag eljest upphört eller förelåg beträffande ställföreträdaren förhållande, som i andra stycket sägs, svare utgivaren. *Lag (1976:955)*.

3 § Kan det ej visas vem som var ägare, då skriften utgavs, svare i ägarens ställe den som tryckt skriften. *Lag (1976:955)*.

4 § Sprider någon periodisk skrift, varå uppgift om vem som tryckt skriften saknas eller, utspridaren veterligt, är oriktig, och kan det ej utrönas vem som tryckt skriften, svare i stället för den som tryckt skriften utspridaren. *Lag (1976:955)*.

Om ansvaret för tryckt skrift, som ej är periodisk

5 § För tryckfrihetsbrott genom tryckt skrift, som ej är periodisk, svare skriftens författare, om han på sätt i 3 kap. 2 § sägs uppgivits vara författare till skriften. Författaren vare dock ej ansvarig, om skriften utgivits utan hans samtycke eller hans namn, pseudonym eller signatur utsatts därå mot hans vilja. *Lag (1976:955)*.

6 § Är författare ej enligt 5 § ansvarig för skrift, vilken innehåller eller är avsedd att innehålla bidrag av flera författare, och har på sätt i 3 kap. 2 § sägs särskild utgivare för skriften uppgivits, svare utgivaren.

För annan skrift än i första stycket avses svare utgivaren, allenast om författaren var avliden, då skriften utgavs.

Utgivaren vare ej ansvarig, om hans namn, pseudonym eller signatur utsatts å skriften mot hans vilja.

Med utgivare av tryckt skrift, som ej är periodisk, förstås den som, utan att vara skriftens författare, tillhandahållit den för tryckning och utgivning. *Lag (1976:955)*

7 § Är varken författare eller utgivare enligt 5 eller 6 § ansvarig eller var han vid skriftens utgivning avliden, svare förläggaren.

Med förläggare till tryckt skrift, som ej är periodisk, förstås den som omhänderhaft tryckning och utgivning av annans skrift.

8 § Fanns ej förläggare eller kan det ej visas vem han är, svare i förläggarens ställe den som tryckt skriften. *Lag (1976:955)*.

9 § I fråga om ansvar för utspridare av tryckt skrift, som ej är periodisk, äge vad i 4 § stadgats motsvarande tillämpning.

Gemensamma bestämmelser

10 § Hade den som enligt 2, 5, 6 eller 7 § skulle ha att svara vid skriftens utgivning ej känt hemvist inom riket och kan ej heller i målet utrönas, var han här i riket uppehåller sig, skall ansvaret övergå å den som efter honom har att svara, dock ej å utgivare av tryckt skrift, som ej är periodisk, i annat fall än som avses i 6 § första stycket eller å utspridare.

Lag samma vare, om beträffande den som enligt 1, 2, 5, 6 eller 7 § skulle ha att svara förelåg omständighet, vilken enligt lag utesluter straffbarhet, samt den efter honom ansvarige ägt eller bort äga kännedom om omständigheten.

11 § Till omständighet, som enligt detta kapitel skulle medföra att annan än den tilltalade hade att svara, må hänsyn tagas allenast om den åberopas före huvudförhandlingen.

12 § Vid bedömande av fråga om ansvar för den som enligt detta kapitel har att svara för tryckt skrift skall så anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja.

9 kap. Om tillsyn och åtal

1 § Justitiekanslern skall vaka över att de gränser för tryckfriheten som angivits i denna förordning ej överskridas. *Lag (1976:955).*

2 § Justitiekanslern är ensam åklagare i mål om tryckfrihetsbrott. Ej må annan än Justitiekanslern inleda förundersökning rörande tryckfrihetsbrott. Endast Justitiekanslern och rätten äga besluta om tvångsmedel med anledning av misstanke om sådant brott, om ej annat är föreskrivet i denna förordning.

Regeringen äger hos Justitiekanslern anmäla skrift till åtal för tryckfrihetsbrott. I lag må föreskrivas att allmänt åtal för tryckfrihetsbrott må väckas endast efter regeringens medgivande.

Justitiekanslern är tillika ensam åklagare i annat tryckfrihetsmål än mål om tryckfrihetsbrott samt i mål som eljest avser brott mot bestämmelse i denna förordning; om befogenhet för Riksdagens ombudsman att vara åklagare i mål som nu angivits gäller dock vad i lag är stadgat. *Lag (1976:955).*

3 § Allmänt åtal för tryckfrihetsbrott skall väckas, i fråga om periodisk skrift för vilken vid utgivningen gällde utgivningsbevis inom sex månader och i fråga om annan skrift inom ett år från det skriften utgavs, vid påföljd att skriften eljest är från sådant åtal fri. Utan hinder av vad nu sagts må dock, sedan allmänt åtal inom nämnda tid blivit väckt, nytt åtal väckas mot annan, som är för brottet ansvarig.

Vad i lag är stadgat om tid, inom vilken brott skall beivras för att påföljd för brott ej skall anses bortfallen, gälle även i fråga om tryckfrihetsbrott. *Lag (1976:955).*

4 § Angående målsägandes rätt att angiva tryckfrihetsbrott eller tala därå gälle vad i lag är stadgat.

5 § Finnes ej någon, som enligt 8 kap. är för brottet ansvarig, eller kan ej stämning här i riket delgivas honom, må åklagaren eller målsäganden i stället för att väcka åtal göra ansökan om skriftens konfiskering. *Lag (1998:1438).*

10 kap. Om särskilda tvångsmedel

1 § Förekommer anledning att tryckt skrift på grund av tryckfrihetsbrott kan konfiskeras, må i avbidan på beslut därom skriften läggas under beslag.

I avbidan på rättens beslut må ock, i fall som avses i 7 kap. 8 §, meddelas utgivningsförbud för periodisk skrift. *Lag (1998:1438).*

2 § Innan åtal för tryckfrihetsbrott väckts eller ansökan hos rätten gjorts om skriftens konfiskering, må, om brottet hör under allmänt åtal, förordnande enligt 1 § om beslag och utgivningsförbud meddelas av Justitiekanslern. I lag må föreskrivas att även allmän åklagare äger förordna om beslag inom sitt verksamhetsområde. *Lag (1976:955).*

3 § Om ett beslag har verkställts utan rättens förordnande, får den som drabbas av beslaget begära att rätten prövar det.

Då allmän åklagare förordnat om beslag, skall anmälan därom skyndsamt göras hos Justitiekanslern. Denne har att genast pröva huruvida beslaget skall äga bestånd. *Lag (2002:908).*

4 § Då Justitiekanslern förordnat om beslag eller fastställt beslag varom allmän åklagare förordnat, skall åtal vara väckt eller ansökan om konfiskering av skriften gjord inom två veckor, sedan Justitiekanslern meddelade beslutet. Sker det ej, vare beslaget samt, om utgivningsförbud är därmed förenat, även förbudet förfallet. *Lag (1976:955).*

5 § Sedan åtal för tryckfrihetsbrott väckts eller ansökan hos rätten gjorts om skriftens konfiskering, äge rätten förordna om beslag och utgivningsförbud samt häva beslag eller förbud, som tidigare meddelats.

Då målet avgöres, pröve rätten, om meddelat förordnande fortfarande skall bestå. Avvisas målet på den grund att rätten icke är behörig eller skiljer rätten eljest målet från sig utan att prövning av skriftens brottslighet ägt rum och finnes anledning antaga att talan om skriftens konfiskering kommer att föras i annat mål, äge rätten bestämma att förordnandet skall bestå under viss, av rätten utsatt tid. Väcker ej talan inom denna tid, vare förordnandet förfallet.

6 § Förordnande om beslag skall innehålla uppgift å det eller de stycken i skriften, som föranlett beslaget, och gälle endast band, del, nummer eller häfte, vari samma stycken förekomma.

7 § Förordnande om beslag skall av polismyndighet genast verkställas. Angående förbud mot spridande av tryckt skrift, som lagts under beslag, är stadgat i 6 kap. 3 §. *Lag (1976:955).*

8 § Verkställande av beslag å tryckt skrift skall uteslutande omfatta de för spridning avsedda exemplaren av skriften.

Bevis om tryckt skrifs tagande i beslag skall, så snart det kan ske, utan avgift tillställas såväl den, hos vilken beslaget verkställs, som den som tryckt skriften. Beviset skall innehålla uppgift å det eller de stycken i skriften, vilka föranlett beslaget. *Lag (2002:908).*

9 § Då förordnande om beslag blivit hävt eller förfallit, skall verkställighet av beslaget genast gå åter.

10 § *Har upphävts genom lag (1971:29).*

11 § Är riket i krig eller krigsfara och anträffas vid avdelning av försvarsmakten tryckt skrift, som uppenbart innefattar sådan enligt 7 kap. 4 § straffbar uppvigling att krigsman därigenom kan förledas åsidosätta vad som åligger honom i tjänsten, får skriften efter beslut av befattningshavare, som enligt lag skall avgöra frågor om disciplinansvar beträffande personal vid avdelningen, i avbidan på förordnande om beslag tagas i förvar.

Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut som avses i första stycket åtgärd som där sägs vidtagas av annan befattningshavare enligt bestämmelser som meddelas i lag. Anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos befattningshavare som avses i första stycket. Denne har att genast pröva om skriften skall kvarbliva i förvar. *Lag (1988:1448).*

12 § Då enligt 11 § beslut meddelats angående tryckt skrifs tagande i förvar, skall anmälan därom, så snart ske kan, göras hos Justitiekanslern. Denne har att genast pröva, huruvida skriften skall läggas under beslag. *Lag (1976:955).*

13 § Angående beslag å periodisk skrift, som sprides i strid mot utgivningsförbud eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses med sådant förbud, gälla vad i allmänhet är stadgat om beslag å föremål, som må förklaras förverkat.

14 § Exemplar av tryckt skrift, vilket skäligen kan antas äga betydelse för utredning i tryckfrihetsmål, får tas i beslag. Därvid gäller vad i 2 och 3 §§, 5 § första stycket, 6 §, 7 § första stycket samt 9 § är stadgat. I övrigt skall i tillämpliga delar gälla vad som i allmänhet är föreskrivet om beslag. Åtal skall dock alltid väckas inom en månad från det att beslut om beslag meddelades, om inte rätten på Justitiekanslerns framställning medger att tiden förlängs. *Lag (1994:1475).*

11 kap. Om enskilt anspråk

1 § Enskilt anspråk i anledning av missbruk av tryckfriheten må grundas allenast därå att den skrift, som anspråket avser, innefattar tryckfrihetsbrott. Sådant anspråk må, om ej annat nedan stadgas, icke göras gällande mot annan än den som enligt 8 kap. svarar för brottet. Har på grund av omständighet, som avses i 8 kap. 10 §, ansvaret övergått å honom, må anspråket göras

gällande även mot den som före honom haft att svara, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag må göras gällande.

Vad i 8 kap. 12 § är stadgat i fråga om ansvar gälle ock beträffande enskilt anspråk.

Om enskilt anspråk på grund av brott enligt 7 kap. 2 eller 3 § gäller vad i lag är stadgat. *Lag (1976:955)*.

2 § För enskilt anspråk, som må göras gällande mot utgivare av periodisk skrift eller ställföreträdare för denne, svare ock skriftens ägare. I fråga om annan tryckt skrift svare för anspråk, som må göras gällande mot författaren eller utgivaren, även skriftens förläggare.

3 § Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare, god man eller förvaltare att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, får anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren, gode mannen eller förvaltaren förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag får göras gällande. *Lag (1988:1448)*.

4 § Skall någon enligt detta kapitel jämte annan svara för enskilt anspråk, svare de en för båda och båda för en. Om bestämmande av ansvarigheten mellan dessa inbördes gälle vad eljest är stadgat.

5 § Enskilt anspråk i anledning av tryckfrihetsbrott må göras gällande utan hinder av att fråga om ansvar för brottet förfallit eller talan därom eljest ej kan föras.

12 kap. Om rättegången i tryckfrihetsmål

1 § Tryckfrihetsmål upptagas av tingsrätt inom vars domkrets länsstyrelse har sitt säte. Förekommer anledning att även annan tingsrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger regeringen förordna därom.

Till tryckfrihetsmål hänföras mål angående ansvar eller enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott så ock ansökningsmål, som avses i 9 kap. 5 §. Till tryckfrihetsmål hänföras även mål angående ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott enligt 7 kap. 3 §. Är fråga om brott enligt sistnämnda paragrafs andra stycke och har den som anskaffat uppgiften eller underrättelsen ej offentliggjort denna i tryckt skrift eller meddelat den till annan för sådant offentliggörande, skall dock målet handläggas som tryckfrihetsmål endast om det är uppenbart att anskaffandet skett för offentliggörande i tryckt skrift. *Lag (1976:955)*.

2 § I tryckfrihetsmål, vari talan föres om ansvar, skall frågan, huruvida brott föreligger, prövas av en jury om nio medlemmar, såframt ej parterna å ömse sidor förklara sig vilja utan sådan prövning hänskjuta målet till rättens avgörande. Frågan, huruvida den tilltalade enligt 8 kap. är ansvarig för skrift, prövas dock alltid enbart av rätten. Då jury prövar, huruvida brott föreligger, skall så anses vara fallet, om minst sex jurymän äro ense därom.

Finner juryn att brott icke föreligger, skall den tilltalade frikännas. Har juryn funnit brott föreligga, skall även rätten pröva frågan härom. Är rätten av annan mening än juryn, äger rätten frikänna den tilltalade eller hänföra brottet under mildare straffbestämmelse än den som juryn tillämpat. Högre rätt, dit talan mot tingsrättens dom fullföljts, äge ej i vidare mån än tingsrätten frångå juryns bedömning. *Lag (1976:955)*.

3 § För varje län skall utses jurymän, fördelade i två grupper med sexton jurymän i första gruppen och åtta jurymän i andra gruppen. För Stockholms län skall dock första gruppen omfatta tjugofyra jurymän och andra gruppen tolv jurymän. Jurymännen i den andra gruppen skall vara eller ha varit nämndemän vid allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol. *Lag (1994:1475)*.

4 § Jurymännen utses genom val för en tid av fyra kalenderår.

Valet skall förrättas av landstingsfullmäktige i länet eller, då inom länet finns kommun som ej tillhör landsting, av landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige i kommunen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Skall enligt vad nu sagts jurymännen väljas av mer än en valmyndighet, fördelar länsstyrelsen antalet jurymän inom vardera gruppen mellan valmyndigheterna med ledning av folkmängden.

Då juryman skall väljas, ankommer det på tingsrätten att göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet. *Lag (1998:1438)*.

5 § Till jurymän skola utses svenska medborgare, som äro bosatta inom länet. De bör vara kända för omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet. Bland jurymännen bör skilda samhällsgrupper och meningsriktningar samt olika delar av länet vara företrädde. Den som är underårig eller som har förvaltare enligt särskilda bestämmelser i lag får inte vara juryman. *Lag (1988:1448)*.

6 § Juryman, som fyllt sextio år, äge avsäga sig uppdraget. Vill juryman eljest avgå, pröve tingsrätten, om giltigt hinder föreligger för honom att utöva uppdraget. Upphör juryman att vara valbar, vare uppdraget förfallet. *Lag (1971:27)*.

7 § Avgår juryman eller upphör han att vara valbar, skall inom den grupp av jurymän, som den avgångne tillhörde, valmyndigheten utse annan i hans ställe för återstoden av valperioden. Valet får i landstingsfullmäktiges ställe företagas av landstingsstyrelsen; dock gäller sådant val endast för tiden intill landstingsfullmäktiges nästkommande möte. *Lag (1998:1438)*.

8 § Klagan över val av juryman skall föras hos tingsrätten. Ehuru klagan ej föres, pröve rätten den valdes behörighet.

Beträffande fullföljd av talan mot tingsrätts beslut i fråga, som avses i första stycket, gälle vad i lag är stadgat om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång. Mot hovrätts beslut må talan ej föras.

Föres klagan, lände valet dock till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat. *Lag (1971:27)*.

9 § De som äro utsedda till jurymän skola uppföras å en jurymannalista. I denna skall varje grupp upptagas särskilt.

10 § I ett mål i vilket jury skall delta, skall rätten föredra jurymannalistan och behandla frågan, om det föreligger jäv mot någon som är upptagen på listan. Om jäv mot juryman gäller vad som i lag är stadgat om domare.

Därefter skall juryn bildas av de ojäviga jurymännen på så sätt att vardera parten får utesluta tre jurymän inom den första gruppen och en inom den andra samt att rätten genom lottning bland de övriga tar ut så många till suppleanter att sex kvarstår i den första gruppen och tre i den andra.

För jury i Stockholms län får vardera parten utesluta fem jurymän inom den första gruppen och två inom den andra. *Lag (1994:1475).*

11 § Äro å ena sidan flera parter och vill endast någon av dem begagna sin uteslutningsrätt, gälle den uteslutning han företager även för de övriga. Vilja medparter utesluta olika jurymän och kunna de ej enas, företage rätten uteslutningen genom lottning.

12 § Ej må någon utan laga förfall undandraga sig att tjänstgöra i jury.

Kan på grund av jäv eller laga förfall för juryman nödigt antal ledamöter i någon grupp ej erhållas, nämne rätten för varje juryman som erfordras tre till jurymän inom gruppen behöriga personer. Av de sålunda nämnda äge vardera parten utesluta en. Ej må till juryman nämnas någon som förut i samma mål uteslutits.

13 § Förekomma samtidigt flera mål, vari jury skall deltaga, må rätten, efter parternas hörande, förordna att samma jury skall tjänstgöra i alla målen. Skall jury utses gemensamt för flera mål, äge vad i 11 § är stadgat om uteslutning av juryman i mål, vari å ena sidan äro flera parter, motsvarande tillämpning. *Lag (1976:955).*

14 § Föres i mål om ansvar jämväl talan om enskilt anspråk mot annan än den tilltalade, skola de åtgärder av svarandepart, som avses i 2 § första stycket, 10 § andra stycket och 12 § andra stycket, ankomma på den tilltalade.

Då talan utan samband med åtal föres om tryckt skrifts konfiskering eller om enskilt anspråk gälle om rättegången i sådant mål vad i 2 och 10–13 §§ är föreskrivet; har frågan huruvida brott föreligger tidigare prövats i tryckfrihetsmål avseende ansvar för brott, skall dock prövning av samma fråga ej ånyo äga rum. I ansökningsmål skall den uteslutning av jurymän, som eljest ankommer på parterna, företagas av rätten genom lottning. *Lag (1998:1438).*

15 § Närmare bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål meddelas i lag.

Äro inom samma län flera tingsrätter, vilka äga upptaga tryckfrihetsmål, skola de uppgifter, som avses i 4, 6, 8 och 9 §§, fullgöras av den tingsrätt regeringen bestämmer. *Lag (1974:155).*

16 § För fall då riket är i krig eller krigsfara eller det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara vari riket har befunnit sig får föreskrifter om anstånd med val av jurymän och om undantag från jurymäns rätt att avsäga sig sitt uppdrag meddelas i lag eller, efter myndigande i lag, av regeringen genom förordning. *Lag (1988:1448).*

13 kap. Om utrikes tryckta skrifter m.m.

1 § I fråga om skrift som tryckts utom riket och som utges här skall, om inte annat sägs nedan, i tillämpliga delar gälla vad som är föreskrivet i 1 kap., 3 kap., 6 kap., 7 kap., 8 kap. 1, 2, 5–7 och 10–12 §§ samt 9–12 kap. *Lag (1991:1470)*.

2 § Skrift, som tryckts utom riket, skall anses här utgiven då den på sätt i 1 kap. 6 § sägs blivit utlämnad för spridning inom riket. *Lag (1991:1470)*.

3 § Är periodisk skrift, som tryckes utom riket, huvudsakligen avsedd för spridning inom riket, gälla i tillämpliga delar vad i 5 kap. är stadgat; vad där sägs om ägares behörighet skall icke äga tillämpning.

För utgivning här i riket av annan utom riket tryckt periodisk skrift erfordras ej utgivningsbevis. Finnes sådant bevis, skall i fråga om skriften tillämpas vad i första stycket sägs. *Lag (1991:1470)*.

4 § Vad i denna förordning är stadgat om ansvarighet för den som tryckt skrift skall i fråga om skrift, som tryckts utom riket, avse den som låtit utlämna skriften för spridning inom riket eller, om det ej kan visas vem han är eller han ej, då skriften här utgavs, ägde hemvist inom riket, den som enligt 6 kap. är att anse som utspridare. *Lag (1991:1470)*.

5 § Om skyldighet att för granskning bevara exemplar av skrift, som tryckts utom riket, och att lämna exemplar av sådan skrift till bibliotek eller arkiv föreskrives i lag. *Lag (1991:1470)*.

6 § I fråga om skrift som trycks utom riket och som utges här men som inte huvudsakligen är avsedd för spridning inom riket och för vilken inte heller utgivningsbevis finns gäller bestämmelserna i 1 kap. 1 § tredje och fjärde styckena angående meddelande och anskaffande av uppgifter och underrättelser för offentliggörande om inte

1. meddelandet eller anskaffandet innefattar brott mot rikets säkerhet;

2. meddelandet innefattar utlämnande eller tillhandahållande som avses i 7 kap. 3 § första stycket 2;

3. meddelandet utgör uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt.

Första stycket tillämpas också i fråga om en skrift som inte ges ut i Sverige, oavsett om skriften trycks här eller utomlands. Härvid jämföras med den som lämnar meddelande för offentliggörande den som på annat sätt medverkar till framställning i periodisk skrift såsom författare eller annan upphovsman.

Är meddelandet eller anskaffandet straffbart enligt vad som följer av första och andra styckena, gäller vad som är föreskrivet därom. Mål angående ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott som nu sagts skall handläggas som tryckfrihetsmål, när inte 12 kap. 1 § andra stycket tredje meningen har motsvarande tillämpning. I fråga om rätt till anonymitet för meddelaren gäller vad som är föreskrivet i 3 kap.; bestämmelsen i 3 § 3 skall dock omfatta även annat brott mot rikets säkerhet än som där avses. *Lag (1998:1438)*.

14 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Vad i lag är stadgat om resning i mål i allmänhet gälle, utan hinder av att jury prövat huruvida brott föreligger, även dom i tryckfrihetsmål.

Beviljas resning i mål, vari jury prövat huruvida brott föreligger, och grundas resningen på omständighet som kan antagas hava inverkat på juryprövningen, skall samtidigt beslutas att målet skall ånyo upptagas inför jury av den rätt som först dömt i målet. Om resning beviljas till den tilltalades förmån och saken är uppenbar, får den domstol som beviljar resningen i stället omedelbart ändra domen. *Lag (1988:1447).*

2 § Då på grund av högre rätts beslut tryckfrihetsmål, vari jury deltagit, skall ånyo upptagas inför jury av den rätt som först dömt i målet, gälle om juryns tillsättande vad i 12 kap. 10–14 §§ är stadgat.

3 § Tryckfrihetsmål och annat mål om brott mot bestämmelserna i denna förordning skola alltid skyndsamt behandlas.

4 § *Har upphävts genom lag (1976:955).*

5 § I allt varom bestämmelse ej meddelats i denna förordning eller i särskild lag, som utfärdas med stöd därav, gälle vad i lag eller författning eljest är stadgat.

Utlänning vare, såvitt ej annat följer av denna förordning eller annan lag, likställd med svensk medborgare. *Lag (1976:955).*

6 § *Har upphävts genom lag (1974:155).*

Övergångsbestämmelser till lagen 1976:955

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.
2. De nya bestämmelserna äger ej tillämpning på skrift, som mångfaldigats genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande och som utgivits före ikraftträdandet.

Övergångsbestämmelser till lagen 1998:1438

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.
2. Äldre föreskrifter tillämpas på sådana tekniska upptagningar som spritts före ikraftträdandet.
3. De nya föreskrifterna i 1 kap. 7 § samt 5 kap. 5 och 7 §§ gäller även för utgivningsbevis som har utfärdats före ikraftträdandet. I stället för vad som sägs i 5 kap. 5 § fjärde stycket första meningen gäller sådana bevis för en period av tio år från lagens ikraftträdande.
4. I mål som rör skildring av barn i pornografisk bild tillämpas äldre föreskrifter, om talan väckts före ikraftträdandet.

Yttrandefrihetsgrundlagen³

1 kap. Grundläggande bestämmelser

1 § Varje svensk medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad rätt enligt denna grundlag att i ljudradio, television och vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar offentligen uttrycka tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst.

Yttrandefriheten enligt denna grundlag har till ändamål att säkra ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande. I den får inga andra begränsningar göras än de som följer av denna grundlag.

Vad som sägs i grundlagen om radioprogram gäller förutom program i ljudradio också program i television och innehållet i vissa andra överföringar av ljud, bild eller text som sker med hjälp av elektromagnetiska vågor samt innehållet i vissa offentliga uppspelningar ur en databas.

Med tekniska upptagningar avses i denna grundlag upptagningar som innehåller text, bild eller ljud och som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel.

Med databas avses i denna grundlag en samling av information lagrad för automatiserad behandling. *Lag (2010:1349)*.

2 § Varje svensk medborgare är tillförsäkrad rätt att till författare och andra upphovsmän samt till utgivare, redaktioner, nyhetsbyråer och företag för framställning av tekniska upptagningar lämna uppgifter i vilket ämne som helst för offentliggörande i radioprogram och sådana upptagningar. Han har också rätt att anskaffa uppgifter i vilket ämne som helst för sådant uppgiftslämnande eller offentliggörande. I dessa rättigheter får inga andra begränsningar göras än de som följer av denna grundlag. *Lag (1998:1439)*.

3 § Det får inte förekomma att något som är avsett att framföras i ett radioprogram eller en teknisk upptagning först måste granskas av en myndighet eller något annat allmänt organ. Inte heller är det tillåtet för myndigheter och andra allmänna organ att utan stöd i denna grundlag, på grund av det kända eller väntade innehållet i ett radioprogram eller en teknisk upptagning, förbjuda eller hindra dess offentliggörande eller spridning bland allmänheten.

---

³ Enligt SFS 2011:508

Trots första stycket får det genom lag meddelas föreskrifter om granskning och godkännande av rörliga bilder i filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar som ska visas offentligt samt av rörliga bilder i en sådan offentlig uppspelning ur en databas som avses i 9 § första stycket 3.

Det får inte utan stöd i denna grundlag förekomma att myndigheter och andra allmänna organ på grund av innehållet i radioprogram och tekniska upptagningar förbjuder eller hindrar innehav eller användning av sådana tekniska hjälpmedel som behövs för att kunna ta emot radioprogram eller för att kunna uppfatta innehållet i tekniska upptagningar. Detsamma gäller förbud mot anläggande av trådnät för sändning av radioprogram. *Lag (2010:1349)*.

4 § Myndigheter och andra allmänna organ får inte utan stöd i denna grundlag ingripa mot någon på grund av att han i ett radioprogram eller en teknisk upptagning har missbrukat yttrandefriheten eller medverkat till ett sådant missbruk. Inte heller får de utan stöd av denna grundlag av sådan anledning göra några ingripanden mot programmet eller upptagningen. *Lag (1998:1439)*.

5 § Den som skall döma över missbruk av yttrandefriheten eller på annat sätt vaka över att denna grundlag efterlevs bör betänka att yttrandefriheten är en grundval för ett fritt samhällsskick. Han bör alltid uppmärksamma syftet mera än framställningssättet. Om han är tveksam, bör han hellre fria än fälla.

6 § Grundlagen är tillämplig på sändningar av radioprogram som är riktade till allmänheten och avsedda att tas emot med tekniska hjälpmedel. Som sändningar av radioprogram anses också tillhandahållande till allmänheten på särskild begäran av direktsända eller inspelade program, om starttidpunkten och innehållet inte kan påverkas av mottagaren.

I fråga om radioprogram som förmedlas genom satellitsändning som utgår från Sverige gäller vad som i denna grundlag föreskrivs om radioprogram i allmänhet.

I lag får föreskrivas om undantag från denna grundlag i fråga om radioprogram som huvudsakligen är avsedda att tas emot utomlands och radioprogram som sänds genom tråd men inte är avsedda att tas emot av någon större allmänhet. Sådant undantag får dock inte gälla vad som föreskrivs i 2 och 3 §§. *Lag (2010:1349)*.

7 § I fråga om samtidig och oförändrad vidare-sändning här i landet av radioprogram som avses i 6 § och som kommer från utlandet eller förmedlas hit genom satellitsändning men inte utgår från Sverige gäller enbart vad som föreskrivs i

3 § första stycket om förbud mot förhandsgranskning och andra hinder,

3 § tredje stycket om innehav av tekniska hjälpmedel och anläggande av trådnät,

4 § om förbud mot ingripanden utan stöd i grundlagen,

5 § om det förhållningssätt som skall iakttas vid tillämpningen av denna grundlag,

3 kap. 1 § om rätt att sända radioprogram i tråd samt

3 kap. 3 och 5 §§ om särskilda regler för lagstiftning och rättslig prövning.

Har riksdagen godkänt en internationell överenskommelse om radioprogram får sådana föreskrifter som avses i 12 § andra stycket inte i strid med överenskommelsen hindra vidaresändning av radioprogram.

I 10 kap. 2 § finns föreskrifter om rätt att meddela och anskaffa uppgifter och underrättelser för offentliggörande i radioprogram från utlandet. *Lag (2002:909)*.

8 § I fråga om radioprogram eller delar av program som består i direktsändningar av dagshändelser eller av sådana gudstjänster eller offentliga tillställningar som anordnas av någon annan än den som bedriver programverksamheten tillämpas inte bestämmelserna i

2 § om rätt att meddela och anskaffa uppgifter för offentliggörande,

4 § om förbud mot ingripanden,

5 § om förhållningssättet vid tillämpning av denna grundlag,

2 kap. om rätt till anonymitet,

5–7 kap. om yttrandefrihetsbrott, ansvarighet samt tillsyn, åtal och särskilda tvångsmedel,

9 kap. om rättegången i yttrandefrihetsmål samt

10 kap. 2 § om rätt att meddela och anskaffa uppgifter för offentliggörande i radioprogram från utlandet.

9 § Denna grundlags föreskrifter om radioprogram tillämpas också, i andra fall än som avses i 6 § första stycket andra meningen, när en redaktion för en periodisk skrift eller för radioprogram, ett företag för yrkesmässig framställning av tryckta eller därmed enligt tryckfrihetsförordningen jämställda skrifter eller av tekniska upptagningar eller en nyhetsbyrå med hjälp av elektromagnetiska vågor

1. på särskild begäran tillhandahåller allmänheten information ur en databas, vars innehåll kan ändras endast av den som driver verksamheten, direkt genom överföring eller indirekt genom framställning av en teknisk upptagning, en skrift eller en bild,

2. annars, enligt överenskommelser i förväg, tillhandahåller allmänheten information som överförs direkt ur en sådan databas som anges i 1, eller

3. genom offentlig uppspelning tillhandahåller allmänheten information ur en sådan databas som anges i 1.

Vad som sägs i första stycket gäller också annan som har utgivningsbevis för sådan verksamhet. För att utgivningsbevis ska utfärdas krävs att

– verksamheten är ordnad på det sätt som anges i första stycket och att överföringarna utgår från Sverige,

– behörig utgivare utsetts och åtagit sig uppdraget,

– verksamheten har ett namn som är sådant att det inte lätt kan förväxlas med namn på en annan verksamhet enligt denna paragraf.

Ett utgivningsbevis gäller för en period av tio år från utfärdandet. Därefter förfaller beviset. Beviset får förnyas, varje gång för tio år från utgången av den föregående tioårsperioden, om det finns förutsättningar att utfärda sådant bevis. Utgivningsbevis får återkallas om förutsättningar att utfärda sådant bevis inte längre finns, om verksamheten inte påbörjats inom sex månader från den dag då utgivningsbeviset utfärdades eller om den som drev verksamheten anmält att den upphört. Om utgivningsbeviset förfaller eller återkallas, tillämpas därefter föreskrifter i lag eller annan författning.

Närmare bestämmelser om utfärdande, förfall, förnyelse och återkallelse av utgivningsbevis meddelas i lag.

Varje databas ska ha ett namn. Närmare bestämmelser om sådana namn meddelas i lag.

Föreskrifter om straff för den som bryter mot en föreskrift som meddelats med stöd av fjärde eller femte stycket meddelas i lag. *Lag (2010:1349)*.

10 § Grundlagen är tillämplig på sådana tekniska upptagningar som är utgivna. En teknisk upptagning anses utgiven då den utlämnats för att spridas till allmänheten i Sverige genom att spelas upp, säljas eller tillhandahållas på annat sätt.

Om grundlagen är tillämplig eller inte prövas i det enskilda fallet på grundval av vad som kan antas om spridningen. Om inte annat framgår av omständigheterna, skall grundlagen anses tillämplig på en upptagning med uppgifter enligt 3 kap. 13 § och 4 kap. 4 §. *Lag (2002:909)*.

11 § Att vissa radioprogram och tekniska upptagningar skall jämföras med periodiska skrifter framgår av 1 kap. 7 § andra stycket tryckfrihetsförordningen. *Lag (1998:1439)*.

12 § Vad som sägs i 1 kap. 8 och 9 §§ tryckfrihetsförordningen om att föreskrifter i lag får meddelas i fråga om upphovsmäns rättigheter, vissa kommersiella annonser, kreditupplysningsverksamhet och tillvägagångssätt för anskaffande av uppgifter utan hinder av grundlagen skall gälla också i fråga om radioprogram och tekniska upptagningar.

Bestämmelserna i denna grundlag hindrar inte att det i lag meddelas föreskrifter om förbud i övrigt mot kommersiell reklam i radioprogram eller om villkor för sådan reklam. Detsamma gäller föreskrifter om förbud mot och villkor för annan annonsering och sändning av program, som helt eller delvis bekostas av annan än den som bedriver programverksamheten. *Lag (1998:1439)*.

13 § Grundlagen är inte tillämplig på pornografiska bilder av personer vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som är under arton år. *Lag (2010:1356)*.

2 kap. Om rätt till anonymitet

1 § Upphovsmannen till ett radioprogram eller en teknisk upptagning är inte skyldig att röja sin identitet. Detsamma gäller den som har framträtt i en sådan framställning och den som har lämnat en uppgift enligt 1 kap. 2 §. *Lag (1998:1439)*.

2 § I mål om ansvar, skadestånd eller särskild rättsverkan på grund av yttrandefrihetsbrott i ett radioprogram eller en teknisk upptagning får ingen ta upp frågan om vem som är framställningens upphovsman, vem som har framträtt i den, vem som har tillhandahållit den för offentliggörande eller vem som har lämnat uppgifter enligt 1 kap. 2 §.

Om någon har angetts som upphovsman till framställningen eller som den som har framträtt i denna, är det dock tillåtet att i målet pröva om han är ansvarig. Detsamma skall gälla, om någon i målet uppger sig vara upphovsman eller den som har framträtt.

Första stycket hindrar inte att det i en och samma rättegång handläggs både mål om yttrandefrihetsbrott och mål om brott som avses i 5 kap. 3 §. *Lag (1998:1439)*.

3 § Den som har tagit befattning med tillkomsten eller spridningen av en framställning som utgjort eller varit avsedd att ingå i ett radioprogram eller en teknisk upptagning och den som har varit verksam på en nyhetsbyrå får inte röja vad han därvid har fått veta om vem som är upphovsman till framställningen eller har tillhandahållit den för offentliggörande eller om vem som har framträtt i den eller lämnat uppgifter enligt 1 kap. 2 §.

Tystnadsplikten enligt första stycket gäller inte

1. om den till vars förmån tystnadsplikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs,

2. om fråga om identiteten får väckas enligt 2 § andra stycket,

3. om det rör sig om brott som anges i 5 kap. 3 § första stycket 1,

4. i den mån domstol, när det är fråga om brott enligt 5 kap. 2 § eller 3 § första stycket 2 eller 3, finner det erforderligt att vid förhandling uppgift lämnas, huruvida den som är tilltalad eller skäligen misstänkt för den brottsliga gärningen är den till vars förmån tystnadsplikten enligt första stycket gäller, eller

5. i den mån domstol i annat fall av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse finner det vara av synnerlig vikt att uppgift om identiteten lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran.

Vid förhör som avses i andra stycket 4 eller 5 skall rätten noga vaka över att frågor inte ställs som kan inkräkta på tystnadsplikten utöver vad som i varje särskilt fall är medgivet. *Lag (1998:1439)*.

4 § Ingen myndighet eller annat allmänt organ får efterforska

1. upphovsmanen till en framställning som har offentliggjorts eller varit avsedd att offentliggöras i ett radioprogram eller en teknisk upptagning eller den som har framträtt i en sådan framställning,

2. den som har tillhandahållit eller avsett att tillhandahålla en framställning för offentliggörande i ett radioprogram eller en teknisk upptagning, eller

3. den som har lämnat uppgifter enligt 1 kap. 2 §.

Förbudet hindrar inte efterforskning i fall då denna grundlag medger åtal eller annat ingripande. I sådana fall ska dock den i 3 § angivna tystnadsplikten beaktas.

Inte heller får en myndighet eller ett annat allmänt organ ingripa mot någon för att han eller hon i ett radioprogram eller en teknisk upptagning har brukat sin yttrandefrihet eller medverkat till ett sådant bruk. *Lag (2010:1349)*.

5 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot sin tystnadsplikt enligt 3 § ska dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Detsamma gäller den som i ett radioprogram eller en teknisk upptagning uppsåtligen eller av oaktsamhet lämnar felaktiga uppgifter om vem som är framställningens

uphovsman eller har tillhandahållit den för offentliggörande, vem som framträder i den eller vem som har lämnat uppgifter i den.

För efterforskning i strid med 4 § första och andra styckena döms, om efterforskningen har skett uppsåtligt, till böter eller fängelse i högst ett år.

För uppsåtligt ingripande i strid med 4 § tredje stycket döms, om åtgärden utgör avskedande, uppsägning, meddelande av disciplinpåföljd eller en liknande åtgärd, till böter eller fängelse i högst ett år.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket får väckas endast om målsäganden har anmält brottet till åtal. *Lag (2010:1349)*.

3 kap. Om sändning samt framställande och spridning

Radioprogram

1 § Varje svensk medborgare och svensk juridisk person har rätt att sända radioprogram genom tråd.

Den frihet som följer av första stycket hindrar inte att det i lag meddelas föreskrifter i fråga om

1. skyldighet för nätinnehavare att ge utrymme för vissa program i den utsträckning det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse av tillgång till allsidig upplysning,

2. skyldighet för nätinnehavare att ge utrymme för överföringar i den utsträckning det behövs med hänsyn till intresset av konkurrens beträffande sådana överföringar i nätet eller allmänhetens intresse av tillgång till sådana överföringar,

3. skyldighet för nätinnehavare att vidta åtgärder för att tillförsäkra mottagarkretsen inflytande över programvalet,

4. skyldighet för den som sänder program i television att utforma sändningarna på ett sådant sätt att programmen genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik blir tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, eller

5. ingripanden mot fortsatt sändning av ett utbud som inriktas på våldsframställningar, pornografiska bilder eller hets mot folkgrupp. *Lag (2010:1349)*.

2 § Rätten att sända radioprogram på annat sätt än genom tråd får regleras genom lag som innehåller föreskrifter om tillstånd och villkor för att sända.

Det allmänna skall eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sätt som leder till vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet.

Det skall finnas möjlighet för sammanslutningar att få tillstånd att sända ljudradioprogram i lokala radiosändningar i den utsträckning som tillgängliga radiofrekvenser medger. Närmare föreskrifter härom meddelas i lag.

3 § I fråga om sådana begränsningar i sändningsrätten som avses i 1 och 2 §§ gäller vad som föreskrivs om begränsningar av grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. 21–23 §§ regeringsformen. *Lag (2010:1410)*.

4 § Den som sänder radioprogram avgör självständigt vad som skall förekomma i programmen.

5 § Frågor om rätt att sända radioprogram skall kunna prövas av domstol eller av en nämnd, vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare. Prövningen av beslut av regeringen skall göras av domstol och behöver endast avse beslutets laglighet. Gäller saken en fråga om ingripande på grund av missbruk av yttrandefriheten, skall frågan prövas av domstol under medverkan av jury enligt de närmare bestämmelser som meddelas i lag. Detta gäller dock inte om saken rör överträdelse av sådana föreskrifter eller villkor i fråga om kommersiell reklam, annan annonsering eller sändning av radioprogram som avses i 1 kap. 12 § andra stycket.

6 § Föreskrifter om skyldighet att bevara och tillhandahålla inspelningar av radioprogram för granskning i efterhand och att lämna dem till arkiv får meddelas i lag. *Lag (2002:909)*.

7 § I lag får meddelas föreskrifter med syfte att förebygga spridning genom radioprogram av kartor, ritningar eller bilder som återger Sverige helt eller delvis och innehåller upplysningar av betydelse för rikets försvar.

Tekniska upptagningar

8 § Varje svensk medborgare och svensk juridisk person har rätt att framställa och sprida tekniska upptagningar. För rätt att offentligt förevisa en film, ett videogram eller någon annan teknisk upptagning med rörliga bilder kan det dock krävas granskning och godkännande i enlighet med 1 kap. 3 § andra stycket. *Lag (1998:1439)*.

9 § Föreskrifter om skyldighet att bevara exemplar av tekniska upptagningar och att tillhandahålla dem för granskning får meddelas i lag. I lag får också meddelas föreskrifter om skyldighet att lämna exemplar av sådana upptagningar till en myndighet och att lämna upplysningar i anslutning till sådan skyldighet. *Lag (1998:1439)*.

10 § Varken postbefordringsföretag eller någon annan allmän trafikinrättning får vägra att befordra tekniska upptagningar på grund av deras innehåll i annat fall än då befordran skulle innebära överträdelse som avses i 13 § tredje eller fjärde stycket.

En allmän trafikinrättning som tar emot en teknisk upptagning för befordran skall inte anses som spridare av upptagningen enligt 6 kap. *Lag (1998:1439)*.

11 § Utan hinder av denna grundlag gäller det som föreskrivs i lag för det fall att någon i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar med rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur. *Lag (1998:1439)*.

12 § Bestämmelserna i denna grundlag hindrar inte att det meddelas föreskrifter i lag om straff och särskild rättsverkan för den som

1. förevisar pornografiska bilder på eller vid allmän plats genom skyltning eller något liknande förfarande som kan väcka allmän anstöt,

2. utan föregående beställning med post eller på annat sätt tillställer någon pornografiska bilder, eller

3. bland barn och ungdom sprider tekniska upptagningar som genom sitt innehåll kan verka förråande eller medföra annan allvarlig fara för de unga.

Detsamma gäller i fråga om straff och särskild rättsverkan för den som bryter mot föreskrifter om granskning och godkännande av filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar med rörliga bilder som ska visas offentligt samt av rörliga bilder i en sådan offentlig uppspelning ur en databas som avses i 1 kap. 9 § första stycket 3.

I lag får meddelas föreskrifter med syfte att förebygga spridning genom teknisk upptagning av kartor, ritningar eller bilder som återger Sverige helt eller delvis och innehåller upplysningar av betydelse för rikets försvar. *Lag (2010:1349)*.

13 § Sådana exemplar av tekniska upptagningar, som framställs i landet och är avsedda för spridning här, skall förses med tydliga uppgifter om vem som har låtit framställa upptagningen samt om när, var och av vem exemplaren har framställts. Närmare bestämmelser om detta får meddelas i lag.

Den som framställer en teknisk upptagning och därvid uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot första stycket eller bestämmelser som avses där skall dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som sprider en teknisk upptagning som saknar någon uppgift som är föreskriven i första stycket skall, om det sker uppsåtligen eller av oaktsamhet, dömas till penningböter. Detsamma skall gälla om en sådan uppgift är oriktig och spridaren känner till detta.

Den som sprider en teknisk upptagning trots att han vet att den enligt denna grundlag har tagits i beslag eller konfiskerats skall dömas till böter eller fängelse i högst ett år. *Lag (1998:1439)*.

14 § Föreskrifter om skyldighet för den som yrkesmässigt säljer eller hyr ut filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar med rörliga bilder att anmäla sig för registrering hos en myndighet får meddelas i lag eller, i fråga om anmälan innehåll och hur anmälan närmare skall ske, med stöd av lag. *Lag (1998:1439)*.

Beställda exemplar av upptagningar, skrifter och bilder

15 § Av en sådan teknisk upptagning, skrift eller bild som avses i 1 kap. 9 § första stycket 1 skall framgå databasens namn samt när, var och hur upptagningen, skriften eller bilden framställts. Den som driver verksamheten skall se till att upptagningen, skriften eller bilden har sådana uppgifter. Närmare bestämmelser om detta får meddelas i lag.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot första stycket eller bestämmelser som avses där skall dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som lämnar ut en sådan teknisk upptagning, skrift eller bild som avses i 1 kap. 9 § första stycket 1 och som saknar någon uppgift som är föreskriven i första stycket skall, om det sker uppsåtligen eller av oaktsamhet, dömas till

penningböter. Detsamma skall gälla om en sådan uppgift är oriktig och den som lämnar ut upptagningen, skriften eller bilden känner till detta. *Lag (2002:909)*.

4 kap. Om utgivare

1 § Radioprogram och tekniska upptagningar skall ha en utgivare. Utgivare av radioprogram skall enligt vad som närmare föreskrivs i lag utses för varje program eller för hela eller delar av programverksamheten.

Utgivaren utses av den som bedriver sändningsverksamheten eller låter framställa den tekniska upptagningen. *Lag (1998:1439)*.

2 § Utgivaren skall vara svensk medborgare. I lag får föreskrivas att även utlänningar får vara utgivare.

Den som är utgivare skall ha hemvist här i riket. Den som är underårig eller i konkurs eller som har förvaltare enligt särskilda bestämmelser i lag får inte vara utgivare. Uppgift om vem som är utgivare skall vara tillgänglig för allmänheten.

3 § Utgivaren skall ha befogenhet att utöva tillsyn över framställningens offentliggörande och att bestämma över dess innehåll så att ingenting får införas i den mot hans vilja. Varje inskränkning i den befogenheten skall vara utan verkan.

4 § Av en teknisk upptagning skall framgå vem som är utgivare. Utgivaren skall se till att varje exemplar av upptagningen har en sådan uppgift. Av en sådan teknisk upptagning, skrift eller bild som avses i 1 kap. 9 § första stycket 1 skall framgå vem som är utgivare för databasen. Utgivaren skall se till att varje exemplar har en sådan uppgift.

Uppgift om utgivaren av radioprogram skall hållas tillgänglig för allmänheten enligt vad som närmare föreskrivs i lag. *Lag (2002:909)*.

5 § En utgivare för radioprogramverksamhet får utse en eller flera ställföreträdare. Vad som sägs om utgivare i 2 – 4 §§ skall gälla också ställföreträdare. Om utgivarens uppdrag upphör, upphör även uppdraget att vara ställföreträdare.

6 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 1 § skall dömas till böter eller, om omständigheterna är synnerligen försvårande, till fängelse i högst ett år. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 4 § första stycket skall dömas till penningböter. I lag får föreskrivas straff för den som bryter mot en föreskrift i lag som meddelats med stöd av 4 eller 5 §. *Lag (1994:1477)*.

7 § *Har upphävts genom lag (1998:1439)*.

5 kap. Om yttrandefrihetsbrott

1 § De gärningar som anges som tryckfrihetsbrott i 7 kap. 4 och 5 §§ tryckfrihetsförordningen skall anses som yttrandefrihetsbrott, om de begås i ett radioprogram eller en teknisk upptagning och är straffbara enligt lag.

Under samma förutsättningar skall som yttrandefrihetsbrott anses även sådan olaga våldsskildring varigenom någon genom rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att framställningen sprids, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig. *Lag (1998:1439).*

2 § Gärningar som enligt 7 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen inte skall anses som tryckfrihetsbrott, därför att de begås genom meddelanden där det brottsliga är dolt, skall inte heller anses som yttrandefrihetsbrott.

3 § Om någon lämnar ett meddelande, som avses i 1 kap. 2 §, eller, utan att svara enligt 6 kap., medverkar till en framställning som är avsedd att offentliggöras i ett radioprogram eller en teknisk upptagning, som författare eller annan upphovsman eller genom att framträda i radioprogrammet och därigenom gör sig skyldig till

1. högförräderi, spioneri, grovt spioneri, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, uppror, landsförräderi, landssvek eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott;

2. oriktigt utlämnande av allmän handling som ej är tillgänglig för envar eller tillhandahållande av sådan handling i strid med myndighets förbehåll vid dess utlämnande, när gärningen är uppsåtlig; eller

3. uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt i de fall som anges i särskild lag,

gäller vad som föreskrivs i lag om ansvar för sådant brott.

Om någon anskaffar en uppgift eller underrättelse i sådant syfte som avses i 1 kap. 2 § och därigenom gör sig skyldig till brott som anges i första stycket 1, gäller vad som föreskrivs i lag om ansvar för brottet.

Det som föreskrivs i 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen om särskilt lagstiftningsförfarande ska gälla också i fråga om förslag till föreskrifter som avses i första stycket 3. *Lag (2010:1410).*

4 § Vad som är föreskrivet i lag om påföljd för brott som avses i 1 § skall gälla också när brottet är att anse som ett yttrandefrihetsbrott.

Om skadestånd på grund av yttrandefrihetsbrott finns bestämmelser i 8 kap.

När någon döms för förtal eller förolämpning i enlighet med 1 § första stycket, kan domstolen, om brottet begåtts i ett radioprogram, på yrkande av motparten besluta att domen skall återges helt eller delvis i ett radioprogram i samma sändningsverksamhet. Rätten får besluta att skyldigheten att återge domen skall avse ett av rätten gjort sammandrag av denna.

5 § När en domstol bestämmer påföljd för ett yttrandefrihetsbrott, skall domstolen särskilt ta hänsyn till om en rättelse har offentliggjorts.

6 § En teknisk upptagning som innefattar ett yttrandefrihetsbrott får konfiskeras. Är brottet olaga våldsskildring gäller om särskild rättsverkan i övrigt vad som föreskrivs i lag.

Vid konfiskering skall alla exemplar som är avsedda för spridning förstöras. Dessutom skall tillses att föremål som kan användas särskilt för att mångfaldiga den tekniska upptagningen inte skall kunna användas för att framställa ytterligare exemplar. *Lag (1998:1439).*

6 kap. Ansvarighetsregler

1 § Ansvar för yttrandefrihetsbrott i ett radioprogram eller en teknisk upptagning ligger på utgivaren. Har en ställföreträdare inträtt som utgivare, har han ansvaret. I fråga om andra direktsända radioprogram än sådana som avses i 1 kap. 8 § får i lag föreskrivas att den som framträder i programmet skall ansvara för sina yttranden själv. *Lag (1998:1439).*

2 § Det ansvar för yttrandefrihetsbrott som annars skulle åvila utgivaren ligger på den som är skyldig att utse utgivare, om

1. det inte fanns någon behörig utgivare när brottet förövades,
2. utgivaren var utsedd för skens skull eller uppenbarligen inte kunde utöva den befogenhet som anges i 4 kap. 3 § eller
3. uppgift om utgivaren inte har hållits tillgänglig för allmänheten på föreskrivet sätt.

Har en ställföreträdare inträtt som utgivare men var han inte längre behörig när brottet förövades eller hade hans uppdrag upphört eller förelåg det beträffande honom något förhållande som anges i första stycket 2 eller 3, ligger ansvaret för yttrandefrihetsbrott på utgivaren.

I stället för den som anges i första stycket ansvarar den som sprider en teknisk upptagning för yttrandefrihetsbrott i denna, om upptagningen saknar den i 3 kap. 13 § första stycket föreskrivna uppgiften om vem som har låtit framställa den och det inte kan klarläggas vem denne är eller han saknar känd hemortsadress i Sverige och inte heller kan påträffas här under rättegången.

Vad som sägs i tredje stycket för det fall att en uppgift saknas gäller också om en lämnad uppgift innebär att den som har låtit framställa den tekniska upptagningen har hemvist utomlands eller om uppgiften är oriktig och den som sprider upptagningen känner till detta. *Lag (1998:1439).*

3 § Om åtal väcks för ett yttrandefrihetsbrott och den tilltalade anser att det finns någon omständighet som medför att han inte skall vara ansvarig, skall han åberopa denna omständighet före huvudförhandlingen. Om han inte gör det, skall han betraktas som ansvarig. *Lag (1998:1439).*

4 § Den som ansvarar enligt detta kapitel för ett yttrandefrihetsbrott i en framställning skall anses ha haft kännedom om innehållet i framställningen. Han skall också anses ha medgett dess offentliggörande. *Lag (1998:1439).*

5 § *Har upphävts genom lag (1998:1439).*

6 § *Har betecknats 3 § genom lag (1998:1439).*

7 § *Har betecknats 4 § genom lag (1998:1439).*

7 kap. Om tillsyn, åtal och särskilda tvångsmedel

1 § Bestämmelserna i 9 kap. 1–4 §§ tryckfrihetsförordningen om tillsyn och åtal ska gälla också i fråga om radioprogram och tekniska upptagningar och i fråga om yttrandefrihetsmål. Justitiekanslern får överlämna åt allmän åklagare att vara åklagare i yttrandefrihetsmål om ansvar eller konfiskering på grund av olaga våldsskildring, hets mot folkgrupp, brott mot medborgerlig frihet, olaga hot, hot mot tjänsteman eller övergrepp i rättsak i tekniska upptagningar. Rätten att väcka allmänt åtal får dock inte överlämnas när det gäller yttrandefrihetsbrotten hets mot folkgrupp eller brott mot medborgerlig frihet.

Den tid inom vilken allmänt åtal för yttrandefrihetsbrott ska väckas är i fråga om radioprogram sex månader från det att programmet sändes eller, i fråga om tillhandahållande som avses i 1 kap. 9 § första stycket 1 och 2, från den tidpunkt när informationen inte längre tillhandahölls. I fråga om sådan offentlig uppspelning ur en databas som avses i 1 kap. 9 § första stycket 3 är tiden sex månader från uppspelningen. Beträffande tekniska upptagningar är tiden ett år från det att upptagningen gavs ut. Beträffande sådana upptagningar som saknar någon av de i 3 kap. 13 § föreskrivna uppgifterna gäller dock vad som är föreskrivet i lag om tid för väckande av talan med den begränsningen att allmänt åtal inte får väckas senare än två år från det att Justitiekanslern fick kännedom om upptagningen. *Lag (2010:1349)*

2 § Om ett yttrandefrihetsbrott har förövats i en teknisk upptagning utan att det finns någon som enligt 6 kap. är ansvarig för brottet, får åklagaren eller målsäganden i stället för att väcka åtal ansöka om konfiskering av upptagningen. Detsamma gäller, om stämning i Sverige inte kan delges den som är ansvarig för brottet. *Lag (1998:1439).*

3 § Vad som sägs i 10 kap. tryckfrihetsförordningen om beslag av tryckta skrifter skall gälla också i fråga om beslag av tekniska upptagningar. För sådan upptagning, skrift eller bild som avses i 1 kap. 9 § första stycket 1 gäller, när det är fråga om utredningsbeslag med anledning av yttrandefrihetsbrott, vad som sägs i 10 kap. 14 § tryckfrihetsförordningen. I stället för 10 kap. 6 § och 8 § andra stycket tryckfrihetsförordningen gäller dock beträffande tekniska upptagningar vad som föreskrivs i andra och tredje styckena i denna paragraf. Om den tid som avses i 10 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen med hänsyn till beslagets omfattning eller någon annan omständighet är otillräcklig, får rätten på Justitiekanslerns framställning medge att tiden förlängs. Förlängningen får inte avse längre tid än som är oundgängligen nödvändig och får omfatta sammanlagt högst två veckor. Vad som sägs i 10 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen gäller inte, om Justitiekanslern enligt 1 § första stycket detta kapitel har överlämnat åt allmän åklagare att vara åklagare i yttrandefrihetsmål. Vad som sägs i 10 kap. 2, 4 och 14 §§ tryckfrihetsförordningen samt denna paragraf om Justitiekanslerns uppgifter gäller i sådant fall även den allmänna åklagaren.

Varje beslut om beslag skall ange det eller de avsnitt av framställningen som har föranlett beslaget. Om det vid ett beslag som är av det slag som avses i 10 kap. 14 § tryckfrihetsförordningen inte är möjligt att i beslutet närmare ange varje sådant avsnitt, skall i efterhand, så snart det kan ske, i särskilt beslut anges vilka avsnitt som åberopas som brottsliga. Beslaget gäller endast de särskilda skivor, rullar eller andra sådana delar av upptagningen där dessa avsnitt förekommer.

Bevis om att beslag har beslutats skall, så snart det kan ske, utan kostnad tillställas den som beslaget verkställs hos samt den som har låtit framställa den tekniska upptagningen. Beviset skall innehålla uppgift om det eller de avsnitt i upptagningen som har föranlett beslaget. *Lag (2002:909)*.

4 § I lag får föreskrivas att en nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare skall granska om radioprogram, som någon har sänt på annat sätt än genom tråd, står i överensstämmelse med de föreskrifter eller andra villkor som gäller för sändningarna. En sådan nämnd får endast uttala sin mening och förelägga den sändande att följa föreskrifterna eller villkoren. I lagen får föreskrivas att ett föreläggande av nämnden får förenas med vite. Frågor om ansvar för yttrandefrihetsbrott och om utdömande av vite prövas alltid av domstol enligt 3 kap. 5 §.

5 § Genom lag får föreskrivas om särskild tillsyn över att yttrandefriheten i filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar med rörliga bilder inte missbrukas genom olaga våldsskildring och över att sådana upptagningar med våld eller hot om våld inte i förvärvssyfte sprids till den som är under femton år. Därvid får föreskrivas om befogenhet för en tillsynsmyndighet att tillfälligt ta hand om ett exemplar av en film, ett videogram eller en teknisk upptagning med rörliga bilder som kan antas innehålla en framställning som innefattar olaga våldsskildring. *Lag (1998:1439)*.

6 § I fråga om sådana föreskrifter som avses i 4 och 5 §§ gäller vad som föreskrivs om begränsningar av grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. 21–23 §§ regeringsformen. *Lag (2010:1410)*.

8 kap. Om skadestånd

1 § Skadestånd får inte dömas ut på grund av innehållet i ett radioprogram eller en teknisk upptagning i andra fall än när framställningen innefattar ett yttrandefrihetsbrott.

Om skadestånd på grund av brott som avses i 5 kap. 2 och 3 §§ gäller vad som är föreskrivet i lag. *Lag (1998:1439)*.

2 § Den som enligt 6 kap. bär det straffrättsliga ansvaret ansvarar även för skadestånd. Skadeståndet kan krävas ut också av den som bedriver programverksamheten eller har låtit framställa den tekniska upptagningen.

I fall som avses i 1 kap. 8 § ansvarar gärningsmannen för skadestånd på grund av brott som han begår i sändningen. Skadeståndet kan krävas ut även av den som bedriver programverksamheten. *Lag (1998:1439)*.

3 § Om den som skulle bära det straffrättsliga ansvaret inte har någon känd hemortsadress i landet när brottet förövas och inte heller kan påträffas här under rättegången och ansvaret därför övergår på någon annan enligt 6 kap. 2 § tredje stycket, får skadestånd ändå krävas ut även av den förre, i den mån det medges i lag. *Lag (1998:1439)*.

4 § Vad som sägs i 6 kap. 4 § denna grundlag skall gälla också i fråga om skadestånd på grund av yttrandefrihetsbrott i ett radioprogram eller en teknisk upptagning. I fråga om sådant skadestånd skall också gälla vad som sägs i 11 kap. 3–5 §§ tryckfrihetsförordningen om enskilt anspråk i vissa fall. *Lag (1998:1439)*.

9 kap. Om rättegången i yttrandefrihetsmål

1 § Vad som sägs i 12 kap. tryckfrihetsförordningen om rättegången i tryckfrihetsmål skall gälla också i fråga om motsvarande mål som avser radioprogram och tekniska upptagningar (yttrandefrihetsmål). Hänvisningen i 12 kap. 2 § till 8 kap. tryckfrihetsförordningen skall därvid avse 6 kap. denna grundlag.

De som utsetts till jurymän för tryckfrihetsmål skall också vara jurymän i yttrandefrihetsmål. *Lag (1998:1439)*.

10 kap. Om radioprogram och tekniska upptagningar från utlandet m.m.

1 § Bestämmelserna i 1–9 och 11 kap. är tillämpliga också på sådana tekniska upptagningar som har framställts utomlands och som lämnas ut för spridning i Sverige. Vad som annars sägs om den som har låtit framställa upptagningen skall därvid i stället gälla den som här i landet lämnar ut den för spridning.

I fråga om rätten att meddela och anskaffa uppgifter och underrättelser för offentliggörande och om rätten till anonymitet gäller dock i tillämpliga delar vad som sägs i 13 kap. 6 § tryckfrihetsförordningen. Därvid skall

hänvisningen till 1 kap. 1 § tredje och fjärde styckena tryckfrihetsförordningen avse 1 kap. 2 § denna grundlag,

hänvisningen till 3 kap. tryckfrihetsförordningen avse 2 kap. denna grundlag,

hänvisningen till 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen avse 2 kap. 3 § denna grundlag och

hänvisningen till 7 kap. 3 § första stycket 2 tryckfrihetsförordningen avse 5 kap. 3 § första stycket 2 denna grundlag. *Lag (1998:1439)*.

2 § Det som enligt 1 § gäller i fråga om rätt att meddela och anskaffa uppgifter och underrättelser och att vara anonym gäller också radioprogram som sänds från sändare utanför Sverige och tekniska upptagningar som inte lämnas

ut för spridning i Sverige, oavsett om upptagningen har framställts här eller i utlandet. I lag får dock föreskrivas undantag från rätten att meddela och anskaffa uppgifter i fråga om radioprogram som sänds från öppna havet eller luftrummet däröver. *Lag (1998:1439)*.

11 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Vad som sägs i 14 kap. 1–3 §§ tryckfrihetsförordningen om resning, högre rätts prövning av tryckfrihetsmål och skyndsam behandling av mål skall gälla också i fråga om motsvarande mål enligt denna grundlag.

I alla hänseenden som inte har reglerats särskilt i denna grundlag eller i lag som har beslutats med stöd av den gäller vad som är föreskrivet i lag eller annan författning.

Utlänningar är i fråga om yttrandefriheten enligt denna grundlag likställda med svenska medborgare, om inte något annat följer av lag. *Lag (2002:909)*.

Övergångsbestämmelser till lagen 1991:1469

1. Denna grundlag träder i kraft den 1 januari 1992.
2. De nya föreskrifterna skall inte tillämpas på radioprogram som har sänts före ikraftträdandet.
3. I fråga om filmer och ljudupptagningar som har lämnats ut för spridning före ikraftträdandet skall de nya föreskrifterna tillämpas med följande undantag:
  - a) En film eller en ljudupptagning skall anses ha lämnats ut för spridning den dag denna grundlag trätt i kraft.
  - b) Föreskrifterna i 2 kap., 3 kap. 13 § första–tredje styckena, 4 kap., 6 kap. 1–5 §§ och 10 kap. 1 § första stycket andra meningen skall inte tillämpas.
  - c) Den som sprider en film är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i filmen, om spridningen skulle ha varit straffbar även enligt äldre bestämmelser.
  - d) Ansvar för yttrandefrihetsbrott i en ljudupptagning ligger på upphovsmannen och den som framträder i upptagningen, om de är att anse som gärningsmän, samt på den som har låtit framställa upptagningen och på den som sprider den, allt under förutsättning att deras handlande skulle ha varit straffbart även enligt äldre bestämmelser.
  - e) I stället för vad som föreskrivs i 8 kap. 2 § första stycket gäller att skadestånd kan krävas ut av den som enligt c) och d) bär det straffrättsliga ansvaret för innehållet i en film eller en ljudupptagning.
  - f) De nya föreskrifterna gäller inte i fråga om spridning som före ikraftträdandet har skett av filmer med skildringar av sexuellt våld eller tvång eller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur.
  - g) De nya föreskrifterna tillämpas inte vid prövning av talan som har väckts före ikraftträdandet. Skulle en tillämpning av de nya föreskrifterna ha lett till frihet från påföljd, får någon sådan dock inte ådömas.

Övergångsbestämmelse till lagen 1994:1477

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995. Har beslut om beslag meddelats före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser tillämpas för beslaget.

Övergångsbestämmelser till lagen 1998:1439

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

2. I fråga om tekniska upptagningar som inte omfattas av tidigare lydelse och som har lämnats ut för spridning före ikraftträdandet skall de nya föreskrifterna tillämpas med följande undantag.

a) En teknisk upptagning skall anses ha lämnats ut för spridning den dag denna grundlag trätt i kraft.

b) Föreskrifterna i 2 kap., 3 kap. 13 § första–tredje styckena, 4 kap., 6 kap. 1 och 2 §§ och 10 kap. 1 § första stycket andra meningen skall inte tillämpas.

c) Den som sprider en teknisk upptagning är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i upptagningen, om gärningen skulle ha varit straffbar även enligt äldre bestämmelser.

d) I stället för vad som föreskrivs i 8 kap. 2 § första stycket gäller att skadestånd kan krävas ut av den som enligt c bär det straffrättsliga ansvaret för innehållet i en teknisk upptagning, om skadeståndsskyldighet förelegat enligt bestämmelser i vanlig lag.

e) De nya föreskrifterna gäller inte i fråga om spridning som före ikraftträdandet har skett av tekniska upptagningar med bilder som innefattar skildringar av sexuellt våld eller tvång.

f) De nya föreskrifterna tillämpas inte vid prövning av talan som har väckts före ikraftträdandet. Skulle en tillämpning av de nya föreskrifterna ha lett till frihet från påföljd, får någon sådan dock inte dömas ut.

3. De äldre föreskrifterna skall tillämpas på ljudupptagningar som har lämnats ut för spridning före ikraftträdandet.

4. I mål som rör skildring av barn i pornografisk bild tillämpas äldre föreskrifter, om talan väckts före ikraftträdandet.

Övergångsbestämmelser till lagen 2002:909

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003.

2. Äldre föreskrifter tillämpas på sådant tillhandahållande som avses i 1 kap. 9 § och som skett före ikraftträdandet.

3. Den nya föreskriften i 7 kap. 1 § andra stycket första meningen om preskriptionstid för yttrandefrihetsbrott vid tillhandahållande som avses i 1 kap. 9 § tillämpas endast på information som fortfarande finns i databasen vid ikraftträdandet.

4. Den nya föreskriften i 7 kap. 1 § andra stycket tredje meningen tillämpas endast på tekniska upptagningar som ges ut efter ikraftträdandet.

Sakregister

A

Abdikation RF 5:5

Abolition RF 12:9

Acklamation, vid avgörande av riksdagsärende RO 5:4–6; 7:3, 14

ADB-upptagning TF 2:3, 11, 13

Alkoholpolitiska åtgärder, ärende i SoU RO 4.6.9

Alkoholreklam TF 1:9

Allemansrätten RF 2:15

Allmän domstol RF 11:1

Allmän försäkring, ärende i SfU RO 4.6.8

Allmän förvaltningsdomstol RF 11:1

Allmän motionstid RO 3:10

Allmän pension, ärende i SfU RO 4.6.8

Allmän trafikanstalt, trafikinrättning TF 6:4; YGL 3:10

Allmänna, det RF 1:2; 2:1–2, 6, 8, 15, 18; 8:2

Allmänna handlingar RF 2:1; 8:21; TF 1:1; 2 kap.; 7:3, 5

Amnesti RF 12:9

Anföranden i kammaren RO 2:12; 2:14; 2.14.1–2; 2:15; 2.15.1; 6.1.3; 6:3

Anmälningsskydd för den som säljer eller hyr ut filmer, videogram m.m.
YGL 3:14

Annons, tillkännagivande i annons TF 7:2; YGL 5:2; jfr **Kommersiell annons**

Anonymitetsskydd TF 3 kap.; YGL 2 kap.

Anskaffande av uppgifter, tillvägagångssätt TF 1:9; YGL 1:12

Anskaffare TF 1:1; 7:3; YGL 1:2; 5:3

Anslag, anvisning av RF 9:3–5; RO 3:2; användning av RF 9:7; fördelning på utgiftsområden RO 3:2; 5:12

Anstånd med att fullgöra förpliktelse, bemyndigande till regeringen om normgivning RF 8:4

Ansvar, regeringens RF 1:6; statsråds RF 13:1–4

Ansvarighet, för icke periodisk skrift TF 8:5–12; för periodisk skrift TF 8:1–4, 10–12; för tryckfrihetsbrott TF 8 kap.; för yttrandefrihetsbrott YGL 6 kap.

”Ansvaring” TF 5:3; 8:2

Ansvarsfrihet för fullmäktige och direktionen i Riksbanken RF 9:13

Anteckning om medborgare i allmänt register, förbud mot RF 2:3

Arbete, rätt till RF 1:2

Arbetsgivare, rätt att vidta stridsåtgärder RF 2:14

Arbetslivspolitik, ärende i AU RO 4.6.15

Arbetsmarknad och arbetsliv (utgiftsområde 14), ärende i AU RO 4.6.15; 5.12.1

Arbetsmarknadspolitik, ärende i AU RO 4.6.15

Arbetsmarknadsutskottet RO 4.2.1; 4.6.15

Arbetsplenum RO 2:5, 7; 5:4
Arbetsrätt, ärende i AU RO 4.6.15
Arbetskadeförsäkring, ärende i SfU RO 4.6.8
Arbetsvillkor i riksdagen och dess myndigheter, förhandlingar RO 9:4
Areella näringar, landsbygd och livsmedel (utgiftsområde 23), ärende i MJU RO 4.6.13; 5.12.1
Arkiv TF 2:11; 4:4; 13:5
Arkivering TF 2:9
Arrendenämnderna, ärende i JuU RO 4.6.4
Arvode till riksdagsledamot och ersättare RO 9:6
Arvsrätt se **Successionsrätt**
Avgifter, föreskrift om RF 2:10; 8:9; 9:1
Avgång, från uppdrag i riksdagen RO 7:10–12; från uppdrag som riksdagens ombudsman RO 8:11; från uppdrag som riksrevisor RO 8:13; från uppdrag som riksdagsledamot och ersättare RF 4:11
Avgörande, av regeringsärende RF 7:3; av riksdagsärende RF 4:6–7; RO 5 kap.
Avskrift TF 2:13
Avslutning av kammarsammanträde RO 2:8
Avstängning från domartjänst RF 11:8–9
Avsägelse, av uppdrag i riksdagen RO 7:11; av uppdrag som juryman TF 12:6; av uppdrag som riksdagsledamot och ersättare RF 4:11
Avsättning se **Entledigande**
Avvikande mening i yttrande till annat utskott RO 4:15

B
Barn, omsorger om, ärende i SoU RO 4.6.9
Barns rätt, RF 1:2
Barnfamiljer, ekonomiskt stöd åt, ärende i SfU RO 4.6.8
Barnpornografibrott TF 1:10; ög 1998 p. 4; YGL 1:13; 5:6; ög 1998 p. 4
Bebyggelseplanläggning, ärende i CU RO 4.6.16
Behandlingstvång för riksdagsärende RO 4:9
Behörighet, domare RF 11:11; förvaltningstjänstemän m.fl. RF 12:5, kanslichef RO 9:2; riksdagsledamot RF 3:4; 4:11; statschef RF 5:2; statsråd RF 6:2; uppdrag i riksdagen RO 7:10; 7.10.1
Bemyndigande se **Överlåtelse av beslutanderätt**
Beredning, av regeringsärende RF 7:1–2; av riksdagsärende RF 4:5; RO 4 kap.
Beredningstvång för riksdagsärende RF 4:5; RO 4:1
Beriktigande jfr **Rättelse**, TF 1:4
Beslag, av tekniska upptagningar YGL 7:3; av tryckt skrift TF 6:3; 10 kap.
Beslut se **Avgörande**
Beslutförhet i regeringen RF 7:4
Besvär se **Överklagande**
Bevis för riksdagsledamot och ersättare RO 1:3; 1.7.1
Bibliotek TF 4:4; 13:5; för ledamöter och riksdagsorgan RO 9:7; handling som ingår i TF 2:11

Biblioteksexemplar TF 4:4
Bildupptagning TF 2:11
Biståndsverksamhet, ärende i UU RO 4.6.6
Boktryckare, ansvar för tryckt skrift TF 8:3, 8:8
Bolag, Bolagsrätt, ärende i CU RO 4.6.5
Bordläggning, av ärende i kammaren RO 2.7.2; 4:1; 5:1; 5.1.1; 5:2; vid lika röstetal RO 5:7
Bostad, rätt till RF 1:2
Bostadspolitik, ärende i CU RO 4.6.16
Brev TF 2:4, 11
Brevundersökning, skydd mot RF 2:6
Brott och rättsverkan av brott, lagstiftning om RF 8:3
Brottsbalken, ärende i JuU RO 4.6.4
Brottspåföljd, eftergift eller mildring genom nåd RF 12:9; förbud mot retroaktivitet RF 2:10
Budget RF 9:2–5, 11
Budgetlagen RO 3.2.3
Budgetperiod RF 9:3–6
Budgetpolitiken RO 3.2.2
Budgetprocessen RO 3.2.3; 5:12
Budgetpropositionen RF 9:2; RO 3:2; 3.2.1; 3:10; 4:7
Budgetreglering, uppskov med RO 5:10; ärende i FiU RO 4:5
Budgettekniska frågor, ärende i FiU RO 4.6.2
Budgetår RF 9:3; RO 3:2; 5:10, 12
Bulvan TF 5:3; 8:2
Byggnadsväsendet, ärende i CU RO 4.6.16

C

Censur, förbud mot TF 1:2; YGL 1:3
Centralbank se **Riksbanken**
Chefsjustitieombudsman se **Riksdagens ombudsmän**
Chiffer, meddelande genom TF 7:2
Civilrättslig lagstiftning RF 8:2; RO 4:6
Civilutskottet RO 4.2.1, 4.6.5

D

Dagordning se **Föredragningslista i kammaren**
Databas TF 2:11; YGL 1:1, 6, 9; 3:15; 4:4
Debatt utan samband med annan handläggning RO 2:10; 2.10.1; 2.14.2
Debattbegränsningar se **Yttranderätt i kammaren**, begränsning
Decharge se **Konstitutionsutskottet**, granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning
Delegering se **Överlåtelse av beslutanderätt**
Delning av ärende mellan utskott RO 4:7
Demokrati RF 1:1–2; 2:21
Demonstrationsfrihet RF 2:1; begränsning RF 2:20, 24, 25; ”negativ” RF 2:2
Departement RF 7:1, 5

Departementschef RF 7:1, 3, 5

Diarium TF 2:7

Direktsändning av dagshändelser m.m. YGL 1:8

Diskriminering, förbud mot RF 2:12–13 ög. 2010 p. 3; motverkande av RF 1:2; åtgärder mot, ärende i AU RO 4.6.15

Dispensrätt, regeringens RF 12:8

Dom TF 2:7

Domare RF 11:3, 6–7, 9–11; krav för befattning RF 2:9; 3:12; 8:20; 11:1; RO 9:5

Domstolar RF 1:8–9; 11:1–3, 5, 9 12; ög 2010 p. 4 förbud mot inrättande av specialdomstol RF 2:11; i tryckfrihetsmål TF 12:1; i yttrandefrihetsmål YGL 9:1; lagprövning RF 11:14; offentlighet vid förhandling RF 2:11, 25; rätt till prövning av frihetsberövande i domstol RF 2:9, 25; skiljande av riksdagsledamot från uppdraget RF 4:11; skyldighet mot riksdagens ombudsmän RF 13:6

Domstolsväsendet, ärende i JuU RO 4.6.4

Drottning, regerande RF 1:5; 5:1, 4–6, 8; SO 2; bekännelsekrav SO 4

Dödsstraff, förbud mot RF 2:4

E

Effektivitetsrevision RO 3:8 a; 3:18 a

Efterforskningsförbud TF 3:4–5; YGL 2:4–5

Egendomsskydd, RF 2:15

Ekonomisk politik, ärende i FiU RO 4:5

Ekonomisk trygghet för familjer och barn (utgiftsområde 12), ärende i SfU RO 4.6.8; 5.12.1

Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp (utgiftsområde 10), ärende i SfU RO 4.6.8; 5.12.1

Ekonomisk trygghet vid ålderdom (utgiftsområde 11), ärende i SfU RO 4.6.8; 5.12.1

Ekonomisk vårproposition RO 3.2.2; 5.12.1

Ekonomiska åtaganden, statens RF 9:8

Elektromagnetiska vågor YGL 1:1, 9

Elektroniska kommunikationer, ärende i TU RO 4.6.12

Energi (utgiftsområde 21), ärende i NU RO 4.6.14; 5.12.1

Energipolitik, ärende i NU RO 4.6.14

Ensamansvar TF 8 kap.; YGL 6 kap.

Enskild, lagstiftning om RF 8:2; överlåtelse av förvaltningsuppgift till RF 12:4

Enskilda personliga förhållanden, övervakning och kartläggning RF 2:6

Enskilt anspråk, med anledning av tryckfrihetsbrott TF 11 kap.; med anledning av yttrandefrihetsbrott YGL 8 kap.

Entledigande, av domare RF 11:7, 9; av konung RF 5:6; av statsminister och andra statsråd RF 6:7–9, 11

Ersättare, för ledamot av krigsdelegationen RO 8:15; för ledamot av riksdagsstyrelsen RO 1.5.2; för ledamot av riksdagsorgan RO 7:8; 7.8.1–2; 7:9; för ordföranden i Riksdagens överklagandenämnd RO 9:5; för ord-

föranden i Valprövningsnämnden RO 8:2; för riksdagsledamot RF 3:2, 4, 9, 13; 4:10–11, 13 RO 1:3, 6–8; 1.7.1; 7:8; 9:6; för talmannen vid ledning av kammarsammanträden RO 2:2

Ersättning vid expropriation m.m. RF 2:15

Etniskt ursprung RF 2:12

EU-dokument RO 3:14 a; RO 10:3, 5

EU-nämnden RO 10:9–13; kallelse RO 10.11.1; kansli RO 9:2; ledamotsantal RO 10:9; 10.9.1; ordförande RO 1:9; 10.11.1–2; protokoll RO 10:13; regeringens samråd med RO 10:10; sammanträden RO 10:11; 10.11.1–4; stängda dörrar RO 10:11; suppleant RO 7:8; tystnadsplikt RO 10:12

Europakonventionen se **Europeiska konventionen**

Europaparlamentet, val till RF 8:2

Europarådet RF 1:10, val av svensk delegation till den parlamentariska församlingen RO 8.6.2

Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna RF 2:19; 10:6

Europeiska unionen (EU) RF 1:10; 10:4, 6, 10; avgiften till (utgiftsområde 27), ärende i FiU RO 4.6.2; 5.12.1; behandlingen av EU-frågor i riksdagen RO 10 kap.; information till riksdagen RO 10:1; skyldighet för regeringen att lämna upplysningar till utskott RO 4:11; skyldighet för utskotten att följa arbetet RO 10:4; skyldigheter för regeringen mot riksdagen RF 10:10; RO 10:2–3; val till Europaparlamentet RF 8:2; vissa initiativ inom EU RO 10:8; yttrande mellan utskott RO 4:8; årlig skrivelse från regeringen till riksdagen med berättelse över verksamheten RO 10:2

Evangeliska läran SO 4

Exekutionsväsendet, ärende i SkU RO 4.6.3

Exklusivitetsgrundsatsen TF 1:3; YGL 1:4

Exklusivt ansvar TF 8 kap.; YGL 6 kap.

Expediering TF 2:7, 9

Expeditioner, regeringens RF 7:7

Expropriation, av enskild egendom RF 2:15; ärende i CU RO 4.6.16

Extra val RF 3:11; 6:5, 7; RO 1:1–2; uppehåll i kammarens arbete RO 2:6; 5:10–11

F

Fackutskott RO 4:6

Fasta valkretsmandat RF 3:6–8

Fastighetsbildning, ärende i CU RO 4.6.16

Film RF 2:1; ög 1976 p. 4; YGL 1:1; förbud mot förhandsgranskning YGL 1:3; ärende i KU RO 4.6.1

Finansmakten RF 9 kap.

Finansplan RO 3:2

Finansutskottet RF 4:3; 9:5; RO 4:2; 4.2.1; 4:5; 4.6.2; 4.9.1; 4.12.1; 8.7.1; rätt att väcka åtal RO 9:8; rätt att väcka ärende inom annat utskotts beredningsområde RO 3:7; tillfälle att yttra sig till andra utskott i vissa ärenden RO 4:8

- Fiske**, ärende i MJU RO 4.6.13
- Flygplatser**, ärende i TU RO 4.6.12
- Folkbildning**, ärende i KrU RO 4.6.10
- Folkbokföring**, ärende i SkU RO 4.6.3
- Folkomröstning**, i grundlagsfråga RF 8:2, 16; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9, 11; rådgivande RF 8:2
- Folkstyrelse** RF 1:1
- Fondväsendet**, ärende i FiU RO 4.6.2
- ”Formella lagkraftens princip”** RF 8:18; ög 1974 p. 6
- Forskning**, skydd för dess frihet RF 2:18; ärende i UbU RO 4.6.11
- Forskning i näringspolitiska frågor**, ärende i NU RO 4.6.14
- Fotografers rätt till sina verk** RF 2:16
- Fotokopiering** TF 1:5; 4:2
- Framställning**, av tekniska upptagningar YGL 3 kap.; av tryckta skrifter TF 4 kap.
- Framställning från riksdagsorgan** RO 3:8; 3.8.1–5; beredning i utskott RO 4:1; motionsrätt RO 3:11–12; 3.11.1; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; underrättelse genom riksdagsskrivelse RO 5:13; återkallelse RO 3:17; 3.17.1
- Framställning till regeringen** med anledning av granskningsbetänkande RF 13:2
- Fri- och rättigheter** RF 2 kap.
- Frihetsberövande**, domstolsprövning RF 2:9, 25; riksdagsledamots RF 4:12; RO 3:16; 3.16.1; 4:1; 4.6.1; skydd mot RF 2:8, 25
- Frihetsstraff**, undantag från särskilt förfarande vid lagstiftning RF 2:22
- Fråga till statsråd** RF 13:5; RO 6:2–4; 6.3.1; 6.4.1–2
- Frågestund** RO 6:3; 6.3.1
- Fullmäktige i Riksbanken** se **Riksbanksfullmäktige**
- Fyllnadsväl**, inom riksdagen RO 7:12
- Fyraprocentsspärren** RF 3:7
- Fysisk planering**, ärende i CU RO 4.6.16
- Fällande dom för förtal eller förolämpning**, skyldighet att återge sådan i periodisk skrift TF 7:6; i radioprogram YGL 5:4
- Följdmotion** RO 3:11–12; 3.11.1; 3:17
- Fördrag, internationellt** se **Internationell överenskommelse**
- Fördragsändringar inom EU** RO 10:7
- Föredragande**, vid regeringssammanträde RF 7:5
- Föredragningslista**, i kammaren RO 2:1, 7; 2.7.1–4; 2.10.1; 3.6.2; 5.1.2; 6.1.2
- Förening av arbetstagare**, rätt att vidta stridsåtgärder RF 2:14
- Föreningsfrihet** RF 2:1; begränsning RF 2:20, 24, 25; ”negativ” RF 2:2
- Föreningsrätt**, ärende i CU RO 4.6.5
- Förenta nationerna** RF 1:10
- Föreskrifter** RF 8 kap.; ög 2010 p. 5; för förvaltningen inom riksdagen och dess myndigheter RO 9:4
- Författare**, ansvar för tryckt skrift TF 8:5–6; rätt till anonymitet TF 3 kap.; rätt till sina verk RF 2:16; uppgifter till TF 1:1; 7:3

Förflyttningsskyldighet, för domare RF 11:7

Förhandsanmälan, till talarlista vid kammarsammanträde RO 2:14; 2.14.1

Förhandsgranskning, av radioprogram eller teknisk upptagning YGL 1:3; av skrift TF 1:2

Förläggares ansvar för tryckt skrift TF 8:7

Förolämpande uttryck, vid kammarsammanträde RO 2:12

Förordning RF 8:1; 15:6; kungörande av RF 8:19; regeringens dispensrätt RF 12:8

Förråande skrift, spridning bland barn och ungdom TF 6:2

Förråande tekniska upptagningar, spridning bland barn och ungdom YGL 3:12

Förslagsrätt i riksdagen RF 4:4; RO 3 kap.; för regeringen RO 3:1–5; 3.1.1; 3.2.1–3; för riksdagsledamot RO 3:9–13; 3.9.1; 3.11.1; för riksdagsorgan (utom utskott) RO 3:8; 3.8.1–5; för utskott RO 3:7

Försvaret och samhällets krisberedskap (utgiftsområde 6), ärende i FöU RO 4.6.7; 5.12.1

Försvarsmakten, insättande i strid m.m. RF 15:13

Försvarsutskottet RO 4.2.1; 4.6.7

Försäkringsavtalsrätt, ärende i CU RO 4.6.5

Försäkringsväsendet, ärende i FiU RO 4.6.2

”Förtjänst och skicklighet” RF 11:6; 12:5

Förtroligt meddelande RF 2:6, 25

Förundersökning TF 9:2; YGL 5:6; 7:1

Förvaltning RF 1:4, 8–9; 12 kap.; av statens egendom RF 9:9

Förvaltningsekonomiska ärenden, ärende i FiU RO 4.6.2

Förvaltningsmyndighet RF 1:8–9; 12:1–2, 5; rätt att meddela föreskrifter RF 8:10; skyldighet mot riksdagens ombudsmän RF 13:6; uppdrag att ingå internationell överenskommelse RF 10:2

Förvaltningsrätt RF 11:1

Förvaltningsrättsliga ämnen, ärende i KU RO 4.6.1

Förvaltningsuppgifter, förbud för riksdagen att fullgöra RF 12:3; överlåtelse till annan stat m.m. RF 10:8; överlämnande till kommun m.fl. RF 12:4

Förvaringskriteriet, för allmänna handlingar TF 2:3

Förverkande RF 2:10; TF 10:13

Förvisningsförbud RF 2:7

Föräldrabalken, ärende i CU RO 4.6.5

G

Gemensam lista vid val inom riksdagen RO 7:3, 9

Genmäle se **Replik**

Granskning i efterhand, av radioprogram YGL 3:6; 7:4

Granskningsbetänkande från KU RF 13:2

Granskningsexemplar TF 4:4

Granskningsrapport RF 3:8 a; 3.8a.1; 4:18 a

Grundlagarna RF 1:3; beslut om RF 8:14–16, 18; RO 3:14; 4:4; 5:11; 5.11.1; folkomröstning om RF 8:2, 16; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9, 11; förbud mot att överlåta beslutanderätt till mellanfolklig organisation RF 10:7; interpellation

stridande mot RO 6:1; skriftlig fråga stridande mot RO 6:4; under krig
RF 15:5–6; yrkande stridande mot RO 2:9; ärende i KU RO 4:4
Gruppering av ledamöter vid val med slutna sedlar RO 7:4; 7.4.2–3

H

Hamnar, ärende i TU RO 4.6.12

Handel, ärende i NU RO 4.6.14

Handelsbalken, ärende i CU RO 4.6.5

Handikappade, omsorger om, ärende i SoU RO 4.6.9

Handlingar se **Allmänna handlingar**

Hantverk, ärende i NU RO 4.6.14

Heltalsmetoden, vid val inom riksdagen RO 7:4

Hemlig avlyssning, skydd mot RF 2:6

Hemliga kammarprotokoll RO 2:16

Hemligstämpling TF 2:16

Hemligt kammarsammanträde RO 2:4, 7

Hinder, mot skrifs utgivning m.m. TF 1:2; mot utlämnande av allmänna handlingar TF 2:12

Hovrätter RF 11:1

Hudfärg RF 2:12

Husrannsakan, skydd mot RF 2:6, 25; undantag från särskilt förfarande vid lagstiftning RF 2:22

Huvudproposition RO 5:6–7

Hyresnämnderna, ärende i JuU RO 4.6.4

Hälsa, goda förutsättningar för RF 1:2

Hälsovård, ärende i SoU RO 4.6.9

Hälsovård, sjukvård och social omsorg (utgiftsområde 9), ärende i SoU RO 4.6.9; 5.12.1

”**Händelse av större vikt**”, motion med anledning av RO 3:13

Hänvisning till annat utskott RO 4:10

Högre utbildning, ärende i UbU RO 4.6.11

Högsta domstolen RF 11:1; ög 1974 p. 7; beslut om resning och återställande av försutten tid RF 11:13; prövning av åtal mot ledamot av Högsta förvaltningsdomstolen RF 11:8; prövning av åtal mot statsråd RF 13:3

Högsta förvaltningsdomstolen RF 11:1; beslut om resning och återställande av försutten tid RF 11:13; prövning av åtal mot ledamot av Högsta domstolen RF 11:8

I

Idrotts- och friluftsvärksamhet, ärende i KrU RO 4.6.10

Ikraftträdande, bemyndigande till regeringen att besluta om RF 8:5

Immaterialrätt, ärende i NU RO 4.6.5

Immunitet, riksdagsledamots RF 4:12; RO 3:16; 3.16.1; 4:1; 4.6.1; statschefs RF 5:8; talmans RF 4:13

Industri, ärende i NU RO 4.6.14

Information, från EU till riksdagen RO 10:1; från regeringen till riksdagen RO 2:4; 3:6; 3.6.1; från regeringen till riksdagen om EU-samarbetet RF 10:10

Informationsfrihet RF 2:1; begränsning RF 2:20, 23, 25; vid fördelning av radiofrekvenser YGL 3:2

Informationskonselj RF 5:3

Införsel, bemyndigande till regeringen om normgivning RF 8:3

Ingripande mot radioprogram eller teknisk upptagning YGL 1:4

Initiativrätt se **Förslagsrätt i riksdagen**

Inkommen handling TF 2:6

Inkomster, statens, se **Statens inkomster**

Inresehinder, förbud mot RF 2:7

Inrättning, utländsk och internationell RF 10:8

”**Instruktionen**” TF 1:4; YGL 1:5

Instämmande, vid kammarsammanträde RO 2.15.2

Integration, ärende i AU RO 4.6.15

Integration och jämställdhet (utgiftsområde 13), ärende i AU RO 4.6.15, 5.12.1

Integritet, kroppslig RF 2:4–8; personlig RF 2:6

Internationell förpliktelse RF 10:5

Internationell privaträtt, ärende i LU RO 4.6.5

Internationell samverkan (utgiftsområde 5), ärende i UU RO 4.6.6; 5.12.1

Internationell överenskommelse RF 10:1–5, 9; RO 8:6

Internationella delegationer i riksdagen RO 8:6; 8.6.1–3

Internationella förhållanden 10 kap.

Internationellt bistånd (utgiftsområde 7), ärende i UU RO 4.6.6; 5.12.1

Internationellt ekonomiskt samarbete, ärende i UU RO 4.6.6

Internationellt kulturellt samarbete, ärende i KrU RO 4.6.10

Interpellation RF 13:5; RO 6:1; 6.1.1–3

IT-politik, ärende i TU RO 4.6.12

J

Jakt, ärende i MJU RO 4.6.13

JK se **Justitiekanslern**

JO se **Riksdagens ombudsmän**

Jordabalken, ärende i LU RO 4.6.5

Jordbruk, ärende i MJU RO 4.6.13

Journal TF 2:7

Juridiska personer, överlämnande av förvaltningsuppgift till RF 12:4

Jury TF 12:2–14; 14:1–2; ög 1994; YGL 9:1; 11:1

Jurymannalista TF 12:9–10

Jurymän, avsägelse av uppdraget TF 12:6; i Stockholms län TF 12:3, 10; uteslutning av TF 12:11; val av TF 12:3–5, 7; överklagande av val av TF 12:8

Justering av riksdagsprotokoll RO 2:16; 2.16.1–2

Justitiekanslern RF 12:1; TF 9:1–2; 10:2–4, 12, 14; ög 1994; YGL 7:1–3; medborgarskap som behörighetskrav RF 12:6; talan mot justitieråd RF 11:8

Justitieombudsmän se **Riksdagens ombudsmän**

Justitieutskottet RO 4.2.1; 4.6.4

Jämförelsetal, vid val inom riksdagen RO 7:4; 7.4.2

Jämställdhet RF 2:13; ärende i AU RO 4.6.15

Järnvägar, ärende i TU RO 4.6.12

Jäv, för statsråd RF 6:2; vid kammarsammanträde RF 4:6; RO 2:11; vid utskottssammanträde RO 4:14

K

Kallelse, till EU-nämnden RO 10.11.1; till kammaren RO 2:5; 2.5.2; 2:6; till riksdagsstyrelsen RO 1.5.1; till riksmöte RO 1.3.1; till utskott RO 4.12.1; till valberedning RO 7.2.3

Kammarkansliet, anmälan av statsråd till frågestund RO 6.3.1; förhandsanmälan av anförande RO 2.14.1; ingivande av framställning eller redogörelse RO 3.8.1; ingivande av granskningsrapporter och årliga rapporter RO 3.8a.1; ingivande av interpellation RO 6.1.1; ingivande av motion RO 3.9.1; ingivande av proposition RO 3.1.1; ingivande av skriftlig fråga och svar på sådan fråga RO 6.4.1; ingivande av skrivelse RO 3.6.1; ingivande av återkallelse RO 3.17.1; ingivande av överklagande av val RO 7.5.1; underrättelse om tidpunkt för första sammanträde RO 1.3.1; 2.6.1; uppsättande av riksdagens skrivelser RO 5.13.1; utskrift av anförande RO 2.16.1

Kammarrätt RF 11:1

Kammarsammanträde RO 2 kap.

Kammarsekreterare RO 2.1.1; 7.4.4

Kanslichef, vid utskotten och EU-nämnden RO 9:2

Karta över Sverige eller del därav, spridande TF 6:2

Kognatisk tronföljd SO 1

”**Kommandomål**” RF 7:3

Kommersiell annons, förbud mot TF 1:9; YGL 1:12

Kommersiell reklam, förbud mot TF 1:9; YGL 1:12

Kommittéberättelse RO 3.6.3

Kommun RF 1:7; 14 kap.; beslutanderätt under krig och krigsfara RF 15:12; lagstiftning om RF 8:2; parkeringsavgifter RF 8:9; remissinstans RF 7:2; rätt att meddela föreskrifter RF 8:9–10; trafikförhållanden RF 8:9; överlåtelse av förvaltningsuppgift till RF 11:4

Kommunal beskattning RF 8:2, 7, 21; 14:4; ärende i SkU RO 4:5

Kommunal ekonomi, ärende i FiU 4.6.2

Kommunal indelning, lagstiftning om RF 14:6

Kommunal självstyrelse RF 1:1; 14:2–3; ärende i KU RO 4.6.1

Kommunal utjämning RF 14:5

Kommunallagstiftning RF 8:2

Kommunalt anställdas skyldighet mot riksdagens ombudsmän RF 13:6

Kommunerna, allmänna bidrag till (utgiftsområde 25), ärende i FiU RO 4.6.2; 5.12.1

Kommunernas befogenheter, lagstiftning om RF 8:2

Kommunernas organisation och verksamhetsformer, lagstiftning om RF 8:2

Kommunernas åligganden, lagstiftning om RF 8:2, 21

Kommunikationer (utgiftsområde 22), ärende i TU RO 4.6.12; 5.12.1

Kompletteringsval, till riksdagsorgan RO 7:12

Koncept TF 2:9

Konfiskering TF 6:3; 7:7–8; 9:5; 10:1; 12:14; YGL 5:6; 7:2

Konkurs RF 8:3

Konkursrätt, ärende i CU RO 4.6.5

Konselj RF 5:1; 6:4

Konstitutionell lagstiftning, ärende i KU RO 4.6.1

Konstitutionsutskottet RF 4:3; RO 4:2; 4.2.1; 4:4; 4.6.1; anmälan av vilande beslut om grundlag eller riksdagsordning RO 3:14; avgörande vid talmans vägran att ställa proposition RO 2:9; avgörande vid talmans vägran att tillåta interpellation RO 6:1; avgörande vid talmans vägran att tillåta skriftlig fråga RO 6:4; beredning av val av riksrevisor RO 8.12.1; beredning av val till Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna RO 8.5.1; beredning av val till Riksdagens ombudsmän RO 8.11.2; beredning av val till Statsrådsarvodsnämnden RO 8.4.1; beslutanderätt vid rättighetsbegränsande lagstiftning RF 2:22; RO 4:11; 5.4.1; beslutanderätt vid undantag från tidsfrist vid grundlagsstiftning RF 8:14; RO 3:14; följa tillämpningen av subsidiaritetsprincipen RO 10:6; förslag om entledigande av riksdagens ombudsman RO 8:11; förslag om entledigande av riksrevisor RO 8:13; granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning RF 13:1–2; rätt att väcka åtal mot statsråd RF 13:3; rätt att väcka åtal mot ledamot av riksdagsstyrelsen m.fl. RO 9:8; samråd med Riksdagens ombudsmän RO 8.11.1

Konstnärers rätt till sina verk RF 2:16, 25

Konsumentpolitik, ärende i CU RO 4.6.5

Kontraposition RO 5:6–7

Kontrollmakt RF 13 kap.

Konungahuset RF 5:5

Konungen RF 1:5; 5:1, 4–6, 8; ög 1974 p. 6–7; SO

Kreditpolitik, ärende i FiU RO 4.6.2

Kreditupplysningsverksamhet TF 1:9; YGL 1:12

Kreditväsendet, ärende i FiU RO 4.6.2

Krig och krigsfara RF 15 kap.; TF 7:8; 10:11–12; 12:16; undantag från retroaktivitetsförbud RF 2:10

Krigsdelegationen RF 15:2–3, 5; RO 8:10; ledamöter m.m. RO 8:15; 8.15.1–2; sekreterare RO 9:1

Krigsförklaring RF 15:14

Kriminalvården, ärende i JuU RO 4.6.4

Kroppslig integritet RF 2:4–8

Kroppsligt ingrepp, skydd mot RF 2:6, 25

Kroppsstraff, skydd mot RF 2:5

Kroppsvsitation, skydd mot RF 2:6, 25

Kultur, medier, trossamfund och fritid (utgiftsområde 17), ärende i KrU RO 4.6.10; 5.12.1

Kultur- och bildningsändamål, ärende i KrU RO 4.6.10

Kulturutskottet RO 4.2.1; 4.6.10

Kungl. Maj:t RF ög 1974 p. 7

Kungörande av föreskrifter RF 8:19

Kvalificerad majoritet se **Särskild beslutsregel**

Kvalificerat förfarande se **Lagstiftning, rättighetsbegränsande**

Kvorumregel se **Beslutförhet**

Kvällsplenum RO 2.5.1**Kärnteknisk säkerhet och strålningsskydd**, ärende i FöU RO 4.6.7**Könsdiskriminering**, förbud mot RF 2:13; ög 2010 p. 3; motverkande av RF 1:2**L****Lagar** RF 8 kap.**Lagprövning** RF 11:14; 12:10**Lagrådet** RF 8:20–22; RO 3:1; 4:11**Lagstadgad tid** RO 3:18**Lagstiftning** RF 1:4; 8 kap.; rättighetsbegränsande RF 2:20–25; 15:7; RO 2:9; 3:17; 4:9, 11; 5:1; 5.1.2; 5:4; 5.4.1; 5:9–10**Lagstiftningsakt i EU** RO 10:5–6**Landsförvisning**, förbud mot RF 2:7**Lantmäteriväsendet**, ärende i CU RO 4.6.16**Ledighet**, riksdagsledamots RO 1:6; 1.6.1**Lika röstetal**, i kammaren RF 4:7; RO 5:7; i krigsdelegationen RO 8:10; i utskott RO 4:15; i val inom ett riksdagsorgan RO 7.14.1; i val med slutna sedlar RO 7:4**Likhet inför lagen** RF 1:9**Ljudradio** YGL 1:1**Ljudupptagning** RF 2:1; TF 2:3, 11; YGL 1:1**Lottning**, vid kammarbeslut i ärende RO 5:7; vid val inom riksdagen RO 7:4; 7.4.2; vid val inom riksdagsorgan RO 7.14.1**Luftfart**, ärende i TU RO 4.6.12**Lån**, upptagande av RF 9:8**Länsförvaltning**, ärende i KU RO 4.6.1**M****Majoritetsprincip** RF 4:7**Mandat** RF 3:6–9**Mandatfördelning**, mellan partierna RF 3:7; mellan valkretsarna RF 3:6**Mandatperiod** eller **Mandattid** se **Valperiod****Medborgarskap** se **Svenskt medborgarskap****Meddelande** TF 2:4**Meddelarfrihet** TF 1:1; 7:3; 13:6; YGL 1:2**Meddelarskydd** se **Anonymitetsskydd**, **Anskaffare**, **Efterforskningsförbud** och **Meddelarfrihet****Medicinsk påverkan**, skydd mot RF 2:5**Mellanfolklig domstol** RF 10:7**Mellanfolkliga brottmålsdomstolar** RF 10:14**Mellanfolkliga organisationer** RF 8:5; 10:1, 6–8**Migration** (utgiftsområde 8), ärende i SFU RO 4.6.8; 5.12.1**Miljö- och jordbruksutskottet** RO 4.2.1; 4.6.13**Miljö- och naturvård**, allmän (utgiftsområde 20), ärende i MJU RO 4.6.13; 5.12.1**Miljövård**, ärende i MJU RO 4.6.13

Minister se Statsråd**Minnesanteckning** TF 2:9**Minoritetens möjligheter** RF 1:2**Minoritetsrätt****i EU-nämnden** RO 10:9–10; 10.11.1**i riksdagen** avbrytande av uppehåll i kammararbetet RO 2:6; folkomröstning i grundlagsfråga RF 8:16; misstroendeförklaring mot statsråd RF 13:4; motionsrätt med anledning av händelse av större vikt RO 3:13; särskild procedur vid rättighetsbegränsande lagstiftning RF 2:22; vid val inom riksdagen RO 7:3, 7; återförvisning från kammaren RO 4:10; 5:7;**i Utrikesnämnden** RF 10:12;**i utskott** RO 4:8, 11; 4.12.1–2**Missbruksfrågor**, ärende i SoU RO 4.6.9**Misstroendeförklaring** RF 6:7; 13:4; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9**Moratorium**, bemyndigande till regeringen om normgivning RF 8:4**Motion**, beredning i utskott RO 4:1; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; väckande RO 3:9–13; 3.9.1; återkallande RO 3.17.1**Motionsrätt**, med anledning av händelse av större vikt RO 3:13; med anledning av proposition, skrivelse, framställning eller redogörelse RO 3:11; med anledning av återkallelse av proposition, skrivelse, framställning eller redogörelse RO 3:17**Motionstid**, allmän RO 3:10; vid framläggande av proposition, skrivelse, framställning eller redogörelse RO 3:11; 3.11.1; vid uppskov av proposition, skrivelse, framställning eller redogörelse RO 3:12; vid återkallelse av proposition, skrivelse, framställning eller redogörelse RO 3:17**Muntlig fråga** RO 6:2–3**Myndigheter** TF 2:5, 8; yttrande till regeringen RF 7:2**Myndighetsutövning** RF 10:8; 12:2, 4**Myndighetsålder**, statschefens RF 5:2**Målsägandebrott** TF 9:4**Målsättningsstadgande** RF 1:2**Mötesfrihet** RF 2:1; begränsning RF 2:20, 24–25; ”negativ” RF 2:2**N****Namnsedel** TF 3:2; 8:5**Namnuppprop**, vid omröstning i kammaren RO 5.6.1–2; vid riksmötets start RO 1:3; vid val med slutna sedlar inom riksdagen RO 7.4.4**Naturvård**, ärende i MJU RO 4.6.13**Nordiska rådets svenska delegation**, val till RO 8.6.1**Normgivning** RF 8 kap.**Nyhetsbyrå** TF 1:1; YGL 1:2, 9**Nåd** RF 12:9**Nämnd för Europeiska unionen** se EU-nämnden**Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna**

RO 7.2.2; 7.8.3; 7.13.1; 8:5; 8.5.1

Näringsfrihet RF 2:17, 25**Näringsliv** (utgiftsområde 24), ärende i NU RO 4.6.14; 5.12.1

Näringspolitik, ärende i NU RO 4.6.14

Näringsutskottet RO 4.2.1; 4.6.14

O

Oavsättlighet, domares RF 11:7

Ockupation RF 15:3, 9, 11

Offentlig förvaltning RF 1:8–9

Offentlig makt RF 1:1–2

Offentlig uppspelning ur databas YGL 1:1, 3, 9; 3:12; 7:1

Offentlighet, allmänna handlingars RF 2:1; TF 2 kap.; vid domstolsförhandling RF 2:11, 25; vid EU-nämndens sammanträden RO 10:11; 10.11.3–4; vid kammarsammanträde RF 4:9; RO 2:4; 2.4.1; vid utskottssammanträde RO 4:13; 4.13.1–2

Offentligt organ, lagprövning RF 12:10; på ockuperat område RF 15:9

Ogiltiga valsedlar vid val inom riksdagen RO 7.4.1–3

Ombudsmän se **Riksdagens ombudsmän**

Omröstning, i kammaren RF 4:7; RO 5:4–7; 5.6.1–2; i utskott RO 4:15

Omval, inom riksdagen RO 7.5.2; 7:7

Omyndighet, tronföljarens RF 5:5

Opinionsbildning, ärende i KU RO 4.6.1

Opinionsfriheter RF 1:1; 2:1–3; begränsning RF 2:20–25; ”negativa” RF 2:2, 25

Ordförandekonferensen RO 1:9

Ordförandeval, inom riksdagsorgan RO 7:13; 7.13.1

Ordinarie domare RF 11:6–10; behörighet RF 11:11; krav för befattning RF 2:9; 3:12; 11:1; RO 9:5; rättsställning RF 11:7–10; utnämning RF 11:6

Ordinarie val RF 3:3; RO 1:1; vid krig och krigsfara RF 15:11

Ordning bland åhörare, vid EU-nämndens öppna sammanträden RO 10.11.4; vid kammarsammanträde RO 2.4.1; vid utskottens öppna sammanträden RO 4.13.2

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, val till delegationen RO 8.6.3

Organisationer se **Sammanslutningar**

Otillbörligt yttrande vid kammarsammanträde RO 2:12

Otillåtet offentliggörande se **Tryckfrihetsbrott och Yttrandefrihetsbrott**

Otillåtet yttrande se **Tryckfrihetsbrott och Yttrandefrihetsbrott**

P

Parlamentarism RF 1:1, 6

Parti vid val till riksdagen RF 3:1, 7–9

Partigrupp, anmälan av efterträdare till representant vid förtida avgång RO 7:12; beredning av val av riksdagsdirektör RO 9.1.1; representation i riksdagsstyrelsen RO 1.5.2; representation i Riksrevisionens parlamentariska råd RO 8:14; representation i valberedningen RO 7:2; 7.2.1; suppleanters tjänstgöring RO 7:9; talmannens samråd med RF 6:4; RO 1:5; 2:13; 2.14.2; 6.1.1; 6.4.1; uppgift i motion RO 3.9.1

Partistöd, ärende i KU RO 4.6.1

- Penning- och betalningsväsendet**, lagstiftning om RF 9:14
- Penningpolitik** RF 9:13; ärende i FiU RO 4.6.2
- Periodiska skrifter** TF 1:7; 2:11; ansvar TF 8:1–4, 10–12; konfiskering TF 7:8; utgivning TF 5 kap.; utgivningsförbud TF 10:1
- Personlig integritet**, skydd för RF 2:6, 20, 25; ög 2010 p. 2
- Personröst**, särskild, vid val till riksdagen RF 3:1
- Personuppgift** RF 8:21; TF 2:3
- Plenisalén**, ledamöternas placering RO 2:3; 2.3.1; plats för talare RO 2.15.3; plats för åhörare RO 2.4.1
- Plenum** se **Kammarsammanträde**
- Polisväsendet**, ärende i JuU RO 4.6.4
- Pornografi** TF 1:10; 6:2; YGL 3:12
- Post**, ärende i TU RO 4.6.12
- Postbefordringsföretag** TF 6:4; YGL 1:13; 3:10
- Preskriptionsfrist för tryckfrihetsbrott** TF 9:3
- Presstöd**, ärende i KU RO 4.6.1
- Prins/prinsessa** SO 4–5, 8
- Pris- och konkurrensförhållanden i näringslivet**, ärende i NU RO 4.6.14
- Privat- och familjeliv** RF 1:2
- Privaträtt**, ärende i CU RO 4.6.5
- Privilegier** TF 1:8
- Promemoria** TF 2:9
- Promulgation** RF 8:19
- Proportionalitet**, vid riksdagsval RF 3:8; vid val av valberedningen RO 7:2; 7.2.1; vid val inom riksdagen RO 7:4; 7.4.2
- Proposition** RO 3:1; 3.1.1; beredning i utskott RO 4:1; motionsrätt RO 3:11–12, 17; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; riksdagsskrivelse med anledning av RO 5:13; återkallelse RO 3:17; 3.17.1
- Proposition till beslut** RO 2:9; 5:5–7; 5.6.1–2
- Propositionsavlämnande** RO 3.1.1; 3.2.1–2; 3:3–5
- Protokoll**, vid EU-nämndens sammanträden RO 10:13; vid kammarsammanträden RO 2:16; 2.16.1–2; vid regeringssammanträden RF 7:6; 13:1; RO 3:1; vid Utrikesnämndens sammanträden RO 8.9.1; vid utskottssammanträden RO 4.12.4; TF 2:7
- Provisorisk budget** RF 9:5
- Prövning av mål**, i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen RF 11:1
- Pseudonym** TF 3:2
- R**
- Radio- och tv-apparater**, rätt till innehav YGL 1:3
- Radio- och tv-program** YGL 1:1; från utlandet YGL 10 kap.
- Radiofrågor**, ärende i KrU RO 4.6.10; ärende i KU RO 4.6.1
- Redaktion** TF 1:1; YGL 1:2, 9
- Redogörelse från riksdagsorgan** RO 3:8; 3.8.1; 3.8.5 3.8a.2; beredning i utskott RO 4:1; motionsrätt RO 3:11–12; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; återkallelse RO 3:17; 3.17.1

Regeringen RF 1:6; 6 kap.; abolutionsrätt RF 12:9; anställning av arbetstagare vid förvaltningsmyndigheter RF 12:5; ansvar för övergripande valutapolitiska frågor RF 9:12; befogenheter i krig och krigsfara RF 15:2, 5–6, 8–9; beslut om extra val RF 3:11; beslut om stängda dörrar vid kammarsammanträde RF 4:9, RO 2:4; beslut om tystnadsplikt i utskott och EU-nämnden RO 4:17; 10:12; beslutförhet RF 7:4; beslutsformer RF 7:3; dispensrätt RF 12:8; disposition av statens tillgångar RF 9:8; förbud att fatta beslut på ockuperat område RF 15:9; föreskriftsrätt RF 8:1, 3–8; förordnande av riksföreståndare RF 5:7; förordnande av sekreterare i Utrikesnämnden RO 8.9.1; förslag om förkortad motionstid RO 3:11; förslag till riksdagen RF 2:10; 4:4; 9:2; RO 3:1–5; 3.2.2; granskning i KU RF 13:1; information till och samråd med EU-nämnden RO 10:10; information till och samråd med Utrikesnämnden RF 10:11; information till och överläggningar med utskotten i EU-frågor RO 4:11; 10:4, 6; information till riksdagen RO 3:6; 3.6.3; information till riksdagen i EU-frågor RF 10:10; RO 10:2–3; ingående av internationell överenskommelse RF 10:1–2; inhämtande av yttrande från Lagrådet RF 8:21; insättande av försvarsmakten RF 15:13; insättande av väpnade styrkor RF 15:16; konseljsammanträde RF 5:3; myndigheter under regeringen RF 12:1; nåderätt RF 12:9; sammankallande av FiU RO 4.12.1; samråd med talmannen om propositionsavlämnandet RO 3:5; uppehåll i kammarens arbete RO 2:6; upptagande av lån m.m. RF 9:8; utnämning av ordinarie domare RF 11:6

Regeringsarbetet RF 7 kap.

Regeringsbildning RF 6:4–6; under krig RF 15:4

Regeringsformen RF 1:3; 10:7–8

Regeringsförklaring RO 1:4

Regeringskansli RF 7:1; anmälan av statsråd till riksdagens frågestund RO 6.3.1

Regeringsprotokoll RF 7:6; 13:1

Regeringsrätten RF ög 1974 p. 7

Regeringssammanträde RF 7:3–6

Regeringsskifte RF 6:6; RO 3.2.1

Regeringsskrivelse se **Skrivelse från regeringen**

Regeringsärende RF 7:1–3; granskning av handläggningen i KU RF 13:1

Regional tillväxt (utgiftsområde 19), ärende i NU RO 4.6.14; 5.12.1

Regional tillväxtpolitik, ärende i NU RO 4.6.14

Rekvisition, under krig, krigsfara m.m. RF 13:6

Religionsfrihet RF 2:1; ”negativ” RF 2:2; ärende i KU RO 4.6.1

Remiss, till Lagrådet RF 8:21; till utskott RF 4:4; RO 4:1; vid beredning av regeringsärenden RF 7:2; vid beredning i utskott RO 4:11

Renskötsel, rätt för samer att bedriva RF 2:17

Replik, vid överläggning i kammaren RO 2:15; 2.15.1

Representativt statsskick RF 1:1, 4

Repressalieförbud TF 3:4, 5; YGL 2:4–5

Reservation, mot regeringsbeslut RF 7:6; till utskottsbetänkande RO 4:15

Resning RF 11:13; TF 14:1; YGL 11:1

Restkompetens, för regeringen RF 8:7

Retroaktivitet beträffande brottspåföljd, skatt, statlig avgift RF 2:10

Revisorer se Riksrevisionen**Rikets administrativa indelning**, ärende i KU RO 4.6.1**Rikets försvar** RF 15:13**Rikets styrelse** (utgiftsområde 1), ärende i KU RO 4.6.1; 5.12.1**Riksbanken** RF 9:13–14; föreskriftsrätt RF 8:13; årsredovisning RO 3.8.5; ärende i FiU RO 4:5**Riksbankens Jubileumsfond se Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond****Riksbanksdirektionen** RF 9:13; RO 3:8; 3.8.3; åtal mot RO 9:8**Riksbanksfullmäktige** RF 9:13; RO 3:8; 3.8.3; 8:7; 8.7.1; åtal mot RO 9:8**Riksdagen** RF 1:4; 3 kap.; RO; bemyndigande till regeringen RF 8:3–5; beslut om regeringsbildning och regeringens arbetsformer under krig RF 15:4; finansmakt RF 9:1, 3–9, 11; förbud att bestämma om domstols dömande RF 11:3; förbud att bestämma om förvaltningsmyndighets beslut RF 12:2; förbud att fullgöra förvaltningsuppgift RF 12:3; förbud att fullgöra rättskipningsuppgift RF 11:4; godkännande av internationell överenskommelse RF 10:3–4, 9; godkännande av vissa initiativ från EU RO 10:8; inkallande vid krig och krigsfara RF 15:1; lagstiftning RF 8:1–2, 8, 14–17; medgivande att insätta väpnade styrkor RF 15:16; misstroendeförklaring RF 6:7; 13:4; rätt till information och samråd om EU-samarbetet RF 10:10; subsidiaritetskontroll RO 10:6; underställning av förordning RF 8:6; utfärdande av föreskrifter RF 8:19; utseende av riksföreståndare RF 5:5–7; utseende av statsminister RF 6:4–5; överlåtelse av beslutanderätt inom EU-samarbetet RF 10:6; överlåtelse av beslutanderätt till internationell organisation RF 10:7; överlåtelse av rättskipnings- och förvaltningsuppgifter till en annan stat m.fl. RF 10:8**Riksdagens kontrollmakt** RF 13 kap.**Riksdagens myndigheter** RF 12:1; disposition av tillgångar RF 9:8; föreskriftsrätt RF 8:11, 13; riksdagsförvaltningens uppgifter RO 9:4; ärende i KU RO 4.6.1**Riksdagens ombudsmän** RF 12:6; antal RO 8:11; beredning av val till RO 8.11.2; chefsjustitieombudsmän RO 8:11; förslagsrätt RO 3:8; 3.8.4; medborgarskap som behörighetskrav RF 12:6; samråd med KU RO 8.11.1; ställföreträdande RO 8:11; talan mot justitieråd RF 11:8; val av RO 8:11; åklagare i tryckfrihetsmål TF 9:2; åtal mot RO 9:8; ärende i KU RO 4.6.1**Riksdagens val**, av delegation till mellanfolklig organisation RO 8:6; av Europarådets svenska delegation RO 8.6.2; av krigsdelegationen RF 15:2; RO 8:15; av ledamöter i konvent för fördragsändringar inom EU RO 10:7; av ledamöter i styrelsen för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond RO 8.16.1; av Nordiska rådets svenska delegation RO 8.6.1; av Nämnden för lön till riksdagens ombudsmän och riksrevisorerna RO 8:5; 8.5.1; av riksbanksfullmäktige RF 9:13; RO 8:7; av Riksdagens ombudsmän RF 13:6; RO 8:11; 8.11.2; av riksföreståndare RF 5:5, 7; RO 8:3; av Riksrevisionens parlamentariska råd RO 8:14; av riksrevisorer RF 13:8; RO 8:12; 8.12.1; av Statsrådsarvodesnämnden RO 8:4; 8.4.1; av svenska delegationen till Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa RO 8.6.3; av talmän RF 4:2; RO 8:1; av Utrikesnämnden RF 10:12; RO 8:8; av Valprovsningsnämnden RF 3:12; RO 8:2

- Riksdagens valberedning** RO 1:3; 4.3.1; 7:2; 7.2.1–3; 7:3; 7.8.1; 10.9.1
- Riksdagens överklagandenämnd** RO 9:5
- Riksdagsarbetet** RF 4 kap.; RO; se även **Riksdagen**
- Riksdagsbeslut** RF 4:7; RO 5 kap.; expedition av RO 9:1
- Riksdagsdirektör** RO 1.5.2; 7.2.2; 9:1; 9.1.1; 9:8
- Riksdagsförvaltningen** RO 1:5; 9:1–4
- Riksdagsledamot**, arvode och ekonomiska förmåner (även ersättare) RO 9:6; avgång RF 4:11; begränsning av yttranderätt i kammaren RO 2:14; 2.14.1–2; behörighet RF 3:4; behörighet för uppdrag inom riksdagen RO 7:10; bevis om val RO 1:3; bistånd med sakuppgifter RO 9:7; fullgörande av uppdrag utan hinder av tjänsteuppgift m.m. RF 4:10; förbud att utöva befogenhet på ockuperat område RF 15:9; förslagsrätt i riksdagen RF 4:4; RO 3:9–13, 17; granskningsanmälan till KU RF 13:1; immunitet RF 4:12; RO 3:16; 3.16.1; 4:1; 4.6.1; ledighet RF 4:13; RO 1:6; 1.6.1; rätt att begära omröstning RO 5:4–5; rätt att begära val med slutna sedlar RO 7:3; rätt att ställa interpellation och fråga RF 13:5; RO 6 kap.; rätt att överklaga val inom riksdagen RO 7:5; skyldighet att åta sig uppdrag RO 7:11; ställning RF 4:10–13; talan mot RF 4:12; tystnadsplikt i kammaren RO 2:4; utseende av RF 3:9; valbarhet RF 3:4; yrkanderätt i kammaren RO 5:3; yttranderätt RF 4:6; RO 2:10
- Riksdagsordningen** RF 8:17–18; RO 3:14; under krig RF 15:5; ärende i KU RO 4:4
- Riksdagssammanträde** se **Kammarsammanträde**
- Riksdagsskrivelse** RO 5:13, 5.13.1, 5.13.2, 10:6, 8
- Riksdagsstyrelsen** RO 1:5; 1.5.1–2; föreskriftsrätt angående resor RO 4:19; förslag om tidpunkt för start av nytt riksmöte RO 1:2; förslagsrätt i riksdagen RO 3:8; 3.8.2; talmannens samråd om uppehåll i riksdagens arbete RO 2:6; utskotts samråd om utrikes resa RO 4:19
- Riksdagsval** RF 3 kap.; förbud mot på ockuperat område RF 15:9; vid krig och krigsfara RF 15:11
- Riksdagsärende**, avgörande RF 4:6–7; RO 5 kap.; beredning RF 4:5; RO 4 kap.; väckande RF 4:4; RO 3 kap.
- Riksföreståndare** (även vice och tillfällig) RF 5:5, 7–8; RO 7.2.2; 8:3
- Riksmöte** RF 4:1; RO 1 kap.; början RF 3:10; RO 1:2–3; 1.3.1; slut RO 1:2; uppehåll RO 2:6; öppnande RO 1:4; 1.4.1
- Riksrevisionen** RF 13:7–9; ärende i FiU RO 4.6.2; ärende i KU RO 4.6.1 Riksrevisionens parlamentariska råd RO 7.8.3; 7.13.1; 8:14
- Riksrevisor** RF 13:8; behörighetskrav RO 8:12; förslagsrätt i riksdagen RO 3:8; granskningsrapporter RO 3:8 a; 4:18 a; med administrativt ansvar RO 8:12; medborgarskap som behörighetskrav RF 12:6; Nämnden för lön till RO 8:5; 8.5.1; redogörelse till riksdagen avseende revisionsberättelser RO 3.8.5; skiljande från uppdraget RO 8:13; val av RO 8:12; 8.12.1–2; årlig rapport till riksdagen RO 3.8 a.1–2; årlig revision till riksdagen RO 3:8 a; åtal mot RO 4.6.1
- Riksstyrelse** RF 1:4, 6
- Riktlinjebeslut** för statens verksamhet RF 9:6; RO 3:2
- Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen** RF 10:14

Rättegång, i tryckfrihetsmål TF 12 kap.; i yttrandefrihetsmål YGL 9 kap.;

rättvis och inom skälig tid RF 2:11

Rättegångsbalken, ärende i JuU RO 4.6.4

Rättelse, av oriktig eller missvisande uppgift TF 1:9; betydelse för bedömning av påföljd för tryckfrihetsbrott TF 1:4; för yttrandefrihetsbrott YGL 5:5

Rättigheter se **Fri- och rättigheter**

Rättighetsbegränsande lagstiftning se **Lagstiftning, rättighetsbegränsande**

Rättsskipning RF 1:8; 11 kap.

Rättsskipningsuppgift RF 11:2; förbud för riksdagen att fullgöra RF 11:4; överlåtelse till annan stat m.m. RF 10:8

Rättsmedicin, ärende i JuU RO 4.6.4

Rättssäkerhet RF 2:9–10

Rättstvist mellan enskilda, avgörande i domstol RF 11:5

Rättsväsendet (utgiftsområde 4), ärende i JuU 4.6.4; 5.12.1

Rörelsefrihet RF 2:4–8

Röstlängd RF 3:4

Rösträtt, allmän och lika RF 1:1; vid val till riksdagen RF 3:4

Rösträttsålder, vid val till riksdagen RF 3:4

S

Saklighet och opartiskhet, domstolarnas och förvaltningsmyndigheters RF 1:9

Samer, rätt att bedriva renskotsel RF 2:20

Samhällets räddningstjänst, ärende i FöU RO 4.6.7

Samhällets sårbarhet, ärende i FöU RO 4.6.7

Samiska folket RF 1:2

Samhällsekonomi och finansförvaltning (utgiftsområde 2), ärende i FiU RO 4.6.2; 5.12.1

Samhällsplanering, bostadsförsörjning, byggande samt konsumentpolitik (utgiftsområde 18), ärende i CU RO 4.6.5; 5.12.1

Sammansatt utskott RO 4:8–9

Sammanslutningar, yttranden till regeringen RF 7:2

Satellitesändning, som inte utgår från Sverige YGL 1:7; som utgår från Sverige YGL 1:6

Sedelmonopol, för Riksbanken RF 9:14

Sexuell läggning RF 2:12; ög 2010 p. 3

Sjukvård, ärende i SoU RO 4.6.9

Självständighet, domstolarnas RF 11:3; förvaltningens RF 12:2; riksrevisorernas RF 13:8

Sjöfart, ärende i TU RO 4.6.12

Sjö- och kustövervakning, ärende i FöU 4.6.7

Skadestånd, på grund av innehålllet i ett radioprogram eller en teknisk upptagning YGL 8 kap.; på grund av tryckfrihetsbrott TF 11 kap.; 12:1, 14; 13:6

Skadeståndsrätt, ärende i CU RO 4.6.5

Skatt, förbud mot retroaktivitet RF 2:10; kommunal RF 8:2, 7; 14:4; RO 4:5; statlig RF 1:4; 8:3; 9:1; RO 4:5

Skatt, tull och exekution (utgiftsområde 3), ärende i SkU RO 4.6.3; 5.12.1

Skattebetalning, ärende i SkU RO 4.6.3
Skatteutskottet RO 4:2; 4.2.1; 4:5; 4.6.3
Skiljaktig mening, vid regeringssammanträde RF 7:6
Skogsbruk, ärende i MJU RO 4.6.13
Skolväsendet, ärende i UbU RO 4.6.11
Skriftlig fråga RO 6:2; 6:4; 6.4.1–2
Skrivelse från finansutskottet RO 4.9.1
Skrivelse från regeringen till riksdagen RO 3:6; 3.6.1; beredning i utskott RO 4:1; med anledning av granskningsrapport RO 4:18 a; med berättelse över verksamheten i Europeiska unionen RO 10:2; motionsrätt RO 3:11–12; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; återkallelse RO 3:17; 3.17.1
Skrivelse från riksdagen se **Riksdagsskrivelse**
Skylningsförbud, beträffande pornografisk bild TF 6:2
Social omsorg RF 1:2
Sociala ärenden, ärende i SoU RO 4.6.9
Socialförsäkringsutskottet RO 4.2.1; 4.6.8
Socialtjänstfrågor, ärende i SoU RO 4.6.9
Socialutskottet RO 4.2.1; 4.6.9
Solidariskt ansvar TF 11:4; YGL 8:4
Specialdestination RF 9:3
Spridning, av skrifter TF 6 kap.; av tekniska upptagningar YGL 3:8–14
Spridningsrätt TF 6 kap.; YGL 3 kap.
Spörsmål jfr Fråga till statsråd och Interpellation, RF 13:5; RO 6 kap.
Statens budget se **Budget**
Statens egendom, ärende i FiU RO 4.6.2
Statens inkomster RF 9:1; användning av RF 9:7; beräkning av RF 9:3–4; RO 4:5; 5:12; förslag till RO 3:2; ärende i FiU RO 4.6.2
Statens medel RF 1:4
Statens tillgångar RF 9:8–9
Statens upphandling, ärende i FiU RO 4.6.2
Statens utgifter RF 9:1; förslag till RO 3:2; utgiftsområden RO 5:12; 5.12.1
Statens åtaganden RF 9:8–9
Statlig avgift RF 9:1; förbud mot retroaktivitet RF 2:10
Statlig företagsamhet, ärende i NU RO 4.6.14
Statlig förvaltningsorganisation RF 12:1
Statlig myndighet, skyldighet att underrätta Utrikesministern om internationell fråga RF 10:13; skyldighet att yttra sig till utskott RO 4:11, 13
Statlig rationalisering, ärende i FiU RO 4.6.2
Statlig redovisning, ärende i FiU RO 4.6.2
Statlig revision, ärende i FiU RO 4.6.2
Statlig statistik, ärende i FiU RO 4.6.2
Statlig upplåning RF 9:8
Statliga arbetsgivarfrågor, ärende i FiU RO 4.6.2
Statliga skatter, ärende i SkU RO 4:5
Statlig anställda RF 12:5–7; skyldighet att lämna upplysningar och yttranden till riksdagens ombudsmän RF 13:6

Statsbudget RF 9:1–5, 11; RO 5:12; förslag till RO 3:2; lag om RO 3.2.3; sammanställande av statsbudgeten, ärende i FiU RO 4.6.2; uppskov RO 5:10
Statschef RF 1:5; 5 kap.; ordförande i Utrikesnämnden RF 10:12; vid krig RF 15:10; ämbetsförklaring RO 2:10; öppnande av riksmöte RO 1:4

Statsinkomster se **Statens inkomster**

Statsmedel se **Statens medel**

Statsministern RF 6:1; anmälan för riksdagen av nya statsråd RF 6:6; avgivande av regeringsförklaring RO 1:4; entledigande RF 6:3, 7–9; förordnande av krigsdelegationen RF 15:2; i Utrikesnämnden RF 10:12; RO 8:9; information till statschefen RF 5:3; kallelse m.m. till regeringssammanträde RF 7:4; ställföreträdare för RF 6:10; underskrift av regeringsbeslut RF 7:7; utseende av annat statsråd än departementschef till föredragande RF 7:5; utseende av departementschef RF 7:1; utseende av statsråd RF 6:1; val av RF 6:4–6; RO 2.7.1; 5:2; ärenden angående verkställighet inom Försvarsmakten av författningar m.m. RF 7:3; se även

Statsråd

Statsministeromröstning RF 6:3; RO 2.7.1

Statsråd, anmälan för riksdagen av nya statsråd RF 6:6; behörighet RF 6:2; besvarande av interpellation RO 6:1; 6.1.2–3; besvarande av muntlig fråga RO 6:3; 6.3.1; besvarande av skriftlig fråga RO 6:4; 6.4.1–2; entledigande RF 6:7–9, 11; ersättare i riksdagen RF 4:13; förenlighet med uppdrag i riksdagen RO 7:10; 8.7.1; 8:15; granskning av statsrådets tjänsteutövning RF 13:1; misstroendeförklaring RF 6:7; 13:4; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9; muntlig information i kammaren RO 3:6; 3.6.2; plats i plenisalen RO 2.3.1; utseende av RF 6:1; yttrande i kammaren RF 4:6; RO 2:10–11, 14–15; 2.15.1; åtal mot RF 12:3

Statsrådsarvodesnämnden RO 8:4; beredning av val av ledamöter i RO 8.4.1

Statsskick RF 1:1; principerna för RF 10:6

Statsskuld, ärende i FiU RO 4.6.2

Statsskuldsräntor m.m. (utgiftsområde 26), ärende i FiU RO 4.6.2; 5.12.1

Statsutgifter se **Statens utgifter**

Stencilering TF 1:5; 4:2

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond RO 3.8.5; 8.16.1

Straff, förbud mot retroaktivitet RF 2:10

Strejkrätt se **Stridsåtgärder på arbetsmarknaden**

Stridsåtgärder på arbetsmarknaden RF 2:14

Studiestöd (utgiftsområde 15), ärende i UbU RO 4.6.11; 5.12.1

Ställföreträdande ombudsman se **Riksdagens ombudsmän**

Ställföreträdare, för statsminister RF 6:10; för utgivare av periodisk skrift TF 5:9–14; 8:1; för utgivare av radioprogram YGL 4:5; 6:2

Stängda dörrar, vid EU-nämndens sammanträden RO 10:11; vid kammar-sammanträde RF 4:9; RO 2:4, 7; vid riksdagsstyrelsens sammanträden RO 1.5.2; vid Utrikesnämndens sammanträden RO 8:9; vid utskottssammanträde RO 4:13

Subdelegation RF 8:10

Subsidiaritetskontroll RO 10:6

Successionsberättigad, giftermål SO 5; medborgarskap SO 4; regentskap i annan stat SO 8; trosbekännelse SO 4; uppfostran SO 4

Successionsordningen RF 1:3, 5; 5:1

Successionsrätt SO 1, 4–5, 8

Suppleant se **Ersättare**

Svenska kyrkan, allmänna handlingar TF 2:17; som trossamfund RF 8:2, 17

Svenskt medborgarskap, behörighetskrav för att utge radioprogram och tekniska upptagningar YGL 4:2; behörighetskrav för att äga och utge periodisk skrift TF 5:1–2; behörighetskrav för domare RF 11:11; behörighetskrav för innehav av uppdrag som tillsätts genom val av riksdagen RO 7:11; behörighetskrav för kanslichef i utskott m.m. RO 9:2; behörighetskrav för statligt anställda RF 12:6; behörighetskrav för statschef RF 5:2;

behörighetskrav för statsråd RF 6:2; behörighetskrav för successionsberättigad SO 4; förbud att beröva någon RF 2:7; krav för rörelsefrihet inom riket RF 2:8; krav för skydd mot landsförvisning m.m. RF 2:7; krav för skydd mot åsiktsregistrering RF 2:3; villkor för rösträtt och valbarhet i riksdagen RF 3:4; ärende i SfU RO 4.6.8

Säkerhetskontroll, i riksdagen RO 2.4.1; 4.13.2; 10.11.4

Säkerhetskopia TF 2:10

Sändningsrätt YGL 3 kap.

Särskild beslutsregel RO 5:4; 5.6.1; 5:9

Särskild rättsverkan av brott RF 2:10

Särskilt utskott RO 4:2; 4.2.2

Särskilt yttrande i utskottsbetänkande RO 4:16

T

Talan, mot riksdagsledamot RF 4:12; RO 3:16; 4:1

Talarordning, vid kammarsammanträde RO 2:15; 2.15.1–2

Talman RF 4:2; RO 1:5; 2:1; anmälan av ansökan om hävande av immunitet RO 3:16; anmälan av framställning eller redogörelse RO 3.8.1; anmälan av granskningsrapport RO 3.8 a.1; anmälan av interpellation RO 6.1.1; anmälan av motion RO 3.9.1; anmälan av proposition RO 3.1.1; anmälan av skrivelse RO 3.6.1; avskrivning av återkallat ärende RO 3.17.1; beredning av val av riksdagsdirektör RO 9.1.1; beslut i samband med frågestund RO 6:3; 6.3.1; beslut om annan sammanträdesort än Stockholm RF 4:1; 15:1; beslut om debatt utan samband med annan handläggning RO 2:10; 2.14.2; beslut om talarordning RO 2:15; 2.15.1; beslut om tidpunkt för besvarande av interpellation RO 6.1.2; beslut om tidpunkt för besvarande av skriftlig fråga RO 6.4.1; beslut om tillstånd till interpellation RO 6:1; 6.1.1; beslut om tillstånd till skriftlig fråga RO 6:4; 6.4.1; beslut om uppehåll i kammarens arbete RO 2:6; bestämmande av dag för justering RO 2.16.2; entledigande av statsministern och övriga statsråd RF 6:7–9; erinran mot talare RO 2:12; ersättare för RF 4:13; ersättare vid förhinder i riksdagsstyrelsen RO 1.5.2; ersättare vid förhinder vid utseende av statsminister RF 6:12; fastställande av antal ledamöter från partigrupp i valberedningen RO 7.2.1; fråntagande av ordet RO 2:12; förhandsprövning av ansökan om hävande av immunitet RO 3:16; förordnande för statsministern RF 6:6; förslag att ärende ska

avgöras efter endast en bordläggning RO 5:1; 5.1.1; förslag om avslutande av kammaröverläggningar RO 5:4; förslag om begränsning av yttranderätten RO 2:14; förslag om godkännande av gemensam lista vid val RO 7:3; förslag om motionstid RO 3:10–11; förslag om ny statsminister RF 6:4–6; RO 2.7.1; 5:2; förslag om propositionsavlämnande RO 3:3; förslag om återförvisning av ärende till utskott RO 5:7–8; immunitet RF 4:13; inkallande av ersättare RO 1:7; 1.7.1; kallelse till EU-nämndens första sammanträde RO 10.11.1; kallelse till första utskottssammanträdet RO 4.12.1; kallelse till kammarsammanträde RO 2:5–6; kallelse till riksdagsstyrelsen RO 1.5.1; kallelse till sammanträde med riksdagen vid krig och krigsfara RF 15:1; kallelse till valberedningens första sammanträde RO 7.2.3; ledamot av Utrikesnämnden RF 10:12; RO 8:10; ledning av kammarens sammanträden RO 2:1–2; ledning av riksdagsarbetet RO 1:5; ordförande i krigsdelegationen RO 8:15; 8.15.1; ordförande i ordförandekonferensen RO 1:9; ordförande i riksdagsstyrelsen RO 1:5; plats i plenisalen RO 2.3.1; prövning av ledighetsansökan RO 1:6; samråd med företrädare för partigrupp om arbetet i kammaren RO 1:5; 6.1.1; 6.4.1; samråd med regeringen om propositionsavlämnande RO 3:5; ställande av proposition till beslut RO 2:9; 5:5; tillfällig riksföreståndare RF 5:7; underrättelse om kvällsplenum RO 2.5.1; under-tecknande av riksdagsskrivelse RO 5.13.1; uppgifter vid riksmötes öppnande RO 1:4; 1.4.1; uppgifter vid val med slutna sedlar RO 7.4.4–5; uppgifter vid ärendes avgörande RO 5:5–6; 5.6.1; uppgifter vid överklagande av val i riksdagen RO 7.5.1–2; uppläggning av kammarens överläggningar RO 2:13; upprättande av föredragningslistan RO 2:7; 2.7.1; 2.7.4; utvisning av åhörare RO 2.4.1; val RF 4:2; RO 1:3; 8:1; vid regeringsskifteskonsej RF 6:6; yttranderätt RO 2:1; överlämnande till utskott av Rikrevisionens granskningsrapporter RO 4:18 a

Taxering, ärende i SkU RO 4.6.3

Tekniska upptagningar RF 2:1; YGL 1:1, 9; 3:15; 4:4; från utlandet YGL 10 kap.; förbud mot förhandsgranskning YGL 1:3

Television YGL 1:1; ärende i KrU RO 4.6.10; ärende i KU RO 4.6.1

Tidsfrist vid framläggande av grundlagsförslag RF 8:14; anmälan av beslut om undantag RO 3:14

Tillfällig riksföreståndare RF 5:4–5, 7–8; RO 7.2.2; 8:3

Tillsyn, över radioprogram och tekniska upptagningar YGL 7 kap.

Tilläggsbestämmelse i riksdagsordningen RF 8:17

Tingsrätter RF 11:1

Tjänsteutövning, statsråds RF 13:1, 3, 5

Tobaksreklam TF 1:9

Tortyr, skydd mot RF 2:5

Totalförsvaret, ärende i FöU 4.6.7

Trafikutskottet RO 4.2.1; 4.6.12

Traktat se **Internationell överenskommelse**

Transportförbud TF 6:4; YGL 3:10

Transporträtt, ärende i CU RO 4.6.5

Tronföljare SO 7

Tronföljd se **Successionsrätt**

Trossamfund, föreskrifter om RF 8:2, 17; ärende i KrU RO 4.6.10;
Tryckfrihet RF 2:1
Tryckfrihetsbrott TF 7 kap.
Tryckfrihetsförordningen RF 1:3; 2:1; 8:21
Tryckfrihetsmål TF 12 kap.; 14:1–3
Tryckpress TF 1:5; 4:1–2
Tryckt skrift TF 1:5–6; periodisk TF 1:7; 5 kap.; utrikes TF 13 kap.
Trädgårdsnäring, ärende i MJU RO 4.6.13
Trängselskatt RF 8:9
Tull på införsel av vara, bemyndigande till regeringen om normgivning RF 8:3
Tvistemål, avgörande i domstol RF 11:5
Tvångsmedel TF 10 kap.; YGL 7:3
Tystnadsplikt, bemyndigande om införande i annan form än lag RF 2:20; i EU-nämnden RO 10:12; i fråga om vem som lämnat uppgift för offentliggörande TF 3:3, 5; 7:3, 5; 13:6; YGL 2:3, 5; i kammaren RO 2:4; i Utrikesnämnden RF 10:12; RO 8.9.2; i utskotten RO 4:17; undantag från särskilt förfarande vid lagstiftning RF 2:22

U

Uddatalsmetoden RF 3:8
Underskrift, av regeringsbeslut RF 7:7; av riksdagskrivelse RO 5.13.1
Underställning, av föreskrifter som förvaltningsmyndigheter meddelat efter bemyndigande från regeringen RF 8:12; av föreskrifter som regeringen meddelat efter bemyndigande från riksdagen RF 8:6; RO 3:4
Ungdom, omsorger om, ärende i SoU RO 4.6.9
Ungdomsverksamhet, ärende i KrU RO 4.6.10
Uppdrag inom riksdagen, avgång vid obehörighet RO 7:10; skyldighet att åta sig RO 7:11; utseende av efterträdare RO 7:12; val till RO 7:3–8 med tilläggsbestämmelser
Uppehåll, i kammarens arbete RO 1:6; 2:6; 5:10; 6:1; 6.1.1, 6.4.1; i kammar-sammanträde RO 2:8
Uppföljning av riksdagsbeslut RF 4:8; RO 4:18
Upphovsrätt RF 2:16, 25; TF 1:8; YGL 1:12
Upphörande av lag, bemyndigande till regeringen att besluta om RF 8:5
Upplysning av statlig myndighet till utskott RO 4:11, 13
Upplysningar från massmedieföretag till allmänheten direkt ur ADB-register YGL 1:9
Upprop se **Namnupprop**
Upprättad handling TF 2:7
Uppskov, med grundlagsärende RO 5:11; 5.11.1; med val vid krigsfara RF 15:11; med ärende RO 5:10; 5.10.1–2; motionsrätt med anledning av RO 3:12
Uppsåtspresumtion TF 8:12; YGL 6:4
Uppsägnings av internationell överenskommelse RF 10:5
Uptagning, på ADB-medium TF 2:3, 13; skydd mot upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande RF 2:6, 25

Ursprungsmärkning av tekniska upptagningar YGL 3:13

Utbildning, rätt till RF 1:2; 2:18

Utbildning och universitetsforskning (utgiftsområde 16), ärende i UbU RO 4.6.11; 5.12.1

Utbildningsutskottet RO 4.2.1; 4.6.11

Utfrågning, vid EU-nämndens sammanträden RO 10:11; vid utskotts-sammanträde RO 4:11, 13

Utfärdande, av föreskrifter RF 8:19

Utgifter, statens, se **Statens utgifter**

Utgiftsområden RO 3:2; 4:5; 5:12; 5.12.1; ärende i utskott RO 4:5; 4.6.1–16

Utgiftsram RO 5:12; ärende i FiU RO 4:5

Utgivare, av icke periodisk skrift TF 7:3; 8:6; av periodisk skrift TF 5:2–4, 8–11; 8:1; av radioprogram och tekniska upptagningar YGL 4:1–6

Utgivning TF 5 kap.

Utgivningsbevis TF 1:5, 7; 5:5–7, 12; YGL 1:9

Utgivningsförbud TF 7:8; 10:1–2, 4–5, 13

Utgivningsplan TF 1:7; 5:5

Utjämningsmandat RF 3:6, 8

Utlåtande, av utskott till kammaren i EU-fråga RO 10:5–6, 8

Utlämnande av allmän handling TF 2:12–15

Utlämnning, begränsning av fri- och rättigheter RF 2:25; likställighet med svensk medborgare TF 14:5; YGL 11:1; tillträde till statlig anställning RF 12:6; utgivning av periodisk skrift TF 5:1–2, utövning av rättskipningsavgifter RF 11:11

Utnämning, av ordinarie domare RF 11:6

Utrikes tryckta skrifter TF 13 kap.

Utrikesdepartementet, chefen för RF 10:13

Utrikeshandel, ärende i UU RO 4.6.6

Utrikesnämnden RF 10:10–12; protokoll RO 8.9.1; sammanträden RO 8:9; sekreterare RO 8.9.1; skyldighet för regeringen att överlägga med RF 10:3, 11; suppleanter RO 8:8; 8.9.1–2; tystnadsplikt RF 10:12; RO 8.9.2; val av ledamöter RO 8:8; vid krig eller krigsfara RF 15:2, 15; RO 8:10

Utrikespolitik, ärende i UU RO 4.6.6

Utrikesutskottet RO 4.2.1; 4.6.6

Utskott RF 4:3; RO 4:1–2; 4.2.1; behandlingstvång RO 4:9; beredningstvång RF 4:5; betänkande se **Utskottsbetänkande**; delning av ärende RO 4:7; förslag om endast en bordläggning RO 2.7.2; 5:1; 5.1.1; förslag om uppskov av ärende RO 5.10.1–2, 5.11.1; förslagsrätt RO 3:7; granskningsanmälan till KU RF 12:1; inhämtande av upplysningar och yttrande RO 4:11; inhämtande av yttrande från Lagrådet RF 8:20; kanslier RO 9:2; ledamotsantal RO 4:3; 4.3.1; meddelande om avskrivning av ärende RO 3.17.1; meddelande om kammarens beslut RO 5.13.1; ordförande RO 1:9; 4.12.1; 4.12.3; 4:15; 5.1.1; sammansatt RO 4:8–9; sammanträde se **Utskottssammanträde**; skyldighet att följa arbetet i Europeiska unionen RO 10:4; uppföljning och utvärdering RF 4:8; RO 4:18; utrikesresor RO 4:19; valperiod RO 4:2; 4.2.1; yttrande mellan utskott RO 4:8, 15–16; ärendefördelning RO 4:6; 4.6.1–16; överflyttning av ärenden mellan utskott RO 4:6

Utskottsbetänkande RO 4:9; anmälan i kammaren RO 5:1; 5.1.1; avgörande vid arbetsplenium RO 2:5, 7; 5:4; bordläggning RO 5:1; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; reservation RO 4:15; särskilt yttrande RO 4:16; utskottsiniciativ RO 3:7; yrkande under överläggningen i kammaren RO 5:3; återförvisning från kammaren RO 4:10; 5:7–8

Utskottssammanträde RO 4:12; jäv RO 4:14; kallelse RO 4.12.1; offentlighet RO 4:13; 4.13.1–2; omröstning RO 4:15; protokoll RO 4.12.4; samtidigt med kammarsammanträde RO 4.12.2; tystnadsplikt RO 4:17

Utskottsutfrågning RO 4:11, 13

Utspridare TF 6:1, 3–4; 8:4, 9; YGL 6:2

Utsökning RF 8:3

Utsökningsbalken, ärende i CU RO 4.6.5

Utvärdering av riksdagsbeslut RF 4:8; RO 4:18

V

Val inom riksdagen RO 7 kap., beredning RO 7:2; 7.2.1–3; gemensam lista RO 7:3; giltighetstid RO 7:6; kompletteringsval RO 7:12; med acklamation RO 7:3; med slutna sedlar RO 7:3–4; 7.4.1–5; 7:5, 14; 8:1–3, 11–12; 9:1, 5; omval RO 7:7; platsfördelning RO 7:4; punkt på föredragningslistan RO 2.7.1; suppleanter RO 7:8; 7.8.1–3; valsedlar RO 7.4.1–5; överklagande RO 7:5; 7.5.1–3

Val inom riksdagsorgan RO 7:13; 7.13.1; 7:14; 7.14.1

Val till riksdagen se **Riksdagsval**

Valbarhet, för riksdagsledamot och ersättare RF 3:4

Valberedningen se **Riksdagens valberedning**

Valkretsar RF 3:5

Vallagen RO 1:7; 7.4.2

Valperiod, riksdagens RF 3:10; RO 7:6

Valprövningsnämnden RF 3:12; 4:11; granskning av bevis RO 1:3; val av ersättare för ordföranden RO 8:2; åtal mot ledamot RO 9:8; överklagande av val med slutna sedlar i riksdagen RO 7:5; 7.5.1–2

Valsedlar, vid val inom riksdagen RO 7.4.1–5; vid val inom riksdagsorgan RO 7.14.1

Valsystem, vid riksdagsval RF 3:6–9

Valutapolitik, regeringens ansvar RF 9:12; ärende i FiU RO 4.6.2

Vapenstillestånd, överenskommelse om RF 15:15

Vattenrätt, ärende i CU RO 4.6.16

Verkställighet av lag, föreskrifter om RF 8:7

Vice riksföreståndare se **Riksföreståndare**

Vice talmän RF 4:2; RO 1:5; 2:2; ersättare för talman som ordförande i riksdagsstyrelsen RO 1.5.2; ersättare för talman som tillfällig riksföreståndare RF 5:7; ersättare för talman vid kammarsammanträde RO 2:2; ersättare för talman vid utseende och entledigande av statsminister RF 6:12; plats i plenisalen RO 2.3.1; rätt att delta i riksdagsstyrelsens överläggningar RO 1.5.2; samråd med talman om riksmötets öppnande RO 1:4; samråd med talman vid utseende av statsminister RF 6:4; suppleant för talmannen i Utrikesnämnden RO 8:8, 10; val av RF 4:2; RO 1:3; 8:1

Vidaresändning YGL 1:7

Videogram RF 2:1; YGL 1:1; förbud mot förhandsgranskning YGL 1:3

Vilande beslut, i grundlagsärende m.m. RF 8:14–15; RO 3:14; 4:9; 5:11; 5.11.1

Vilande rättighetsbegränsande lagförslag RF 2:22; RO 3:17; 4:9; 5:10

Votering se **Omröstning**

Våldsskildring, som yttrandefrihetsbrott YGL 5:1; spridning bland barn och ungdom YGL 3:11

Vårproposition se **Ekonomisk vårproposition**

Vädertjänst, ärende i MJU RO 4.6.13

Vägar, ärende i TU RO 4.6.12

Vägran, att befordra tekniska upptagningar YGL 3:10; att befordra tryckta skrifter TF 6:4

Vägtrafik, ärende i TU RO 4.6.12

Välfärd, den enskildes RF 1:2

Väpnad styrka RF 15:16

Väpnat angrepp RF 15:13

Y

Yrkande, om att rättighetsbegränsande lagförslag ska vila RF 2:22; RO 5:1; 5.1.2; 5:4; 5.4.1; 5:9; om folkomröstning i grundlagsfråga RF 8:16; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9; om misstroendeförklaring RF 13:4; RO 2.7.1; 3:15; 5:2, 9; stridande mot grundlag eller riksdagsordning RO 2:9; under överläggningen om ett utskottsbetänkande RO 5:3, 5–7

Yrkesfrihet RF 2:17

Yttrande, från Lagrådet RF 8:20; RO 3:1; 4:11; mellan utskott RO 4:6, 8, 15–16; till ett utskott RO 4:11; till Valprovsningsnämnden RO 7.5.1

Yttrandefrihet RF 2:1; begränsning RF 2:20, 23, 25; det allmännas strävan efter vidaste möjliga vid fördelning av radiofrekvenser YGL 3:2; ”negativ” RF 2:2; ärende i KU RO 4.6.1

Yttrandefrihet i kammaren RF 4:6; begränsning RO 2:11–12

Yttrandefrihetsbrott YGL 5 kap.

Yttrandefrihetsgrundlag RF 1:3; 2:1; 8:21

Yttrandefrihetsmål YGL 9 kap.

Yttrandefrihetsärenden, ärende i KU RO 4.6.1

Yttranderätt i kammaren RF 4:6; RO 2:10; begränsning RO 2:14; 2.14.1–2; talmannens RO 2:1; vice talmans RO 2:2; vid frågestund RO 6:3; vid interpellationsdebatt RO 6.1.3

Å

Åhörare, vid kammarsammanträde RO 2.4.1; vid öppet sammanträde med EU-nämnden RO 10.11.4; vid öppet utskottssammanträde RO 4.13.2

Åklagare, i mål mot riksdagsledamot RO 3:16; i tryckfrihetsmål TF 9:2; i yttrandefrihetsmål YGL 7:1, 3

Åklagarväsendet, ärende i JuU RO 4.6.4

Ålderspresident, i EU-nämnden RO 10.11.2; i kammaren RO 2:2; i utskott RO 4.12.3

Årlig rapport, Riksrevisionen RO 3:8 a; 3.8a.1–2

Årlig revision RO 3:8 a

Årsredovisning för staten RF 9:10; RO 3.8.5, 4.6.2

Åsiktsbildning, fri RF 1:1

Åsiktsregistrering RF 2:3

Åsiktsreklam YGL 1:12

Åtal, för tryckfrihetsbrott TF 9:2–4; för yttrandefrihetsbrott YGL 7 kap.; mot befattningshavare i riksdagen och dess myndigheter RO 9:8; 9.8.1; mot ledamot i Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen RF 11:8; mot riksdagsledamot RF 4:12; RO 3:16; 3.16.1; 4:1; 4.6.1; mot statsråd RF 13:3

Återförvisning till utskott RO 4:10; av lagärende RO 5:8; vid lika röstetal RO 5:7

Återkallelse, av proposition, skrivelse, framställning, redogörelse eller motion m.m. RO 3:17; 3.17.1

Återställande av försutten tid RF 11:13

Ä

Ägare till periodisk skrift TF 5:1; 8:2

Äktenskapsbalken, ärende i CU RO 4.6.5

Äldre, omsorger om, ärende i SoU RO 4.6.9

Ämbetsförklaring, statschefens RO 2:10

Ärendefördelning mellan utskott RO 4:6

Ärvidabalken, ärende i CU RO 4.6.5

Ö

Öppen omröstning RO 5:6

Överenskommelse, internationell RF 10:1–4; RO 8:6; ärende i UU RO 4.6.6

Överflyttning av ärende mellan utskott RO 4:6

Övergångsregering RF 3:11; 6:11

Överklagande, av beslut att vägra utlämnande av handling TF 2:15; av beslut av riksdagsorgan i förvaltningsärende RO 9:5; av val av juryman TF 12:8; av val med slutna sedlar inom riksdagen RO 7:5; 7.5.1–2; av val till riksdagen RF 3:12; RO 7:7

Överlåtelse av beslutanderätt, från regeringen till enskilt statsråd RF 7:3; från regeringen till förvaltningsmyndighet eller kommun RF 8:1, 10, 11; från riksdagen till kommun RF 8:1, 9; från riksdagen till regeringen RF 8:3–5; 15:6; ög 2010 p. 5; inom ramen för samarbete i Europeiska unionen RF 10:6; till mellanfolklig organisation eller domstol RF 10:7

Överlåtelse av rättskipnings- eller förvaltningsuppgift till annan stat m.m. RF 10:8

Överlämnande av förvaltningsuppgift, till kommuner, andra juridiska personer och enskilda individer RF 12:4

De flesta demokratiska stater har en skriven författning som reglerar hur samhället ska styras. Sveriges författning består av fyra grundlagar – regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Där stadgas hur riksdag och regering ska utses, hur de ska arbeta och hur medborgarnas fri- och rättigheter ska skyddas.

Riksdagens organisation och arbetsformer regleras närmare i riksdagsordningen som intar en mellanställning mellan grundlag och vanlig lag.

Boken inleds med ett avsnitt om Sveriges statsskick, förr och nu, följt av kommentarer till lagarna. Sedan följer lagtexterna i sin helhet i den lydelse de fick den 1 januari 2011, när omfattande ändringar i regeringsformen trädde i kraft.